Beşikten Mektebe, Mektepten Sefere...

GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

İÜ
OSMANLI
DÖNEMİ
MÜZİĞİ
UYGULAMA
ARAŞTIRMA
MERKEZİ
[OMAR]

Beşikten Mektebe, Mektepten Sefere...

GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

© İÜ OMAR, 2021
ISBN **978-605-07-0768-7**
Birinci baskı **MAYIS 2021**
Sertifika No **35119**

Yayın yönetmeni **GÖNÜL PAÇACI TUNÇAY**
Editörler **SELMA HACIOSMANOĞLU, ENİS TOMBUL**
Kitap tasarımı **DAVUT YÜCEL**
Nota yazım **MİNE YENER CAN, CANER CAN**
Kayıt **ÖZGÜR ÖZKAN METE (STÜDYO ADA)**
Mix-mastering **İHSAN APÇA**
Kayıt düzenleme **BURAK MALÇOK, CANER CAN**

Baskı **SANER BASIM HİZMETLERİ SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ**
Maltepe Mahallesi Litrosyolu Sokak 2. Matbaacılar Sitesi No: 2/4 2BC 3/4 Zeytinburnu İstanbul
Sertifika No: 50633

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ OSMANLI DÖNEMİ MÜZİĞİ UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ (OMAR)
Mirgün Köşkü, Tebdil Eskisi Sokak, No. 6, Emirgân İstanbul
0212 277 40 87

omar@istanbul.edu.tr
osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr
omarsiv.istanbul.edu.tr
/istanbuluniomar
/omarsiv

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kitapta kullanılan ve ait olduğu kütüphane/arşiv vb. belirtilmemiş olan müzik kaynakları, Gönül Paçacı Tunçay'ın kişisel arşivinden alınmıştır.

4

Beşikten Mektebe, Mektepten Sefere
Geç Dönem Osmanlı Çocuk Müziği Hakkında Bazı Çıkarımlar
GÖNÜL PAÇACI TUNÇAY

28

Şarkılara Ismarlanan Çocuk
SELMA HACIOSMANOĞLU

52

İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Döneminde
Çocuk Musikisi Güfte Yazarları ve Pedagojik Faaliyetler
ENİS TOMBUL

64

Eserlerin Asılları
NİNNİLER, İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİ ŞARKILARI 66
OKUL ÇAĞI ŞARKILARI, OKUL MARŞLARI 72
MARŞLAR, VATAN-KAHRAMANLIK KONULU ŞARKILAR 89

100

Notalar ve Ses Kayıtları

162

Eserlerin Listesi

167

İÜ OMAR Türk Müziği İcra Heyeti

Beşikten Mektebe, Mektepten Sefere...

Geç Dönem Osmanlı Çocuk Müziği Hakkında Bazı Çıkarımlar

GÖNÜL PAÇACI TUNÇAY

Dağılmaya doğru gittiği son yüzyılında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tarihsel ve müzikal gelişmeler bağlamında ele alınan bu konu, –hemen baştan belirtelim ki– bugünden bakarak tarif edilmeye çalışılan, bir anlamda akıp giden bir bütünün içinden seçilip alınan bir alana tekabül etmektedir. Böylece bir anlamda, çocuk ve gençlerin hayatlarının bir parçası olan bu repertuvar üzerinden 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gündelik sosyal yaşamda gözlemlenen değişimlerin, bu özel alanındaki yansımaları da izlenmiş olacaktır.

Yaşayan bir müzik geleneğinin içinde değerlendirecek olursak bu seçkinin anlamı nedir?

Bu sorunun cevabı ilk bakışta, albümün içeriğindeki eserlerin gruplandığı konu başlıklarının içinde gizlidir. Ninniler gibi, bebekliğin ve mektep öncesi her şeyin tozpembe olduğu bir sürecin, tekerlemeler gibi çoğunca anlamsızlığın içinde sevimliliğini bulmuş minik şarkıların satır aralarında; okul heyecanının ve çevreyi, aileyi, toplumu idrak etmenin, dönemin gözde deyimiyle "talim ve terbiye"siyle mayalanan koşullarda büyümenin iniş çıkışlı hâlet-i ruhiyesinde; erken erken bastıran ve vatan sevgisini düşman canına kastetmekle özdeş kılan ağır zamanlarda oluşmuştur bu ortak duygu.

Farklı bir zeminden bakarak bu şarkıların ait olduğu, geç Osmanlı-erken Cumhuriyet dönemi diyebileceğimiz zaman dilimi içinde "Çocuk veya genç, mektepli, asker olmak nelere tekabül eder?" gibi soruları sorarak yola çıktık da diyebiliriz. O yaş gruplarına ilişkin, onlar için oluşan kültürel iklimi bu ezgiler ve sözler üzerinden okumaya çalıştık, kabaca. Bu çalışmayla, ülkemizde –en azından 80'li yıllara kadar– sıklıkla dillendirilmiş olan "Osmanlı dönemindeki geleneksel müzik repertuvarında birkaç ilahi vb. parça haricinde çocuklar için yazılmış, onların söylediği parçalar yoktu" gibi genellemelere, peşin yorumlara hâkim olan sorunsal ele alınarak, müzik alanında kutuplaşmış söylemleri üreten yaklaşımların aşılmasına yardımcı oluruz diye umuyoruz desek, çok mu iddialı oluruz? Kuşkusuz konuya sosyal bilimciler bu tip ikilemlerin dışında farklı perspektiflerden, çok daha derinlikli olarak bakacaktır; biz burada çok katmanlı süreçleri yaşayan bir toplum yapısının, müzik özelinde geçirdiği "modernite ve gelenek etkileşimi"ne de dikkat çekmiş olmayı umuyoruz.

Çalışmamızın kapsamındaki –her biri farklı bir gerekçeye, gereksinime ve ideale hitap eden– eserleri analiz ederken, başından itibaren, bu alanın basit ikilemlere dayalı şablonlar içinde ele alınmadan çalışılması gerektiği endişesini taşıdık. Bu rengârenk şarkıların, toplum yaşamının önemli bir boyutu olarak, çok yönlü okumalar gerektirdiğini –yine bu şarkıların ifade ettiği manaya bakarak– rahatlıkla söyleyebiliriz. Görece yakın bir döneme dayanan ama zihinsel atıfları açısından bir o kadar da geriye götürebileceğimiz bu çalışma, o çocuk ve gençler üzerinden, gelenek ve modernlik ile ilişkimize yeniden dönüp bakabileceğimiz esaslı, sahici bir malzemeyi içeriyor. Sonuçta "modern yaşam" ideali içinde Cumhuriyet'in kurumlarının, değişen toplumsal koşulların ve eğitim sürecimizdeki çok yönlü değişimin, müzik kültürünü de nasıl etkilediğini fark etmiş oluyoruz.

Bu seçkiyi yaparken nelere öncelik verildi, eserlerde gözettiğimiz müzikal ve pedagojik dilin müsaitliği, söylemin barışçıl olması gibi hassasiyetler bir nevi –yeniden– kurgu sayılabilir miydi?

Bu çalışmanın ana hedefinin, bir yeniden inşa niyeti taşımaksızın, mutlaka birinci el yazılı ve nadiren de sözlü kaynaklara dayanılarak yapılan, yalnızca kültür tarihi okuması niteliğinde net bir tercih olarak baştan belirlenmiş olması; özelde müzik tarihimizin bu her türlü okumaya açık dönemine daha serinkanlı ve objektif yaklaşmamızı sağladı diyebiliriz. Sonuçta, farklı yaşam tecrübelerinden gelen, çoğu birbirinden uzak ve habersiz insan dünyalarını eşitleyen, etkileyen, biçimleyen bir malzemeyle karşı karşıya olduğumuzu unutmamalıydık. Bu kadar duygu yoğunluklu bir repertuvarda, saraylı bestekâr Leyla Hanım'ın bestelediği, içinde "Yürü ey şanlı Gazi" sözleri geçen meşhur "Yaslı gittim şen geldim"[1] şiiri ile adı başka hiçbir yerde geçmeyen bir destancının ürettiği "Anadolu Yetim Şarkısı"nın[2] aynı düzlemde olması bu cümledendir. Aynı şekilde, Tevfik Fikret'in "Ne paşayız biz ne beyiz" mısraıyla başlayan "Hep Kardeşiz" şiirini hem Zekâi Dede'nin talebesi Muallim Kâzım Bey'in[3] hem Musika-i Humayun Muallimi M. Zati Bey'in[4]

1 Sâmih Rıfat Bey'in bu şiirinin günümüzde yaygın olarak bilinen bestesi, Batı müziğinden adapte edilmiş olan "Akdeniz Marşı"dır. Leyla Hanım'ın Hicaz makamında bestelediği "Asker Türküsü" ise tamamen farklı bir yapıdadır. *Külliyât-ı Mûsıkiyye*, *Üstade-i Elhân-Âşina Leyla Hanımefendi'nin Sânihâtından* Üçüncü Defter, (İstanbul: Kudmanîzade Şamlı İskender Yayınları, tarihsiz), 94-95. Çalışmamızda 47. sırada seslendirilmiş olan versiyon bu bestedir. Bkz. s. 155.

2 Tarih boyunca bazı önemli olayları konu alan, onların etrafında gelişen sözlü ve yazılı destan geleneğinin ortaya çıkmasında ve destan anlatma geleneğinin varlığını sürdürmesinde önemli bir role sahip olan destancılar, halk kültürü içinde âşıklara ve halk ozanlarına benzer bir işlev üstlenmişlerdir. Bazı broşürlerin üzerinde adı görülen Destancı Şükrü, Destancı Mustafa gibi kişilerin yanında, kayıtlara geçmeyen pek çok destancı da unutulup gitmiştir. Çalışmamızda seslendirilmiş olan "Anadolu Yetim Şarkısı"nın, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz destancısı Mehmed Selahaddin Efendi gibi. 53. sırada yer alan eser için bkz. s. 161.

3 Kâzım [Uz], *Notalı Mektep Şarkıları*, Cüz: 1 (Dersaadet: Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, 1330), 3-4. Bu kitabın kapağında yazan ibareye göre o tarihte Dârü'lmuallimin-i Aliyye Musiki Muallimi olan Kâzım Bey, notanın güftesinin altına, eseri "1325 senesi Teşrin-i evvelinin bidâyetinde Darüşşafakatül İslamiyye Müdürü Satı Bey hazretlerinin emr ü delaletleri" üzerine bestelediğini belirten bir not ilave etmiştir. Bu nota daha evvel, Satı Bey'in başyazarı olduğu *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*'nın ilk sayısında da yayımlanmıştır (İstanbul, 1910). Çalışmamızda Kâzım Bey'in şedaraban makamındaki bu bestesi seslendirilmiştir. 27. sırada yer alan eser için bkz. s. 133.

4 M. Zati, *Talim-i Kıraat-ı Musiki*, Kısm-ı Sani (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1927), 68-69. Şan için çift sesli, piyano için ikinci porteye yazılmış bir notadır. Parçanın melodisi mi minör tonunda ve Türk müziği nağme istiflerini içeren bir yapıda olup 9/8'lik aksak ritimde bestelenmiştir. Daha önceden de bir

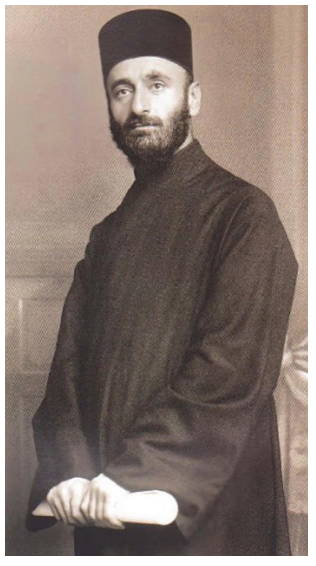

Soğomon Soğomonyan (Gomidas)
[ÜSTTE]

Mektebde Vatan Türküleri
[SAĞDA]

hem de ünlü müzik adamı Gomidas'ın[5] bestelemesiyle ortak bir hâlet-i ruhiyenin oluşması da. Neresinden bakılırsa bakılsın çok etkileyici. Çok etkilendik.

İşin diğer önemli ve insana sorumluluk yükleyen kısmına, seçilen eserlerin sunum tarzlarına gelince, orada tam bir kolektif zevk endişesi taşıdığımızı, icra sürecinin bir anlamda suyun akışına bırakıldığını —zevk-i selim arayışı da denebilir mi?— söyleyebiliriz. Tabiî ki musikimizin temel ilkeleri ve dönemsel icra endişesi gözetilerek. Dikkat edildiğinde fark edilecek olan bazen —notada yazılmasa bile— yapılan tekrarlar, melodik yapının gerektirdiği, dinleyiciye hoş gelebileceği öngörülen icra teknikleri, vokalleri paylaştırma, tempo veya ton değiştirme gibi tercihler de hep bu sınıftan sayılmalıdır.

Önemli bir soru daha:

İnişli çıkışlı, kederli sevinçli, coşkunun hüzünle sık sık yer değiştirdiği, İmparatorluktan Cumhuriyete geçişi hazırlayan savaş ve millî mücadele yıllarında daha çok merkez İstanbul üzerinden haberdar olduğumuz; sönmeye, çırpınmaya başlayan kültür hayatı içinde çocukların ve gençlerin dünyasına ne kadar itina gösterilebiliyordu?

Bu ağır sorunun tek bir cevabının olmadığı, tam da bu, çok parçalı bir yaşamın çeşitli yansımalarını izleyebileceğimiz şarkılarda gizli.

Âmin alaylarıyla okula uğurlanan miniklerin, şehit babaları için okunan ezgilerle erkenden büyüdükleri, mekteplerinde onları çocuk yaşta cepheye hazırlayan şarkılar öğrendikleri bir dünyaya ilerlemişti zaman. Bugüne kalabilen sınırlı ses ve nota birikiminden sezilebildiği kadarı bile yeterliydi.

Bir taraftan da hayat devam ediyordu. Üzerinde fotoğraf ve nota basılı bir karttaki,[6] Bursa Darülmuallimini

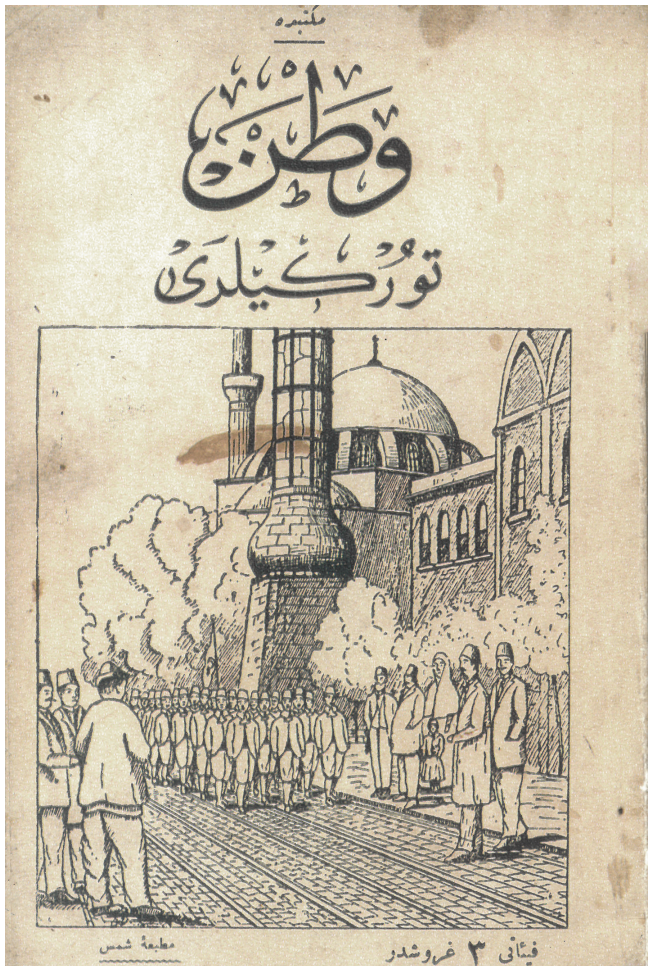

hayli çocuk ve okul şarkısı bestelemiş olan Zati Bey'in ortaokullarda okutulan bu kitabının içeriğinde benzer okul şarkıları ve yoğun alıştırma parçaları mevcuttur.

5 Celal Sahir, Mehmed Âsım, *Müntehab Çocuk Şiirleri*, Devre-i Ûlâ (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334), 19-20. Maarif-i Umumiye Nezareti Telif ve Tercüme Kütüphanesi'nin 95. yayını olan bu seçkide şiirler din, aile, vatan, mektep, sanat, mevsimler, tabiat gibi konularda gruplanmış olup bestelenmiş örneklerin tümü Gomidas'a aittir.

6 Rumeli Türküsü başlıklı, tarihsiz ve 15,5 x

Tiyatro Salonu’nda duvara asılı siyaha boyanmış Rumeli haritası altında, hocaları ve eserin sahibi Altay Bey’in etrafında dizilerek Rumeli Türküsü’nü söylerken, Osmanlı bayraklarını tutarak vatanı temsil eden kızın iki yanındaki sıralarda “Ağlama sen garip vatan / Biz geliriz sana inan” mısralarını haykıran çocuklar da bu dünyanın içindeydi; Tanburî Cemil Bey’in 1916’daki vefatından birkaç yıl sonra yapılan anma konserinde[7] kemanıyla longa çalan “yedi

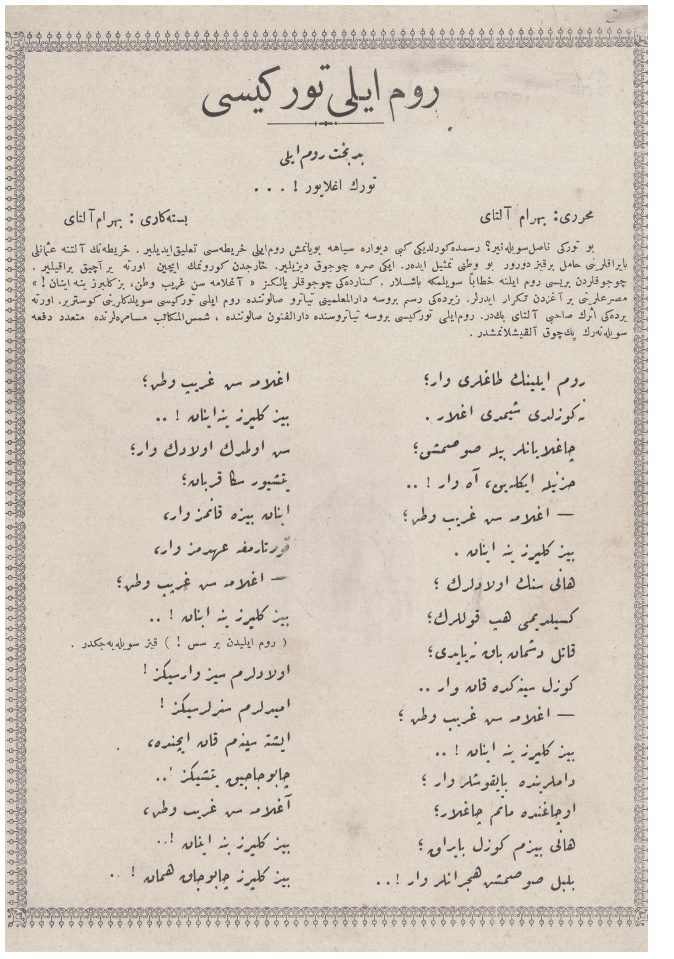

روم ایلی تورکیسی

بدبخت روم ایلی
تورك اغلایور ! . . .

محرری: بهرام آلتای — بسته‌کاری: بهرام آلتای

بو تورکی ناصل سویلهیهجکز؟ رسمده کوردیکی کبی دیواره سیاهه بویانمش روم ایلی خریطه‌سی تعلیق ایدیلیر . خریطه‌نك آلتنه عثمانلی بایراقلرنی حامل برقیز دورور بو وطنی تمثیل ایدر. ایکی صره چوجوق دیزیلیر. خارجدن کوروبمك ایچون اورته یه آچیق براقیلیر . چوجوقلردن برینی روم ایلنه خطاباً سویلمکه باشلار . کناردهکی چوجوقلر یالکز « آغلامه سن غریب وطن، بزکلیرز ینه ایشان ! » مصرعلرنی یر آغزدن تکرار ایدرلر. زیرده‌کی رسم بروسه دارالمعلمینی تیاترو صالوننده روم ایلی تورکیسی سویلهکلرنی کوسترر. اورته یرده‌کی اثرك صاحبی آلتای یازدر. روم‌ایلی تورکیسی بروسه تیاترو سنده دارالفنون صالونننده ، شمس‌المکاتب مسامره‌لرنده متعدد دفعه سویلهنمش بر پارچوق آلقیشلانمشدر .

روم ایلینك طاغلری وار؛ — اغلامه سن غریب وطن؛
نه کوزلدی شیمدی اغلامه . — بزکلیرز ینه ایشانه ! ..
چاغلیورلر بیله صوصمشی؛ سن اولدرك اولادك وار؛
هپسنه ایکلدیم، آه وار ! .. یتشیور سکا قربانه؛
— اغلامه سن غریب وطن؛ ایشانه بیزه قانمز وار،
بزکلیرز ینه ایشانه . تورنا مفر عرهمز وار،
هانی سنك اولادلرك ؛ — اغلامه سن غریب وطن؛
کسیلدیمی هپ قولدرك؛ بزکلیرز ینه ایشانه ! ..
قانل دشمانه باش ایمدی؛ (روم ایلیدن بر سس !) قیز سویله‌یه‌جکدر .
کوزل سینه‌کده قانه وار .. اولادلرم سیز وارسیکز !
— اغلامه سن غریب وطن ؛ امیدلرم سزلرسیکز !
بزکلیرز ینه ایشانه ! .. ایشته سینم قانه ایچنده،
دامارینده بایقوشلر وار ؛ چابوچابوب یتشیکز !..
اوچاغنده ماتم چاغلیور؛ آغلامه سن غریب وطن،
هانی بیزم کوزل بایراق؛ بزکلیرز ینه ایشانه !..
بلبل صوصمشه هجرانلر وار ! .. بزکلیرز چابوچابوب شهمانه ! ..

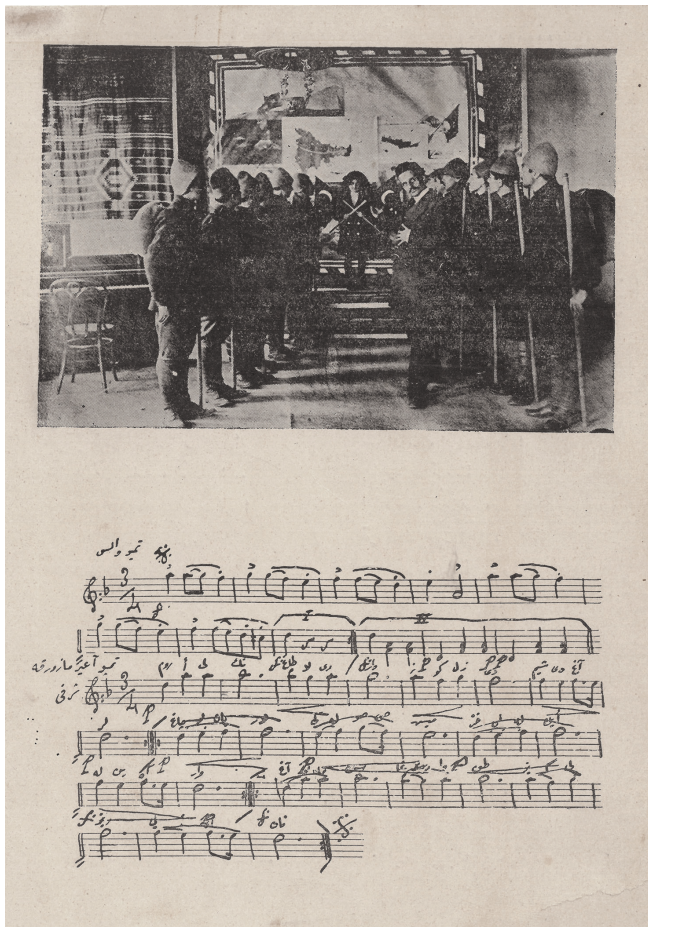

21,5 cm boyutlarındaki karta basılmış olan bu fotoğraflı nota, muhtevası bakımından nadir ve önemli bir malzemedir. Kartın ön yüzünde marşın sahnelenişini gösteren bir fotoğraf ve arkasında “Bedbaht Rumeli, Türk ağlıyor!...” başlığıyla bu temsili açıklayan bir metin mevcuttur. Burada ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husus da notadaki melodinin, başka bir kaynakta Hafız Mustafa Efendi’nin hüseyni makamındaki bestesi olduğu belirtilen marşın transpoze olarak yazılmış bir varyantı olmasıdır: *Chant Turc Mekteb Marşları*, 2. Defter (İstanbul: Şamlı Selim Yayınları, tarihsiz), 12. Çalışmamızda seslendirilmiş olan versiyon hüseyni makamındaki notadır. 51. sırada yer alan eser için bkz. s. 159.

7 19 Kasım 1920 günü Moda Apollon Tiyatrosu’nda düzenlenen bu konser, hakkında yıllarca konuşulmuş önemli bir sanat olayıdır. Dönemin en ünlü müzisyenlerinin toplandığı kadroda Konser Reisi Şark Musiki Cemiyeti Heyet-i Fenniye Reisi Ali Rıf’at Bey, Sermuallim Zekâizade Hafız Ahmed Efendi, Sersazende ve solfej muallimi Leon Hancıyan Efendi, Serhanende Muallim Hüsameddin Bey ve Hanende olarak da Münir Nureddin Bey ile çok sayıda başka müzisyenler de yer almıştır. Bu geceye şair Nazım Hikmet Bey de şiirleriyle katılmıştır.

Rumeli Türküsü, “Bedbaht Rumeli, Türk Ağlıyor”

yaşında mini mini Nilüfer Hanım” da.

Bu iç içe geçen çok renkli konularıyla özel bir sosyal tarih arka plan okuması imkânı sunan malzemeyi, ara yollara dalıp dağılmadan, dönemin ruhunu gözden kaçırmadan, nezahatle sunmanın, yorumlamanın hiç de kolay olmadığı ortada. Kabaca yaptığımız gruplama kendi içinde farklılıkları, zorlamaları barındırsa da her bir eser farklı çağrışımlara yol açıp farklı hassasiyetlere işaret etse de başka yolu yoktu; bazı öne çıkan noktaları daha da vurgulayacak, bazılarını yalnızca ima edecek, bazılarını da dinleyicinin, meraklısının muhayyilesine emanet edecektik.

NİNNİLER, İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİ-BASİT ŞARKILAR

Dandini dandini dastana...[8]

Annelerin bebeklerini susturmak, uyutmak için söyledikleri özel, kısa ve küçük melodili parçalar olan ninniler, anne bebek ilişkisinde çok özel bir yere sahiptir. Annenin sesiyle özdeşleşen ninnilerin kullandığı ortak dil ve müziksel yapılar başlı başına ele alınabilecek, derin boyutta etki alanı yaratmış olan unsurlardır. Halk-sanat müziği ayrımının en anlamsız kaldığı yerdir ninniler.

Yaşayan sözlü edebiyat ürünlerinden çoğunlukla anonimleşmiş olan bu kalıplar, insan yaşamının içinden alınmış samimi kesitlerdir. Anne, bebeğinin uykuya geçişinin kolay ve rahat olmasını sağlamak, ağrısı varsa dindirmek için müziğe, ninnilere sığınır. Kuşaktan kuşağa aktarılan anonim ninniler olduğu gibi, annenin o anda içinden geldiği gibi söylediği ninniler ve ayrıca özellikle bestelenmiş ninni örnekleri de mevcuttur.

Ninniler geçmişten bugüne uzanan görünmez köprülerdir, iç seslerimizdir. Ninniyi söyleyen tarafından da dinleyen tarafından da o ana özeldir. Bu özel durum uzun zaman içinde ortak bir hitap şekline dönüşmüş, kimi zaman geniş kitlelere sirayet etmiş, kimi zaman da çok lokal kalmıştır. Kendi çocuğuna, torununa ninni besteleyen müzisyenlerin olduğunu biliyoruz; ancak çoğunlukla, yüzyıllar ötesinden gelen anonimleşmiş besteler içselleştirilerek söylenmiştir.

Özellikle halk edebiyatı ve folklor disiplinleri içinde çalışan sosyal bilimcilerin dikkatini çekmiş olan bu alanda, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında —ülkemizde daha önceleri uzun yıllar tetkik seyahatleri yapmış olan— Macaristan Fen Akademisi âzâsından müderris Doktor Ignácz Kúnos'un bir ninni derlemesi yayımlamış olması dikkat çekicidir.

Kúnos kitabına “Bu değersiz kitabımı Türk Ocağı Merkezi'ne nişane-i hürmet ve muhabbet olarak ithaf ediyorum” cümlesiyle başlamış ve ninnilerin Türk milleti için önemi, sosyal değeri açısından ele alındığı bir giriş yazısı kaleme almıştır. Burada satır aralarından tam o yıllara uygun bir söylem yansımaktadır:

8 “Ninni” denildiğinde hemen herkesin ilk aklına gelen bu anonim ninninin notası ilk kez Haydar Sanal'ın şu yazısında yayımlanmıştır: “İstanbul'da Derlenen Ninniler”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi* 3 (1957): 154-155. Bu ninni hâlen TRT Halk müziği repertuvarında Burdur yöresinden Hafize (Çine) Hanım'dan derlenmiş bir eser olarak kayıtlıdır. Bu çelişkinin kendisi bile ninnilerin tabiatına uygun bir durumdur.

> Ninni, yalnız evlat muhabbetine istinad eden ve bir Türk için dinlenmesinde daima sevim-i mücedded olan eş'âr ve negamât-ı beytiyedendir. Her Türk anası bunu hiç talim etmeden ezberler, okur ve kendi ihtisasına göre besteler.[9]

Toplam 60 sayfalık bu derleme, yazarın otuz beş yıl boyunca İstanbul'dan ve Anadolu'dan topladığı bu ninnilerin gençlik için çok önemli olduğu, onlara sahip çıkmanın millî bir vazife sayılması ve bu âdetin gençler tarafından devam ettirilmesi gerektiği şeklindeki görüşlerini ve derlemiş olduğu çok sayıda ninni karakteri taşıyan güfteyi içermektedir.

Daha sonraki yıllarda Kúnos'un ninnileri derlerken uyguladığı yöntemi ve perspektifini çok geniş tutarak son dönem şairlerinin yazdığı, halk şiiri olmayan ninni tarzında yazılmış bazı şiirleri derlemesine dâhil etmesini eleştiren Enver Behnan Şapolyo, "Bazı İstanbullu anneler de hatalı olarak şairler tarafından yazılmış ninnileri de çocuklarına söylüyorlar, bunların hiçbir kıymeti yoktur" diye yazmıştır.[10] Örnek olarak da Ziya Gökalp'in "Şehit Haremi" – Beşik Sallarken– başlıklı ve "Uyu yavrum uyanacak günler var" mısraıyla başlayan şiirini gösterir.

Daha çok sözel kaynakların derlenmesi ve değerlendirilmesi vadisinde, hem yöntem hem de ideoloji açısından yaşanan bu tartışma sürerken, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde notaya alınmış ninnilerden bazı örnekleri zikrederek dönemin müzik ortamını da bu yazılı kaynaklar üzerinden anlamaya çalışalım:

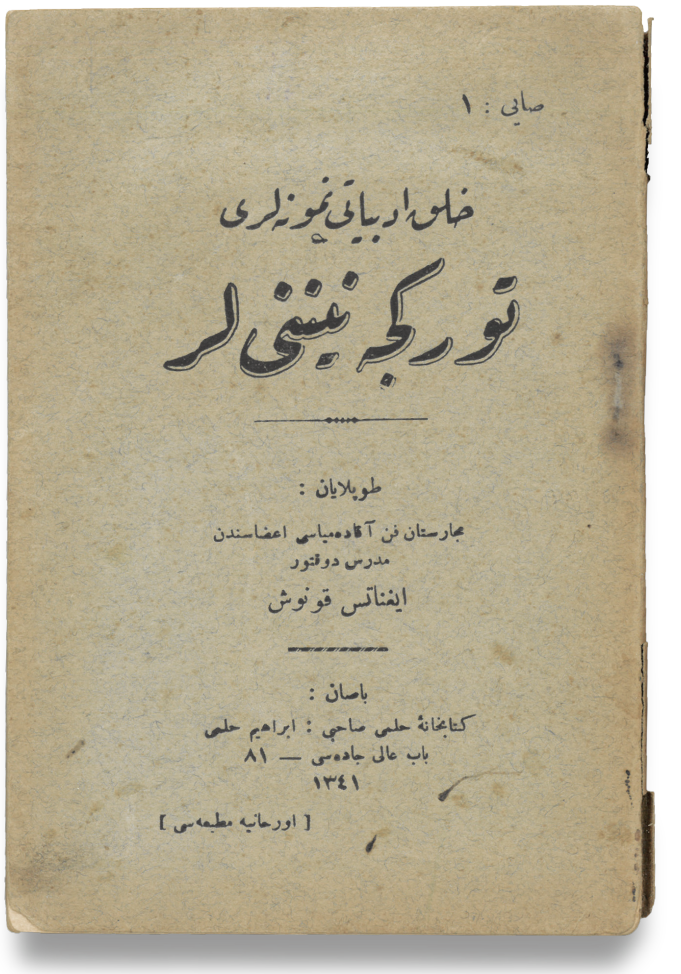
صایی : ۱

خلق ادبیاتی نمونه‌لری

تورکجه نینی‌لر

طوپلایان :

مجارستان فن آکادمیاسی اعضاسندن
مدرس دوقتور
ایغناتس قونوش

باصان :

کتابخانهٔ حلمی صاحبی : ابراهیم حلمی
باب عالی جاده‌سی — ۸۱
۱۳۴۱

[اورخانیه مطبعه‌سی]

Eski harfli müzik yayınları içinde ninniler:

1928 öncesinde çıkan çeşitli formatlarda, çeşitli boylardaki yaprak notalarda ve hem okullarda hocalık yapan müzisyenlerin derlediği kitaplarda hem de bizzat devletin bastığı kitapların içinde çocuklar için yapılmış çok sayıda şarkı yayımlanmıştır. Bunların arasında ninnilere de tesadüf edilir. Aşağıda bunlardan birkaç örneğe ve kaynaklarına yer verilmiştir:

– *Ninni yavrum bu günlere ermedik*[11]

9 *Halk Edebiyatı Numuneleri Türkçe Ninniler*, Toplayan: İgnats Kunoş (İstanbul: Kütübhâne-i Hilmi sahibi İbrahim, 1341), 3.

10 Enver Behnan Şapolyo (Gazi Lisesi Tarih Öğretmeni), *Türkçe Ninniler* (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitap Evi, 1938), 40-41.

11 (Usulü Düyek, Garip Hicaz Ninni – Güfte: Tevfik Bahadır Bey'in, Beste: İzzeddin Hümayî Bey'in). Bu ninninin notası, rüşdî ve idâdî talebeleri için R. 1329-1330 (M. 1913-1914) tarihleri arasında otuz dokuz sayı çıkan *Mektebli* dergisinin ek olarak verdiği notaların arasındadır.

***Halk Edebiyatı Numuneleri Türkçe Ninniler*, İgnats Kunoş**

– *Uyu yavrum yine şimşek çakıyor*[12]
– *Ninni yavrum, sesler sustu ninni*[13]
– *Uyu yavrum dizime yat ninni*[14]
– *Güzeldir huyu, uyku vakti gerinir*[15]
– *Ay doğdu kırlarda her şey uykuya daldı*[16]
– *Uyu yavrum güle güle*[17]
– *Gün eriyor, sular çağlar*[18]
– *Bebek Ninni*[19]
– *Nenni*[20]

Dikkat edildiğinde makamlı geleneksel ezgilerle yazılmış ninnilerden notaya alınmış olanların –genellikle vatan sevgisini aşılamak, çocuğun yakın ailesindeki ilişkileri anlatmak, bağlarını güçlendirmek amacıyla– yeniden üretilmiş ezgiler olduğu görülecektir. Sözel aktarımın devam ettiğine şüphe yoktur ama zamanla bu alanın da nisyan ile malul olması, hazırlanan şartlara bakıldığında tabiîdir. İşlevi ve yapısı bu derece net tanımlı bir müzik formunda bile bu kadar farklılıkların görülmesi, hep konuşageldiğimiz çok parçalı zihniyet dünyamızın sonucudur.

Ninnilere ne oldu?

Geçmişle bağın zayıflatılmasının basamaklarından birinin müziğin değiştirilmesi olduğu, bu değişimin de küçüklükten başlamasının anlamlı olacağı akıllara yazılmıştı bir kere.

12 (Şarkı Hicaz, Usûl Düyek). Bilinen büyük müzik yayıncılarının yanı sıra İstanbul'da Ali Rızâ Muzika Mağazası'nın yayımladığı *Gıdâ-yı Rûh* başlıklı, küçük boy "Müntehab Şarkı ve Kantolar" serisinin 19 numaralı notasıdır. Her on beş günde bir neşrolunan bu notaların yayın tarihi belli değildir.

13 Mehmed Emin, *Turana Doğru* (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1334) (sayfa numarasız)

14 (Beste: Kanunî Mehmed Bey, Evc makamında ve Devr-i Hindî usulünde). TRT repertuvarında 10823 numara ile kayıtlı olan bu eser, bestekârı belli olan ninnilerin içinde, kullandığı makam ve usul kalıbının bu formda ilk kez görülmesi ve ara nağmeli oluşu gibi nedenlerle, "ninni temalı bir güftenin şarkı kalıbında bestelenmiş şekli" olarak addedilebilir.

15 F. Garsan, *Froubel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi,* Mütercimi: Kâzım Nami (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1340), 65.

16 (Beste: Viyolonist Zeki, Güfte: İhsan İlhamî). Viyolonist Zeki, *Çocuklara Teganni Dersleri* (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1341), 49.

17 (Beste: Erkek Muallim Mektebi Keman Muallimi Cemil Rasim, Yazan: Feyz-i Âti Müdîri Hıfzı Tevfik). Cemil Rasim, *İlk Mekteblere Çocuk Şarkıları* (İstanbul, 1927), 7.

18 (Bestekârı: Necati, Yazan: Muallime Mehlika Hanım). Necati, *Notalı Yeni Çocuk Şarkıları* (İstanbul: Kütüphane-i Hilmi, 1928), 52.

19 *Dârülelhân Külliyâtı Anadolu Halk Şarkıları / Chansons Populaires Turques,* 7. Defter (İstanbul, 1927), Sayı 1. "Elmalı'dan çıktım yayan" diye başlayan bu anonim ezgi, dönemin tek konservatuarınca Anadolu'ya yapılan derleme gezilerinin sonucunda notaya alınıp neşredilen türkülerdendir. Bu eseri daha sonraki yıllarda Münir Nurettin Selçuk, serbest bir tarzda ve piyano eşliğiyle yorumlamıştır.

20 *(Şuman). Dârülelhân Külliyâtı* adıyla da bilinen, 1-120. sayıları eski harflerle olmak üzere klasik eserleri havi, 180 adet yayımlanmış olan büyük boy yaprak notaların 10. sırasında yer verilen Schuman'ın bu eserinde melodi soprano, mezzosoprano ve kontralto için üç porteli ve piyano için iki porteli olarak yazılmış olup "Penbe mor çiçeklerin altında uyu ey güzel kuş" mısraıyla başlayan bir güfte kullanılmıştır.

Klasik müziğimizi unutulmaktan korumak ve müziğimizin ilmî esaslarını öğretmek üzere kurulmuş olan ülkemizin ilk resmî konservatuarında, önce "Alaturka" musiki eğitiminin yasaklanması; klasik eserlerin notaya alınması için verilen müsaadeyle çıkarılmakta olan *Darülelhan Külliyatı* içinde evcârâ makamındaki klasik takımın notalarının içinde, 9 numarada yer alan Arif Mehmed Ağa'nın evcârâ bestesi ile 11 numaradaki ağır semaisinin arasına da alelacele Schuman'ın "Ninni"sine yer açılmış olması başka türlü nasıl izah edilebilir? 180 adedi basılı, 263'e kadar devam eden kısmı el yazısı hâlindeki fasiküllerde yer alan onca peşrev, semai, beste, şarkı vb. eserin arasına bir tek o parçanın eklenmesi yeterince tuhaftır ve eserin kendi hüviyetinden soyundurulup başka bir işleve hizmet etmesinin amaçlandığını anlatmaktadır yalnızca.

Miniklerin ninnileri ve masum zihinlerini şekillendiren ilk şarkıları, tasarlanan bu "değişim"den zaman içinde nasibini alacaktır.

Bir müddet boyunca karmaşaya dönüşecek olan ve ardından yerini deyim yerindeyse eğitim müziğindeki "tek tipleşme"ye bırakacak olan sürecin başlangıcında, iz sürecek pek çok malzemeye rastlamak mümkündür. Yeni harflerle basılmış çocuk müzik kitaplarından olan ve "Bu kitaptaki şarkılar muhtelif medenî memleketler çocuklarının söyledikleri şarkılardan seçilip alınmıştır. (...) S. Zekeriya Hanımla Emin Recep Bey bu şarkıları lisanımıza nakletmiş ve Musa Süreyya Bey tarafından da bu tercümeler kitaptaki bestelere tatbik edilmiştir" ifadeleriyle sunulan bir kitapta,[21] adaptasyon çocuk müziği oluşturulurken yaşanan dağınıklık göze çarpar. Kitaptaki iki parçanın adında "Ninni" sözcüğü (Çocukların Şehitlere Ninnisi, s. 6 ve Kuşların Ninnisi, s. 64) kullanılmış olmakla birlikte, düpedüz ninni formunda olan bir parçaya "Uyku Şarkısı"[22] adı verilmiştir (s. 65).

Özellikle eğitimde geçerli olan yeni müzik tercihinin etkisi, ileriki yıllarda —ninniler üzerinde bile— açıkça görülecektir. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra, 1924 yılında Batı musikisini yaymak ve orta dereceli okullara öğretmen yetiştirmek üzere kurulmuş olan Musiki Muallim Mektebinin bir mensubunun yazdığı çarpıcı cümlelerle bu bahsi kapatıyoruz:

> Evet. Türklerde musikîşinas ve sanatkâr olmak kabiliyeti vardır. Bütün Türk yavruları birer sanatkâr olmak isterler... Fakat nasıl, nasıl yetişebileceklerdir?
>
> (Yetiştirmek) işte bu bizim ailelerimizde hiç yoktur. Bugün, büyük sanatkârların Avrupalılardan yetişip bizden hiç yetişmemesinden birinci derecede mes'ul olan ailelerimizdir.
>
> Herhâlde sanatkâr olmak için şunlar lazımdır: (Görgü, terbiye, temiz aile, temiz hayat). Her çocuğun doğduğu günden 3 yaşına kadar anne sütü ve yemekleri kadar muhtaç olduğu bir şey varsa o da (ninni) dir. Minimini doğuyor, bir küçük ırmak gibi ruhuna, dimağına çağlayan, temiz, saf, berrak

21 *Çocuk Şarkıları,* İngilizceden Lisanımıza Çevirenler: S. Zekeriya, Musa Süreyya, Emin Recep (İstanbul: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Neşriyatı, 1929), 6.

22 Notada şan için yazılan portenin altına çift el için piyano partisi ilave edildiği görülmektedir.

musiki evvela bir anne ninnisi değil midir? Yavrunun bu ilk musiki hakkında aldığı ilham ve intibah cidden güzel bir ninni ise, aile içinde büyüdükçe bu musiki duygularını artırabilirse ne mutlu ona; aksi takdirde kulağı fena yetişir, musiki kabiliyeti körlenir. Avrupa'da yetişen bütün musikişinasları, daha küçük yaştan, bizde olduğu gibi sabahleyin yatağından kaldıran ya duygusuz bir babanın tekmesi veya hain bir üvey annenin maşası olmamıştır.

Uzun uzun Avrupalı ailelerin müzik ortamlarını, orada yetişen çocukların müzikle ilişkisini överek idealize eden yazarın "ailelerimizden şikâyetçiyiz" diye sonlandırdığı yazısında, ninni konusunda kullandığı bazı ilginç ifadeler de şunlardır:

Gelelim bizim ailelerimize: Bizde bunun tamamiyle aksini görürüz.

Çocuğun manevî ve ruhî gıdası olan "ninni"lerimizi bir kerre tetkik edelim:

Çocuğun doğduğu günden iki üç yaşına kadar başını, beynini sarsan salıncağın başında veyahut haminne ve dadının kuru dizleri üzerinde uyurken, bunların dişsiz yayık ağızlarından çıkan ve "ninni" denilmesi bir günah, bir cürüm olan sayhalar, zavallı yavrunun samiasını ve dimağını tırmalar. Meselâ:

Dandini dandini dastana...[23]

Şimdi tüm bu karamsar ve sert paragraflardan sonra yine soralım: Ninnilere ne oldu?

23 Musiki Muallim Mektebinden Şükrü, "Musikî Nedir? Türk ve Garp Musikîleri-Çocuklarımızı Musikişinas Yetiştirmek için Ne Yapmalıyız?" *Resimli Ay Mecmuası* (Ağustos 1932): 47-48. Yazının tamamının aktarıldığı makale: Gönül Paçacı, "Cumhuriyetin Sesli Serüveni," *Cumhuriyetin Sesleri* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999), 16-17.

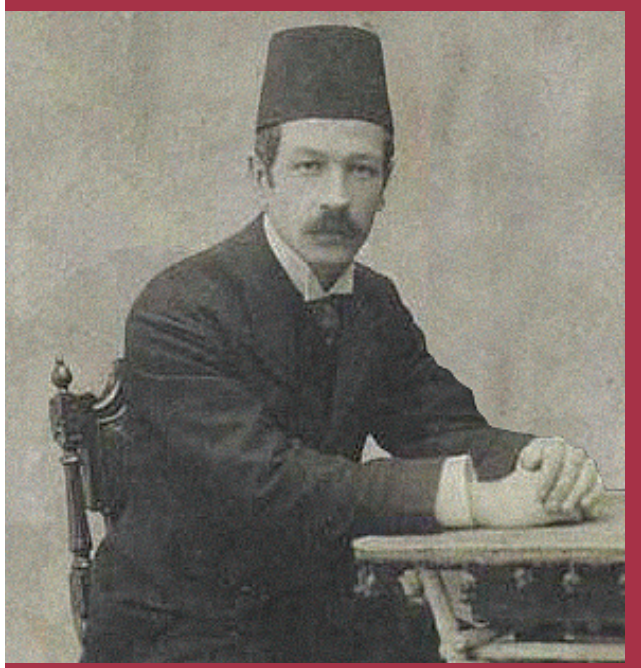

Tanburî Cemil Bey'in Ninnilerle İmtihanı

Tanburî Cemil gibi günümüzü de etkileyip şekillendirdiğini söyleyebileceğimiz bir Tanzimat dönemi müzisyeninin, içine doğduğu geleneksel musikinin her türlü ifade biçimini –özellikle de özgürlüğünü daha fazla hissettiği doğaçlama formlarını– deneyimlediği bestelerinin yanı sıra hem iliklerine kadar hissettiği yeni müzik ruhunun hem de halk müziğinin etkileriyle mayalanmış müziğiyle "ninnilere" bigâne kalacağını düşünemezdik. Cemil Bey'in bestelediği ninni, anonim olmamakla birlikte anonim karakterlidir. Mısra sonlarının "ninni" sözcüğüyle bitmesi, dört mısralı güfte kullanımı, güftenin anonim sözlerden seçilmiş olması, melodik yapının son derece yalın ve geleneğe uygun olması gibi hususlardan dolayı bütünüyle geleneğin içinden, devamını temin eden bir yapı arz eder. Zaten toplumsal duyarlığı çok yüksek bir müzisyen olan Cemil Bey hakkındaki şu satırlar, bu açıdan son derece tarafsız ve değerlidir:

> ...folklor mevzuunun henüz Avrupa'da da ilmî bakımdan gelişmediği ve Osmanlı Türklerinin münevverleri arasında halk melodilerinin istihfafla karşılandığı bir zamanda, halk musikisinin değeri üzerinde durmuş, bu melodileri toplamağa teşebbüs etmiş ve kendi şahsî san'at terkibine, bu melodilerden pek çok renk ve motif katmağa cesaret etmiştir.[1]

Cemil Bey'in oğlu Mes'ud Cemil üzerinden edindiğimiz bilgiler arasında da onun "ninni"lerle ilişkisi ve icrasıyla ilgili değinmelere rastlıyoruz. Tepebaşı Tiyatrosu'ndaki uzun bir konserden aklında kalan şu satırlarda olduğu gibi:

> ...babam ayrıca tanbur, kemençe ve yaylı tanburla, sahnenin ortasında kırmızı kadife bir koltuğa oturarak taksimler yaptı, tavanlarına kadar gayet seçkin dinleyicilerle dolu salondan ah'lar, of'lar -nihayet meşhur ninnide- çılgınca alkışlar yükseldiydi.[2]

Cemil Bey'in el yazısı defterinde de 3. sayfada yer alan 803-803(x) numaralı kemençe kayıtlarındaki "Yanık Ninni" ve "Keza Yanık Ninni"nin yanında "fena" manasına gelen işareti ve hizasında "ninniler değişecek" notunu görüyoruz. 5. sayfadaki 815 numaralı kalın telle çaldığı ninniyi ise "iyi" olarak değerlendirmiştir.[3]

1912-14 yılları arasında "Blumental Orfeon Record and Talking Machine Fabrikası" tarafından yayımlanmış olan Tanburî Cemil Bey'in plaklarının özel kataloğunda, 3043 numaralı plak olan "Ninni" ve "Yanık Ninni" için yazılan açıklama şöyledir:

> (Ninni), hissî ve müessir bir zemzeme-i mader-zaddır ki çalınırken tıfl-ı şir-har ile valide ve dayesi arasındaki müşafehe-i masumanede Cemil Bey'in bedayi'-i musıkiyesinden olmak üzere, yay teller vasıtasıyla kemençe ve yaylı tanbura söylettirilmiştir. Yanık ninni itfaiye borusu ve bekçi sadasıyla muhaveresi daha çok olan diğer bir ninnidir.[4]

Hakkında okuduğumuz her şeyden, insanlarla kurduğu ilişkide son derece seçici ve zor olduğunu hissettiğimiz Cemil Bey'in, hayatını etrafında kurduğu sazlarıyla toplama ninniler üzerinden ses vermesi, espriler yapması —ve ciddi karşılık bulması— ilginç değil mi? Özel yaşamına dair, oğlunun verdiği şahsi bilgilerden, çok az uykuya daldığını, problem yaşadığı birazcık uykusunu da kedileriyle paylaştığını bildiğimiz bu efsane müzisyenin ninnilerle olan sevimli ilişkisi ne kadar insanî! Kaba kemençe ile kaydedilmiş olan 10495 numaralı "Yanık Ninni" ve yaylı tanbur ile kaydedilmiş olan 10506 numaralı "Ninni" etiketli Orfeon Record plaklarını dinlediğimizde, bugün de kulaklarımıza intikal etmiş olan hicaz ninni melodisinin tanıdık cümleleri arasında birtakım konuşma, bebek ağlamaları taklitleri ile "e, e, e, e" seslerinin neredeyse birebir çalındığını fark ediyoruz.[5]

Şükür ki Cemil Bey'in diğer plakları yanında bu kayıtlar ve kendi ninnisinin notası günümüze ulaşmış. Onu bu sıra dışı çocuksu yönüyle de tanımış olduk böylece.

1 Cevad Memduh Altar, "1908 Meşrutiyetinde Chopin ve Tanburî Cemil Bey," *Musiki Mecmuası* 185 (Temmuz 1963), 100.
2 Mes'ud Cemil, *Tanburî Cemil'in Hayatı*, haz. Uğur Derman (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2012), 183.
3 Mes'ud Cemil, *a.g.e.*, 210.
4 *Orfeon Rekord Musikişinas-ı şehir Tanburî Cemil Bey'in Artistik Plaklarının Hususi Kataloğu* (İstanbul: Galata Feniks Matbaası, tarihsiz), 2.
5 *Tanburî Cemil Bey Külliyâtı - Yüz Yıllık Kayıtlar*, Kalan Müzik, CD 4: 1 ve 2. parça.

Orfeon Plakları katalog kapaklarından örnekler

Dönemin popüler sesli neşriyatı olan taş plaklarda ninniler:

20. yüzyılın başlarından itibaren seslerin kaydedilerek sabitlenmesi ve bu yolla müzik eserlerinin, meşhur ses ve saz sanatkârlarının icralarının hızla yayılması, özellikle şifahi karakterli müzikler için dönüm noktası olmuştur. Canlı bir kültür-sanat-iletişim alanı oluşmuş, ticari olarak geniş bir alan açılmış, İstanbul'da plak fabrikaları kurulmuş, ülkemizde çok önemli sayıda gramofon satılmış, binlerce plak basılarak yayılmıştır.

Bu plaklara kaydedilen çeşitli eserlerin arasında çok sayıda ninninin de bulunması ilginçtir. Eskiden yeniye doğru belli başlı plak şirketlerini ve buralarda ninni okuyan, çalan sanatkârları derleyince ortaya şu sonuç çıkmaktadır:[24]

Favorit Plakları
Sarfinaz Hanım (Neva Üzere Ninni)
Odeon Plakları Nev-icad İki Taraftan Sadalı, Beher Tarafta Ayrı Havalar
Kemani Memduh Efendi (Keman ile), Nasib Hanım, Şevkidil Hanım, Safinaz Hanım (Klarnetle), Hafız Yaşar (Şehit Ninnisi), (Sevgili Annemiz / Meşhur Ninni - Ud ile) Hafız Ahmet Bey, Hafız Tevfik Efendi (Ney ile ninni), Hafız Ahmet Bey (Uyu ey tıfl-ı melek / Yeni Ninni), (Uyu ki hâline hayran / Yeni Ninni I. Kısım), Semiha Hanım (Mini mini çehrende / Selma'nın Ninnisi), Hafız Yaşar

24 Buradaki isimler Cemal Ünlü'nün *Git Zaman Gel Zaman Fonograf - Gramofon - Taş Plak* kitabının ekinden oluşturulan listelerden seçilmiştir. Sanatkârların adının yanına tekrar tekrar "Ninni" yazılmamış, değişik bir eser adı vb. varsa eklenmiştir.

(Yeni Ninni)
Orfeon Plakları Blumental Plak ve Gramofon Fabrikası - Orfeon Record
Hafız Yaşar (Yeni Ninni), (Neva üzere Yeni Ninni), (Neva üzere Şehit Ninnisi), Hüseyin Efendi (Nişaburek Ninni), Aksaraylı Yaşar Bey, Hafız Mustafa Efendi, Osman Vamık Efendi (Hüzzam Yeni Ninni), Haim Efendi (Yeni Ninni), Safinaz Hanım (Yeni Ninni), Kâtip Salih Efendi (Arap Ninnisi), Tanburi Cemil Bey (Ninni ve Yanık Ninni - Yangın)
Polydor Plakları
Hafız Ahmet Celâl [Tokses] / Darüttalimi Musiki Heyeti refakatiyle (Yeni Ninni)
Columbia Plakları
Derviş Abdullah Efendi, Tarsuslu Abdülkerim
Sahibinin Sesi Plakları
Cemil Bey (Neva üzere Ninni), Yozgatlı Hafız Süleyman Bey (Ninni ve Yozgat Ninnisi), Küçük Hafız Yaşar Bey, Fikriye Hanım, Bayan Nedime (Tokat Ninnisi), Hüseyin Hüsnü Bey (Sevgiliye Ninni), Balıkesirli Tanburi Fuat Bey ve Nezihe Hanım (Ninni -Yaylı tanburla), Nevin Hanım (Ninnim / Fokstrot)

OKUL ÇAĞI ŞARKILARI, OKUL MARŞLARI

Çalış ey Türk yavrusu tembellikle yaşama...[25]

Çalışmamızda en fazla eserin bulunduğu bu gruptaki malzemenin çeşitliliği de dikkat çekicidir. Burada hızlıca alt gruplara bakarak eserleri gözden geçirmek ve özellikle detay vermek istediğimiz bazı örneklere yoğunlaşmak istiyoruz.

Bu bölüme öncelikle temsilî olarak, okula başlama törenlerinde kullanıldığı bilinen ve şifahi ama kuvvetli bir kanaldan —oğlu Hafız Ahmet Efendi'nin vasıtasıyla— günümüze ulaşan, Zekâi Dede'nin Acemaşiran makamındaki ilahisi ile başladık.[26] Zekâi Dede ittifakla "son klasik" bestekâr olarak nitelendirilen ve başta Rauf Yekta Bey olmak üzere Dr. Suphi Ezgi ve Saadettin Arel gibi, ülkemizdeki müzikoloji çalışmalarının temelini atan kurucu kuşağın hocası olan önemli bir isimdir; o nedenle geleneğe durduğumuz bu selamın yerinde olduğunu ve yerine ulaştığını düşünüyoruz. Bir de bestekârının el yazısıyla bugüne gelen, nadir bir yayının sayfalarında kalmış olan özel bir örneği, Bursa Pars Tekkesi şeyhi Mehmet Baha Bey'in "Darüleytam İlahisi"ni seslendirdik.[27]

Okul çağı şarkıları sınıfına giren eserlerin seçimini, değerlendirmesini yaparken karşımıza çıkan çok parçalı, çok renkli, bir taraftan da kafa karıştıran repertuvardan bütünlüklü bir seçki yapmanın zorluğu ortadaydı. Osmanlının son dönemlerindeki maarifin yapısını, eğitim çağına gelen çocuklara verilen musiki eğitimini ve bu eğitimde geçerli olan anlayışı, seviyeyi anlamak pek de kolay olmayan, çetrefil bir hâldi. Standardı oluşmamış ve yerellikle evrensellik arasına sıkışmış, yerinde duramayan bir müzik algısı. Nasıl olmasın ki?

Hemen birkaç örnek verelim:

Ülkemizdeki en köklü eğitim kurumlarından biri olan Darüşşafakada Zekâi Dede'nin öğrencisi olan ve daha

25 Muallim İsmail Hakkı Bey, Rast Düyek "Çalışmak Marşı". TDV İSAM Cüneyd Kosal Arşivi KD-80/5.

26 Çalışmamızda 10. sırada yer alan eser için bkz. s. 111.

27 Çalışmamızda 21. sırada yer alan eser için bkz. s. 122.

sonra bu okulda "musiki, Farisî, hesap ve hendese muallimi" olarak çalışan Kâzım (Uz) Bey geleneksel musikinin içinden geldiği, dinî ve ladinî formlarda besteler yaptığı hâlde, musiki tercihinin değişimine tanık olmuş son dönem Osmanlı müzisyenlerinin birçoğunda olduğu gibi bu değişime sıcak bakmış, hatta katkıda bulunmuştur. Örneğin bestelediği çok sayıda marşın yanı sıra sol minör tonunda bestelediği ve piyano eşliğiyle yazılmış olan "Darüşşafaka Marşı"[28], bu kurumda uzun yıllar mektep marşı olarak okunan Zekâi Dede'nin suznâk makamındaki "Darüşşafaka Manzumesi"nin[29] yerine kabul edilmiş ve bu kurumun 1927 yılında yayımlanan kitabında yer almıştır.[30]

Buna benzer bir hadise de bu kez Kâzım Bey'in başına gelmiştir: Kâzım Bey Darülmuallimîn-i Âliye musiki muallimi iken 1330'da yayımladığı bir kitabına "Fikr ordusuyuz meş'al-i irfanla mücehhez" mısraıyla başlayan "Darülmuallimin Marşı"[31] notasını eklemiştir. Aynı şiirin daha sonra Zati Bey tarafından "Muallim Mektebleri Marşı" başlığıyla ve mi bemol majör tonunda yeniden bestelendiği görülmektedir.[32]

Kudretli bestekâr Giriftzen Asım Bey'in oğlu olan ve kendisi de birkaç şarkı besteleyen Musa Süreyya Bey, eğitim alanında da yer almış ve maalesef Darülelhandaki müdürlüğü sırasında uygulamaya konulan alaturka yasağından yana tavır sergilemiş bir müzisyendir. Aileden görgüsü olan iyi bir müzisyenden günümüze, bu tercih üzerinden hatırlanan tatsız polemik ortamlarının gölgesinin kalmış olması ne yazık. Arada okunan birkaç güzel şarkısı ve "Başka bir aşk istemez" diye başlayan Mülkiye Marşı bir de.

Notalarının kapağında yer alan takdimle Darülelhan Müdürü, İstanbul Kız ve Erkek Muallim Mektepleri Musiki Muallimi Musa Süreyya Bey'in, "Piyano refakatiyle teganniye mahsustur" ibaresiyle tek tek yayımlanmış olan *Mekteb Şarkıları*[33] serisi, dönemin değişmekte olan müzik algısını tam olarak yansıtan bir hüviyettedir. Bunlardan 4 numaralı notanın arkasına, İbrahim Alaeddin (Gövsa) Bey'in bir yazısından alıntı eklenmiştir:[34]

28 "Yüzler güldü gözyaşları hep dindi / Nurlu yolun yolcusuyuz biz şimdi" mısralarıyla başlayan bu marşın altında güftesinin Ali Kâmi Bey tarafından 1307 (1894) yılında yazıldığı ve aynı yıl bestelendiği bilgisi mevcuttur. Ancak günümüzde Darüşşafakada bu marş da okunmamaktadır.

29 "Demâdem eyleriz tahsil-i ilme şevk ile gayret" mısraıyla başlayan bu manzume, çalışmamızda seslendirilen eserler arasında 33. sırada yer almaktadır. Bkz. s. 141.

30 *Darüşşafaka-Türkiye'de İlk Halk Mektebi* (Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Azasından Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kâmi Beyler tarafından yazılmıştır) (İstanbul: Cemiyet-i İslamiye Matbaası, 1927), 109-111.

31 Çalışmamızda seslendirilen eserler arasında 25. sırada yer alan marş için bkz. s. 126-127.

32 M. Zati, *Talim-i Kıraat-ı Mûsıkî*, Kısm-ı Sânî (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1927), 76-77.

33 Kudmanizade Şamlı İskender yayınlarından, tarihsiz orta boy yaprak notalar. İleri Marşı, Bahar Sesi, Gurbet gibi bestelerin yayımlandığı bu seride notalar üç porteli olarak dizilmiştir.

34 Bu alıntı İbrahim Alaeddin Bey'in yazdığı, Cumhuriyet döneminde estetik eğitimi

Mekteblerde yalnız bir ders vardır ki doğrudan doğruya his ve ruha hitap etmek itibarıyla bilâ-vasıta mürebbi-i hissiyât addolunabilir. O da musiki ve şarkıdır.

Musiki ve şarkının kıymetini isbata hacet görülür mü ki. Bedevî veya medenî her seviyedeki insanın bütün merhale-i ömründe nağme ve bestenin yeri vardır. Çocuklar uykularını, oyunlarını, gençler mesailerini ve sevdalarını, çobanlar inzivalarını, müminler dua ve ibadetlerini, ihtiyarlar uzlet ve sükûnetlerini daima bir bestenin refakat-i ahenkdârıyla temdid ve teslim ediyor.

Şarkılar, bilhassa mekteb şarkıları a'sâr-ı ensâl-i müteâkibeyi yekdiğerine rabt etmeye de hâdimdir.

Anatol Frans bu münasebetle şu satırları yazıyor: "Çocuklar şarkı söyleyerek geçiyorlar. Tıpkı bülbül gibi teganni ediyorlar. Çünkü onların da bülbüller gibi pür neş'e kalpleri var. Teganni ettikleri eski şarkıyı nineleri de küçükken söylemişlerdi. Ve bir gün torunları da aynı şarkıyı söyleyecekler. Şarkılar lâyemut tayflar gibi esna içinde dudaktan dudağa uçarlar. Dudaklar bir gün renklerini kaybedip sükût ederler, fakat şarkı daima uçmakta devam eder."

Burada ilgi çekici olan durum, bu alıntının konulduğu notalarda bulunan ezgilerin, metinde vurgulananın aksine "nesilden nesile geçen ve nesilleri birbirine bağlamaya hizmet eden" şarkılar yerine tam aksine Batı müziği tarzında, yeni bestelenmiş şarkılardan seçilmiş olmasıdır.

alanında kitap formatında yayımlanan ilk eser olan *Bedii Terbiye* adlı eserden yapılmıştır: *Resimli Gazete*, (İstanbul: Tanin Matbaası, 1341), 60-61.

Yeni nesil, yeni musiki

Dönemin okul müzik kitaplarına genel olarak bakıldığında amaçların aşağı yukarı aynı tarif edilmiş olduğu görülür: Çocukların müzik yeteneklerini geliştirmek, onlarda doğal bir estetik duygusu oluşumunu başlatmaya çalışmak, dinî-millî-ahlakî terbiyelerini kuvvetlendirecek fikirler aşılamak amacıyla ezberlenen bu okul şarkılarının, marşların birleştiriciliğinden yararlanmak, birlikte çalışmanın ve vatana bağlılığın erdemlerini içselleştirmek... Bu amaçlar, idealler kulağa çok iyi gelmektedir ama uygulamada yaşanan sorunlar da bir hayli fazladır. Bu intibaksızlığı yansıtan birkaç misal verelim: 1330 ve 1332'de yazdığı müzik kitaplarına, bazı küçük öğretici bestelerinin notalarını eklemiş olan M. Sahip isimli zat, öğrencilere temel müzik bilgilerini verebilmek için deyim yerindeyse karikatürize sözler kullanmıştır:

Ârıza-i mûsıkiyye: *diyez, bemol hepisi*
Silsile-i tabiîyye: do re mi fa sol la si
Makamlarını tanırım; macör, minör ikisi
Fasılalarını bilirim: do re mi fa sol la si

Üstelik bu parçanın üzerinde yazan, eserle ilgili karmakarışık bilgiler daha da şaşırtıcıdır:

Form: Koşma, Makam nihavend = G minör,
Usûl nim düyek = C (polka).[35]

Bu çalışmada, farklı altyapı ve müzik düşüncelerine sahip olan müzisyenlerin

35 Bu parça ve aynı besteciye ait 9/8'lik ritimdeki diğer bir parça seslendirilerek bu çalışmaya dâhil edilmiştir. 40 ve 41. sırada yer alan eserler için bkz. s. 148-149.

yan yana bulundurulduğu bazı örnekler de özellikle seçilmiştir. Örneğin Gomidas'ın ve Viyolonist Zeki (Üngör) Bey'in; Tevfik Fikret'in "Papatyalar" şiirine yaptıkları iki ayrı beste.[36] Dinlendiğinde arada dağlar kadar fark olduğu görülen bu parçalardan çocukların ses sınırlarına, solfej seviyelerine hiç uygun görünmeyen versiyonun bestecisi, Cumhuriyet'in müziğinin simge isimlerinden olup başkentte Riyaset-i Cumhur Orkestrasının, Musiki Muallim Mektebinin emanet edildiği, İstiklal Marşı'mızın bestecisi Zeki Üngör'dür üstelik.

Cumhuriyet'in başlarında, yerli, folklorik müzikleri Avrupa müziğiyle yeniden üretmek, böylece yeni bir millî müzik formülü yaratmak emelinin ilk fiilî sonuçlarından biri olarak, 1926 yılında Sezai ve Seyfeddin Âsaf (Asal) isimli, Avrupa'da müzik tahsili görmüş iki kardeşin, Maarif Vekâletinin emriyle Batı Anadolu'da çıktığı folklor derleme gezisini görürüz. Bu geziden izlenimlerin ve 80 civarında notanın yer aldığı kitabın "Musikimizin Islahı Çareleri" başlıklı bölümünde yer alan şu tespit önemlidir:

> Mekteblerimizde çocuklarımıza öğretilen bestelerin ekseriya sözlere pek az uyarak güzel Türkçe kelimeleri aslî şekillerinden çıkaran ecnebi besteler olması ne hazindir.[37]

Kitaba yazdığı önsözde Hars Müdürü Rıza Nur, Béla Bartók'un şu görüşlerini aktarmıştır:

> Gençlerin Avrupa'ya gönderilmesinden ziyade kendi vatanınızda Avrupa terbiyesi vermenin çarelerini arayınız. Mekteple birlikte vatanınızda musiki için bir muhitin doğması çok mühim bir keyfiyettir. Bidayette Türklerden miktar-ı kâfi üstad yoksa ecnebiler celp olunmalıdır. Vaktiyle biz de böyle yaptık.

Elimizde iki küçük boy fasikülü bulunan, Şamlı Selim baskısı *Chant Turc Mekteb Marşları Bilumum Mekâtib-i Osmaniye'ye Mahsus* adlı, küçük boy forma şeklindeki notalar, Meşrutiyet döneminden itibaren toplumu etkileyen konuların başında gelen savaş, kahramanlık, vatan sevgisi üzerine bestelenmiş eserlerden tertip edilmiştir.

Notaların altına güftelerin tamamının yazılmış olduğunu gördüğümüz bu tür derleme broşürler ile çocukların eğitimi ile ilgili konularda yazılmış ve bazı okullar için bestelenmiş marşları da ihtiva eden, Muallim İsmail Hakkı Bey ve öğrencisi İzzettin Hümayî Bey, Muallim Kâzım (Uz) Bey, Zati (Arca) Bey gibi bu tarz eser bestelemeye özel önem veren bestekârların notalarını içeren fasiküller de çok ilgi görmüştür.

Okul şarkılarını seçerken, okullarda okunan marşlar arasında İzci Marşı, Keşşaf Marşı, Çiftçi Marşı gibi uğraşı alanlarıyla ilgili; Kadınlık Marşı, Hanım Kızlar Marşı, İleri Marşı, Terakki Marşı gibi hayatın birçok alanından beslenen esere tesadüf ettik.

Ayrıca başlı başına kurumlar için bestelenmiş marşlardan, İstanbul'un köklü eğitim müesseselerinden bazılarına mahsus olanlarını seslendirerek çalışmamıza ilave ettik; bunların en eskilerinden biri Darüşşafaka Manzumesi'dir. Darülmuallimîn, Mekteb-i

36 Çalışmamızda 19 ve 30. sırada yer alan eserler için bkz. s. 120 ve 136-137.

37 Seyfeddin Âsaf, *Yurdumuzun Nağmeleri* (İstanbul: Millî Matbaa, 1926), 4.

Bilumum Mekâtib-i Osmaniye'ye Mahsus Mekteb Marşları

[KARŞI SAYFADA]

Sultanî, Mahfiruz Mektebi, Adile Sultan Mekteplerinin marşları da bu gruba örnek olarak seslendirilen eserlerdir.[38]

Okul marşları arasında icra ettiğimiz, melodik yapısının Batı müziğinden adapte olması muhtemel, ancak çok başarılı bir kompozisyon olan Âdile Sultan Marşı, önemli yazar ve tefekkür adamı rahmetli Cemil Meriç'in eşi Fevziye Haydar Hanım'dan (Menteşoğlu-Meriç) naklen günümüze ulaşmıştır.[39] 1915 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun deyim yerindeyse köklerinden çatırdamakta olduğu, savaşlar, göçler ve sefaletin yaşandığı, milletimizin tedirgin ve muzdarip bir hâlde olduğu bir zaman diliminde Boğaziçi'nde Adile Sultan'ın[40] sarayında yeni bir dünya yeşermektedir: Kandilli İnas Sultanîsi. O dönem İstanbul'unun en seçkin ailelerinin kızları bu cazibe merkezinin etrafında toplanmakta ve "Mai Boğazın safha-yı siminine nurdan / Bir levha-i irfan doğuyor zülf-i zerefşan" mısralarıyla başlayan okul marşını yarınlara ümitle bakarak hep birlikte söylemektedirler.

Bu çalışmada kullandığımız nadir bir kitaptan özellikle söz etmek isteriz: Bu kaynak, İstanbul'da 1856 yılında basılmış olan *Apantisma veya Mecmua-i Makamat* adlı, baştan sona

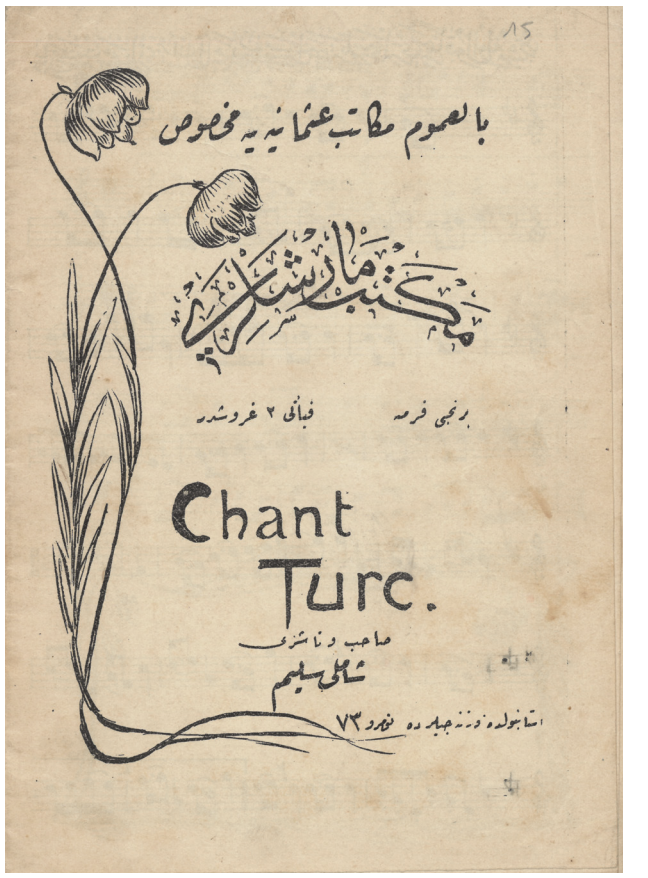

38 Çalışmamızda 25, 34, 37 ve 39. sırada yer alan eserler için bkz. s. 126-127, 142, 145, 147.

39 Bu marşı annesinden duyduğu şekliyle günümüze kadar ezberinde tutarak bizlere okuyan ve kaybolmaktan kurtaran Sayın Ümit Meriç'e teşekkürlerimizi sunarız. Bu sayede sözel aktarımla gelen bir örneği de çalışmamıza dâhil etmiş olduk.

40 Sultan II. Mahmut'un divan sahibi, bestelenmiş güfteleri ve bir de bestesi bulunan kızıdır.

Mamure yurtlarımızdan çıkan siyah duman

Bu mısra ile başlayan şiirin, birden çok bestelenmiş versiyonu olduğunu bilmekteyiz. Bazı başka güfteler için de görülebilen bu durum, burada –dönemin ruhunu tam aksettirmesi açısından– özel bir anlam taşımaktadır: Notası mevcut olan versiyonlara bakıldığında çok farklı işlev ve bestekârlık anlayışlarıyla bestelenen bu şiirin çok simgesel bir değer taşıdığı daha iyi anlaşılacaktır.

1. Şekil: Marş - Muallim İsmail Hakkı Bey - Mahur Sofyan

Burada özellikle vurgulamak istediğimiz bu eser, yakın tarihimizin acılarla dolu o dönemecinde bu güftenin bulduğu karşılığı en iyi ifade eden şekli olan marştır. Bestekârı İsmail Hakkı Bey'in el yazısıyla mevcut olan notasının[1] üzerinde yer alan "Tasvir-i Efkâr müsabaka marşı" notu, aşağıdaki bağlantıyı kurabilmemize vesile olmuştur.

Harbiye Nezareti tarafından 15 Haziran 1914 tarihinde, askerin manevi gücünü artırmak amacıyla şiir yazılması ve bestelenmesi için yarışma düzenlenmiştir. Bunun nedenleri arasında, 1911 Trablusgarp Harbi'nden beri kamuoyunda sanatkârların yaşanan olaylara karşı yeterince ilgi göstermedikleri düşüncesi yer almaktadır. 2 Haziran 1330 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yayımlanan kısa ilandaki ifade şöyledir:

> Harbiye Nezareti'nden: Askerin hissiyat-ı milliye ve vataniyesini tehyic ve tebrik ve fedakârlık ve itaat faziletlerini takviye edecek umûmî şarkılar için bir müsabaka tertip edileceğinden bu gibi milli ve askerî şarkılar tanzimi ve güfteleriyle beraber mümkün olduğu halde notasının dahi nihayet-i Hazirana kadar irsali ilan olunur.[2]

Şiirin bestelenmiş diğer şekilleri de şunlardır:

2. Şekil: Şarkı - Sultan IV. Mehmet (Vahideddin) - Ferahnak Sofyan

3. Şekil: Okul Marşı (Mekteb-i Sultanî Marşı) - Yusuf Hüsnü Bey - Hicazkâr Nim Sofyan[3]

4. Şekil: Marş - Refik Fersan - Rast Nim Sofyan

5. Şekil: Marş - Bestecisi belirsiz - Rast Nim Sofyan

Bu etkileyici şiirin hem bir okul marşı olarak kabul edilmiş olması hem de Osmanlı hanedanının son padişahı tarafından (muhtemelen veliahtken) şarkı olarak bestelenmiş olması –yazıldığı kritik dönem göz önüne alındığında daha da ilginç bir durum arz eder– yeterince anlamlıdır.

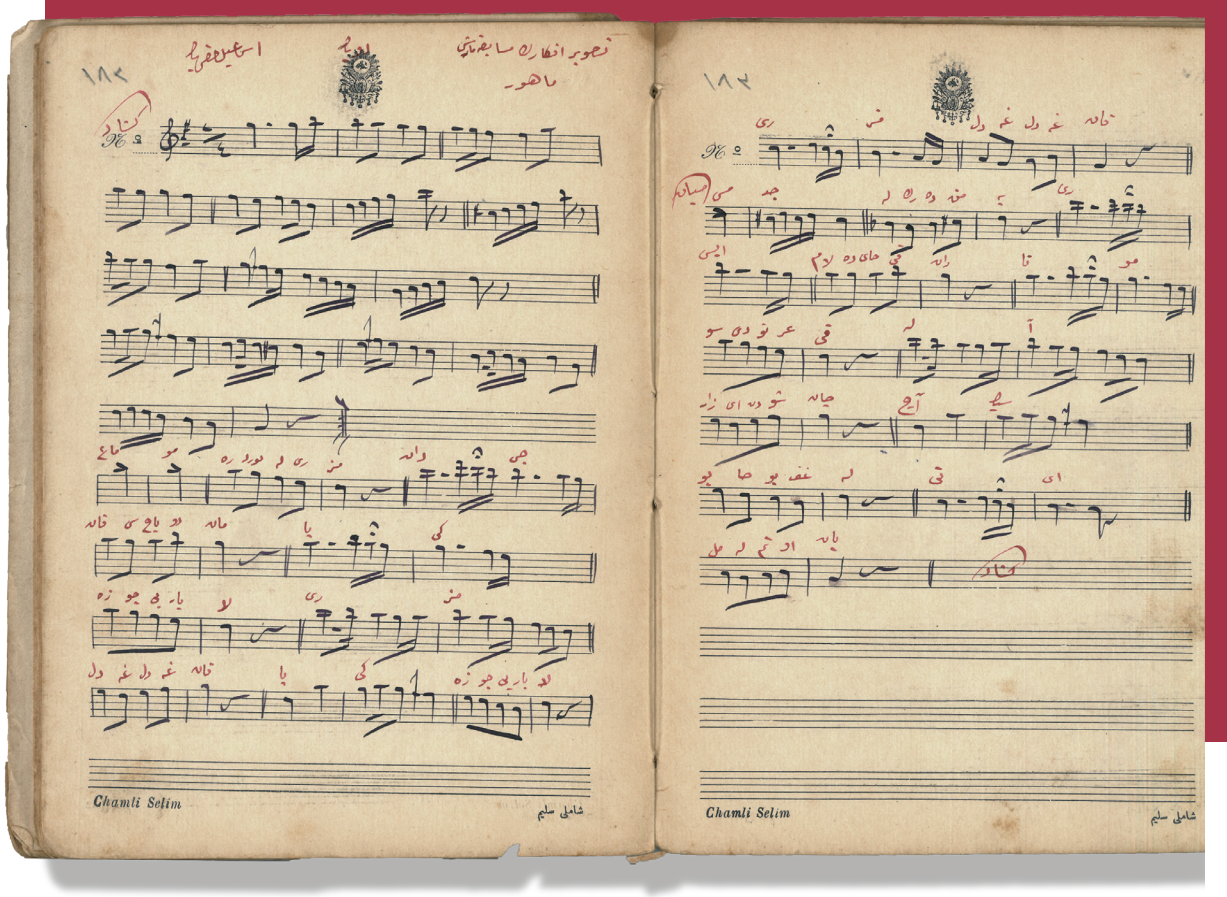

1 Hususi arşivimizde bulunan Şamlı Selim markalı defterin 182-183. sayfalarına yazılmış olan notadır.

2 "Asker Şarkıları", *Tasvir-i Efkâr*, s. 1110 (2 Haziran 1330/15 Haziran 1914), 3.

3 Çalışmamızda seslendirilmiş olan bu okul marşının, tamamı basılmış olan güftesinin altındaki dipnotta, Yusuf Hüsnü Bey'in Üsküdar Numune Sultanî Mektebi Savt Muallimi olduğu belirtilmektedir: *Chant Turc Mekteb Marşları* 1. Forma (İstanbul: Şamlı Selim Yayınları, tarihsiz), 16. 34. sırada yer alan eser için bkz. s. 142.

Karamanlıca ve Rumca açıklamalarıyla oluşturulmuş olan matbu eserdir.[41] Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Rum asıllı vatandaşlar için hazırlanmış olup Rumca alfabe kullanılarak Bizans çizgi notasıyla yazılmış Osmanlı musikisi eserlerini içeren bu kitabın içinden seçerek okul şarkılarına dâhil ettiğimiz, "Öğrencilerin Sınavlarda Okudukları Ezgi", kısaca Foçalı diye bilinen Teodoros Papa-Parashu Fokaefs'e ait evc-ferahnâk makamındaki bestedir.[42]

Böylece günümüzde sayıca çok çok azalmış da olsalar, imparatorluğun bu topraklardaki en eski halklarından birinin bu kültürel miras içinde aldığı yeri hatırlatmış olduk.

41 Kitabın kapağında bulunan ifade şöyledir: *"Apantisma veya Mecmua-i Makamat* çeşitli Türk ezgileri içerir; İoannis G. Zoğrafos tarafından düzenlenip basılmıştır. Ek olarak Asya müzik ritimleri hakkında bilgi içermekte olup musikişinas Pisidyalı Bay Spiridon Anastasiu tarafından kontrol edilmiştir. İstanbul'da Tadeos Tiviciyan Basımevinden, 1856"
"Apantisma" kelimesi derleme veya antoloji anlamına gelir; kitaptaki tüm eserler Osmanlı-Türk müziği eseri olup kitabın sonunda sadece iki Rumca güfteli ezgi vardır; onlar da abonelerin isteği üzerine, biri Foçalı diğeri Geyveli tarafından okulların imtihanlarında okunmak maksadıyla bestelenerek eklenmiştir. Bu eserlerden bizi haberdar eden ve birini okuyarak bu çalışmaya dâhil etmemizi sağlayan OMAR elemanlarından Miltiadis Pappas'a teşekkür ederiz.

42 Çalışmamızda 35. sırada yer alan eser için bkz. s. 143.

MARŞLAR, VATAN-KAHRAMANLIK KONULU ŞARKILAR

Ana kuzusuyuz, vatan yavrusuyuz...[43]

Bu gruba dâhil edilebilecek marşlarda güfte olarak kullanılmış olan ve mekteplerde de okutulan şiir ve manzumelerin çocuklar için uygunluğu, bugünden bakıldığında tartışılabilir durumdadır. Özetle dönemin ağırlaşmakta olan koşullarının, gelecek endişesi taşıyan, tedirginlik yaşayan çocuk ve gençlerin iç dünyalarına yansıması kaçınılmazdı; bu repertuvarın ilk göze çarpan problemini oluşturan bu husus geriye döndürülemeyecek bir sürecin zeminine yayılmış, hücrelerine nüfuz etmişti. Yine de dikkatle seçmeye çalışarak seslendirdiğimiz eserlerin güftelerinde pedagojinin sınırlarını zorlayan, sarsan örnekler yok değil. Ancak öyleleri de vardı ki savaş ve işgal duygusunu yaşamayan nesillerin bunu anlaması imkân dâhilinde görünmüyor. Muallim İsmail Hakkı Bey'in nihavent makamından bestelediği "Şehit Validesi" örneğin:

Şehit oğlum kefenine büründü
Mezarının başucuna süründü
Ninesine rüyasında göründü
Baygın baygın geldi düştü yanına
Ahdim olsun zalim düşman
Hiç unutmayacağım seni[44]

43 Favorit plakları kataloğundaki "Millî Marşlar ve Şarkılar" başlıklı bölümde yer alan, 1-59209 numaralı plak. Refik, Saim, Nafi Beyler birlikte icra etmişlerdir. Sirkeci, Matbaa-i Muradyan Biraderler, 15.

44 Bestekârın kendi el yazısı nota. TDV İSAM Cüneyt Kosal Arşivi, KD-80/15-1,15-2.

Muallim Kâzım [Uz] Bey'in eserlerinden örnekler

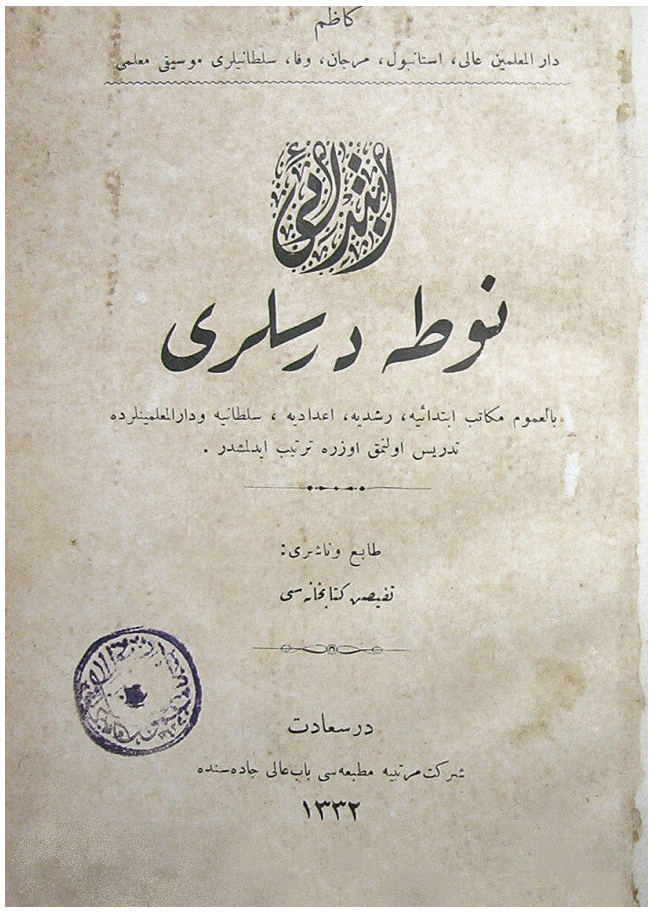
کاظم

دار المعلمین عالی، استانبول، مرجان، وفا، سلطانیلری موسیقی معلمی

نوطه درسلری

بالعموم مکاتب ابتدائیه، رشدیه، اعدادیه، سلطانیه ودارالمعلمینلرده تدریس اولنمق اوزره ترتیب ایدلشدر.

طابع وناشری:

تفیض کتابخانه سی

درسعادت

شرکت مرتبیه مطبعه سی باب عالی جاده سنده

۱۳۳۲

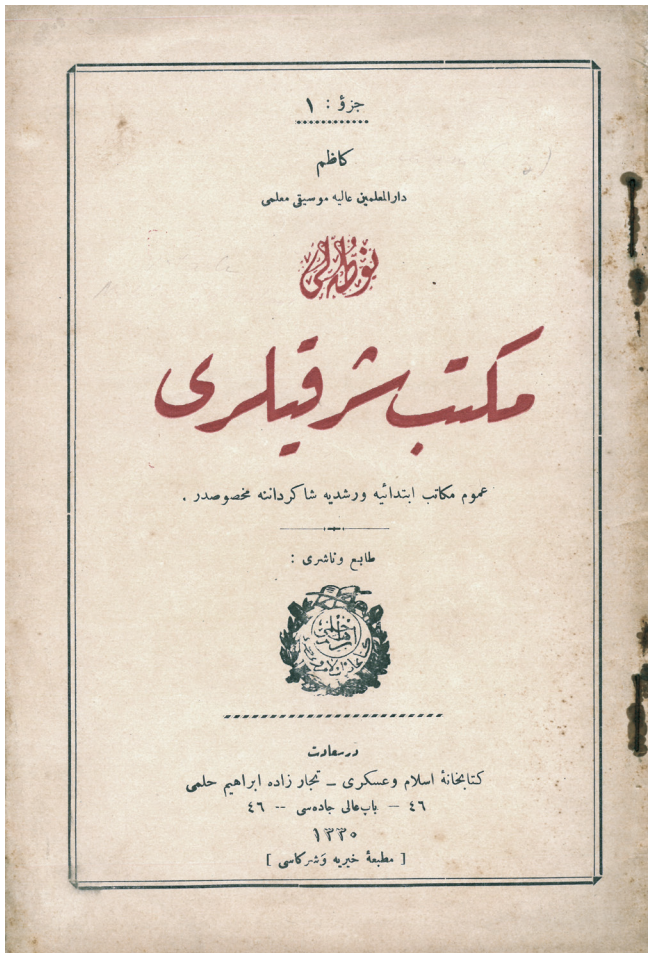
جزؤ : ۱

کاظم

دارالمعلمین عالیه موسیقی معلمی

مکتب شرقیلری

عموم مکاتب ابتدائیه ورشدیه شاکردانه مخصوصدر.

طابع وناشری :

درسعادت

کتابخانهٔ اسلام وعسکری ـ تجار زاده ابراهیم حلمی

٤٦ — باب‌عالی جاده‌سی — ٤٦

۱۳۳۰

[مطبعهٔ خیریه وَنشر کاسی]

Bu grupta yer verdiğimiz, birçoğu savaş, kan, intikam gibi temalar üzerinden hamaset duygusuyla yazılmış güfteler ve onların besteleri, seslendirirken en zorlandığımız örneklerdi. Bu kadar zaman sonra insanı bu derece etkileyen ve iç burkan bu türküleri, marşları, çocuk yaşta sefere giden, ailesi dağılan, zaruret çeken gençler nasıl taşıdılar acaba diye düşünmeden edemiyor insan.

Modern bir eğitimci olan Kâzım Bey'in (Uz) bestelediği bu tarz eserlerin notalarından oluşan *Notalı Mekteb Şarkıları* adlı 24 sayfalık bu kitapçıkta her bestenin önce tam sayfa şiiri verilmiş ve Kâzım Bey'in şiirin bestelenişiyle ilgili bir açıklaması eklenmiştir. "Küçük Asker" şiirinin bestesiyle başlayan ve 11 beste içeren bu kitapçığın sonunda, şiir olmamakla birlikte Kâzım Bey tarafından bestelenmiş olan "Hitâbe-i İntikam" yer almaktadır.[45]

Ana harb ilan oldu

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz, Dede Efendi'nin torunu, Müezzin-i Şehriyari ve Miralay Rif'at Bey'e ait olan meşhur Sivastopol Marşı, çok büyük bir ihtimalle yer aldığı en eski kaynaktan hareketle seslendirilmiştir.[46] *Apantisma*'da yer alan en son eser olan bu marşın notası,[47] kitap 1856'da basılmış olduğu ve Sivastopol kuşatması 1854-55 yıllarında cereyan ettiği için aslına en yakın zamanda yazılmış demektir. Üstelik

45 Kâzım, *a.g.e.*

46 Çalışmamızda 42. sırada yer alan eser için bkz. s. 150.

47 *Apantisma veya Mecmua-i Makamat*, 246. Kitaba 81. eser olarak yazılan bu marş, çargâh makamında notaya alınmıştır.

Şehidin Feryadı

Külliyât-ı Darüttalim-i Musikiden üst başlıklı ve "Ay yıldızlı seri" olarak bilinen yaprak notalardan "Âsâr-ı Nefise-i Musiki Notaları"nın 11'incisinde, yakıcı bir ezginin notası yayımlanmıştır. Seslendirerek çalışmamıza eklediğimiz bu eserin[1] üzerinde bestekâr olarak yazılı olan zat, Hocam Yalçın Tura'nın babası Niyazi Bey'di ki bunu neredeyse tesadüfen fark etmiştik.

Yalçın Hoca ile 4 Haziran 2020 tarihindeki ilk yazışmamız "Telefonun, bana unuttuğum anılarımı yeniden anımsattı" cümlesiyle nihayetlenen bir başlangıçtı aslında. Sonradan, eserlerin tarihlemesi üzerine, çok gerilere —ta Hâfız Post'un güfte mecmuasına— kadar uzanan müzikolojik bir eksene kayan bu yazışmalardan bazı bölümler aşağıdadır. Bunların, "Şehidin Feryadı"nın meçhul bestekârı Niyazi Bey'in birinci derecede yakını, oğlu Yalçın Tura tarafından yazılmış olması, eserin birincil kaynaktan doğrulanması anlamına da gelmektedir.

Değerli kızım,

İlgin için çok teşekkür ederim. Benim için çok önemli bir buluş, kutlarım.

Burada birkaç önemli noktayı belirtmek isterim:

1. Eserin beste ve güftesinin Niyazi Bey'e ait oluşunun tescili.

2. Benim çocukluğumdan beri aklımda kalan güftenin 2 değil 4 bent oluşu.

Bunların yanı sıra, ezgi, Babamın bize söylediği ve belleğimize kaydolan biçiminden epeyi farklı. Notaya geçiren sanırım kafasına göre birtakım eklemeler ve geçkiler yapmış ve ezginin yalın yapısını epeyi değiştirmiş. Dönemin koşullarında yazılan notalarda sık görülen bir durum ve bizim o notaların pek çoğuna kuşkuyla yaklaşmamızı gerektiriyor.

Ara nağme eklenmiş. Babamın böyle bir aranağme söylediğini hatırlamıyorum.

Babamın bize söylediği ve kendi bestesi olduğunu belirttiği birkaç çocuk şarkısı daha vardı ama ne yazık ki onlar aklımda kalmadı. Zaten, ağabeyimin hastalığı ve 1942'de vefatından sonra, Babamın, vefat tarihi olan 12 Ağustos 1947'ye kadar geçen süre içinde bir ezgi mırıldandığını işitmedim. Ailemizin ilk erkek çocuğu olan (2 amca ve yengelerimizin bütün çocukları kızdı) ağabeyimin hastalığı ve kaybı hepimizi son derece üzdü ve babam, geri kalan 5 yıl içinde (ki bunun çoğunu da hastanede geçirdi) bir türlü kendine gelemedi. Demek oluyor ki, babamdan ezgi dinlemem, benim kendimi bilmeye başladığım yaklaşık 4 yaşımdan 1942'ye kadar geçen 4 yıl içinde olmuş.

Babamın, Leon Hanciyan Efendi'nin öğrencisi, aynı zamanda Hâfız-ı kurra olduğunu ve bir ara, bir okulda müzik öğretmenliği yaptığını biliyorum. Ben doğduğumda Tekirdağ Mal Müdürü imiş. Vefatında Galata Vergi Dairesinde görevliydi.

6 Haziran 2020

Basılışından yaklaşık 100 yıl sonra babamızın, sadece belleğimizde kalan eserinin basılı notasına ulaşmaktan büyük mutluluk duyduk. Sana ne kadar teşekkür etsek azdır.

Babamın Batı notası okuyup yazması konusunda kesin bir bilgim yok ama Leon Hanciyan Efendi'nin öğrencisi olduğuna ve klasik dağarı çok iyi bildiğine göre Ham-

1 Çalışmamızda 50. sırada yer alan eser için bkz. s. 158.

parsum notasını öğrenmiş olması mümkündür.

Gönderdiğin notadaki ezgi, rahmetli annem ve ablamın ve benim babamızdan öğrendiğimiz ezgiden epeyi farklı. Notadaki ezgi Karcığar makamı gibi, bizim bildiğimiz ve benim notaya aldığım ezgi ise katıksız bir Hüseyni. (Eviç-Acem değişimi de bu makamda her zaman görülen bir olay, geçki sayılmaz.)

Bu durumda iki olasılık ortaya çıkıyor: Ya babamdan dinleyip notaya alan kişi, kendine göre birtakım değişiklikler yapmış ya da babam, zamanla ezgisine bizim ezberlediğimiz son biçimini vermiş.

Bu konuda kesin bir yargıya varmak yerine bence, her iki notayı da aynı parçanın iki farklı versiyonu olarak saymak ve muhafaza etmek daha doğru olacaktır. Ayrıca basılı notadaki güftenin 2 yerine 4 kıt'aya sahip olması da çok önemli ve de başlığının Şehidin Feryâdı olarak kabul edilmesi de bizce çok uygun, çünkü babam bize herhangi bir başlık söylememişti.

Ekte, parçanın benim notaya aldığım biçimi ile babamın Çanakkale gazisi olarak kendisine verilmiş olan madalya ile birlikte bir resmini gönderiyorum. Madalyanın, Enver Paşa imzasıyla 1917 tarihli beratının ve babamın daha iyi çekilmiş bir resminin kopyaları ile notanın bilgisayarda yazılmış temiz biçimini de en kısa zamanda göndermeye çalışacağım.

7 Haziran 2020
Değerli kızım,

...

Babamın Maliye Vekâleti Sicil Cüzdanında askere alındığı 27 Temmuz 1914'ten 19 Ocak 1945'e kadar olan hayatı ve görevleri günü gününe kayıtlıdır. 12 Ocak 1919'da terhis olmuş. 1 Ekim 1919'dan 11 Aralık 1923'e kadar geçen süre içinde birkaç okuldaki öğretmenlikleri dışında neler yaptığını ayrıntılı olarak bilemiyorum. Yalnız ilk çocuğu olan ablam 23 Haziran 1922'de doğduğuna göre tahminen o tarihten en fazla 1 yıl önce annemle evlenmiş olmalı. Ondan önce bir evliliği var ve karısının vefatından 6 ay sonra annemle tanıştığını biliyorum. İlk evliliğini hangi tarihte yaptığını da bilmiyorum.

1890 doğumlu olduğuna göre Hukuk Fakültesi 2. sınıfından ayrılıp askere alındığında 24 yaşında imiş. Leon Efendi İstanbul'a 1908'de döndüğüne göre o tarihten 1914'e kadar olan 6 yıl içinde, babam ondan ders almış olabilir.

Gazi oluşu Nisan 1915, Enver Paşa imzasıyla Gazilik Madalyası alışının beratı ise 1916-17 tarihleri arasındadır. Güfteyi ve besteyi en erken o tarihlerde yapmış olması mümkündür ama notaya alınması, hatta belki de bestelenmesi bana göre 1919'dan önce olası gözükmemektedir.

...

Babamın yaklaşık 100 yıl kadar önce bestelenip notası basılmış olan eserinin şimdi 2 farklı versiyonunun ortaya çıkması da ilginç. Doğrusunu istersen, ben şahsen, hatırımda kalan Hüseyni'li hâlini tercih ediyorum. Basılı notadaki hâli bana biraz özentili, yapmacık gibi geliyor ama o da ilginç.

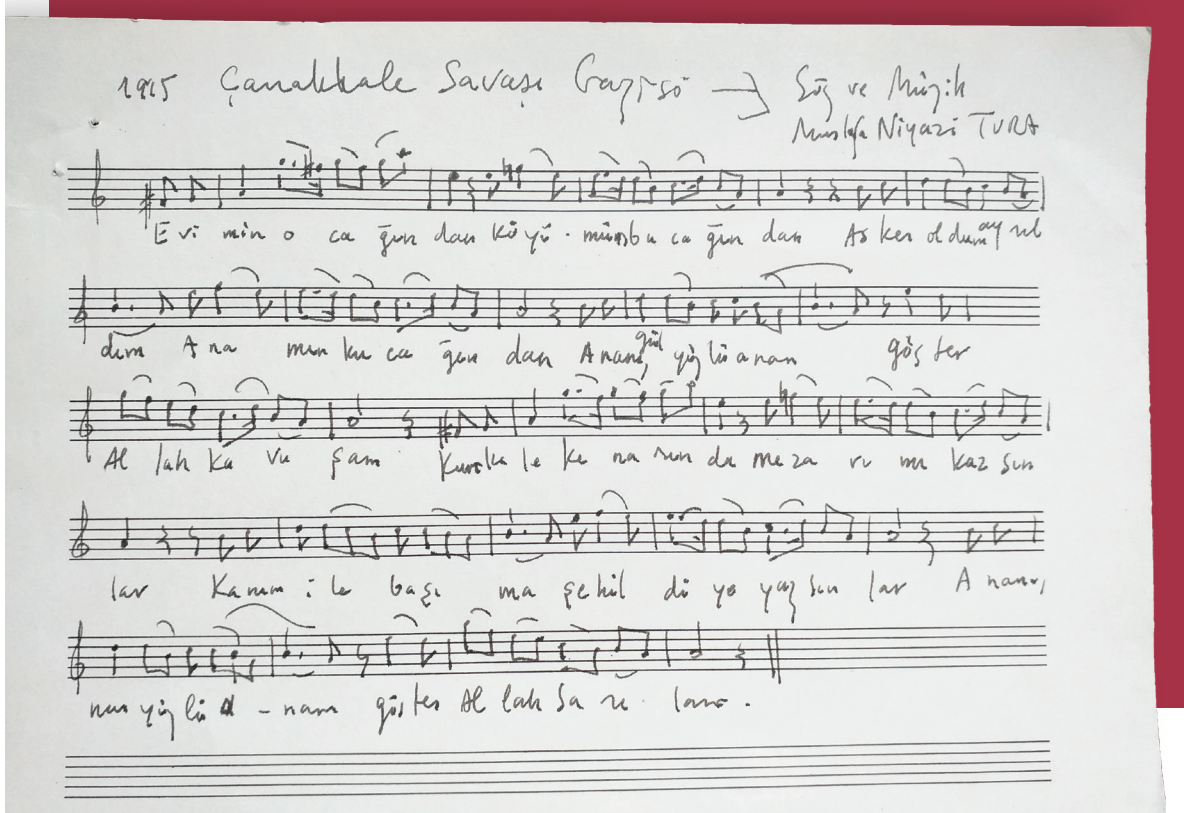

1820-1888 yılları arasında yaşamış olduğu bilinen Rif'at Bey, kitap yayımlandığında hayattadır. Türk müziği tarihinde ender görülebilecek bir durumdur bu.

Sivastopol Marşı'nın birçok kez kaydı yapılmış olup bunlardan ilki Favorit Plakları'ndadır. 1-51229 numaralı bu plak "Zat-ı Hazret-i Padişahînin rükubuna mahsus Ertuğrul yatının Lange Bey idaresindeki muzıkası marifetiyle alınan en son havalar" başlıklı bölümde yer almaktadır.[48]

Bu marşın bir diğer kaydı da ülkemizde plak neşreden ilk şirketlerden Orfeon Rekord Bandosu tarafından 454-10436 numaralı plakta yayımlanmıştır.[49]

Yine Orfeon Rekord'un yayımlamış olduğu 170-10155 numaralı plak, "Muhayyer Şarkı" başlığını taşıyan ve Haim Efendi tarafından okunmuş olan Sivastopol Marşı'dır.[50]

Sonuç Yerine Amaç...

Bu çalışmadaki eser örnekleri bugünden bakıldığında -bu özel alan dâhilinde- geleneğin işleyişini, makam ve usul tercihlerini, müzik-edebiyat etkileşimi ve güfte seçimi meselesini, çocuk müziği bestekârlığının merhalelerini toplu hâlde izleyebileceğimiz önemli bir seçkidir.

Geleneksel müziğimizin dayandığı temel estetik değerlerin, genel olarak günümüzün dinleyicisine uzak düştüğünü, üstelik bu durumun neredeyse tüm yaş grupları açısından

48 Yeni Favorit Plakları/Disques "Favorite Records" Kataloğu, Sirkeci, Matbaa-i Muradyan Biraderler, 15.

49 Orfeon Blumental Plak ve Gramofon Fabrikası Umumi Katalog, Numara 1, 61.

50 Aynı katalog, 32.

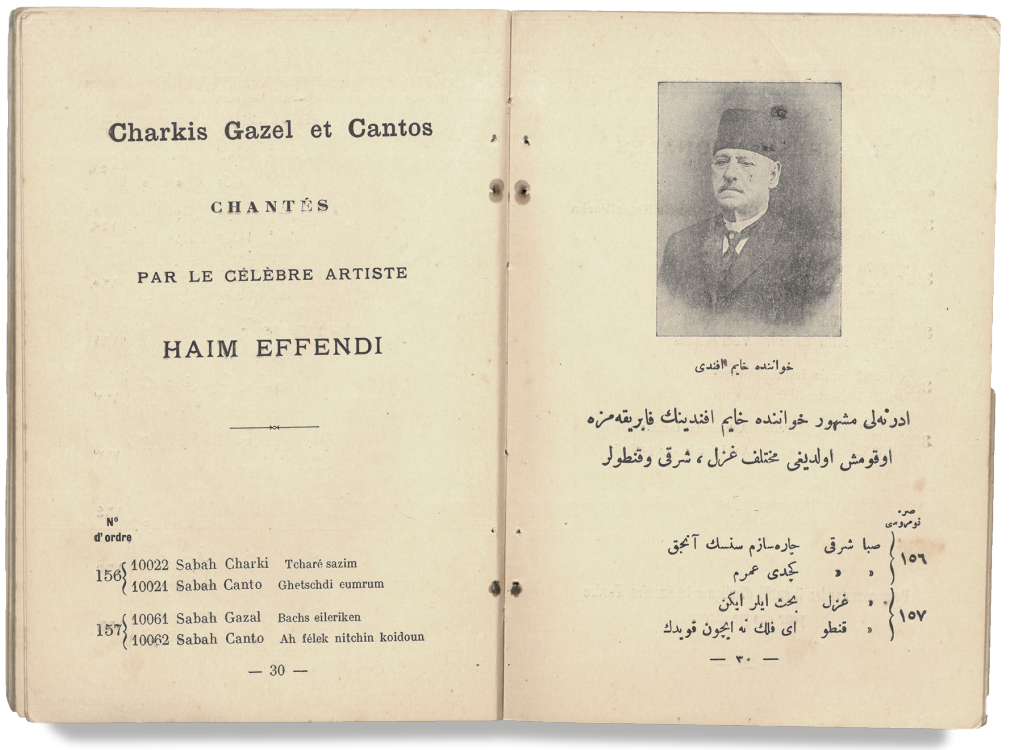

Charkis Gazel et Cantos

CHANTÉS

PAR LE CÉLÈBRE ARTISTE

HAIM EFFENDI

N° d'ordre

156 { 10022 Sabah Charki Tcharé sazim
10021 Sabah Canto Ghetschdi eumrum

157 { 10061 Sabah Gazal Bachs eileriken
10062 Sabah Canto Ah félek nitchin koidoun

— 30 —

خواننده خايم افندى

ادرنه‌لى مشهور خواننده خايم افنديڭ فابريقه‌مزه
اوقومش اولديغى مختلف غزل ، شرقى وقنطولر

نومروسى

١٥٦ { صبا شرقى جاره‌سازم سنسك آنجق
» » نجدى عمرم

١٥٧ { » غزل بحث ايلر ايكن
» قنطو اى فلك نه ايچون قويدك

— ٣٠ —

geçerli olduğunu görüyoruz. Çocukluk ve gençlik yıllarını çok önceden tamamlayan nesiller de artık bu toprakların müzik kültürüne sahip değil. Burada bu fakirleşmenin nedenlerini dile getirecek veya tartışacak değiliz; yalnızca meramımızın iyi anlaşılabilmesi için geçmişin çocukluk ve gençlik seslerinden sahih alıntılar derleyerek yeni deyimle bir "farkındalık" oluşturmaya çalıştık.

Muradımızın öncelikle büyüklere yönelik bir zihinsel kazanım sağlamak olduğunu belirtsek fazla müdahaleci mi oluruz? Ancak ondan sonra çocuk ve gençlerimizin "geçmiş" müzik dilimize yakınlaşmalarını bekleyebilir ve bu kültürle bağ kurmalarının yolunu açabiliriz.

Bu çalışmadaki metinlerin gönül gözüyle okunması, eserlerin dinlenmesi ve belki de tekrar tekrar icra edilmesi yoluyla, bir zamanlar çok iyi bildiğimiz kendi müzik dilimizin hatırlanmasına, gençlerin dünyasına dâhil olmasına vesile oluruz, kim bilebilir?

Orfeon Blumental Plak ve Gramofon Fabrikası 1. kataloğu, s. 30

Şarkılara Ismarlanan Çocuk

SELMA HACIOSMANOĞLU

ÇOCUĞUN KEŞFİ

> Osmanlı İmparatorluğu, bir buhran içindedir. Belki suni bir zelzele ama zelzele. Enkaz altından neyi kurtaracağız? Ziya Paşa, çocuğu, diyor; Namık Kemal, vatandaşı.

Cemil Meriç *Bu Ülke*'de, Osmanlı aydınının buhrandan kurtuluş çaresini "çocuk"ta aradığını bu çarpıcı cümlelerle dile getirmektedir.[1] Nitekim Ziya Paşa, Jean-Jacques Rousseau'nun çocuk eğitiminden bahseden "Emile" risalesini şifa niyetine tercüme ederken önsöze "İnsan çocuktan olur." cümlesiyle başlar.[2] Temel bir hakikati dile getiren bu basit cümle dönemin aydınları için reçete hükmündedir.[3]

Namık Kemal de Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinin yol göstericiliğiyle, "vatandaş" yetiştirme yolunda, eğitime dair pek çok yazı kaleme almıştır. Makalelerinde ve edebî eserlerinde inandığı ideal insanı yetiştirmeye yönelik görüşlerini ortaya koymuş, uygulama imkânına kavuştuğu görev yerlerinde tüm güçlüklere ve yalnızlığına rağmen pes etmemiştir. Mesela Midilli'de kurduğu sanayi ve gemicilik okulunda Rum ve Türk çocuklarını bir araya getirerek memleketi bir arada tutacağına inandığı Osmanlılık çatısını sağlamlaştırmaya çabalamıştır.[4]

19. yüzyıla gelinceye kadar Osmanlıda çocuklara hitap eden veya çocukları konu alan eserler belirli türlerle sınırlıydı. Nabi, 1704'te Ebulhayr adındaki oğluna hitap eden *Hayriyye*'yi yazmış, Sümbülzade Vehbi de ona nazire olarak 1791'de Lütfullah adındaki oğluna hitap eden *Lütfiyye*'yi yazmıştır. Pendname (nasihat kitabı) türündeki bu eserler ve bazı dinî eserler dışında çocuklar yalnızca sözlü gelenek ürünleri olan ninni, bilmece, oyun, masal ve halk hikâyeleriyle beslenmekteydi. Dünya edebiyatında da 18. yüzyıla gelinceye kadar çocuk edebiyatı gelişmemişti ve Osmanlıda olduğu gibi çocuklar masal, efsane, destan ve yetişkinler için yazılıp çocuk zevkine uygun görülen hikâye ve romanlara muhatap olmaktaydı.

John Locke, 1693'te yazdığı *Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler* adlı kitabında, çocukların tabii meraklarından birer uyarıcı gibi yararlanılması fikrini öne sürmüş, Rousseau'yu "Emile"i yazmaya yönlendiren de bu fikir olmuştur. Çocuğun kendine özgü mantığı, düşünüşü, dili ve ilgi alanları olduğunun fark edilmesi, çocuk psikolojisine yeni bir boyut kazandırmıştır.[5] Çocuğu "küçük insan" olarak gören zihniyet, Anton Çehov'un "Büyükler ve çocuklar için farklı ilaçlar var mı? Dozlar değişir

1 Cemil Meriç, "Bir Adam Yaratmak", *Bu Ülke* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 199.

2 "Ziya Paşa'nın Evan-ı Tufuliyeti Hakkında Bir Makalesi", *Mecmua-i Ebuzziya*, cilt 2 (1298): 13-15; Ebuzziya Tevfik, *Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye* (İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya, 1302), 282-285.

3 Dönemin politik kültürü hakkında detaylı bilgi ve yorum için bkz. Hasan Aksakal, *Türk Politik Kültüründe Romantizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019).

4 İnci Enginün, "Namık Kemal'in Eğitim Konusundaki Görüşleri", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 407-408.

5 Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatı* (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 2000), 39.

yalnızca.” cümleleriyle yaşamaya devam ederken “çocuk” medeniyet tarihindeki tahtına kurulur. 19. yüzyılın politik kültürünün tesirinde; hemen her meselenin halli için gözler çocuğa çevrilecek, bütün hastalıkların tedavisi çocuklukta aranacak, hayal edilen geleceğin inşası çocuklara yüklenecektir.

Avrupa’daki fikrî ve ilmî gelişmelerin etkisiyle dönüşen eğitim anlayışı ve pedagoji biliminin doğuşu, Osmanlı aydınını da hızla ve derinden etkilemiştir. Osmanlıda pedagojiyle ilgili ilk eserler Avrupa görmüş aydınlar ve devlet adamları tarafından Tanzimat döneminde yazılmıştır. Bu dönemde çocuk terbiyesinin ayrı bir alan olduğunun ve ihtisas gerektirdiğinin farkına varılır. Maarif Nazırlığı yapmış olan Münif Paşa “Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan” (1862) başlıklı makalesinde çocukların, seçecekleri mesleğe göre terbiye edilmeleri gerektiğini söyler. Çocuklar farklı bir zamanda yaşayacakları için babalarından farklı bir eğitim almalıdırlar. Ahmet Mithat Efendi de “Peder Olmak Sanatı”nda (1899) çocuk terbiyesi ile ilgili görüşlerini mukayeseli olarak dile getirir.[6]

Dönemin diliyle “terbiye-i etfal” olarak adlandırılan pedagoji sahasında pek çok eser verilmiş ancak çocuğun ruh ve duygu dünyasına, zevkine hitap eden eserler kısıtlı kalmıştır. Çocukları muhatap alan ilk eser, Kayserili Doktor Rüşdü’nün *Nuhbetületfal* (1859) adlı kitabıdır. İçinde kısa hikâyeler de bulunan eseri çocuklara okuma yazma öğretmek amacıyla yazmıştır.

1869 yılında *Mümeyyiz* adlı ilk çocuk dergisinin yayımlanmasıyla çocuklara yönelik neşriyat artarak bütün Osmanlı coğrafyasına yayılır.

ÇOCUĞA ŞİİR

Edebiyatımızda çocuğa seslenen ilk şiir örneklerinden biri, Akif Paşa’nın kaybettiği torunu için yazdığı “Tıfl-ı nazeninim unutmam seni” mısraıyla başlayan mersiyedir. Konusu, dili ve üslubu yönüyle çocuğu muhatap almadığı aşikâr olan bu şiir nitekim Sermüezzin Rif’at Bey tarafından bir aşk şarkısı olarak bestelenmiştir. Ancak şeklen de olsa çocuğa hitap etmesi, şahsi duyguları ele alması, ferdi hayatı ve ızdırabı dolaysız yansıtması, ölüme karşı aldığı —tevekkülden ari— sitemkâr tutum Akif Paşa’yı gelenekten ayırarak yeni bir edebî çağın şafağına taşır.[7]

İlk çocuk dergisinin 1869 yılında yayın hayatına başlamasıyla çocuklara yönelik yayınlarda hızlı bir artış görülür. Dönemin eğitmen, düşünür ve edebiyatçıları çocuk dergilerinin etrafında bir araya gelerek çocuklara hitap eden hikâye, şiir, piyes ve dersler kaleme alırlar. Çocuklara ve yetişkinlere yönelik süreli yayınlarda sıklıkla neşredilmeye başlayan çocuk şiirleri, bizzat müellifleri veya başka şairler tarafından derlenerek 20. yüzyılın başında şiir kitaplarından oluşan bir

6 Cüneyd Okay, *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler* (İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1998), 46-53.

7 Akif Paşa ve mersiyesinin tahlili için bakınız: Cafer Gariper, “Akif Paşa ve Torunu İçin Yazdığı Mersiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* 3 (2005): 51-70.

ترك عسكرى

Türkçe Şiirler
adlı kitaptaki Zonaro çizimlerinden "Türk Askeri"

külliyat vücuda getirir.[8]

Mehmed Emin'in (Yurdakul) *Türkçe Şiirler*'i 1899 yılında yayımlanmış ve eser çok ses getirmiştir. Şairin 1897'deki Türk-Yunan savaşı sırasında dergilerde yayımlayıp sonradan kitap olarak derlediği şiirler; doğrudan çocuklara hitap etmese de çocuklara uygun, sade bir dille yazılmış olması ve vatanseverlik telkin etmesi sebebiyle çocuk dergilerinde, okul kitaplarında ve çocuklar için tertip edilen şiir seçkilerinde sıklıkla yer almıştır. Kitabı çocuklar için ayrıcalıklı kılan diğer önemli husus ise gelirinin bir kısmının şehit ve gazi çocukları için düzenlenen sergiye, bir kısmının da modern mekteplerin ilk örneklerinden Mirgün Mekteplerine bırakılacağının not düşülmüş olmasıdır. Kitabın adı, "Türk Kardeşlerime" ithafı, kullanılan dil ve tercih edilen vezin o dönem için yenidir. Eser bu yönleriyle kendisinden sonraki edebiyatçıları ve yetişmekte olan nesli etkilemiştir.[9] Günümüzde sanatkârlık yönüyle zayıf olarak değerlendirilen bu şiir kitabı, dönemin ünlü edebiyatçılarından Recaizade Mahmud Ekrem, Abdülhak Hamid, Şemseddin Sami, Rıza Tevfik'in övgü dolu takdimleri ve saray ressamı Fausto Zonaro'nun çizimleriyle edebiyat tarihimizde özgün bir yere sahiptir.

Çocukların duygu, düşünce, zevk ve hayallerine hitap eden edebiyatın eksikliğini "fakr-ı şedid" olarak nitelendiren Sâtı Bey, Ali Ulvi'nin (Elöve)

8 Mehmed Emin, *Türkçe Şiirler* (Kostantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya, 1316).

9 Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1954), 171.

Çocuklarımıza Neşideler[10] adlı eserinin önsözünde edebiyatçıları bu alanda ürün vermeye davet etmiştir. Dönemin meşhur eğitimcisi ve Darülmuallimin müdürü olan Sâtı Bey,[11] Tevfik Fikret'in çocuklar için yazdığı birkaç şiiri ilk eline aldığı vakit hissettiği sevinci ifade etmekle birlikte, kurduğu Tatbikat Mektebinde bu birkaç parça eser dışında talim ettirecek şiir bulamadığından yakınır. Bu alandaki boşluğu doldurmak üzere davetine en süratle icabet eden, Darülmuallimin Tatbikat Mektebi muallimlerinden Ali Ulvi'ye takdirlerini sunarak, *Çocuklarımıza Neşideler* adlı kitabını takdim etmekten duyduğu zevki dile getirir.[12]

Ali Ulvi de "Birkaç Söz" başlıklı takdim yazısında şiirlerinin az bir kısmı hariç diğerlerini tercüme ve tatbik (öykünme) yoluyla yazdığını açıklıkla ifade eder. Şiirlerinin çocuklar için bir "vesile-i intibah" olmasını temenni eden şair en büyük arzusunun "iyiye, iyiliğe karşı ahlaki bir meyil ve incizap uyandırarak yeni neslin genç kalplerini teshir ve bu temayülleri esaslı bir surette telkin ve takviye eylemek" olduğunu söyler.[13]

Tevfik Fikret, 1899 yılında yayımladığı *Rübab-ı Şikeste*[14] adlı gençlik dönemi eserinde "Bütün bu derdimin esbabı sende toplanıyor / Sen, ah ey sarışın tıfl-ı natüvan, hep sen!" dizeleriyle oğlu Haluk'u hayatının merkezine oturtur ve çocuk şiiri sahasındaki müstesna mevkiine kurulur. *Haluk'un Defteri*[15] adlı şiir kitabını 1911'de neşreden Tevfik Fikret, pedagojik anlamda olgun eserler veren ilk şair olarak nitelendirilebilir. Haluk'un şahsında hitap ettiği çocuklar üzerine ideal bir dünya yaratan şairin en büyük hayali, modern bir mektep kurmaktır. Tevfik Fikret'in bu hayalini "Yeni Mektep"i kurarak gerçekleştiren Sâtı Bey, şairden bu yeni okul için

10 Ali Ulvi, *Çocuklarımıza Neşideler* (İstanbul: Tanin Matbaası, 1327).

11 Sâtı Bey'in fikirleri, eserleri ve faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Gündüz, *Mustafa Sâtı Bey ve Eğitim Bilimi* (Ankara: Otorite Yayınları, 2010).

12 Ali Ulvi, *Çocuklarımıza Neşideler* "İlk Basımın Önsözü" (İstanbul: Yeni Matbaa, 1959), 5-9.

13 Ali Ulvi, *a.g.e.*, 10-12.

14 Tevfik Fikret, *Rübab-ı Şikeste,* (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekası, Âlem Matbaası, 1315).

15 Tevfik Fikret, *Haluk'un Defteri* (İstanbul: Tanin Matbaası, 1326).

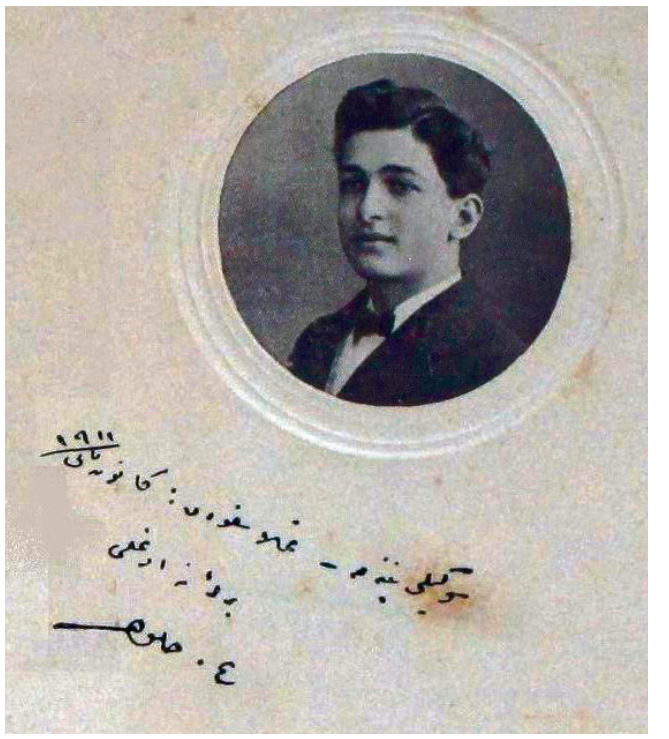

Tevfik Fikret, *Haluk'un Defteri*'nin girişinde oğlu Haluk'un ninesi için imzaladığı fotoğrafı yayımlamıştır.

şiirler yazmasını ister.[16] Yeni Mektep[17] için 1914'te *Şermin*[18] adlı şiir kitabını yayımlayan Tevfik Fikret, çocuklara hitap ederken gelişigüzel hareket etmeyip şiirlerle çocuğa bazı değer ve fikirler telkin etmiş; daha da önemlisi şiirlerin dil, şekil ve tasvir yönüyle güzel olmalarına özen göstermiştir. Tevfik Fikret'in elinde hece vezni ve yalın Türkçe olgun bir vasıta haline gelmiştir.[19]

1913'te neşrettiği *Çocuk Şiirleri* adlı kitabı Meşrutiyet döneminin en rağbet gören yayınları arasında yer alan İstanbul Darülmuallimini müdürü İbrahim Alaeddin (Gövsa), eserinin önsözüne "Ebeveyn ve Muallimîne" hitabıyla başlar. Kitabı yazma amacının "kafiye ve ahengin yarattığı güzel duyuş ve hafıza kolaylığından yararlanarak çocukların masum kalplerindeki duyguların doğru akışını sağlamak, onların hislerini harekete geçirmek" olduğunu söyler. Böylelikle çocukları düşünmeye sevk etmek ve onların kalplerini doğruluk, fedakârlık, milliyet ve vatanperverlik için çarpmaya alıştırmak mümkün olacaktır. Şair, çocuk kalbinin şekil almaya müsait bir elmas olduğunu; onu ihmal ederek kömür gibi siyah bırakmanın, büyüklerin hurafeleriyle ve eski kitapların anlaşılmaz ibareleriyle doldurmanın bir "cinayet-i maneviye" olduğunu söyler. Kitaba aldığı şiirlerin küçük bir kısmının tercüme olduğunu belirterek onlara da millî bir şekil vermeyi ihmal etmediğini ifade eder.[20]

Üsküp Darülmuallimin Rüşdiyesi Müdürü Sabri Cemil (Yalkut) da *Çocuklara Mahsus Küçük Şiirler* adlı eserinde Osmanlıdaki eski eğitim anlayışını eleştirerek şiirlerin anlaşılır bir dille yazılması durumunda çocukların sıkılmadan hatta farkına varmadan kolaylıkla "bir ahlak dersi yahud faideli bilgi" öğrenebileceklerini söyler.[21]

Çocuklar için eser veren ilk şairlerden hareketle Darülmuallimin mekteplerinin, yeni eğitim anlayışının yerleşmesinde öncü bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

Çocuklara Mahsus Gazete, Çocuklara Rehber, Talebe Defteri, Mektebli, Bizim Mecmua gibi doğrudan çocuklara hitap eden dergilerle; *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası, Muallim, Çocuk Bahçesi* gibi çocukların eğitimini konu alan veya eğitim kurumlarının yayın organları olan dergiler de çocuklara yönelik neşriyatın birincil kaynakları olmuş, özellikle şiir türünde hacimli bir külliyat vücuda getirmişlerdir. Süreli yayınların aynı zamanda çocukların edebiyat sahasında tecrübelerine vesile olduğunu söylemek de mümkündür. Mesela *Çocuk Dünyası* adlı derginin minik okurlarından biri, okuduğu vatan konulu şiirin kendinde uyandırdığı duyguları bir mektupla

16 Fatma Çil, "Sâtı Bey'in Hayatı, Eserleri ve Türk Eğitimine Katkıları" (yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2004), 15-16.

17 Sâtı Bey, *Yeni Mektep*, (Türkçe-Fransızca) (İstanbul, 1325).

18 Tevfik Fikret, *Şermin* (İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1330).

19 Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1971), 192.

20 İbrahim Alaeddin, *Çocuk Şiirleri* (İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya, 1329), 6-7.

21 Cüneyd Okay, *Meşrutiyet Dönemi Çocuk Edebiyatı* (İstanbul: Medyatek, 2002), 21-22.

dile getirmiştir. *Küçükler Gazetesi* de okurların şiirlerine sayfalarında yer vermiştir.[22]

Sâtı Bey'in çocuk eğitimindeki şiddetli yoksunluğu gidermek için yaptığı çağrı neticesi ortaya çıkan şiir külliyatının büyük ölçüde didaktik bir söyleme oturduğunu ve üsluptan çok muhtevanın gözetildiğini söylemek mümkündür. Celal Sahir (Erozan) ve Mehmed Asım (Us) tarafından, İstanbul Tedrisat-ı İbtidaiye Meclisinin teklifi üzerine hazırlanan *Müntehab Çocuk Şiirleri*[23] ise pedagojik ve estetik açıdan farklı bir yerdedir. Seçki, ilkokul çocuklarına hitap eden dil ve muhteva gözetilerek ûlâ, mutavassıta ve âliye (ilk, orta ve yüksek) olmak üzere üç seviyede düzenlenmiştir. Mukaddimede[24] seçkinin hazırlanış amacının çocuklarda lisan bilgisini takviye etmek, estetik zevk uyandırmak; dinî, millî ve ahlaki terbiyeye yönelik fikrî telkinde bulunmak olduğu belirtilmiştir. Eserlerin seçiminde estetik kaygıların gözetildiği ve şairlerinin izniyle bazı şiirlerde dil ve muhteva yönüyle değişiklik yapıldığı da ayrıca ifade edilmiştir. Şiirlerin bestelenerek okutulmasının önemi vurgulanarak altı adedinin seçki için hususi olarak besteletilmesi ve bunların notalarına yer verilmesi *Müntehab Çocuk Şiirleri*'ni benzerlerinden ayıran en önemli husustur.[25]

Şiirlerin çocuk üzerindeki tesirini artırmak ve nağmenin

***Bizim Mecmua*, Sayı 10, (İstanbul: Evkaf Matbaası, 1922)**

22 Osmanlı Dönemi süreli çocuk yayınları için bkz. Cüneyd Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri* (İstanbul: Kitabevi, 1999); İsmet Kür, *Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1991); Hasan Duman, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu: 1828-1928* (İstanbul, 1986).

23 Celal Sahir, Mehmed Asım, *Müntehab Çocuk Şiirleri,* Devre-i Ûlâ (1334); Devre-i Mutavassıta (1335); Devre-i Aliye (1335) (İstanbul: Matbaa-i Amire).

24 Celal Sahir, Mehmed Asım, *a.g.e,* Devre-i Ûlâ, 3-5.

25 Seçkide yer alan eserlerin listesi, çeviri yazısı ve değerlendirme için bkz. Doç. Dr. Tamer Yıldırım-Mamıka Yıldırım "Celal Sahir ve Müntehab Çocuk Şiirleri Üzerine" *Hikmet* 13, yıl 6 (Güz 2020): 248-258; Dinçer Atay, "II. Meşrutiyet Dönemi Mekâtib-i İptidaiyelerinde Okutulan Kimlik İnşacı Bir Eser: Müntehab Çocuk Şiirleri", *Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Barış Kültürü* (Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2016), 300-311.

hatırlatıcı özelliğinden yararlanmak için "şiir"lerin bestelenerek "şarkı"ya dönüştürülmesinde asıl amaç muhtevanın belletilmesidir. Çocuğun zihni kadar ruhunun da terbiye edilmesi gereğinin dile getirilmeye başlanmasıyla estetik kaygılar öne çıkmış ve çocuk musikisi devrin ünlü bestekârlarının hünerlerini sergiledikleri bir alan haline gelmiştir.

ÇOCUĞA ŞARKI

"Kindergarten" (çocuk bahçesi) olarak bilinen ilk anaokullarının kurucusu ve isim babası[26] olan Alman eğitimci Fröbel, çocuk eğitimini üç temel üzerine kurar: resim, oyun ve müzik. Fröbel, *Mutter-Spiel und Koselieder*[27] adlı eserinde çocuklar için oyunlar tertip etmiş ve oyunlarda okunmak üzere şarkılar bestelemiştir. Fröbel'in bakış açısı ve şarkılı oyunları bütün dünyada yankı bulmuş, pek çok dile çevrilmiş ve çok geçmeden Osmanlı eğitimcileri tarafından da keşfedilmiştir.[28]

1909 yılında gerçekleştirdiği Avrupa seyahatinde Fröbel usulünde eğitim veren kurumlardan çok etkilenen Kâzım Nami (Duru) memlekete dönüşte benzer bir okul açma teşebbüsünde bulunmuştur. Yeni terbiye usulünde eğitim verecek muallim bulamayan Kâzım Nami, 1915'te Fröbel'in *Çocuk Bahçesi Rehberi*'ni[29] tercüme etmiş, *Fröbel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi*[30] adlı kitabında Fröbel'i ve terbiye usulünü tanıtarak ünlü eğitimcinin eserini oyun şarkılarının notalarıyla birlikte yayımlamıştır.[31]

"Türk Fröbeli" olarak anılan Sâtı Bey de, Avrupa seyahatlerindeki izlenimlerini, yazdığı kitap ve makalelerde[32] dile getirmiştir. Ayrıca öğrendiği yeni eğitim usullerini, kurduğu Tatbikat Mektebinde bizzat uygulamıştır. Çocuğun eğitiminde müziğin önemini her yönden ele alıp pedagojik açıdan faydalı bilgiler sunan ilk kişi Sâtı Bey'dir. "Şiir ve Musikinin Talim ve Terbiyede Ehemmiyeti" konulu konferansı büyük yankı uyandırmış, şair ve musikişinaslara bu alanda eser verme çağrısı çok kısa zamanda semerelerini vermiştir. Konferansta şarkıların çocukların üzerindeki tesirlerine örnekler verilerek bir şiir ve müzik dinletisi gerçekleştirilmiştir.[33]

Sâtı Bey'e göre musiki, çocuklarda ses terbiyesini ve enerjinin doğru şekilde kontrolünü sağlar. Musiki, çocuklar arasında uyum ve intizama

Friedrich Fröbel, *Mutter-Spiel und Koselieder*, 1844

26 Nafi Atuf, *Froebel* (İstanbul: İkdam Matbaası, 1330), 17-18.

27 Friedrich Fröbel, *Mutter-Spiel und Koselieder* (Blankenburg: 1844).

28 Dönemin pedagojik arayışlarıyla ilgili bilgi için bkz. Erol Çiydem, Berat Ahi, "II. Meşrutiyet Dönemi Okul Öncesi Eğitim Alanında Pedagojik Yaklaşım ve Etkilenmeler", *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 1, cilt 8 (2019): 24-43.

29 Kâzım Nami, *Çocuk Bahçesi Rehberi* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331).

30 F. Garsan, *Fröbel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi,* Mütercimi: Kâzım Nami (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1340).

31 Erol Çiydem, Berat Ahi, a.g.m., 28.

32 Sâtı Bey, *Fenn-i Terbiye* (İstanbul: Kader Matbaası, 1325); Sâtı Bey, *Layihalarım* (İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, 1326).

33 Sâtı Bey, "Şiir ve Musikinin Talim ve Terbiyede Ehemmiyeti", *Tedrîsât-ı İbtidâiye Mecmuası* 1 (İstanbul, 1325): 3-19.

yardımcı olur, aynı zamanda masum bir eğlencedir. Çocukların zihinlerini dinlendirir, sinirlerini yatıştırır. Mektebi cazip hale getirerek çocukların hayatına ahenk, zarafet ve estetik katar. Sâtı Bey musikinin hissî tarafı kadar fikrî tarafının da önemli olduğunu belirtmiş, şarkı sözlerinin çocuk üzerindeki tesirinden bahsetmiştir. Ayrıca eğitim açısından nağmenin hatırlatıcı özelliği üzerinde durması da anlamlıdır.

1916 yılında, *Muallim* dergisinde yayımlanan "Musiki ve Mekteplerimiz" adlı makalesinde Mehmed Emin (Erişirgil), bu konudaki tartışmaları değerlendirmiş ve kendi fikirlerini şöyle dile getirmiştir:

> Mektepler, içtimaî meselelere lakayt kalamayacağı gibi musiki meselesinde de kendilerini alakasız addedemezler. Çünkü bir taraftan musiki tedrisatının musikimizin alacağı şekille alakası vardır, diğer cihetten musiki millî hatta dinî terbiye vasıtasıdır. Mekteplerde millî ve dinî terbiye ile gençlere verilmek istenilen mefkûre tayin ettikten sonra bunu telkin vasıtalarından biri hiç şüphe yok ki musikidir.[34]

Çocuk dergilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte musiki bu yayın organlarında yer almaya başlamış, İzzeddin Hümayi Bey gibi pek çok musikişinas, çocuklara yönelik musiki dersleri ve şarkı örneklerini bu vasıtayla yayımlamışlardır.[35]

34 Mehmed Emin, "Musiki ve Mekteblerimiz", *Muallim* 15 (1332): 539-543.

35 İzzeddin Hümâyî, "Tiyatro ve Musiki", *Mektebli*, sayı 2: 31-32; sayı 3: 43; sayı 4: 61-63; sayı 5: 80-81 (1331).

Sonraki yıllarda çocuk musikisiyle alakalı kitaplar ve şarkı örnekleriyle beraber çocuklara yönelik nota yayıncılığı da başlamıştır.[36]

19. yüzyıla gelinceye kadarki Osmanlı çocuk musikisi repertuvarı ninni, ilahi, türkü ve marşlardan oluşmakta idi. Çocuklar her devirde ve ortamda müzikle kuşatılmış olmakla birlikte kendi zihin, ruh ve duygu dünyalarına hitap eden şarkılardan mahrumdular. Avrupa'da ortaya çıkan pedagoji biliminin musiki sahasına yansıması olan "çocuk şarkısı" Osmanlının son yüzyılında bir musiki formu olarak repertuvarda yerini almıştır.

Dönem incelendiğinde sıkça karşılaşılan "minik", "küçük", "mektepli", "yavru", "sıbyan" tabirleri dâhil edilerek "çocuk şarkısı"ndaki "çocuk" kavramının çerçevesi, doğumdan olgunluk çağına kadarki 0-18 yaş arası olarak kabul edilebilir. "Çocuk şarkısı" kavramı da öncelikle çocuklar için bestelenen eserlere karşılık gelmektedir. Ninniler doğal olarak bu kapsama dâhil edilebilir.

36 Osmanlı musikisi neşriyatı için bkz. Gönül Paçacı Tunçay, *Neşriyat-ı Musiki: Osmanlı Müziğini Okumak* (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019); Onur Akdoğu, *Türk Müziği Bibliyografyası (9. yy-1928)* (İzmir: Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Yayınları, 1989); Bülent Alaner, *Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Belgelerle Müzik (Nota) Yayıncılığı (1876-1986)*, (Ankara: Anadol Yayıncılık, 1986); Armağan Sezen, *Türk Müziğinde Nota Yayıncılığı (1875-1928)*, (yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1992); Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, (İstanbul: Fatih Yayınevi, 1971-1979).

Dinî musikiye ait olan ilahi, halk müziğine ait olan türkü ve askerî müziğe ait olan marş türlerinde eserler ancak çocuklar tarafından seslendirilmeleri, çocuklar için bestelenmeleri veya onlara yönelik eserlerde bulunmaları durumunda çocuk musikisi repertuvarına dâhil edilebilir.

Eserlerin tür ayrımı yapılmaksızın herhangi bir seçkiye dâhil edilmesi ve çocuklar tarafından seslendirilmesi de karşılaşılan bir durumdur. Mesela halk şarkısı mahiyetini almış olan "Ey Gaziler" ve "Sivastopol Marşı", mektep ilahileri repertuvarında yer almıştır.[37] Tahirül Mevlevi, *Mahfel*'deki makalesinde[38] vatan konulu bazı manzume ve marşların ilahi yerine okutulduğunu aktarmaktadır.

Çocuk musikisi kitapları, çocuk dergileri ve nota yayınlarının incelenmesiyle "çocuk şarkısı" olarak adlandırılabilecek ilk örneğin *Çocuklara Kıraat*[39] adlı derginin 1882 yılındaki 11. sayısında yayımlanan "Mekteb Şarkısı" olduğu tespit edilmiştir.[40] Hacı Yusuf Efendizade Sadi tarafından Selânik'teki Şemsi Efendi Mektebine gönderilen "Mekteb Şarkısı" adlı manzume, mektebin hocası Şemsi Efendi tarafından bestelenerek çocuklara okutulmuştur. Sadi Bey, müfredatı, ders anlatım yöntemleri gibi özellikleri yönüyle takdirle bahsettiği okul için yazdığı bu şiiri, adı geçen dergiye bir takdim yazısıyla birlikte göndermiş ve mektebin hocası Şemsi Efendi'den övgüyle söz etmiştir. Notasız yayımlanmış olan bu ilk çocuk şarkısının, adı geçen mektebin öğrencilerinden Mustafa Kemal tarafından da okunmuş olması muhtemeldir.[41]

Notasıyla birlikte yayımlanan ilk çocuk şarkıları, *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*'nın 1910 yılındaki ilk sayısında yer alan, Tevfik Fikret tarafından yazılıp Kâzım Uz tarafından bestelenmiş "Hep Kardeşiz" ve "Küçük Asker" adlı şarkılardır. Eserler Darülmuallimin Müdürü Sâtı Bey tarafından "Şiir ve Musikinin Talim ve Terbiyede Ehemmiyeti" başlıklı makalesiyle örnek olarak okuyucuya takdim edilmiştir. Sunuş şekli, eserlerin ilk çocuk şarkısı örneklerinden olduğunu kabule imkân vermektedir.[42]

M. Sâhib tarafından yayımlanan *Mebadi-i Musiki* (1910) ve *Medhal-i Musiki* (1914) adlı eserlerde musikiye yeni başlayan öğrenciler için bilgiler verilmiştir. Aynı yazara ait *Telhis-i Musiki* (1916) adlı eserde ise musiki dersleri çocuk şarkılarıyla örneklendirilmiştir.[43]

37 M. Şâkir Ülkütaşır," Sıbyan Mekteplerinde Törenler", *Ülkü* 32, cilt 3 (Ankara 1949): 17.

38 Tahirül Mevlevi, "An'anat-ı Kadimemizden: Mektebe Başlama Merasimi", *Mahfel* (İstanbul, 1342): 113-116.

39 *Çocuklara Kırâat* 11 (İstanbul, 1299): 82.

40 Cüneyd Okay, "Selanik'den Mekteb Şarkısı", *Toplumsal Tarih* 10, cilt 2 (İstanbul, 1994): 21.

41 Atatürk'ün eğitim hayatı için bkz. Salih Omurtak, Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir, *Atatürk*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970), 1-2; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Atatürk, Yetişmesi, Kişiliği, Devrimleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973), 9-10.

42 Sâtı Bey, *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası* 1 (1325): 3-19.

43 M. Sahib, *Mebadi-i Musiki* (İstanbul, 1326);

Darülmuallimin Musiki Muallimi Kâzım Bey (Uz) ibtidai ve rüşdiyeler (ilk ve ortaokullar) için hazırladığı *Notalı Mektep Şarkıları* adlı eserini 1914'te yayımlamıştır. Kitapta, şarkıların tamamının 1909-1913 yılları arasında bestelendiği kaydı vardır. Nitekim eserlerin bir kısmı Sâtı Bey'in konferansında haziruna takdim edilmiştir. Kâzım Bey, 1916'da yayımladığı *İbtidai Nota Dersleri* adlı eserini ise ilk, orta, lise ve sultani öğretmen okullarında okutulmak üzere tertip etmiştir. Kendisinin ayrıca marşlarının yer aldığı 1918 tarihli *Osmanlı Gençlerine Tuhfe* adlı bir eseri bulunmaktadır.

Müntehab Çocuk Şiirleri adlı kitapta yer alan çocuk şarkıları da notalarıyla yayımlanan ilk eserler arasında gösterilebilir. 1918'de yayımlanan kitabın mukaddimesinde, şiir seçkisinde yer alan eserlerden bir kısmının evvelden bestelenmiş olduğu, o güne kadar bestelenmemiş olanlardan seçilen bazı eserlerin de seçki için hususi olarak besteletildiği belirtilmektedir. Kütahya doğumlu Ermeni bestekâr, müzik bilgini ve muallimi Gomidas Vartabet tarafından bestelenen eserlerden "Hep Kardeşiz"in Muallim Kâzım Bey tarafından evvelce bestelenip Sâtı Bey'in düzenlediği bir konferansta icra edilmiş olması dikkat çekicidir. Konferans ve icra edilen eserlerin notaları *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*'nın 1910'daki birinci sayısında yayımlanmıştır. Seçkiyi tertip eden Celal Sahir ve Mehmed Asım'ın çok ses getiren bu konferans, dinleti ve yayından haberdar olmaması düşük bir ihtimaldir. Bestesi olmayan eserlerden seçilmiş olma keyfiyetinin "Hep Kardeşiz" için istisna edilmesi de bir ihtimal olarak değerlendirilebilir. *Müntehab Çocuk Şiirleri*'nin yayımlandığı dönemde hasta olan Gomidas'ın, eserleri daha erken bir tarihte bestelemiş olması yüksek bir ihtimaldir. 1910 yılında İstanbul'a gelen ve özellikle Jön Türkler arasında çok iltifat gören Gomidas Vartabet; Türk Ocağı'ndaki etkinliklere davet edilmiş, hanedandan ve devlet erkânından pek çok önemli şahsiyetin iştirak ettiği konserlerle adından söz ettirmişti.[44] Çocuk şarkıları bestelediği bilinen Gomidas'la daha erken bir tarihte temasa geçilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.[45]

İzzeddin Hümayi Bey ve Muallim İsmail Hakkı Bey, çocuklar için besteledikleri eserler ve yetiştirdikleri müzisyenlerle Osmanlı çocuk musikisi eğitimi ve repertuvarında ayrıcalıklı bir yere sahiptirler. Dönemin çok rağbet gören nota yayınlarının sahibi Şamlı Selim ve Şamlı İskender tarafından pek çok eserleri derlenerek yayımlanan bu iki bestekâra hususi seçkilerde de sıkça rastlanmaktadır.[46]

Medhal-i Musiki (İzmir, 1330); *Telhis-i Musiki* (İstanbul, 1332). Eserlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gönül Paçacı, "Osmanlı'nın Musiki Taliminden Cumhuriyet'in Müzik Terbiyesine", *Toplumsal Tarih* 100 (Nisan 2002): 16-17.

44 *Gomidas Bu Toprağın Sesi*, haz. Tamar Nalcı (İstanbul: 2010 Avrupa Kültür Başkenti), 28-31.

45 Melissa Bilal, Burcu Yıldız, *Kalbim O Viran Ellere Benzer* (İstanbul: Bir Zamanlar Yayıncılık, 2019), 21.

46 Rumelihisarı Hayme Ana / Mirgün İbtidai Mektepleri mührünü taşıyan bir el yazması güfte mecmuasında yer alan 14 eserden 7'si bu

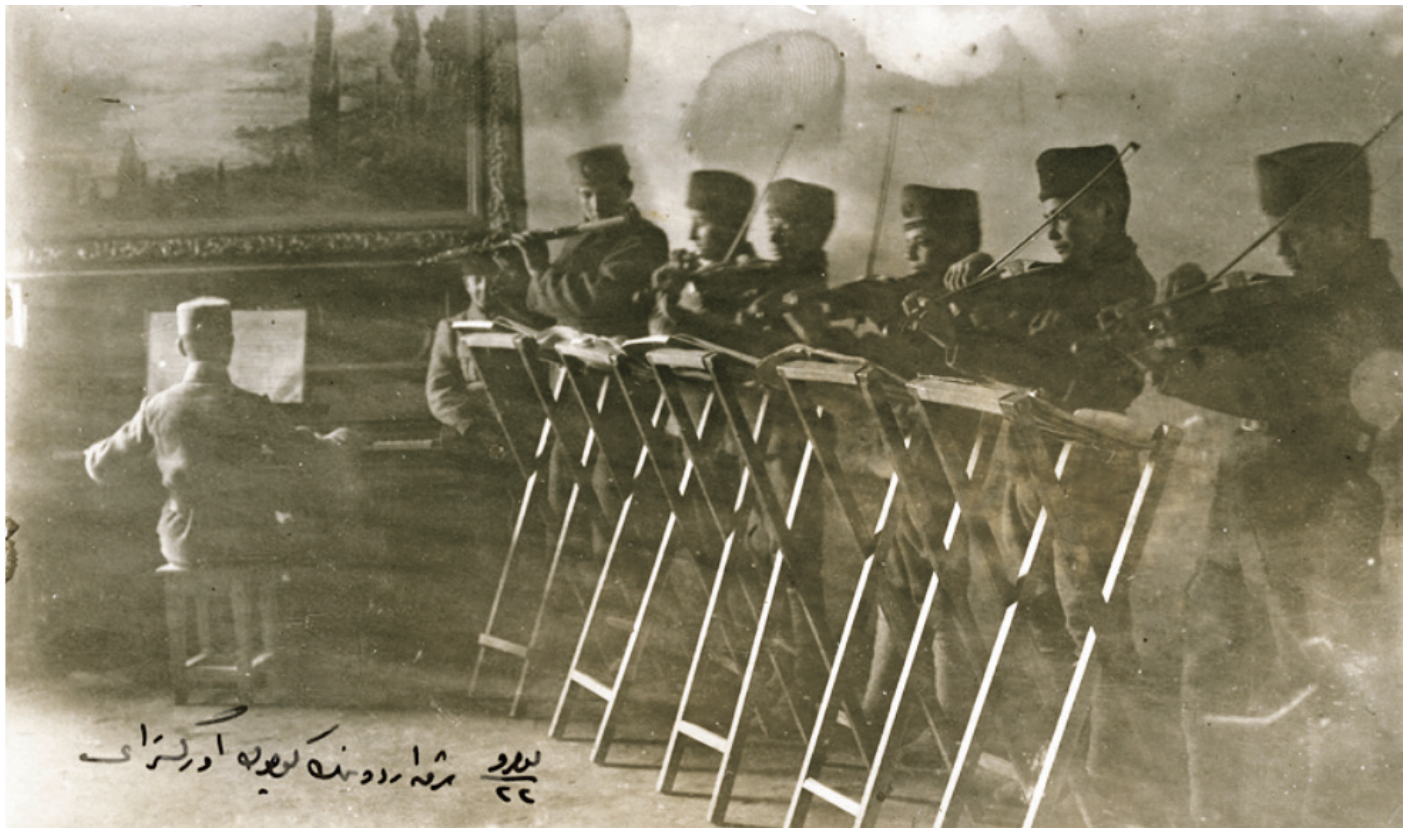

Kâzım Karabekir'in yetim çocuklardan kurduğu "Şark Ordusunun Küçük Orkestrası"

El yazması ve basılı güfte mecmualarıyla[47] çocuk dergileri de çocuk musikisi repertuvarının tespitinde önemli role sahiptir. Pek çok çocuk şarkısı müstakil bir kitapta yer almadan evvel dönemin süreli yayınlarında okuyucuya sunulmuş ve yayımlanan notalar vasıtasıyla musiki muallimleri tarafından çocuklara meşk edilmiştir.[48]

Müzik eğitimindeki yeni arayışlar Doğu müziği ile Batı müziği arasında sürekli bir kıyas dayatırken dönemin önemli bestekâr ve muallimlerinden Zeki (Üngör), Zati (Arca), Ahmed Muhtar (Ataman) ve Musa Süreyya çoğunlukla Batı müziği tarzında eserler vermeyi tercih etmişlerdir.[49]

bestekârlara aittir. Mecmua ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Selma Hacıosmanoğlu, "Kayıp Mektepten Nağmeler", *Darülelhan Mecmuası* 12 (2020): 20-26.

47 Matbu güfte mecmuaları için bkz. *Mektebde Vatan Türküleri* (İstanbul: Matbaa-i Şems, tarihsiz); *Vatan ve Hürriyet Şarkısı* (İstanbul: Şems Matbaası, 1328); İzzeddin Hümayi, *Temmuz Hatıratı, Vatan ve Hürriyet Manzumeleri* (İstanbul: Saadet Kütüphanesi Sahipleri Necati Memduh Biraderler, tarihsiz).

48 Çocuk şarkılarına ait nota örnekleri yayımlayan mecmualardan bazıları: *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası* (1910), *Bizim Mecmua* (1922), *Muallimler Birliği* (1922), *Yeni Yol* (1923).

49 Zeki, *Çocuklara Teganni Dersleri* (İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1341); Mehmed Zati, *Tedrisat-ı Musiki* (İstanbul: Dersaadet Mahmutbey Matbaası, 1331); M. Zati, *Talim-i Kıraat-ı Musiki* (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1926); Ahmed Muhtar, *Mektepliler için Şen Şarkılar* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928); *Çocuk Bağçesi Rehberi* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1339).

Askerî ve siyasi tarihimizde önemli ve kritik bir rol üstlenen Kâzım Karabekir'in eğitim alanındaki faaliyetleri onu kültür tarihimizde de benzersiz bir mevkie taşır. Karabekir Paşa, Birinci Cihan Harbi sırasında 15. Ordu komutanı olarak hizmet verdiği Doğu Cephesi'nde eğitim seferberliği başlatmış, yetimler için pek çok eğitim kurumunu faaliyete geçirmiştir.[50] *Talim ve Terbiyede Ana Hatlar, Öğütlerim, Çocuk Davamız I-II* gibi pek çok eğitim kitabı yayımlayan Karabekir'in asıl özgün faaliyeti, kendi bestelediği şarkı ve marşlarla tertip ettiği oyunların yer aldığı *Şarkılı İbret* adlı eseridir. "Çocuklarımızın ruh, dimağ ve vücutlarını bir arada terbiye etmek ihtiyacını yakından görerek ilk gençliğimin şiir ve musiki vadisinde hayatıma kazandırdığı basit malumatla birkaç 'oyun' yazdım. Memleketimin sevgili evlatlarına hediye ettim."[51] diyerek eserini takdim eden Karabekir, piyesleri tatbik ettirmiş, çocuklardan oluşan tiyatro ekibiyle yurt içinde turneye çıkıp yerli ve yabancı izleyiciden takdir toplamıştır.

Şarkılı İbret, istiklal temin edildikten sonra yaraları sarmak ve ulusun geleceğini inşa etmek emeliyle yazılmış bir eserdir. Osmanlı çocuk şarkıları repertuvarına art zamanlı bir bakış, tüm eserlerin politik ve sosyokültürel bağlamına dair fikir verir. Osmanlının son yüzyılında cari olan diriliş reçeteleri, şarkılar vasıtasıyla istikbalin emanet edildiği çocuklara zerk edilmiştir.

1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu'yla sultan ilk defa halkı muhatap alarak "vatandaş"ın "devlet" karşısındaki pozisyonunu iyileştiren birtakım *tanzimat* (düzenlemeler) ilan eder. Fermanda da belirtildiği üzere "150 yıllık kötü gidişata" çare aranmaktadır. Irk, dil, din ayrımı gözetmeksizin bütün vatandaşları Osmanlılık çatısı altında birleştirme yoluna gidilir. Padişahın ilk defa kendi iktidarını sınırlaması söz konusudur. Siyasal katılım ve kanun önünde eşitlik vadeden Tanzimat Fermanı, Osmanlı sanatçı ve aydınlarını da velud kılar. Bu dönemde yapılan çevirilerle üretilen edebî ve fikrî eserlerin muhtevasının musiki âlemine de "marş"lar yoluyla birebir yansıdığı görülmektedir.[52]

Toplumsal hayattaki düzenlemeler, yeni eğitim kurumlarının açılması, ilim, fen ve terakki fikri dönemin çocuk şarkılarına yansıyan temel meselelerdir. Tabiata dönüş ve tecrübeyle öğrenme usulleri de dönemin pedagojik yaklaşımının etkisiyle çocuk musikisinde karşılık bulmuştur. Ancak terakki çabaları siyasi çözülme karşısında geri planda kalmış; Kırım Harbi, Yunan Savaşı, 93 Harbi, Trablusgarp ve Balkan Savaşları gibi trajik hadiseler kaçınılmaz şekilde öne çıkmıştır. 93 Harbi'nden sonra gayrimüslim tebaanın çoğunu kaybeden II. Abdülhamit; dağılmanın önüne geçebilmek için

50 Yasin Mahmut Yakar, "Kâzım Karabekir'in Çocuk Edebiyatı'ndaki Yeri ve Şarkılı İbret Eseri Üzerine Bir İnceleme", (yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007), 33-35.

51 Kâzım Karabekir, *Şarkılı İbret* (2. Baskı, İstanbul: Bahriye Matbaası, 1340), 5.

52 Selim Deringil, "Osmanlı İmparatorluğunda Geleneğin İcadı, Muhayyel Cemaat (Tasarımlanmış Toplum) ve Panislamizm", *Toplum ve Bilim* 54/55, (1991): 50-51.

İslamcılık[53] politikası uygulamış, İttihat Terakkinin iktidara gelişiyle de Türkçülük politikası neşvünema bulmuştur. Millî Edebiyat şairleri tarafından sade dille ve hece ölçüsüyle yazılan şiirler ve onlara giydirilen ezgiler, dönemin çocuk musikisi repertuvarının büyük kısmını oluşturmaktadır. Vatan ve millet sevgisi, tabiat, eğitim, sağlık, tasarruf, kalkınma benzeri olumlu fikir ve duyguların yanında savaş, göç, işgal, millî mücadele, salgın hastalıklar ve yoksulluğun yarattığı sarsıntıyla mücadele de şarkılardaki söyleme kaçınılmaz şekilde yansıyacaktır.

Zamanın ruhu çocuğu kavramış ancak onunla ne yapacağını bilemez haldedir. Beşikteki çocuğa kâh uyuyup düşmanların yüzünü görmemesini kâh uyanıp onlarla dövüşmesini telkin eder.

ÇOCUĞA MÜZİK EĞİTİMİ

Osmanlının modern çağın şafağındaki arayış ve çatışmalarına farklı ülkelerden benzer örnekler sunan Benjamin Fortna[54], dönemin merkezileştirici, standartlaştırıcı ve dönüştürücü eğitim politikasının tüm dünyada eş zamanlı olarak cari olduğunu söyler. Osmanlıdaki dönüşüm pratiği, Theodor Zeplin'in, Fransa örneğinden hareketle "Eğitim Çağı" olarak adlandırdığı dönemin doğal bir yansımasıdır.[55] Musikinin icrası, eğitimi ve repertuvarındaki dönüşüm de Osmanlı yenileşme sürecindeki en sancılı sahalardan birini teşkil eder.

1869 yılında yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi çerçevesinde yapılan yeni düzenlemeler içinde, önce kız ortaokulları ile kız öğretmen okulları programlarında, sonra bazı ilkokulların ders dışı faaliyetlerinde, 1910'lu yıllarda da erkek öğretmen okulunun ders dağıtım çizelgelerinde müzik dersine yer verilmesiyle musiki, örgün eğitim programlarına dâhil edilmiştir.[56]

Musiki eğitimi "musiki" ve "gına" adlarıyla mekteplerin resmî müfredatında[57] yer almaya başladıktan sonra bu alanda eser veren bestekârlar çoğalmış; mekteplerde ve genel olarak çocuğun eğitiminde musikinin rolü ve önemi, çeşitli yayın ve konferanslar çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır.

Darülfünundaki hukuk tahsilinden sonra Cenevre Üniversitesi Ruhiyat (Psikoloji) Laboratuvarında ve Jean-Jacques Rousseau Terbiye Enstitüsünde eğitim alan İbrahim Alaeddin (Gövsa), 1925'te yayımladığı *Bedii Terbiye* [Estetik Eğitimi][58] adlı eserinde sanat terbiyesinde uygulanacak metodu isabetle tayin eder:[59]

53 Selim Deringil, a.g.m., 51-53.

54 Benjamin Fortna, *Imperial Classroom, Islam, the State, and Education in the Late Ottoman Empire,* (Oxford University Press, 2002), 43-44.

55 Benjamin Fortna, *a.g.e.*, 27.

56 Salih Akkaş, "Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Müziğinin Türk Müzik Eğitimindeki Yeri", *4. İstanbul Türk Müziği Günleri, Türk Müziğinde Eğitim Sempozyumu*, (Ankara, 1998), 116–117.

57 Müzik dersinin yıllara göre dağıtım çizelgesi ve müfredat değişiklikleri için bkz. Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994)

58 İbrahim Alaeddin, *Bedii Terbiye* (İstanbul: Tanin Matbaası, 1341).

59 İbrahim Alaeddin, *Estetik Eğitim (Bedii Terbiye),* haz. Abdurrahman Kolcu (Konya: Salkımsöğüt Yayınları, 2006), 21.

> Bedenî, fikrî terbiyenin bütün aksamında olduğu gibi bedii terbiyede de miyarı kendimizden değil çocuktan almalıyız. Zaten eski terbiye ile yeni terbiyenin ayrılık noktası da bu değil midir? Biz çocuktan öğrenmeliyiz ki ona öğretebilelim. (...) Denilebilir ki çocuğa lazım olan "güzel" şeylerden ziyade hoş şeylerdir. Bu "hoş" şeyleri "güzellikler" haline kalb ettirmek için seviye ve zihniyetin terakki ve inkişafını tedriç ile takip etmek zaruretindeyiz.

İbrahim Alaeddin aynı kitapta, Balkan Savaşları başladığı sırada Trabzon'da muallimlik görevinde bulunduğunu, orada şahit olduğu bir sahnenin, musikinin tesirine dair unutulmaz hatıra bıraktığını aktarır. Bir bölük askerin, "Ey Gaziler"i terennüm eden bir muzıka eşliğinde askere uğurlanışına tanıklık eden yazar, o esnada hissettiklerinin tesiriyle gönüllü askere yazıldığını ve sonrasında yaşadıklarını çarpıcı bir dille ifade eder.

Müziğin eğitimdeki önemini önce Almanların keşfettiğini belirten İbrahim Alaeddin, yavaş yavaş her Avrupa milletinin musikiyi ders müfredatına eklediğini ilave eder. Musiki terbiyesinin nasıl verilmesi gerektiği ile ilgili ayrıntılı bilgiler sunan yazar, mekteplerde önce sözlü müziğin tercih edilmesi, şarkının talebeye solfejden önce teganni ettirilmesi, talebe teganni zevkini aldıktan sonra yavaş yavaş solfeje başlanması; şarkı güftelerinin çocuğa uygun konularda ve anlaşılır bir dille yazılması gerektiğini söyler. Repertuvarın oluşturulması ve derlenmesi yolunda *Şehbal* dergisinin sahibi Sadeddin (Arel) Bey'in, Sâtı Bey'in, Musa Süreyya ve Viyolonist Zeki (Üngör) Bey'in çabalarına değinen İbrahim Alaeddin, musiki muallimlerinin enstrüman çalmasının önemini de örneklerle izah eder.

Mektebli dergisindeki 1915 tarihli "Tiyatro ve Musiki"[60] başlıklı yazısında İzzeddin Hümayi Bey, musiki eğitiminin önemini çocukları muhatap alarak anlatır. İnsanın musiki olmadan yaşayamayacağını, yaşasa bile güzellik idraki ve düşünme kabiliyetinden yoksun hayvanattan farkı olamayacağını, hatta hayvanlarda bile musiki zevki olduğunu ifade eder. Londra'daki Richard adlı bir çocuğun kanaryasının piyano ve gramofona ne derece düşkün olduğunu ve dinlediği müziğe ötüşleriyle iştirak ettiğini örnek verir. İzzeddin Hümayi Bey'in dili, üslubu ve örnekleri çocuk zihnine, muhayyilesine ve zevkine uygundur. Nitekim İzzeddin Hümayi Bey o sıralarda Koska'da Muallim İsmail Hakkı Bey'le kurdukları Musiki-i Osmani Mektebinde çocuklarla muhatap olmakta ve onlara musiki dersleri vermektedir.

Musiki dersi müfredata girmeden ve hususi mektepler açılmadan evvel de çocuklar her devirde musikiyle kuşatılmıştır.[61] Osmanlı çocukları evde, sokakta, camide ve mektepte doğal bir kulak terbiyesinden geçerken devrin musiki zevkini ve repertuvarını edinebilmekte idi. Evde ninnilerin ve ev halkının diline doladığı şarkı ve türkülerin yanı sıra ezanlar, şarkılı çocuk oyunları, tekerlemeler, Karagöz şarkıları,

60 İzzeddin Hümayi, "Tiyatro ve Musiki", *Mektebli* 2 (1331): 31-32.

61 Osmanlıda çocuğa yönelik musiki eğitimine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Selma Hacıosmanoğlu, *Osmanlıda Çocuk Musikisi* (İstanbul: Fanus Kitap, 2014).

sokak satıcılarının nağmeleri hemen her çocuğun kulağına dolmaktaydı. Mektepte, camide dinlediği ilahi ve marşlarla şahit olduğu beşik merasimi, âmin alayı, sünnet düğün ve cülus şenlikleri, özellikle Ramazan ayının ibadet ve eğlenceleri, dönemin doğal musiki ortamını oluşturmakta idi.

Ahmet Rasim "Hayat Uzun Bir Şarkı İmiş"[62] başlıklı yazısında çocukluk hayatına ait en kuvvetli hatıraların şarkılar olduğunu ifade ettikten sonra onları evdeki hizmetli oğlandan, komşulardan ve sokaktan geçen ayıcıdan öğrendiğini de ayrıca belirtir.

Osmanlıda musiki eğitimi incelendiğinde pek çok musikişinasın ilk bilgilerini ailesinden aldığı görülür. Zekâizade Ahmet Irsoy (1869-1943) ilk musiki derslerini çocuk yaşta babası Zekâi Dede'den almıştır.[63] Zeki Arif Ataergin (1896-1964) de ilk musiki derslerini babasından almış, ayrıca babası ile katıldığı çeşitli musiki toplantılarında Tanburi Cemil, Kemençeci Vasilaki, Udi Nevres gibi zamanın ünlü sazende ve hanendelerini yakından tanıma imkânı bulmuştur.[64] Tanburi Cemil Bey (1871-1916) de ilk musiki derslerini çocukluğunda ağabeyi Ahmed Bey'den almıştır.

Musiki eğitiminin doğal ortamlarından biri de camilerdir. Hemen her çocuğun hayatında yeri olan camiler, musiki kabiliyeti olan çocukların keşfedilmesi ve yetiştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1801-1876), küçük yaşta camide okuduğu bir naatla keşfedilip saraya kabul edilmiştir.[65] Muallim İsmail Hakkı Bey (1865-1927) de henüz on iki yaşındayken camilerde okuduğu ezanlarla sesini duyurmuş ve Muzıka-i Hümayuna alınmıştır.[66]

Osmanlı çocuklarının musiki ile ciddi anlamda muhatap oldukları ilk mekân mekteptir. Musiki, zorunlu müfredat dersi olmadan önce de mektep hayatının tabiî ve ayrılmaz bir parçası olmuştur. Nitekim vakfiyelerde mektep hocalarının hoş eda ve sada sahibi olmalarına, musiki sahasında mahir bulunmalarına dair şartların yer aldığı bilinmektedir.

Mekteplerdeki "ilahici takımları" da pek çok musikişinasın çocukken keşfedilmesine ve iyi bir musiki eğitimi almasına vesile olmuştur. Hammamizade İsmail Dede Efendi (1778-1846), Çamaşırcı Mektebinde okurken sesinin güzelliğinden dolayı ilahicibaşı olmuş, sesini bir merasimde dinleyip beğenen Uncuzade Mehmed Emin Efendi tarafından keşfedilmiş ve ilk musiki derslerini bu zattan almıştır.[67] Suyolcuzade Salih Efendi (1806-1862) de sesinin güzelliği sebebiyle mektepte ilahici seçilenlerdendir. Dokuz yaşındayken Topkapı Ağalar Camii'ne ilahi okumak üzere çağrılmış

62 Ahmet Rasim, *Vakit* 1425 (1337): 28.

63 Nuri Özcan, "Irsoy, Ahmet", *TDVİA*, cilt 19 (1999): 131.

64 Nuri Özcan, "Ataergin, Zeki Arif", *TDVİA*, cilt 4 (1991): 40.

65 M. Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, cilt 1 (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000), 573.

66 Hayri Yenigün, "İsmail Hakkı Bey, Muallim", *Musiki ve Nota* 15 (1971): 13.

67 Nuri Özcan, "İsmail Dede Efendi, Hamamizade", *TDVİA*, cilt 23 (2001): 93-95.

ve dinleyenleri kendine hayran bırakarak Enderûn-ı Hümayuna alınmıştır.[68]

Tekke ve dergâhlar, yüzyıllar boyunca Türk musikisinin gelişmesine ve korunmasına yardımcı olmuş, nazariyatının tespitinde ve repertuvarın intikalinde öncü bir rol üstlenmiştir. Pek çok musikişinasımızın çocuk yaşta tekke ve dergâhlarda eğitim aldığı bilinmekte, kayıtlarda hocaların bizzat çocuklara yönelik eğitim yaptıklarına dair bilgilere de rastlanmaktadır. Mesela; Hastazade Abdullah Efendi (ö. 1746), zakirbaşı olduğu Şeyh Ahmed Gazzî Tekkesinde çocuklara ders vermiştir.[69] Aziz Dede (ö. 1905), küçük yaşta gittiği Mısır'da Kahire Mevlevihanesine devam etmiş, burada Sivaslı takma adı ile bilinen şeyhten ney ve musiki dersleri almıştır.[70] Bolahenk Nuri Bey (1834-1911), Hüseyin Fahreddin Dede (1854-1911), Ahmet Irsoy (1869-1943) ve Süleyman Erguner (1902-1953) gibi büyük musikişinaslarımız da ilk musiki bilgilerini küçük yaşlarında, tekke ve dergâhlarda almışlardır. Tekke ve dergâh kapılarının ırk, din, meşrep, yaş, mevki, nüfuz ayırt etmeksizin herkese açık oluşu ise bu kurumları musiki eğitiminde ayrı bir mevkie taşır.

Osmanlı musikisi icra ve eğitim yönüyle en geniş faaliyet sahasına sarayda sahip olmuştur. Hanedan ve devlet ricalinin çocukları yanında, halktan kabiliyeti keşfedilen çocuklar da bir nevi özel konservatuvar olan Enderunda eğitim alma imkânına kavuşmuştur. Ünlü bestekâr, hanende, musiki muallimi ve güfte mecmuası sahibi Haşim Bey (1815-1868) sesinin güzelliğiyle dikkati çekince sekiz yaşında Enderuna alınmış ve meşkhanede musiki öğrenimine başlamıştır.[71] Başmabeyinci Mehmed Bey'in oğlu Mehmed Nevres (Paşa) da henüz sekiz yaşında iken Enderuna alınmış ve burada musiki eğitimi görmüştür.[72] Miralay Safvet Atabinen (1858-1939), henüz beş yaşında iken Muzıka-i Hümâyuna girmiş ve burada musiki eğitimi almıştır.[73] Mehmed Zâti Arca (1863-1951) 9 yaşında Muzıka-i Hümayuna alınmıştır.[74] Bunlar gibi Enfî Hasan Ağa (ö. 1724), Hacı Fâik Bey (ö. 1891), Şehlevendim Abdullah Ağa, küçük yaşta Enderuna girerek burada yetişmiş büyük musikişinaslarımızdır.

Türk musikisi kuşaklar boyunca meşk usulü sayesinde nazariyatını ve repertuvarını muhafaza etmiştir. Eski tabirle bir "fem-i muhsin"[75] vasıtasıyla gerçekleşen meşk, kişiye özel olmakta ve böylelikle özel musiki eğitiminin de temelini oluşturmaktadır. Şâkir Ağa (1779-1840), henüz 12 yaşında iken kendisine alınan bir keman ve özel olarak

68 Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1993), 136-137.

69 Nuri Özcan, "Abdullah Efendi, Hastazade", *TDVİA,* cilt 1 (1988): 98.

70 Nuri Özcan, "Aziz Dede", *TDVİA,* cilt 4 (1991): 334.

71 Nuri Özcan, "Hâşim Bey", *TDVİA,* cilt 16 (1998): 407.

72 Sadun Aksüt, *a.g.e.*, 156.

73 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.*, cilt 1, 77.

74 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.*, cilt 1, 41.

75 Kelime itibariyle ihsan edici ağız manasına gelen bu tabir musiki, kıraat gibi konularda işinin ehli usta kişiler için kullanılan bir deyimdir. Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998), 79.

***Gürbüz Türk Çocuğu*, (Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1926), Sayı 1**

tutulan Musevi bir hocayla musikiye başlamıştır.[76] Dellalzade İsmail Efendi (1797-1869), küçük yaşta güzel sesi ve musikiye olan kabiliyeti ile dikkat çekmiş, ilköğreniminden sonra Hammamizade İsmail Dede Efendi'nin özel derslerine devam etmiştir.[77] Hacı Arif Bey (1831-1885) de musikiye olan kabiliyetinin, komşusu bestekâr Şahinbeyzade Mehmed Bey tarafından anlaşılması üzerine ondan musiki dersleri almaya başlamıştır.[78]

Kahvehaneler ve kıraathaneler, musiki eğitiminde alternatif mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Zekâi Dede (1824-1897), Eyyubi Mehmed Bey'den (1804-1850) uzun süre Eyüp'teki bir kahvehanede eser meşk etmiştir. Hacı Kirami Efendi (1840-1909), Taşkasap'taki bir kahvehanede düzenli olarak musiki dersleri vermiştir. Ahmet Avni Konuk, Âmâ Hafız Hasan, Mevlitçi Hafız Kemal gibi birçok şahsiyet ondan istifade etmişlerdir. Bolahenk Nuri Bey (1834-1910) de özel meşkhanesinde sayısız talebe yetiştirmesiyle İstanbul'da ün salmış bir sanatkârdır.[79]

Osmanlının son yüzyılına gelinceye kadar yetişkinlerin eğitiminde olduğu gibi çocuğun musiki eğitiminde de meşk usulü esastır. Ancak Hamparsum, Ebced ve Batı notasının nadiren de olsa kullanıldığı görülmektedir.[80] Meşk edilen repertuvarda nazariyatın belletilmesi esas olduğundan, çocuğa uygun güfte ve beste seçimi sınırlı kalmıştır. Yenileşme hareketlerinin musiki sahasına yansımasıyla birlikte eser seçiminde pedagojik kaygıların gözetilmeye başlandığı söylenebilir. Musikinin terbiye ve telkin gücünün ortaya konulmasıyla bestekârlar, sanatsal ve didaktik yönüyle güçlü eserler verme yoluna girmiş, bu durum zamanla derslerde meşk edilen repertuvar seçkisine de yansımıştır.

76 Sadun Aksüt, *a.g.e.*, 110.

77 Nuri Özcan, "İsmail Efendi, Dellalzade", *TDVİA*, cilt 23 (2001): 95.

78 Bekir Sıtkı Sezgin, "Hacı Arif Bey", *TDVİA*, cilt 14 (1996): 440.

79 Yılmaz Öztuna, "Nuri Bey, Bolahenk", *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, cilt 2 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974), 107.

80 M. Nazmi Özalp, *a.g.e.*, cilt 1, 59.

ŞARKILARA ISMARLANAN ÇOCUK

Osmanlının son yüzyılında repertuvara eklenen çocuk şarkıları, kurtuluş reçetelerinin birincil uygulama sahası olması bakımından döneme dair derin bir perspektif sunar. Hikâye edilen geçmiş, tatbik edilen gün ve hayal edilen gelecekle çocuk şarkıları toplum mühendisliğinin en verimli sahalarından biri kabul edilebilir. Bu dönemin şair, bestekâr ve muallimlerinin çocuk dimağına, ruhuna ve kalbine nasıl seslenip neler söyledikleri dikkate şayandır.[81]

Meşrutiyet dönemine gelinceye kadarki çocuk şarkıları repertuvarı; çocuğun duygu ve hayal dünyasına hitap eden ninnilerden, çocuğun zevkine ve seviyesine uygun görülen ilahi ve türkülerden, çocuğa birtakım değerlerin belletilmesinde yararlı olduğu düşünülen marşlardan ibaretti. Pedagojik anlamda çocuğun zihin, ruh ve duygu dünyasına hitap eden "çocuk şarkısı" bir musiki formu olarak 19. yüzyılın sonunda repertuvardaki yerini almıştır.

Repertuvara dâhil edilen formlar çerçevesinde çocuk şarkıları genel olarak "çocuğa seslenen", "çocuğun seslendiği", "çocuğu konu alan" veya "çocuğu ilgilendiren" şarkılar olarak pek çok farklı söylem türüyle karşımıza çıkmaktadır.

Tespit edilebilen ilk çocuk şarkısı olan Mekteb Şarkısı[82] çocukların ağzından yazılmıştır. Ancak "Biz mektebi takdis ederek Ka'be deriz hep / Çün biz küçücük hacıların Ka'be'si

81 Osmanlı çocuk musikisinde türler, tespit edilebilen eserlerin listesi ve eser örnekleri için bkz. Selma Hacıosmanoğlu, *a.g.e.*, 61-141.

82 *Çocuklara Kıraat*, 82.

Tespit edilebilen ilk çocuk şarkısı "Mektep Şarkısı", *Çocuklara Kıraat*, 11. Sayı, 82

چوجقلره قرائت

مكاتب ابتدائيه و صبيانيه شاكردانيچون اون بش كونده بركره نشر اولنور

١١ تومرو — C ف ١ رجب سنه ١٢٩٩ C — پنجشنبه

برسنه لكى استانبول ايچون ٢٠ غروش اولوب طشره‌لر ايچون پوسته اجرتى ضم اولنه‌رق ٢٦ غروشدر. بهر نسخه‌سى ٤٠ پاره‌در. موقع فروختى مسلكمزه موافق محررات مع الدنيه درج اولنور . وكوندرىلهجك محررات ارامیان مطبعه‌سى مديرى قاره‌كين افندى نامنه كوندرىلمليدر .

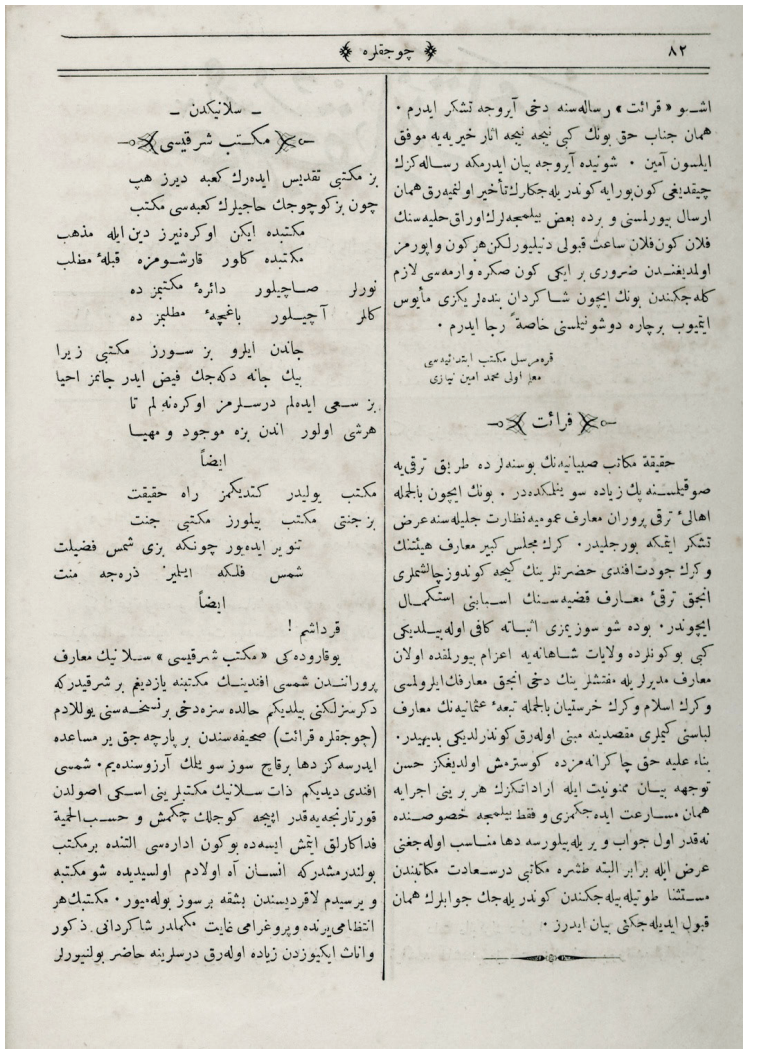

٨٢ چوجقلره

اشبو « قرائت » رساله‌سنه دخى آروجه تشكر ايدرم . همان جناب حق بونك كبى نجه نجه آثار خيريه‌يه موفق ايلسون آمين . شويله آروجه بيان ايدرمكه رساله‌كزك چيقديغى كون بورايه كوندرىلهجكلرك تأخيرى اولنميه‌رق همان ارسال بيورلمسنى و برده بعض بيلمجه‌لرك اوراق حليه‌سنك فلان كون فلان ساعت قبولى دنيليور لكن هر كون واپور مز اولديغندن ضرورى بر ايكى كون صكره وارمه‌سى لازم كلهجكندن بونك ايچون شاكردان بنده‌لر يكزى مأيوس ايتيوب پرچاره دوشونيلمسنى خاصةً رجا ايدرم .

قره‌مرسل مكتب ابتدائيه‌سى معلم اولى محمد امين نيازى

قرائت

حقيقة مكاتب صبيانيه‌نك بوسنه‌لرده طريق ترقى‌يه صوقيلمسنه پك زياده سو يتلكده‌در . بونك ايچون بالجمله اهالئ ترقى پروران معارف عموميه نظارت جليله‌سنه عرض تشكر ايتمكه بورجليدر . كرك مجلس كبير معارف هيئتك و كرك جودت افندى حضرتلرينك كيجه كوندوز چالشملرى ايله ترقئ معارف قضيه‌سنك اسبابنى استكمال ايچوندر . بوده شو سوزيمزى اثباته كافى اولهجقدر كى بوكونلرده ولايات شاهانه‌يه اعزام بيورلمقده اولان معارف مديرلرايله مفتشلرينك دخى انجق معارفك ايلرولمسى و كرك اسلام و كرك خرستيان بالجمله تبعهٔ عثمانيه‌نك معارف لباسنى كيملرى مقصدينه مبنى اولهرق كوندرلديكى بديهيدر . بناء عليه حق چاكرانه‌مزده كوسترمش اولديغكز حسن توجهه بيانن ممنونيت ايله ارادتكزك هر بر بيننى اجرايه همان مسارعت ايده‌جكمزى و فقط بيلمجه خصوصسنده نه قدر اول جواب و بر يله‌يلورسه دها مناسب اولهجغنى عرض ايله برابر البته طشره مكاتبى درسعادت مكاتبندن مستثنا طوتيله‌يله‌جكندن كوندريله‌جك جوابلرك همان قبول ايديله‌جكنى بيان ايدرز .

سلانيكدن

مكتب شرقيسى

بز مكتبى تقديس ايده‌رك كعبه ديرز هپ
چون بزكوچوجك حاجيلرك كعبه‌سى مكتب
مكتبده ايكن اوكره‌نيرز دين ايله مذهب
مكتبده كاور قارشومزه قبلهٔ مطلب
نورلر صاچيلور دائرهٔ مكتبمز ده
كالر آچيلور باغچهٔ مطلبمز ده

جاندن ايلرو بز سورز مكتبى زيرا
بيك جاته دكه‌جك فيض ايدر جانمز احيا
بز سعى ايده‌لم درسلرمز اوكره‌نه‌لم تا
هرشى اولور اندن بزه موجود و مهيا

ايضاً

مكتب ولايدر كندىكمز راه حقيقت
بز جنتى مكتب بيلورز مكتبى جنت
تنوير ايده‌يور چونكه بزى شمس فضيلت
شمس فلكه ايلير ذره‌جه منت

ايضاً

قرداشم !

يوقاروده‌كى « مكتب شرقيسى » سلانيك معارف پرورانندن شمسى افندينك مكتبنه يازديغم بر شرقيدر كه دكرسزلكنى بيلديكم حالده سزه دخى برنسخه‌سنى يوللادم (چوجقلره قرائت) صحيفه‌سندن بر پارچه جق بر مساعده ايدرسه كز دها برقاچ سوز سو يلك آرزوسنده‌يم . شمسى افندى ديديكم ذات سلانيك مكتبلرينى اسكى اصولدن قورتارنجه‌يه‌قدر ايچمه كوجلك چكمش و حسب الحمية فداكارلق ايتش ايسه‌ده بوكون اداره‌سى التنده برمكتب بولندرمشدركه انسان آه اولادم اولسيديده شو مكتبه و برسيدم لاقرديسندن بشقه برسوز وله‌يور . مكتبك هر انتظامى برنده وپروغرامى غايت مكمدر شاكردانى . ذكور واناث ايكيوزدن زياده اولهرق درسلرينه حاضر بولنيورلر

mekteb” dizeleriyle başlayan şiirin dili, üslubu ve muhtevası çocuğa hitap edebilecek seviyenin üzerindedir. Şair Hacı Yusuf Efendizade Sadi bu şiiri çok beğendiği Şemsi Efendi Mektebi için yazdığını, şiirin yayımlanması için *Çocuklara Kıraat* adlı dergiye gönderdiği mektupta belirtmektedir. Bu durumda şiirin; mektep talebesi kadar, bu yeni usulde eğitim veren mektepleri örnek göstermek amacıyla eğitimcilere veya devlet ricaline seslendiği de düşünülebilir. İlk çocuk şarkısı denemelerinden biri olduğunu tahmin ettiğimiz bu güfte “çocuk diliyle” yazılmış olsa da çocuğa uygunluk yönüyle tahlile muhtaçtır. Benzer şekilde çocuğa hitap ettiği veyahut çocuk dilinde yazıldığı halde çocuk algısının üzerinde kabul edilebilecek dil, üslup ve muhtevada eserlere bu dönemde sıklıkla rastlanmaktadır.

Çocuk şarkılarının ilk örnekleri arasında sayılabilecek “Uyu ey tıfl-ı melekşanım uyu”[83] mısraıyla başlayan ninni ve “Taze idim gâzelendim, meşşatalarla bezendim”[84] mısraıyla başlayan çocuk şarkısı süslü ve sanatlı bir dille yazılmışken sonraki yıllarda, Millî Edebiyat akımının ve çocuğa yaklaşımdaki zihniyet dönüşümünün etkisiyle “Kartalların adı var, Türklerin kanadı var”[85] mısraıyla başlayan Tayyare Marşı ve “Ne güzel bir bebeğim var”[86] mısraıyla başlayan çocuk şarkısındaki gibi sade dille yazılmış güftelere daha sık rastlanır olmuştur.

Osmanlının en sancılı döneminde çocuk şarkılarından murad edilen; ulusun talihini değiştirecek, memleketi aydınlık yarınlara eriştirecek yeni bir nesil yaratmaktır.

Yeni nesilde aranan en önemli özelliklerden biri “çalışkanlık”tır. Tanzimat Fermanı’nda “150 yıllık kötü gidişat” itirafıyla karşımıza çıkan geri kalmışlık; Osmanlı aydını, devlet adamı ve halkı için müthiş bir travmadır. Bu dönemdeki kurumsallaşma, medenileşme, ilerleme çabalarına çocuklar da ortak edilmiş; şarkılar vasıtasıyla ilim, fen, irfan ve

“Mihalıççık İzcilerinden Burhaneddin Efendi”, *Yeni Yol*, Sayı 12, Yıl 1, (1339)

83 Nuhkuyulu Naciye Hanım’a ait eser, *Hanımlara Mahsus Gazete*’nin 18 Nisan 1312/30 Nisan 1896 tarihli 60. sayısında “Hemşire Ninnisi” adıyla yayımlanmıştır.

84 M. Sâhib, *Telhis-i Musiki* (1330), 47-49.

85 İzzeddin Hümayi, *Milli Marş Mecmuası,* 2. Mecmua (İstanbul: Şamlı İskender Yayınları, 1927), 16.

86 Bedri, *Yeni Şarkılar (Mektepliler ve Gençler İçin),* (İstanbul: Milli Matbaa, 1927), 2.

“Halid Saim ve Mehmed Nuri, iki vatanperver kardeşler” [tarihsiz] (İBB, Krt_008395)

terakki kavramları yüceltilerek çocuğa çok çalışması gerektiği sıklıkla telkin edilmiştir. Mektep adeta takdis edilmiş, “mektepli” tabiriyle çocuklar taltif edilmiş, bir talebenin nasıl olması gerektiği onlarca şarkı vasıtasıyla çocuklara belletilmiştir.

Savaşlar neticesinde verilen ağır kayıpların millî hassasiyeti arttırdığı bu dönemde vatan, millet ve kahramanlık konularında yüzlerce eser verilmiştir. Şehit, gazi ve geride kalan yetimlerden bahseden şarkılarla çocukların mücadele ve intikam duyguları harekete geçirilmeye; asker türküleri, gönüllü ve kura marşlarıyla hamasi duygular diri tutulmaya çalışılmıştır. “Keşşaf” adı verilen izci kollarının ve milliyetçi politikalarla tasarlanan “genç dernekleri”nin faaliyetleriyle çocuklar “ihtiyat birlikleri” kabilinden bir role bürünmüştür. Günümüzün çocuk terbiyesi anlayışına göre sakıncalı görülen bu tasarım, o dönem için makul ve mecburi kabul edilmelidir. Babası, ağabeyi, öğretmeni şehit olan; savaşın, göçün, yoksulluğun ortasında hapsolmuş çocuk için “vatan sevgisi ve kahramanlık” diriliş ümidi veren en önemli dayanak noktalarındandır.

Osmanlı çocuğu zamanın çetin şartlarında gücü kendinden ve ceddinden almalıdır. Dönemin politik temayülleri çocuk şarkılarına da birebir yansımış, önce “Osmanlılık” ve “Müslümanlık-Hilafet”, sonrasında ise “Türklük” yüceltilmiştir. Eski ihtişama geri dönülebileceğine, Allah’ın inayetinin bizimle olduğuna, zaferin mukadder olduğuna dair inanç çocuğa aşılanmaya

Meşrutiyet dönemi kartpostallarından: "Hürriyet, Adalet, Muavenet, Uhuvvet" Constantinople: Kigork Papazyan, [tarihsiz] (İBB, Krt_012039)

çalışılmıştır. Bu minvalde Allah sevgisini konu alan, yaratılışı tasvir eden, kulluğu ve ibadetleri anlatan güftelere çocuk şarkılarında sıklıkla rastlanmaktadır. Dinî musiki repertuvarından derlenen ilahiler kadar, hususi olarak çocuklar için bestelenen ilahi ve dualara da rastlanmakta, bu eserlerde Hak dini mensubu olmanın gururu hissettirilerek Allah'ın ve peygamberin bizimle olduğu müjdelenmektedir.

Osmanlının son yüzyılı rejim değişikliğinin kademeli olarak gerçekleştiği bir dönemdir. Önce Tanzimat'la birlikte padişahın egemenliği sınırlanmış, Meşrutiyet ve sonrasında ilan edilen Cumhuriyet'le halkın iradesini egemen kılma yoluna gidilmiştir. Padişah methiyeleri Meşrutiyet'in ilanıyla yerini Mithat Paşa gibi devrim kahramanlarının yüceltildiği marşlara bırakmış, Cihan Harbi ve İstiklal mücadelesi yıllarında da övgü ve minnet ifadeleri Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir ve İsmet İnönü gibi millî mücadele komutanlarına yöneltilmiştir.

Osmanlı çocuğu zorluklarla mücadele ederken insani duyguları göz ardı etmemeli, merhametli olmalıdır. Öksüz, yetim ve kimsesiz çocuklar; yoksul ve dilenciler; hasta ve sakatlar şarkılara konu edilerek çocuğun vicdani duygularını uyandırmak amaçlanmıştır. Gündelik hayatta da arkadaşlık ve dostluğun önemi vurgulanmış; şarkılarda sık sık çocuklara toplu olarak hitap edilmiş; çalışma ve oyun, şarkılarda gruplar halinde tasvir edilmiştir.

Aile bağları; anne, baba, kardeş ve bebek sevgisi de çocuk şarkılarında sıklıkla rastlanan konulardır.

Dönemin siyasi ve edebî temayülleri

“tabiata dönüş”ü reçete olarak sunmaktadır. Çocuk şarkılarında da tabiat bütün yönleriyle karşımıza çıkar. Kır, çoban, çiftçi, bahçıvan hayatı; evcil veya yaban hayvanlar âlemi; mevsimler, aylar, gece-gündüz, saatler; ağaçlar, çiçekler gibi çocuğun fizik âleme dair idrakini besleyecek her türlü muhtevaya çocuk şarkılarında rastlanmaktadır.

Ekonomisi çöküşün eşiğinde olan ve durumu düzeltme amacı güden Osmanlı, bu dönemde tasarrufu, yerli malı kullanımını ve ticareti özendiren pek çok faaliyette bulunmuş, çocuk şarkıları da bu politikadan nasibini almıştır.

Sanayi ve kalkınma konulu şarkılara da bu dönemde sıkça rastlanır. Dönemin teknolojisinin yansıdığı şarkılarda mesleki eğitimin önemi vurgulanmış; gemici, demirci, tayyareci ve benzeri mesleklerden örneklere güftelerde yer verilmiştir. Repertuvardaki güftelerde ayrıca sanat, sanatkâr ve enstrümanlarına da rastlamak mümkündür.

Osmanlı çocuğu ruhen ve zihnen gelişirken bedenine de iyi bakmalıdır. Bu dönemde “beden terbiyesi” alanında çeviri ve telif pek çok kitap yazılmış, mecmua yayımlanmıştır. Sağlıklı yaşam, spor ve idmanın önemini vurgulayan şarkılar da repertuvarda yerini almıştır.

Türk tarihinin en sancılı dönemi olan Osmanlının son yüzyılında çocuk şarkılarının dua niyetine söylendiği tahayyül edilebilir. Millî mücadelenin önderi ve Cumhuriyet’in kurucusu olan Mustafa Kemal’in Şemsi Efendi Mektebinde okurken ilk çocuk şarkılarından birine muhatap olduğu düşünüldüğünde şarkılara ısmarlanan çocuğun tezahür ettiğini kabule imkân vardır.

Kâzım Karabekir’in *Şarkılı İbret* adlı eseri nden “Sanayi” başlıklı piyesin temsili ve şarkının güftesi

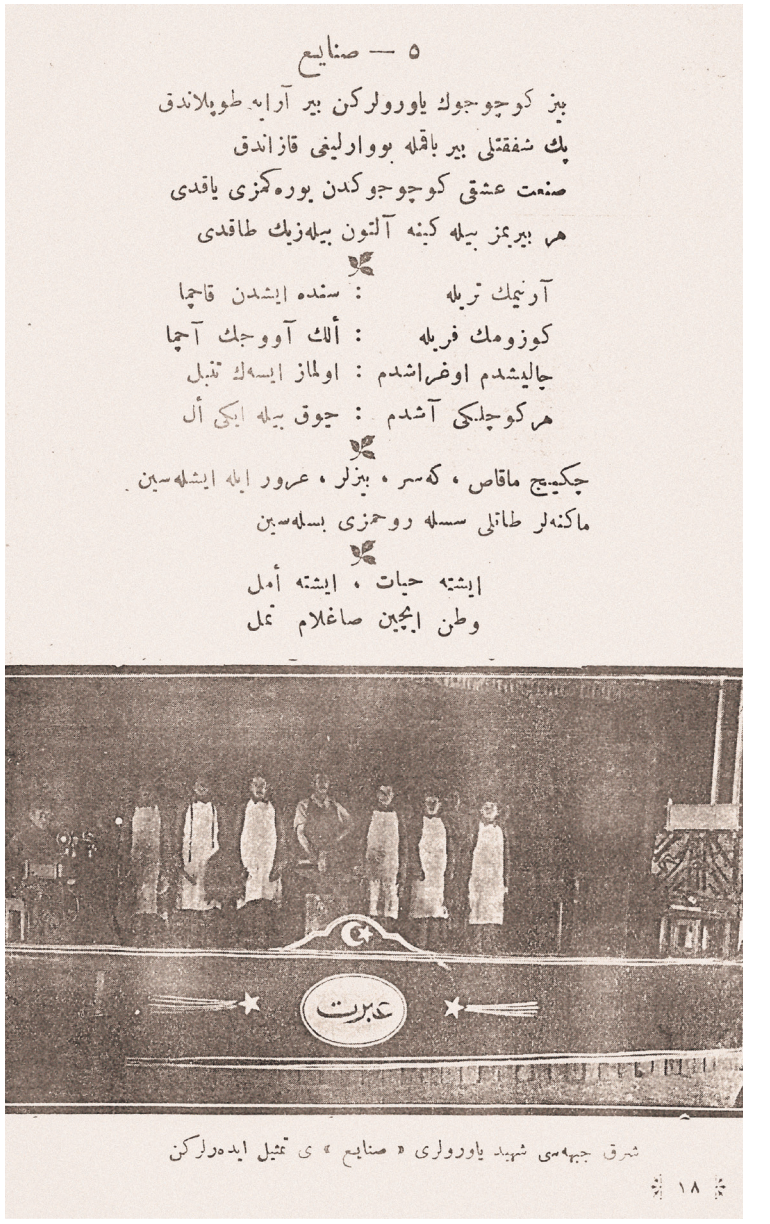
٥ — صنايع

بز كوچوجوك ياورولركن بير آرايه طوپلاندق
بك شفقتلى بير باقله بووارليغى قازاندق
صنعت عشقى كوچوجوكدن بوره‌كمزى ياقدى
هر بيريمز بيله كينه آلتون بيله‌زيك طاقدى

آرتيمك تربله : سنده ايشدن قاچما
كوزومك فربله : ألك آووجك آچما
چاليشدم اوغراشدم : اولماز ايسه‌ك تنبل
هر كوچلكى آشدم : جوق بيله ايكى أل

چكيميج ماقاص ، كه‌سر ، بيزلر ، عرور ايله ايشله‌سين
ماكنه‌لر طاتلى سسله روحمزى بسله‌سين

ايشته حيات ، ايشته أمل
وطن ايچين صاغلام تمل

شرق جبهه‌سى شهيد ياورولرى « صنايع » ى تمثيل ايده‌رلركن

١٨

İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Çocuk Musikisi Güfte Yazarları ve Pedagojik Faaliyetler

ENİS TOMBUL

Çocuklara şiirler veya besteler yoluyla seslenme ihtiyacının ortaya çıkışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülme sürecine denk gelir. Yeni nesilden istenen verimi almak için edebiyat ve musiki, pedagojik yükleme araçları olarak görülmüştür. Alınmak istenen verim temel olarak vatanın bekasıdır aslında. Çocuklar bunun için önce askerlik yoluyla fiziki bir savaş vermeli, hayatta kalabilmişlerse yeni ulusun inşası yolunda durmaksızın çalışmalıdır.

Bu yazıda aşağı yukarı 1897 Türk Yunan Savaşı'yla başlayıp 1923'te yeni devletin kurulmasına kadar devam eden dönemin siyasi ve edebi ortamı da hesaba katılarak, çocuklar için yazan güfte sahipleri/şairler ekseninde çocuk edebiyatı ve pedagojik faaliyetlere odaklanılmaya çalışılmıştır.

YENİ DİL YENİ SÖYLEM

19. yüzyıldan itibaren Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik hareketi, birçok ulusa tahakküm eden imparatorluk fikrine saldırırken Osmanlının bundan etkilenmemesi beklenemezdi. Ulusların veya kendini ulus olarak tanımlayarak birliktelik sağlayan toplulukların ayaklanmasıyla Osmanlıda toprak kayıpları olarak tezahür eden bu hareket, daha sonra beka sorununun panzehiri olarak imparatorluğun kendisinde de yayıldı. Osmanlılık veya ümmet fikrinin imparatorluk unsurları arasında herhangi bir bağlayıcılığı olmadığı fark edildiğinde millî kimlik ekseninin "Osmanlı"dan "Türk"e kaydığını, "ümmet"ten "millet"e doğru gidildiğini görürüz. Daha önce kendini Osmanlı olarak tanımlayan herhangi biri için bir albenisi veya karşılığı olmayan "Türk"lük etrafında yeni bir algı alanı inşa edilmeye başlanmış olur böylece.

Osmanlı edipleri arasındaki ilk milliyetçi kıpırdanmalar 19. yüzyılın ortalarına rastlar. Bu daha çok yazı dilinde sadeleşmeye gidilmesi şeklinde tezahür eder. Namık Kemal'in "Lisan-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülahazatı Şamildir" (1866) ve Ziya Paşa'nın "Şiir ve İnşa" (1868) makaleleri "millî" bir dilden bahseden öncü yazılardır. Bunun için edebiyat dili, konuşma diline yaklaşmalıdır.

"Türk"ün hem de muteber bir tanımlama olarak zikredilmesiyse Şemsettin Sami'nin "Lisan-ı Türkî Osmanî" (1880) makalesiyle ortaya çıkar. Bu utanılacak bir tanımlama değil, "bir büyük ümmetin ismidir". Şemsettin Sami, lisan-ı Osmanî yerine lisan-ı Türkî denmesini de daha uygun görür çünkü Osmanlı bir devlet adıdır; Türklükse Osmanlıdan daha eski ve daha kapsayıcıdır.[1]

Kırım Savaşı (1853-1856), Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) ve Türk Yunan Savaşı (1897) Türk milliyetçiliğini güçlendirirken Millî Edebiyat'ın ilk şiir örnekleri de ortaya çıkmaya başlar. **Mehmet Emin Yurdakul**'un **(1869-1944)** "Anadolu'dan Bir Ses -Yahud- Cenge Giderken" adlı şiiri Türk-Yunan Savaşı münasebetiyle "yurdumuzun koçyiğitlerine" ithafıyla, Selanik'te *Asır* gazetesinde yayımlanmıştır.[2] Sade

1 Hülya Argunşah, "Milli Edebiyat," *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*, ed. Ramazan Korkmaz (Ankara: Grafiker Yayınları, 2007), 180-184.

2 Ayşegül Şenal, "Mehmet Emin Yurdakul'un Şiirleri Üzerine Söylem Çözümlemesi" (yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2019), 66.

bir Türkçeyle, hece vezniyle yazılan şiir, Türklük gururunu ve vatana bağlılığı ilan eder niteliktedir:

> *Ben bir Türk'üm dinim, cinsim uludur,*
> *Sinem, özüm ateş ile doludur,*
> *İnsan olan vatanının kuludur,*
> *Türk evladı evde durmaz; giderim!*[3]

Din ve cins (ırk) kavramlarının, toplumu bir ülkü etrafında birleştiren hassas noktalar olarak öne çıktığını bu dönemde yazılmış birçok şiirde görmeye başlarız artık. Çocuklara hitap ettiği varsayılan şiirlerin çoğundaki hâkim ton da büyük ölçüde Yurdakul'un bu önermesinin yankılanmasından ibarettir.

Mehmet Emin'in 1897 Türk-Yunan Savaşı sırasında *Manzumelerim* adıyla çıkmış, 1898'de *Türkçe Şiirler* adıyla yayımlanan kitabının ilk şiiri[4] "Biz Nasıl Şiir İsteriz"in ise sanatın halk için yapılması gerektiğini ilan eden bir poetika hüviyeti vardır:[5]

> *Biz o şi'ri isteriz ki çifte giden babalar,*
> *Ekin biçen genç kızlarla, odun kesen analar,*
> *Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler.*[6]

Bu dönemde çocuklara hitap etmenin önem kazandığını, çocuk dergilerinin yayımlanmaya başlamasından,

Mehmet Emin Yurdakul

sayılarının giderek artmasından, bu dergilerde kalburüstü yazarların yazmasından da anlayabiliriz. *Mümeyyiz* (1869), *Arkadaş* (1876), *Çocuklara Kıraat* (1881)[7], *Çocuklara Mahsus Gazete* (1896), *Çocuklara Rehber* (1897) adlı dergilerden sonra 1905 yılında Selanik'te, Ali Ulvi'nin ağabeyi Necip Necati'nin imtiyaz sahibi olduğu *Çocuk Bahçesi* dergisi yayın hayatına başlar. Mehmet Emin Yurdakul'un yanı sıra Tevfik Fikret,

3 Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri-I Şiirler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1969), 22.

4 Şenal, a.g.e., 54.

5 Bu kitaptaki şiirlerin zaten halka indiğini; Türk-Yunan Savaşı sırasında askerlerin bu şiirleri ezbere okuduğunu Rıza Tevfik aktarıyor. Bkz. Argunşah, a.g.m., 189-191.

6 Tansel, *a.g.e.*, 21.

7 Çocuk şarkısı olarak adlandırılabilecek ilk örnek de bu derginin 11. sayısında neşredilen "Mektep Şarkısı"dır. Bkz. Selma Hacıosmanoğlu, *Osmanlı'da Çocuk Mûsikîsi* (İstanbul: Fanus Kitap, 2014), 239.

Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Raif Necdet (Kestelli), Nigâr Binti Osman, Ali Ulvi (Elöve), Hüseyin Cahit (Yalçın), Celal Sahir (Erozan) gibi dönemin önemli şahsiyetleri de bu dergiye yazılarıyla katkı sağlar.[8] Bu dergide Mehmet Emin'in şiirleri üzerinden Ömer Naci ve Rıza Tevfik arasında aruz vezni-hece vezni polemiğinin yaşandığını görürüz. Aruz vezni ve ağdalı Türkçenin bu dönemde hâlâ taraftarı olsa da yeni tarz şiirin en belirgin özellikleri, halka daha çok hitap eden konuları halk dili ve hece vezniyle söylemektir artık.

1908'de II. Meşrutiyet'in tanıdığı özgürlük ortamında Müslüman ve Türk olmayan tebaanın milliyetçilik hareketleriyle beraber –ve belki bunlara bir tepki olarak– Türk milliyetçiliği de gelişir. Türk Derneği (1908), Türk Yurdu (1911), Türk Ocağı (1912) gibi derneklerin yayınları, toplantıları sayesinde bu hareket halk tabanına yayılır. Edebiyat tarihçilerine göre Millî Edebiyat'ın başlangıcı da ya II. Meşrutiyet (1908) ya da *Genç Kalemler* dergisindeki Yeni Lisan (1911) hareketidir.[9]

Genç Kalemler'e gelmeden önce 1910 yılında yayımlanmaya başlayan *Mekteplilere Arkadaş* adlı çocuk dergisinden de söz etmek gerekir. Bu dergide üç kardeş olan Cenap Şehabettin, Ali Nusret ve **Osman Fahri (1890-1920)** yazar.[10]

1911'de yine Selanik'te yayımlanmaya başlayan *Genç Kalemler* dergisinde vücut bulan Yeni Lisan hareketinin öncüleri Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp'tir. Türk dilinden Arapça ve Farsça kelimeleri atmaya yönelik, tasfiyeci bir hareket değildir bu. Konuşma diliyle yazı dilinin

8 Cüneyd Okay, "Eski Harfli Çocuk Dergileri," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 7, cilt 4 (2006): 511-513.

9 Argunşah, a.g.m., 179, 200.

10 Okay, a.g.m., 514. Yakın arkadaşının karısı Şükûfe Nihal'e âşık olduğu için kendisini suçlu hissederek tayinini taşraya isteyip inzivaya çekildiği bilinen Osman Fahri bundan başka *Servet-i Fünun*, *Musavver Muhit*, *Aşiyan*, *Sırat-ı Mustakim*, *Terbiye ve Oyun*, *Talebe Defteri, İçtihad, Türk Kadını*, *Mamuretü'l-aziz* ve *Sabah* gibi dergi ve gazetelerde çocuk şiirlerinden başka; tabiat, aşk, ölüm temalı ve sosyal konulu şiirler yazmıştır. Bu konuları Zeynep Kerman, iki grupta topluyor: a) Anadolu ve Anadolu insanının ızdırabı, b) Harp, gençlik, devletin ve milletin geleceği. Bkz. Zeynep Kerman, *Osman Fahri Hayatı ve Şiirleri* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 7, 17-18.

Ziya Gökalp

birleştirilmesini önerir. Konuşma dilinde ölçüt İstanbul Türkçesi olmalı; dilbilgisinde Arapça ve Farsçanın kuralları değil, Türkçenin kuralları geçerli olmalıdır.[11]

Daha sonradan Cumhuriyet ideolojisinin el kitabı sayılacak olan *Türkçülüğün Esasları*'nın (1923) yazarı **Ziya Gökalp (1876-1924)**, *Genç Kalemler*'de yayımlanan "Turan" (1911) adlı şiiriyle Osmanlı milliyetçiliği yerine Türk milliyetçiliğini artık iyiden iyiye ortaya koymuş olur. Turan, bütün Türklerin bir arada yaşadığı büyük Türk devletidir:

Vatan ne Türkiyedir Türklere, ne Türkistan
Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan[12]

Çocuklara seslenen "Alageyik" (1913) şiirinde Turan fikri devam eder:

Çocuktum, ufacıktım,
Top oynadım, acıktım
(...)
Dedim: "Turan meleği!
Türk'ün yüce dileği!

Yüz milyon Türk bu anda
Seni bekler Turan'da[13]

Gökalp, çocuklara ve gençlere hitap eden *Kızılelma* (1914) adlı kitabındaki şiirlerde yine bu fikri devam ettirir. Kitaptaki manzumelerde, Mehmet Emin'in "ulu din" ve "ulu cins" kavramlarının yankılandığını görürüz. Balkan Savaşları (1912-1913) sonrasına denk gelen, Türklerin Balkanlardan büyük can ve toprak kayıplarıyla çekilmek zorunda kaldığı bu dönemde yazılan şiirlerde Müslümanlık ve Türklük yüceltilirken, özellikle Yunanlılar ve Bulgarlar olmak üzere çatışma hâlinde olunan milletler düşmanlaştırılır. Bazen de kutuplar Haçlılarla Müslümanlar olarak genişletilerek mücadelenin kutsiyeti artırılmak istenir. Bu bir varoluş ve dini kurtarma savaşıdır. Vatan, düşman, kin, öç kavramları ninnilere kadar sirayet ettirilerek yeni neslin bu bilgiyle yetişmesi istenir:

Hilâl haça yenilmesin: Âmin!
Türklük bitti denilmesin: Âmin!
(...)
Yüce Tanrı! Biz üç yüz bin şehidi,
Unutmadık, sinemizde kinleri var!
Kadın, çocuk denilmedi kesildi;
Yemin ettik kalmayacak bir Bulgar!
"İlahi" (Çocuklar İçin)[14]

Durma, Yunan, durma, kibrini artır!
Türklüğün başına hakaret yağdır!
Uyuyan bir kavme bu zillet azdır,
Vur eski kölesi, uyandır onu!
Bırakma, uyusun, uyandır onu!
"Durma Vur"[15]

Uyu yavrum, tepesinde haç yatan
Camiler var... Bu mu seni ağlatan?
Dayanamaz çiğnenmeye bu vatan.
Camilere götür hilal, ninni!
Hem yurdu, hem öcünü al, ninni!
"Şehit Haremi" (Beşik Sallarken)[16]

11 Argunşah, a.g.m., 196.
12 Feyziye Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1952), 5.
13 Tansel, *ZGK*, 52-54.
14 Tansel, *ZGK*, 61-62.
15 Tansel, *ZGK*, 73.
16 Tansel, *ZGK*, 74.

Mustafa Sâtı el-Husrî

SÂTI BEY'İN PEDAGOJİ ÇEVRESİ

Çocukların ideolojisinin şekillenmeye başladığı yerler büyük ölçüde aileleri ve mekteplerdir. Şiir ve şarkılarsa bu ideolojiyi en kolay yoldan zerk etmede vazgeçilmez araçlardı. Ancak 1900'lerin başında çocuk şiir ve şarkısı dağarı yeterli olgunluğa sahip değildi. Bu eksikliği gören eğitimcilerin başında Darülmuallimîn müdürü **Mustafa Sâtı el-Husrî (1880-1968)** gelir. Eylül 1908'de Darülmuallimîn-i İbtidaiyye, Kasım'da Darülmuallimîn-i Aliye müdürlüğüne tayin edilen Sâtı Bey, aynı zamanda Maarif Nezareti adına 1910-1926 yılları arasında yayımlanan *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*'nın başyazarıdır. Bu mecmuada Ali Ulvi (Elöve), Tevfik Fikret, İbrahim Alaeddin (Gövsa), Ahmed Cevat (Emre), Sabri Cemil (Yalkut) gibi isimleri görürüz. Ali Ulvi'nin güftelerini yazdığı "Çalışalım" (sayı 7, 1910), "Terakki Şarkısı" (sayı 10, 1910) "Buğday" (sayı 18, 1910) ve Tevfik Fikret'in güftelerini yazdığı "Hep Kardeşiz" (sayı 1, 1910) ile "Darülmuallimîn Marşı" (sayı 15, 1910) Kâzım Uz tarafından bestelenmiş; mecmuada notalarıyla birlikte yayımlanmıştır.

Tevfik Fikret'in "Darülmuallimîn Marşı"nın altında Kâzım Uz'un şu notu vardır:

"Edib-i muhterem Tevfik Fikret Beyefendi hazretleri tarafından tanzim ve inşad buyurulmuş, 1326 senesi Temmuz'unda [1910] Darüşşafakatü'l-İslamiye müdürü Sâtı Beyefendi hazretlerinin emirleriyle taraf-ı acizanemden bestelenmiştir."

Sâtı Bey, verdiği bir konferansta çocuk şiir ve şarkıları üretmek konusunda ediplere ve bestecilere çağrıda bulunmuştur:

> Nağme, ahenk, vezin, sözleri zihinde kökleştiren, tâ kalbe kadar nüfuz ettiren, insanın hüvviyet-i maneviyesinde uyuyan fikirleri uyandıran ve hisleri galeyana getiren bir vasıtadır. Bu vasıta insanda ahlâkî ve vatanî hisler îkad ve ikaz etmek, kalblerde asîl ve necib heyecanlar husule getirmek hususunda pek kıymettar hizmetler ifa edebilir (...) Biz, işte böyle şiirlere, böyle şarkılara pek muhtaç bir haldeyiz (...) Bu ihtiyaç ve iftikarı bütün şiddetiyle his ve takdir ettiğim için, burada bulunan ve bulunmayan bütün şairlerimizle musikişinaslarımıza tevcih-i hitab ederek, kendilerinden bu ihtiyacatımızı def edecek şiirler ve şarkılar tertibine himmet etmelerini ricaya mecbur oluyorum.[17]

Bu çağrısı kısa zamanda Ali Ulvi, İbrahim Alaeddin, Tevfik Fikret gibi yazarlarca karşılık bularak ilk çocuk şiir kitapları art arda yayımlanmaya başlar. Bunlardan ilki, **Ali Ulvi Elöve**'nin **(1881-1975)** *Çocuklarımıza Neşideler*'idir (1912). Sâtı Bey, bu kitaba yukarıdaki konferans alıntısını da içeren bir ön söz yazarak Ali Ulvi Bey'i tebrik eder. Ali Ulvi, Eylül 1909'dan beri Darülmuallimîn Tatbikat Mektebinde öğretmenlik yapmaktadır. Sâtı Bey'in eğitimciliğini ve okulda yaptığı yenilikleri destekleyen Ali Ulvi, 1910 yılında mektebin müdür yardımcılığına getirilir. 1911 yılından itibaren de Darülmuallimînde sarf ve nahiv dersleri vermeye başlar. Selim Sırrı Tarcan'ın İsveç'ten getirdiği ezgiye yazdığı sözlerle ortaya çıkan ünlü Gençlik Marşı "Dağ başını duman almış" da bu

17 Ali Ulvi Elöve, *Çocuklarımıza Şiirler* "İlk Basımın Önsözü" (İstanbul: Yeni Matbaa, 1959), 7-8.

okulda çalıştığı yılların bir ürünüdür.[18]

Sâtı Bey'in çağrısına ikinci olarak cevap veren, 1916-1926 yılları arasında Darülmuallimîn-i Aliyede pedagoji, psikoloji hocalığı ve müdürlük yapan **İbrahim Alaeddin Gövsa**'dır **(1889-1949)**. Gövsa, *Çocuk Şiirleri* (1913-14) adlı kitabının ön sözünde birey yetiştiren ebeveyn ve öğretmenleri toplumun en büyük yazarları olarak gördüğünü söyler:

> Bir heyet-i içtimaiyeye mükemmel bir adam bahşetmek; bir telif-i muazzam ihda eylemekten daha müfid ve kıymettar bir hizmet olduğuna nazaran bir milletin vazifesini bihakkın tanıyan ebeveyn ve muallimîni o milletin en büyük müellifleridir.[19]

Çocuk eserleri veren bir edip ve eğitimci de **Tevfik Fikret**'tir **(1867-1915)**. Eğitimciliğe 1894 yılında Mekteb-i Sultanide Türkçe öğretmenliğiyle başlayan Tevfik Fikret, maaşından kesinti yapılması üzerine buradan istifa edip ömrünün sonunda kadar kalacağı Robert Kolejde öğretmenliğini sürdürecektir. 1908'de Mekteb-i Sultaniye müdür olarak getirilse de maarif nazırıyla bir anlaşmazlıktan ötürü dört ay sonra buradan da istifa edip Robert Koleje geri döner. Aynı yıl Darülfünun ve Darülmuallimînde de dersler vermeye başlar. 1908 devriminin sağladığı moralle *Tanin* gazetesini çıkarır. 1910'da hem gazeteden hem de Darülfünun ve Darülmuallimîndeki görevlerinden ayrılır. 1911'de, oğlunun ismini taşıyan *Haluk'un Defteri*'ni yayımlar. Haluk, Avrupa'da tahsil görüp memleketinde inkılap yapacak gençliğin bir sembolüdür.[20] 1914'te yayımlanan,

18 Miriam Zeliha Stebler Çavuş, "Ali Ulvi Elöve'nin Şiirlerinin Eğitsel Açıdan İncelenmesi" (yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007), 6-7, 13.

19 İbrahim Alaeddin, *Çocuk Şiirleri* (İstanbul: Ebuzziya Matbaası, 1329 [1913-14]), 3.

20 Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), 7-12, 28; Abdullah Uçman "Tevfik Fikret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 41 (2012): 9-13.

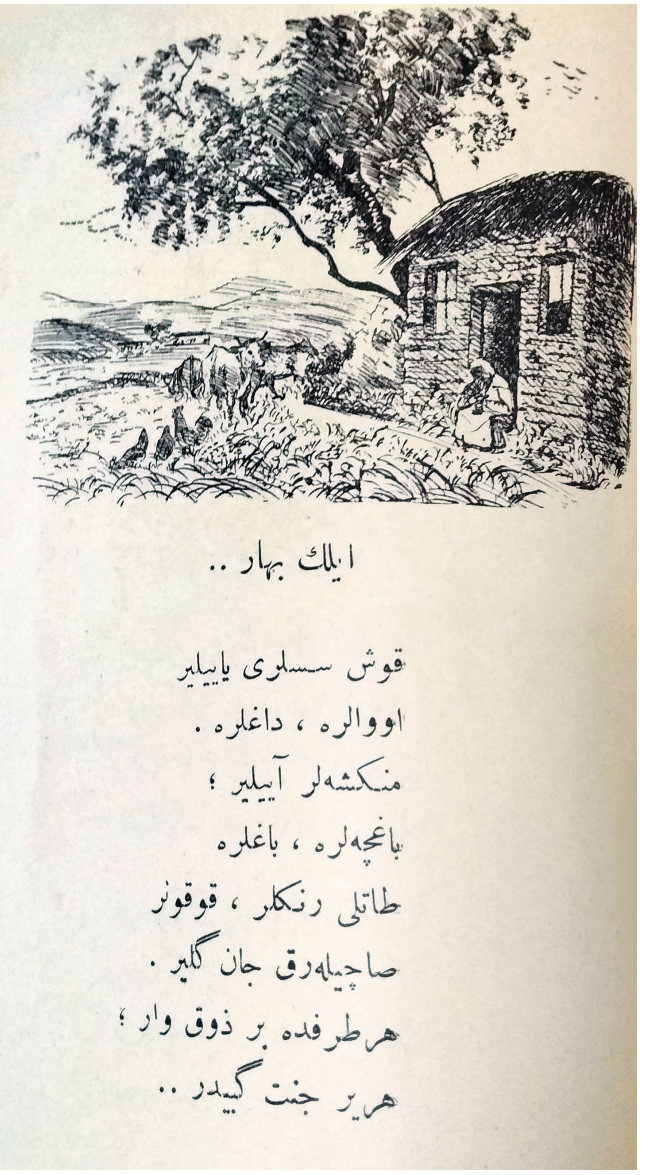

"İlkbahar" Ali Ulvi, *Çocuklarımıza Neşideler* (İstanbul: Tanin Matbaası, 1328), s. 175

sade bir dil ve hece vezniyle yazılmış çocuk şiirlerinden oluşan *Şermin* ise, Sâtı Bey'in yukarıdaki çağrısına verilen bir başka cevaptır. İki idealist eğitimcinin günlerce yaptığı fikir teatisinden Yeni Mektep adında bir okul projesi doğar. Tevfik Fikret, *Şermin*'deki şiirleri işte bu okulun yuva kısmında okutulmak üzere yazıp bu yuvaya adar.[21] Fikret, bu kitabında çocuk psikolojisini ve modern eğitim anlayışını göz önünde bulundurarak yazması dolayısıyla çocuklara şiir yazan öteki şairlerden ayrılır. Ruh dünyasına inerek çocuğu onun dilinde anlatmış, onu bir araç olarak görmemiştir.[22]

Sâtı Bey'in pedagoji çevresinin bir üyesi daha **Ahmet Cevat Emre**'dir **(1876-1961)**. Ali Nusret, Cenap Şahabettin, Hamdullah Suphi, Fazıl Ahmet, Ruşen Eşref, Tevfik Fikret gibi isimlerin yanı sıra Sâtı Bey, Ahmet Cevat'ı da Darülmuallimînin öğretmenler kuruluna dâhil etmiştir. Ahmet Cevat, hem Darülmuallimînde Türkçe dersi vermeye hem de yeni açılan Tatbikat Mektebinde görev almaya başlar. Darülmuallimînde tanıştığı Tevfik Fikret'le zamanla dostluk kurar. Fikret'in ricası üzerine üç sene boyunca haftada iki gün Robert Kolejde Türkçe derslerine girer. 1913 yılında yayımlanan *Talebe Defteri* adlı dergide izcilik ve kooperatifçilikle alakalı, bu iki teşkilatın benimsenmesi ve yaygınlaşması amacıyla makaleler, hikâyeler, şiirler yazar. 1910'dan 1951'e kadar ilkokul, ortaokul, lise öğrencileri için pek çok dil bilgisi, alfabe ve kıraat kitabı hazırlamıştır.[23]

İsmini *Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası*'nda gördüğümüz, çocuklara eğilen bir eğitimci yazar da **Sabri Cemil Yalkut**'tur **(1882-1957)**. Bu dergide şiir, yazı, tercüme metin ve öyküleri yayımlanır. Dilde sadeleşmeden yana olan Yalkut, Üsküp'te yayımlanan *Yıldız* gazetesi ve *Yeni Mektep* dergisinde 1908 yılından itibaren gündelik yaşam, vatan sevgisi ve eğitim içerikli yazı ve şiirler yazmaya başlar. Öğretmenlerin metodolojik ve didaktik bilgisini artırmak için Gabriel Compayré'nin *Cours de Pédagogie Théorique et Pratique* (1897) adlı eserini *Amelî Fenn-i Tedris* (1908) adıyla Türkçeye uyarlar. 1911 yılında *Çocuklara Mahsus Küçük Şiirler* adlı, 50 şiir içeren kitabını neşreder. Eğitim ve çocuk edebiyatı alanında ömrü boyunca eser veren Yalkut'un 1920-1942 yılları arasında *Millet Mektepleri Kıraati*, *Resimli Yeni Türkçe Gramer*, *Okunacak Parçalar-I*, *Millet Mektepleri Alfabesi* ve *Çocuk Şiirleri Cıvıltılar* adlı kitapları yayımlanmıştır.[24]

SARAYDAN CEPHEYE MİLLÎ DUYGULARIN TERENNÜMÜ

Meşrutiyet öncesinden başlayan, Millî Mücadele sonrasına kadar devam eden

21 "'Yuva' fâzıl kardeşim Sâtı Bey'in Yeni Mekteb'inde mini minilere mahsus kısım için tercihan intihap edilen güzel bir isimdir." Tevfik Fikret, *Şermin* (İstanbul: Tevfik Fikret Derneği Yayınları, 1965), 7.

22 Gıyasettin Aytaş, "Çocuk ve Şiir," *Hece* (Türk Şiiri Özel Sayısı) 53-54-55 (2001): 391.

23 Alev Şeyda Uzun, "Ahmet Cevat Emre'nin Türk Dili ve Türk Dili Eğitimi ile İlgili Görüşleri" (doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2019), 18-22.

24 İlknur Doğan Kamalı, "Sabri Cemil Yalkut'un Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme" (yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2018), 14-17.

bu çok hareketli dönemde farklı kültür çevrelerinden birçok edibin de millî meselelerde ve yeni nesil yetiştirme davasında müdahil olduğunu görüyoruz.

Saray kültürüyle yetişmiş, klasik üslupta bir şair ve bestekâr sayılan **Leyla Saz**'ın **(1850-1936)** da sayıları az da olsa millî konuları işleyen şiir ve besteleri vardır. Leyla Hanım, Sultan Abdülmecit'in kızı Münire Sultan'ın nedimesi olarak 4'ten 11 yaşına kadar sarayda bulunmuş, saraydan çıktıktan sonra dahi saray kültürü ve mensuplarıyla iletişimi kesilmemiştir. Çocuk yaştayken devrin bütün ileri gelen bestekârlarıyla tanışır. Nikoğos Ağa ve Medeni Aziz Efendi'den dersler alır. O güne kadar yayımlamadığı nota, şiir ve hatıra defterleri Bostancı'daki evinin yanmasıyla yok olur. Toplayabildiği şiirlerini *Solmuş Çiçekler* (1928) adıyla yayımlar. Aklında kalan saray hatıraları *Vakit* ve *İleri* gazetelerinde tefrika edilir.[25] Vatan Marşı

25 Sadi Borak, daha sonra bunları derleyip sadeleştirerek yayımlamıştır. Bkz. Leylâ Saz, *Harem'in İçyüzü* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1974).

"Sen anamızsın vatan", Tasarruf Marşı, Hicazkâr Millî Marş "Vicdanı muazzam olan Osmanlılarız biz", "Neşide-i Hürriyet", Nihavent Marş "Düşman çok hile kurdu"dan başka, güftesi Sâmih Rifat'a ait olan Hicaz Asker Türküsü "Yaslı gittim şen geldim" Leyla Hanım'ın vatan temalı eserleridir.[26]

Sâmih Rifat (1874-1932), bestekâr Ali Rifat Çağatay'ın kardeşi, şair Oktay Rifat'ın babasıdır. 1896'dan itibaren *Maarif* dergisinin yönetimini üstlenmiş, *Resimli Gazete*'nin başyazılarını yazmıştır. *Mektep*, *İrtika*, *Sabah* gibi dergi ve gazetelerde şiir ve yazıları yayımlanan Rifat, *Sabah* gazetesinde Rauf Yekta Bey'le Klasik Türk musikisi üzerine bir tartışmaya girmiştir. Meşrutiyet'ten sonra *İttifak* adlı bir gazete çıkarmış, *Yeni Gün* ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetelerinde Türk dili ve müziği gibi çeşitli konularda makaleler yazmıştır. Millî Mücadele yıllarında Anadolu'da ulusal bilinci uyandırmak adına nutuklar vermiştir. Ünlü şiiri "Akdeniz Kıyılarında" ("Yaslı gittim şen geldim") ise Mütareke yıllarında yazılmıştır. 1919'da Aydın'ın Yunan ordusu tarafından işgali üzerine "Güzel Aydın", "Ya İstiklâl ya Ölüm!", "Asker Koşması" ve "İnönü Kapılarında" gibi millî duyguları terennüm eden şiirler yazmıştır. Ayrıca tanburî olan Rifat, kendine ait nefesleri hüzzam, rast ve uşşak makamlarında bestelemiştir.[27]

Daha çok askerî kariyeri ve Doğu Cephesi'ndeki başarılarıyla tanınan **Kâzım Karabekir (1882-1948)**, aynı zamanda bir eğitimcidir. Doğuda Ermeni mezalimi sonucu yetim kalan binlerce çocuğa sahip çıkmış, onlar için kolordunun imkânlarını kullanarak Sanayi Mektebi (1919), Leyli Eytam İbtidai Mektebi (1919), Erzurum Ana Mektebi (1920), Otomobil Mektebi (1920), Sıhhiye Mektebi (1920), Sarıkamış Askeri İdadisi (1920), Sarıkamış Ana Mektebi (1921) olmak üzere toplam yedi okul açmıştır. Ayrıca açtığı şimendifer, tayyare, dişçilik, elektrikçilik, matbaacılık, foto sinema, ziraat, ebelik, dikiş-nakış kursları çocukları hayata kazandırırken ülkenin pratik ihtiyaçlarına da cevap verir.[28] *Çocuklara Öğütlerim* (1920), *Çocuk Davamız* (1943) adlı kitapları, çocuk meselesine eğildiği pedagojik eserleridir. *Çocuklara Öğütlerim*'in ön sözünde, Leyli Eytam İbtidai Mektebinin yeni yetişen öğrencileri için kullandığı şu sözler yeni nesle yüklenen anlamın da bir ifadesidir aynı zamanda:

> Bu yavrucakların her biri şimdi bir arslan, bir Türk askeri kadar vakur ve ciddi, hepsinin göğsünde fahr ve sürur dolu, hepsinin nurlu gözleri artık büyük bir ümit ve itimatla parlıyor. Bunlarla, bu küçücük askerlerimle gün geçtikçe daha büyük bir hissi şefkat ve hürmetle birbirimize bağlanıyoruz.[29]

26 Yılmaz Öztuna, "Saz [Leylâ]", *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, cilt 2 (1976): 209-211; İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 886-888.

27 Ayşegül Celepoğlu, "Sâmih Rifat", *TDVİA*, cilt 36 (2009): 74-75; "Sâmih Rifat", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, cilt 2 (2001): 716-717.

28 Nuri Köstüklü, "Kâzım Karabekir'in Eğitim ve Çocuk Meselesine Dair Bazı Görüş ve Uygulamaları," *Türk Yurdu* 262 (2009): 51-53.

29 Kâzım Karabekir, *Çocuklara Öğütlerim* (İstanbul: Emre Yayınları, 2000), 12.

Adını kadın hakları savunucusu olarak Türk siyasi tarihine ve edebiyatına yazdıran **Nezihe Muhiddin (1889-1958)**, meslek hayatına 1909 yılında muallim ve okul müdürü olarak başlar. Daha sonra okul müdürlüğü ve Maarif müfettişliği yapar. Yeni kurulan İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebine müdür tayin edilir. Aynı zamanda Kız İdadisinde fen bilimleri öğretmenliği yapar. Burada ders veren Halide Edip, Muallim Nakiye Hanım ve bir mektebin müdürü olan Şükûfe Nihal'le tanışır. Daha sonraki yıllarda da Selçuk Hatun Sultanisine müdür olarak atanacaktır.[30] 1923 yılında, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan da önce, on üç kadın arkadaşıyla kurduğu Kadınlar Halk Fırkası, Cumhuriyet tarihinin ilk siyasi partisi olmasına rağmen partinin kuruluş dilekçesi reddedilmiştir. Daha sonra Nezihe Muhiddin'in başkanlığında Türk Kadınlar Birliği adlı derneğe dönüşen bu parti, yine Muhiddin'in sahibi ve genel yayın yönetmeni olduğu *Türk Kadın Yolu* adlı, kadınların siyasal taleplerinin duyulması için yayınlar yapan dergiyi çıkarmıştır. 20 romanı, 300 kadar öyküsü; ayrıca piyes, senaryo, operet gibi türlerde eserleri vardır. Bestesi Muallim İsmail Hakkı Bey'e ait olan Türk'ün Ninnisi "Uyu yavrum görme zalim düşmanların yüzünü" bize millî meselelere de duyarsız kalmadığını göstermektedir.

"Şehidin Feryadı" adlı asker türküsünün güfte ve bestecisi **Mustafa Niyazi Tura (1890-1947)**; besteci, müzikolog ve müzik teorisyeni Yalçın Tura'nın babasıdır. 27 Temmuz 1914'te Hukuk Fakültesinin 2. sınıfından ayrılıp askere alınmış, Talimgâhta kısa hizmetli olarak göreve başlamış, birkaç okulda asker öğretmen olarak çalıştıktan sonra Nisan 1915'te Çanakkale Savaşı'nda gazi olmuştur. 1916-17 yılları arasında Enver Paşa imzasıyla gazilik madalyası almasına rağmen, ancak 12 Ocak 1919'da terhis edilmiştir. Birkaç okulda daha öğretmenlik yaptıktan sonra 12 Aralık 1923'te Maliye Vekâletinde göreve başlamış, 12 Temmuz 1947'de vefatına kadar burada çalışmıştır. Leon Hanciyan'dan müzik dersleri alan, bir ara kendisi de müzik öğretmenliği yapan Niyazi Bey aynı zamanda kurra hafızdır. Yalçın Tura'nın aktardığına göre birkaç çocuk şarkısı daha bestelemişse de bunlar notaya alınmadığı için unutulmuştur.[31]

Adları bazı çocuk şarkılarında geçen güfte yazarları İhsan İlhami, Ali Rıdvan, İzzet Ulvi, Ruyidilber İsmet Hanım hakkındaysa herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

30 Yaprak Zihnioğlu, "Nezihe Muhiddin: Bir Osmanlı Türk Kadın Hakları Savunucusu" (yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1998), 21-22.

31 Yalçın Tura'yla yazılı mülakat (4-7 Haziran 2020).

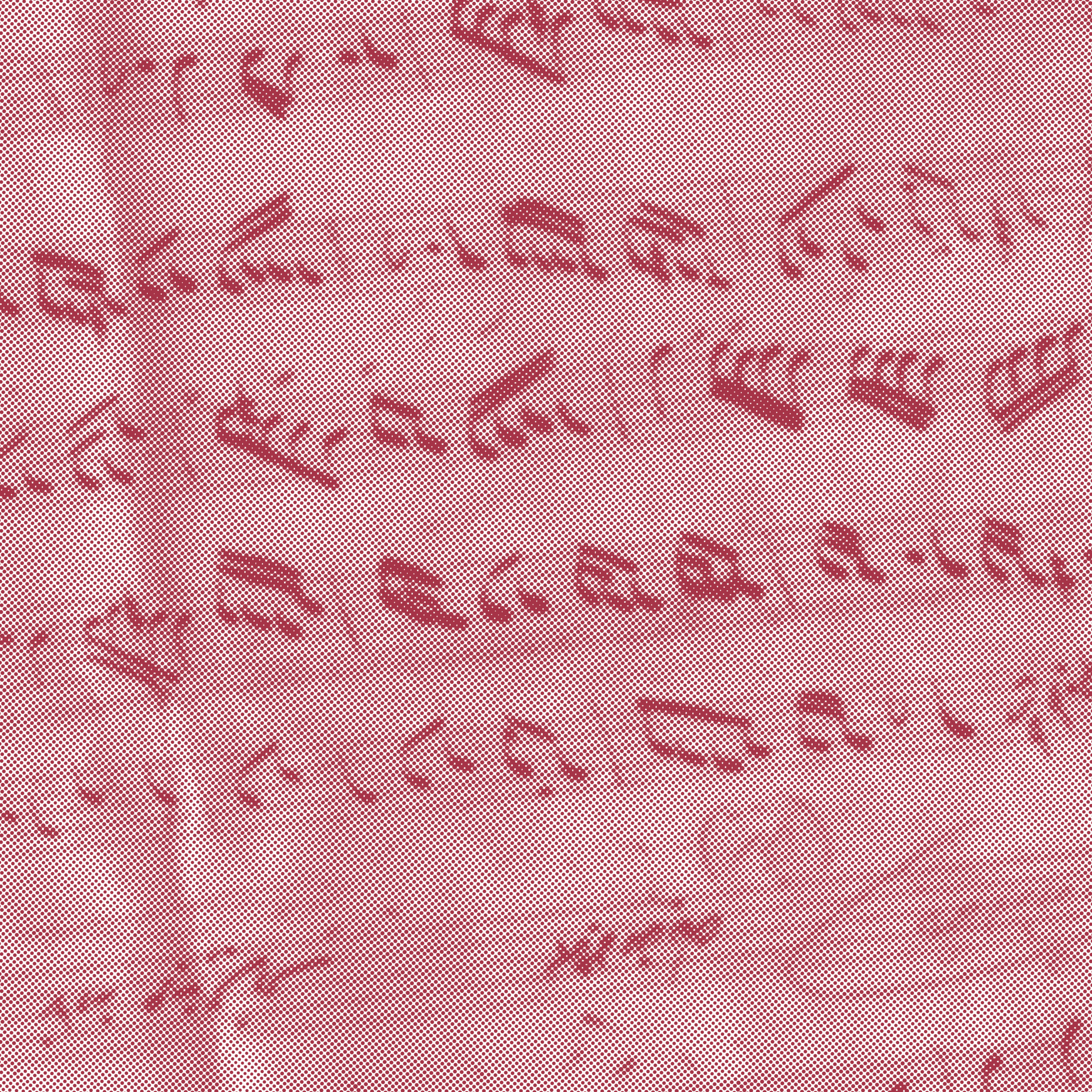

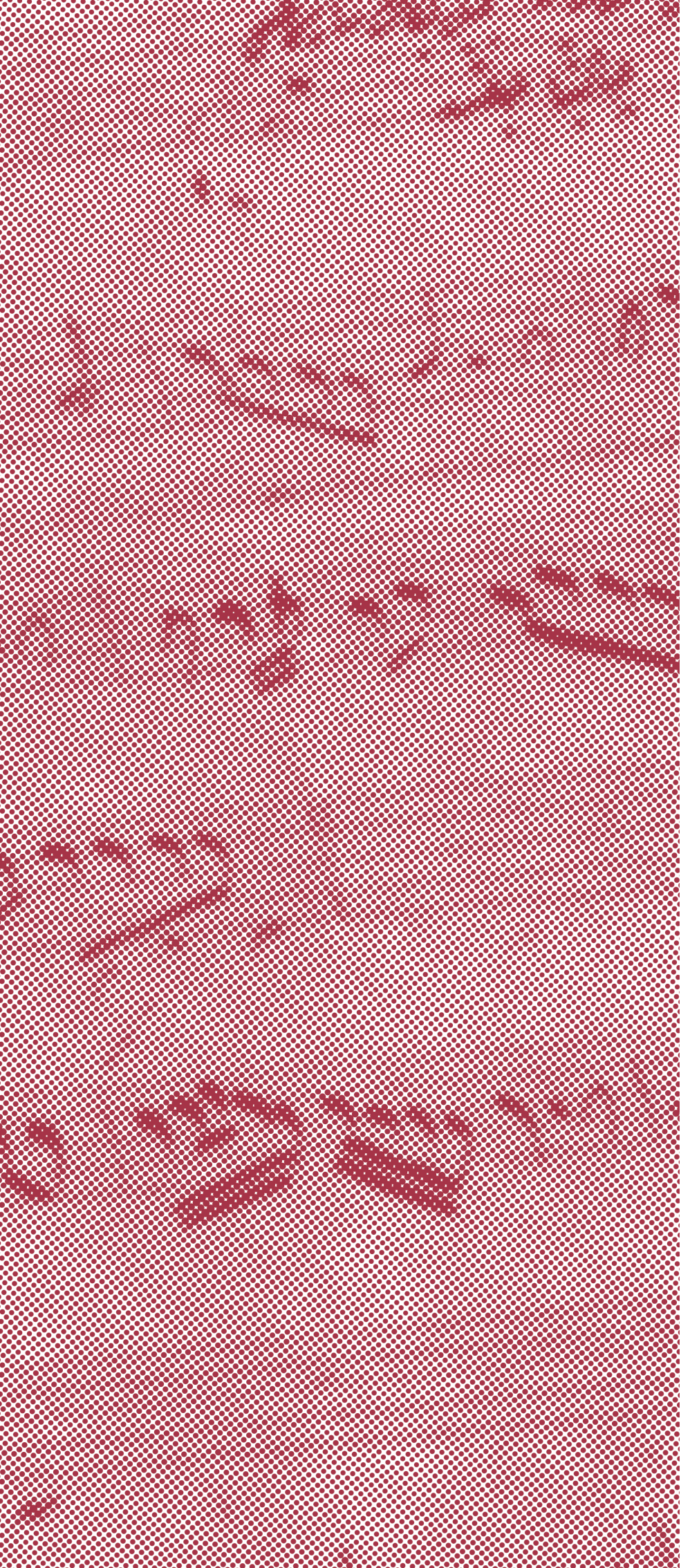

Eserlerin Asılları

Ninniler,
İlk Çocukluk Dönemi
Şarkıları

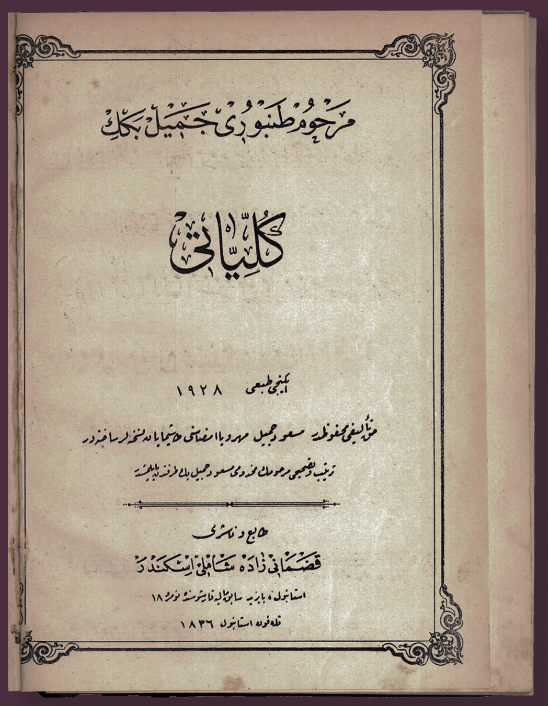

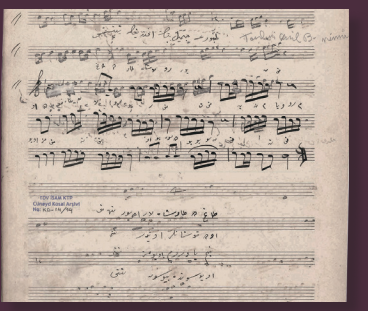

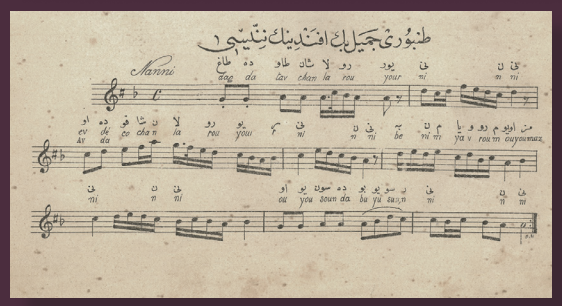

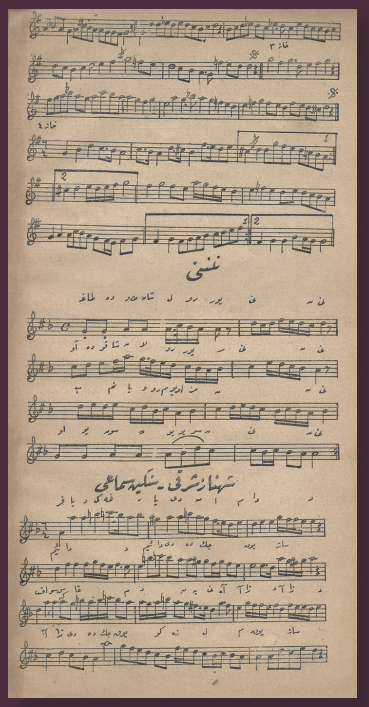

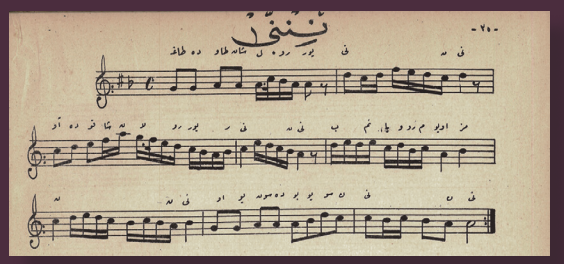

1- Ninni, *Dağda tavşanlar uyur*, Tanburi Cemil Bey

1. Şamlı Tevfik ve İskender Yayınları, No: 70, *Taksim ve Ninni,* İstanbul (ty, 1928 öncesi) (kapak ve nota)
2. Darüttalim-i Musiki, *Külliyat*, İstanbul, 1 Nisan 1335 (kapak ve nota)
3. Şamlı İskender Yayınları, *Tanburi Cemil Bey Külliyatı* 2. Baskı, İstanbul, 1924, s. 25 (kapak ve nota)
4. El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, KD-14/14

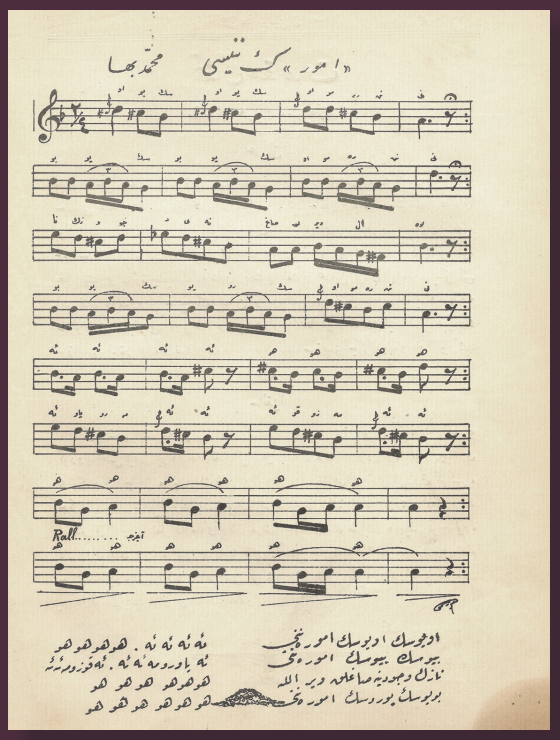

2- Umur'un Ninnisi, *Uyusun uyusun Umur'a ninni,* Mehmed Baha Bey

Mehmed Baha Bey, *Âlem-i Musiki*, 10. Sayı, Bursa, 15 Şubat 1336, s. 80 (kapak ve nota)

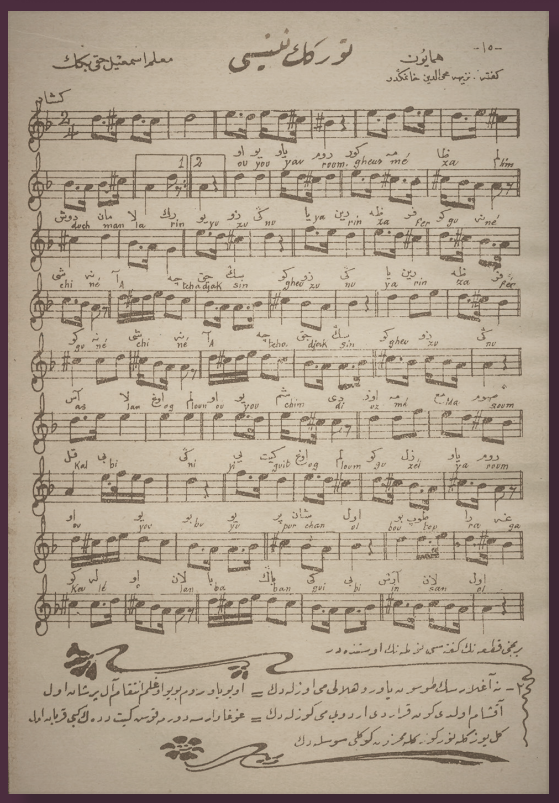

3- Türk'ün Ninnisi, *Uyu yavrum görme zalim düşmanların yüzünü*, Muallim İsmail Hakkı Bey

1. Şamlı Selim Yayınları, *Milli Marş*, Mürettibi: Muallim İsmail Hakkı Bey, İstanbul, 1338/1341, s. 15 (kapak ve nota) (Erzurum Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Koleksiyonu)
2. El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, KD-80/16-1,2

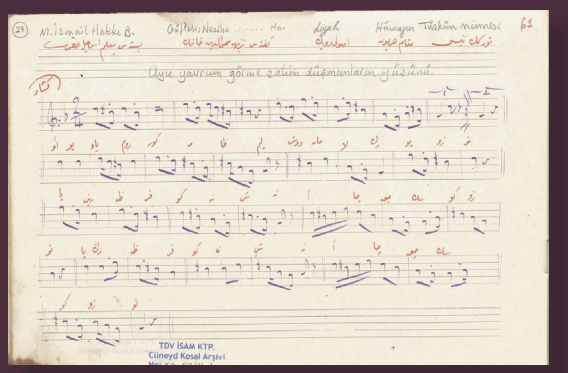

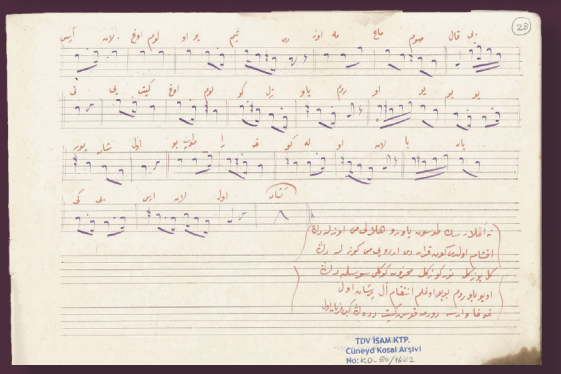

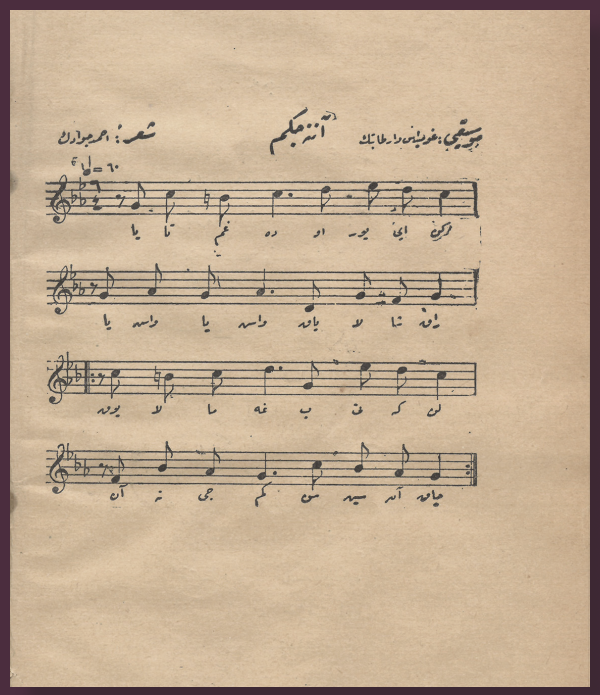

آننه‌جکم

یاتاغمده اویور ایکن ،
یاواش یاواش یاقلاشارق ،
یوقلامغه بنی کلن :
آننه‌جکم ، سنسك انجق !
بر قباحت ایشلر ایکن ،
شفقت ایله پایلایه‌رق ،
کیمدر بکا سوز سویله‌ین ؟
آننه‌جکم سنسك انجق !
کوکده‌کی آی پارلار ایکن
یلدیزلره باقدیرارق
رمزی تعریف ایده‌ن
آننه‌جکم سنسك آنجق !
اختیارلق کونلرنده
شفقت ایله ، حرمت ایله
کیمدر سنی اوقشایاجق ؟
آننه‌جکم بنم آنجق !

احمد جواد

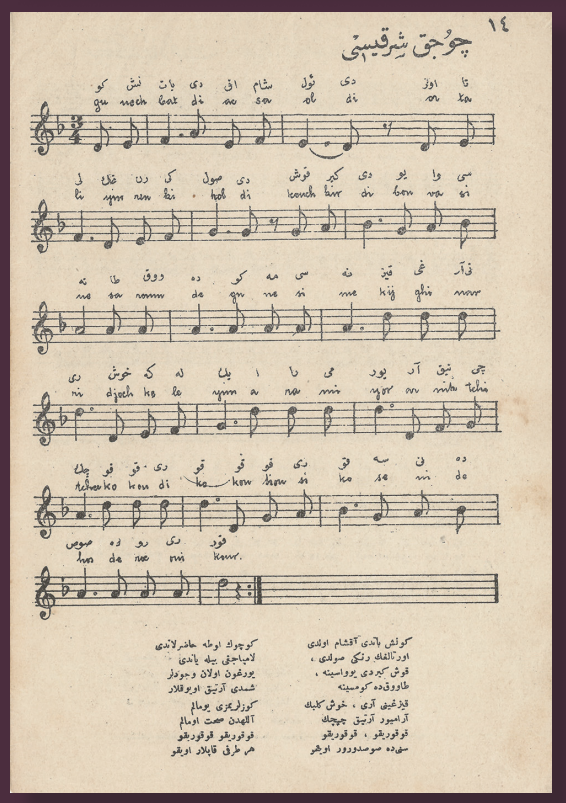

4- Anneciğim, *Yatağımda uyur iken*, Gomidas Vartabet

Celal Sahir, Mehmed Asım, *Müntehab Çocuk Şiirleri*, İstanbul, 1334, s. 9-10 (nota ve şiir)

5- Çocuk Şarkısı, *Güneş battı akşam oldu* (Bestekârı belirsiz)

Şamlı Selim Yayınları, *Chant Turc Mekteb Marşları*, 2. Forma, İstanbul (ty, 1928 öncesi), s. 14 (kapak ve nota)

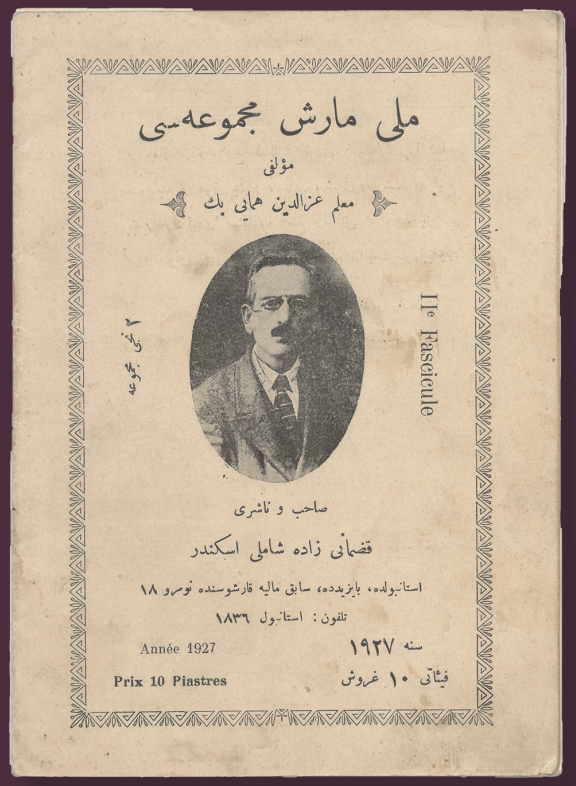
ملی مارش مجموعه‌سی

مؤلفی

معلم عزالدین همایی بك

صاحب و ناشری

قضمانی زاده شاملی اسکندر

استانبولده، بایزیده‌ده، سابق مایه قارشوسنده نومرو ۱۸

تلفون : استانبول ۱۸۳۶

Année 1927 — سنه ۱۹۲۷

Prix 10 Piastres — فیاتی ۱۰ غروش

2 ème Fascicule — 2 نجی مجموعه

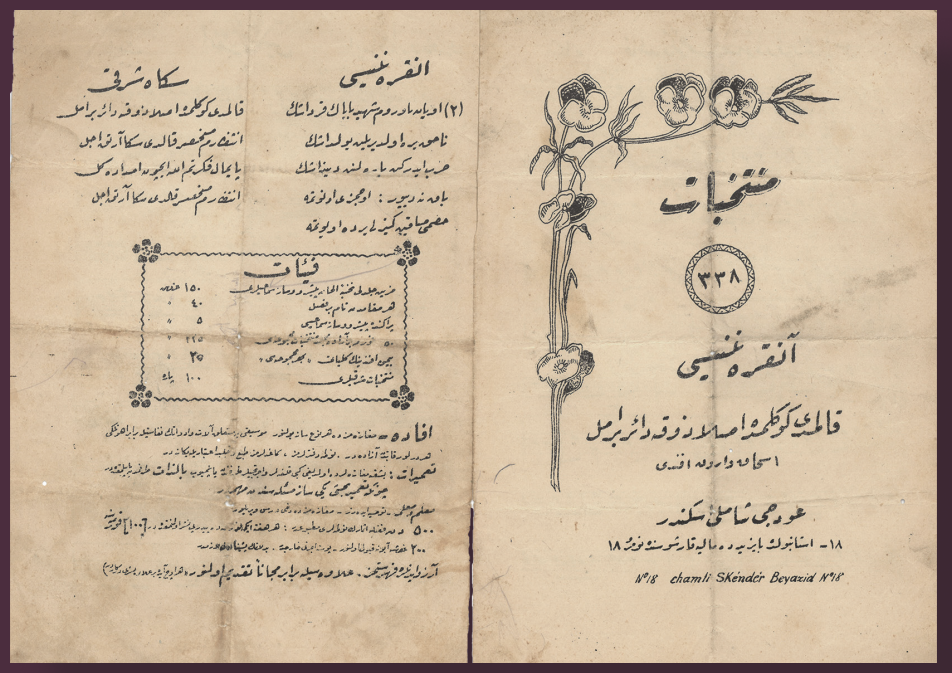
انقره نغمسی

(۲) اویله ماردوم سرحد بابای فرمانك
ناموسه واردیریلمه بوسه لمانك
هر بایه رکمه بایه لسنه دیمانك
بایه نه دیمه : اوجمزه اونوزه
مصمم صافیه گیدیاردم اویوقه

سکاه شریف

فاتحه کوکلمه اصلاوزوقه دائر برامل
انتظارم سنخصه فاتحه سکا آرزوامل
یا بمال فکرم امل اجوه امساره کل
انتظارم سنخصه فاتحه سکا آرزوامل

فیاتی

مرسله مجانا گوندریلیر	۱۵۰ عدده
قیمتلرده نام یفصل	۴۰ »
یالکنز بیت ودسا: سمایی	۵ »
۵۰ عدده قدر	۲۲۵ »
بیوك اقلیك کلیاف « بهمگموعه‌سی »	۲۵ »
تنغیلات مقبولدر	۱۰۰ پاره

افاده

تعلیمات :

۵۰۰ عدده قدر

۲۰۰ عدده قدر

منتخبات

۳۳۸

آنقره نغمسی

فاتحه کوکلمه اصلاوزوقه دائر برامل

استانبولده واردوه اقدی

عودجی شاملی اسکندر

۱۸ - استانبولك بایزیده‌ده مایه قارشوسنده نومرو ۱۸

N°18 chamli Skéndér Beyazid N°18

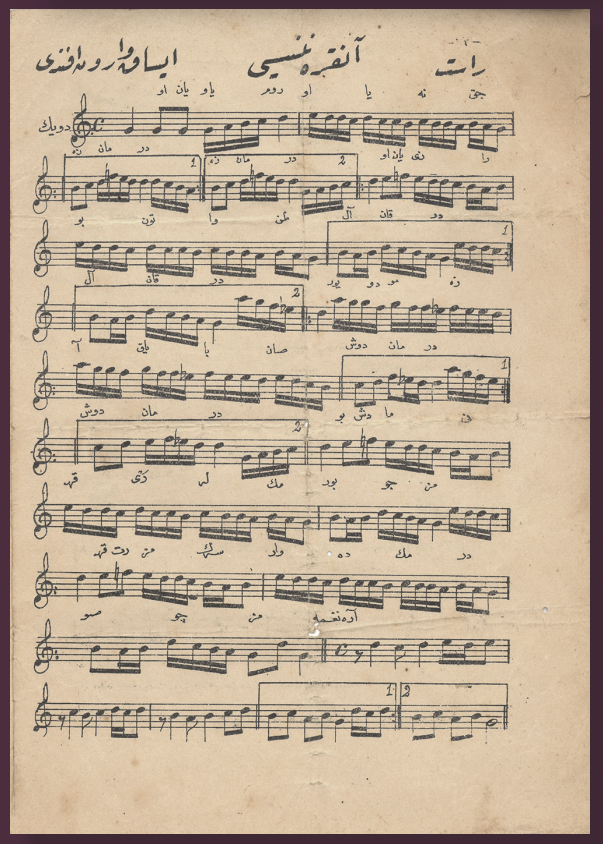
راست — آنقره نغمسی — ایساوه اردوه‌لری

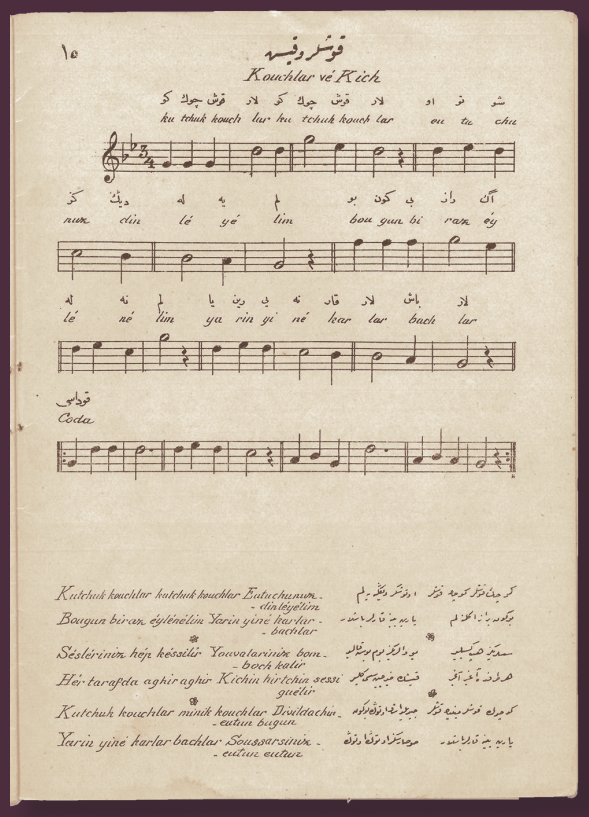
۱۵

قوشلر وقیشه

Kouchlar vé Kich

Kutchuk kouchlar kutchuk kouchlar Eutuchunuz - dinlegelim

Bougun bir-az éyléneilim Yarin yine harlar - bachlar

Séslérinizi hép késsiler Yavvalarinizi bom - boch kalir

Hér tarafda aghir aghir Kichin hirtchin sessi - guelir

Kutchuk kouchlar munk kouchlar Dévildtachin - eutun bugun

Yarin yine harlar bachlar Souggarsinizi - eutun eutun

Coda

6- **Kuşlar ve Kış, *Küçük kuşlar küçük kuşlar*, İzzeddin Hümayi Bey**

Şamlı İskender Yayınları, *Milli Marş Mecmuası*, Müellifi: Muallim İzzeddin Hümayi Bey, 2. Mecmua, İstanbul, 1927, s. 15 (kapak ve nota)

7- **Ankara Ninnisi, *Uyan yavrum uyanacak zamandır*, İsak Varon**

Şamlı İskender Yayınları, *Müntehabât* 338, İstanbul (ty, 1928 öncesi) (kapak ve nota)

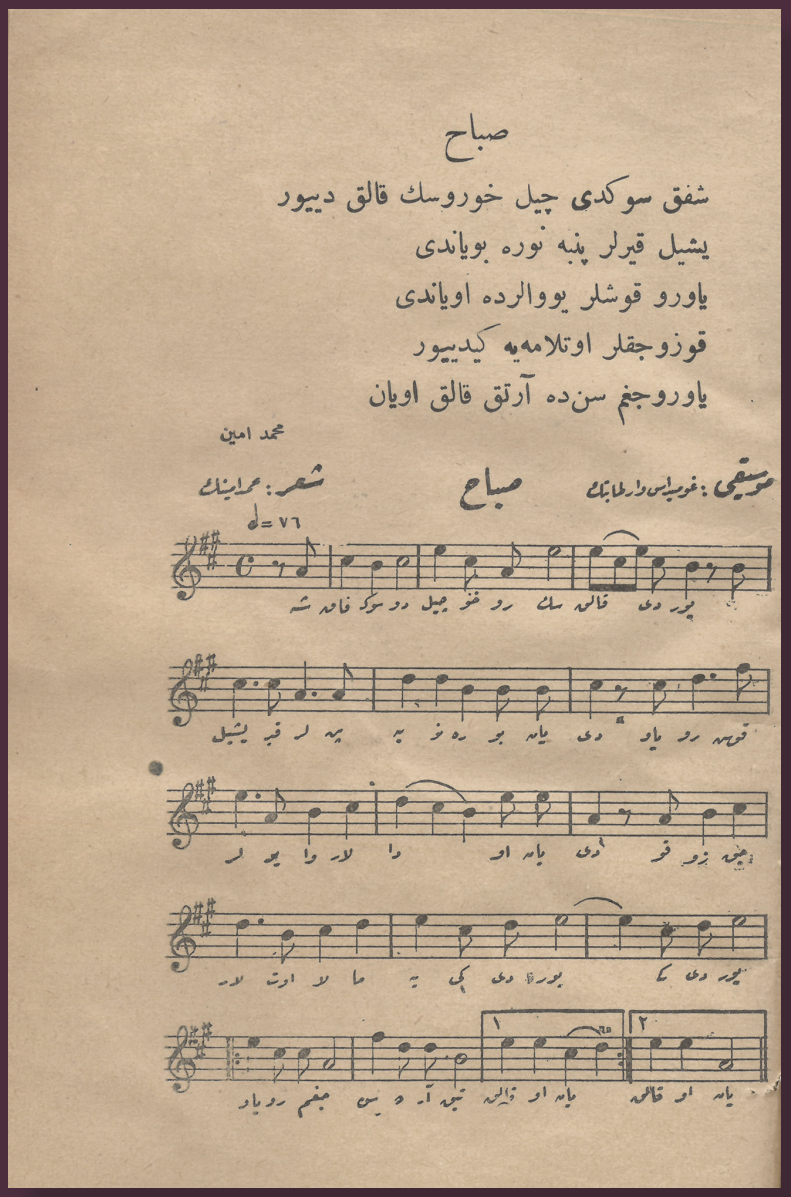

صباح

شفق سوكدی چيل خوروسك قالق دييور
يشيل قيرلر پنبه توره بويانديی
ياورو قوشلر يووالرده اويانديی
قوزوجقلر اوتلامه‌يه كيدييور
ياوروجغم سن‌ده آرتق قالق اويان

محمد امين

موسيقی: غومبارسن وارطابيك — صباح — شعر: محمد امين

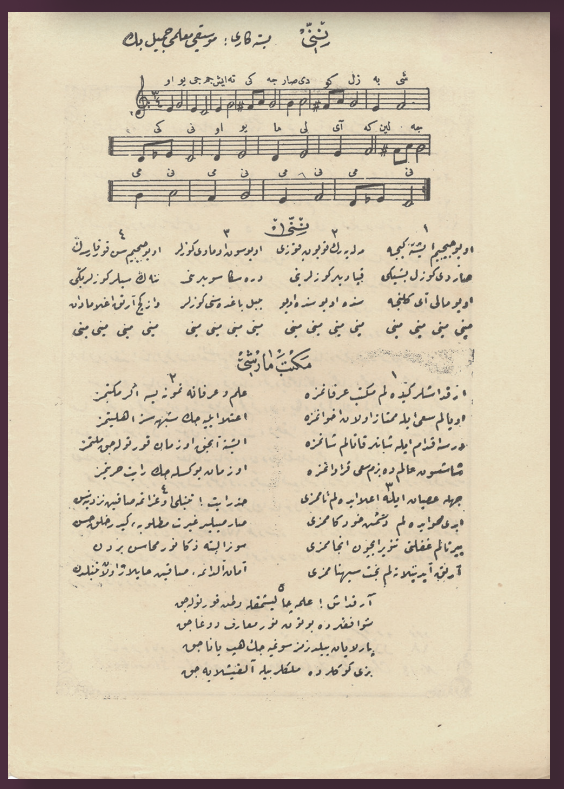

8- Sabah, *Şafak söktü çil horozun kalk diyor*, Gomidas Vartabet

Celal Sahir, Mehmed Asım, *Müntehab Çocuk Şiirleri*, İstanbul, 1334, s. 45

9- Ninni, *Uyu cicim işte gece*, Musiki Muallimi Cemil Bey

Şamlı İskender Yayınları, *Müntehabât* 488, İstanbul (ty, 1928 öncesi) (kapak ve nota)

Okul Çağı Şarkıları, Okul Marşları

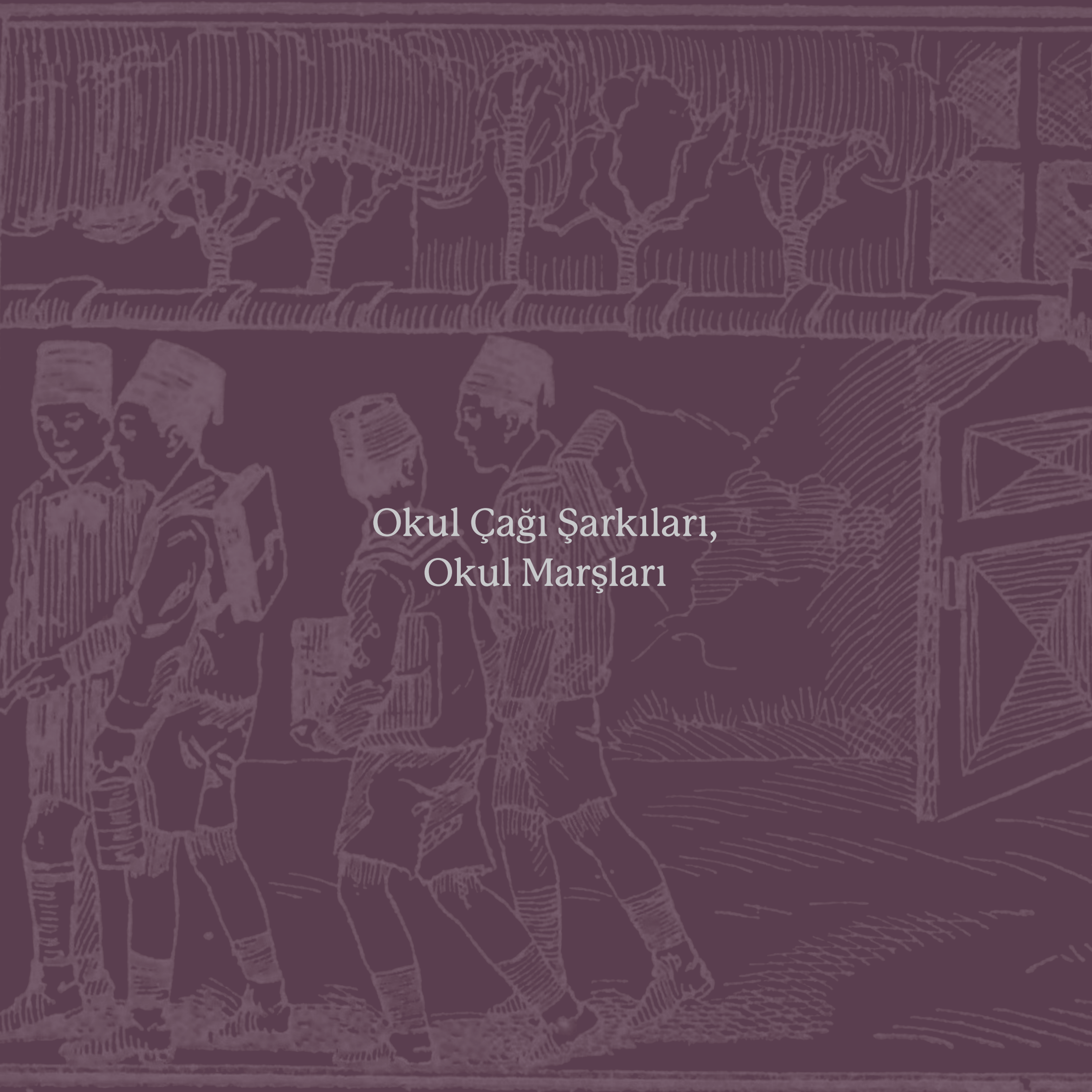

رؤف یکتا

اسـاتیذ الـحان

شرق وغرب مشاهیر موسیقی شناساتنك تراجم احوالی ایله
آثار تفیسه ومؤلفات برکزیده‌لری حقنده معلومات مکمله‌یی
حاوی بر اثردرکه اجزاسی پیدرپی نشر ایدیله‌جکدر

برنجی جزء : خواجه زکائی دده افندی

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ۱۱ صفر
سنه ۱۳۱۸ تاریخ و ۱۱۱ نومرولی
رخصتنامه‌سیله طبع اولنمشدر

استانبول
(محمود بك) مطبعه‌سی — باب عالی جوارنده ابوالسعود جاده‌سنده نومرو ۷۲
۱۳۱۸

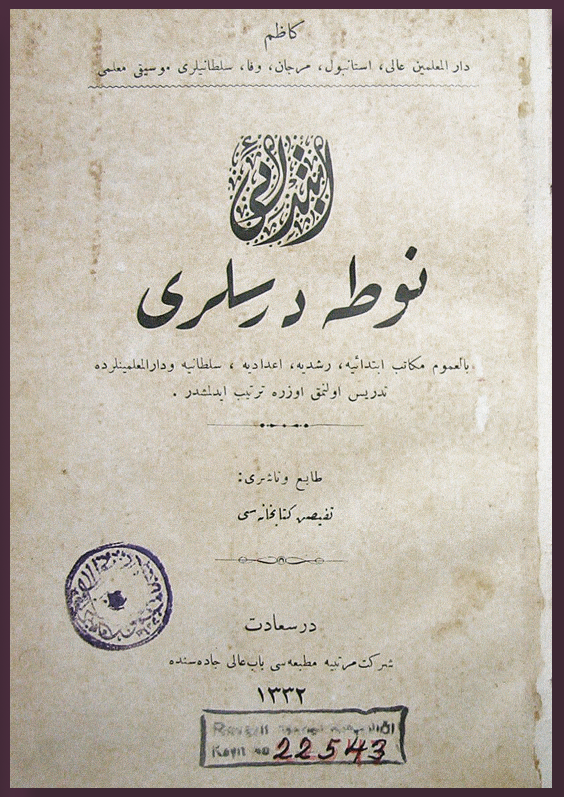

کاظم

دار المعلمین عالی، استانبول، مرجان، وفا، سلطانیلری موسیقی معلمی

ابتدائی نوطه درسلری

بالعموم مکاتب ابتدائیه، رشدیه، اعدادیه، سلطانیه ودار المعلمینلرده
تدریس اولنمق اوزره ترتیب ایدلمشدر .

طابع وناشری:
تفیض کتابخانه‌سی

درسعادت
شرکت مرتبیه مطبعه‌سی باب عالی جاده‌سنده
۱۳۳۲

Rauf Yekta Bey Kütüphanesi
Kayıt No 22543

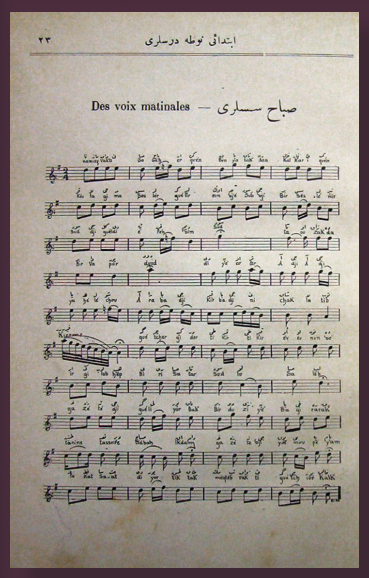

صباح سسلری — Des voix matinales

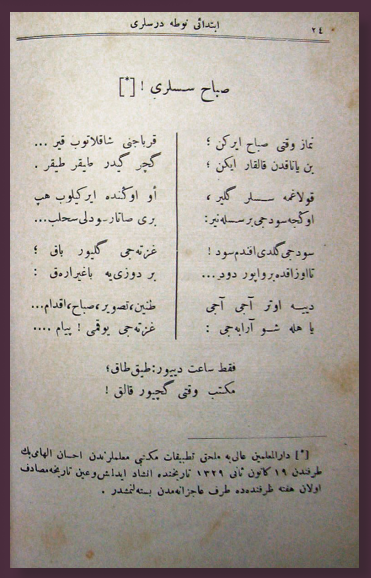

صباح سسلری ! [*]

نماز وقتی صباح ایرکن ؛
ین یاناقدن قالقار ایکن ؛
قولاغه سسلر گلیر ،
اوکیمسه‌دن برسسله‌نیر:
سودجی گلدی اقدم‌سود !
ناوزاقدن‌بر واپور دوددر...
دیمه اوتر آجی آجی
یا هله شو آرابه‌جی :

قوراجی شاقلاتوب قیر ...
گچر گیدر مایقر طیقر .
أو اوکنده ایرکیلوب هپ
بری صاتار-بری صاتلب...
غزته‌جی گیبور باقی ؛
بر دوزی‌یه باغیرارق :
طنین،تصویر،صباح،اقدام...
غزته‌جی یوقی ! بیام ....

فقط ساعت دیپور:طیق‌طاق؛
مکتب وقتی گچیور قالق !

[*] دار المعلمین عالی‌یه ملحق تطبیقات مکتبی معلملرندن احسان الهای‌بك طرفندن ۱۹ کانون ثانی ۱۳۲۹ تاریخنده انشاد ایدلمش‌وعین تاریخه‌مصادف اولان هفته طرفندن‌ده طرف فاجزامدن بسته‌لنمشدر .

10- Rauf Yekta Bey, *Esatiz-i Elhan, Birinci cüz: Hâce Zekâi Dede Efendi*

Ya ilahi başlayalım ism-i bismillah ile mısraıyla başlayan mektep ilahisinin, döneminde yazılmış notasına tesadüf edilememiştir.

11- Sabah Sesleri, *Namaz vakti sabah erken*, Kâzım Bey

Kâzım, *İbtidai Nota Dersleri*, Dersaadet, 1332, s. 23-24 (kapak, nota ve şiir) (Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 22543)

بهار صباحی

Bahar Sabahi

يې هاور به ايلك نك وى سه نك له نش
néch é lé nin sé vi nin ilk bé har yi

بول بول وك وه موژ ده گول له گول دى گل نه
bul bul vé méij dé gul lé gul di né guél

كز يې نا اوى كز شو قو گل نه دى
kér yi né guél di ko chou nin oy na yi nin

كز "قدلسى" لر چك چى طوپ لا يې
tchi tchék lér top la yi nin Coda

بوغداى

Bougday

دە غم غا يور شيك به دى اول شاق با كا با
ba na ba chak oldou bé chik yor ga nim da

جك چه چغا سا دوم دوش رى آى قير شيل يه دە
bir chi tché djik yé chil kir dé ay ri duch dum

داى بوغ ذوم قو دك چك لر نه دە مان خار يا
ya har man da né lér tchék dik houroum boug day

صاى گه لى نه گه شى با سن داى بوغ نم جا
djanim boug day sen ba chi na gué lé ni say

٢

دە گير منك يول با قين داغلانلر نار باقك بوغدانم دە برچ جك
او ردە اودياغجه او ردە اودياغجه يا خدا جانده نار چكدك
قوزدم بوغداى جانم بوغداى آغلدى باكا هانكى صاى سه بكلكه كلدى صاى

٣

اونه به جوقانه جفد برتخمه به آنا جفد
آكلا يور جانه جفد او خاموى بيشه دك
قوزدم بوغداى جانم بوغداى آغلدى اشدى دردنى صاى

Bana bachak oldou béchik Yorganumda bir tchitchédjik Daha néler néler bakin Déyirménin yolou yakin
Yéchil kirdan ayri duchdum ya harman- -da néler tchékdik Orada oun yapmak itchin Buyudurler- -beni yarin
Kouroum bougday djanim bougday sén- -bachina guéléni say Kouroum bougday djanim bougday sén bachina guéléni say
Bir téknéyé atadjaklar Ouna bir sou katadjaklar
Ohamourou pichirérék Ekmék yapoub satadjaklar
Kouroum bougday djanim bougday anlat anlat dérdini say

Néch élénin sévinin Ilk baharyiné gueldi
Gullére mujdé virin Bulbullér dilé gueldi
Kochounour oynayinir XTchitchéklér toplayinir
Mélék yuzlu kouroular Yayildi tchayirlara
Doldou gurél hokoular Ormanlara kirlara
Kochounour oynayinir XTchitchéklér toplayinir

12- Buğday, *Bana başak oldu beşik*, İzzeddin Hümayi Bey

Şamlı İskender Yayınları, *Milli Marş Mecmuası*, Müellifi: Muallim İzzeddin Hümayi Bey, 2. Mecmua, İstanbul, 1927, s. 14

13- Bahar Sabahı, *Neş'elenin sevinin*, İzzeddin Hümayi Bey

Şamlı İskender Yayınları, *Milli Marş Mecmuası*, Müellifi: Muallim İzzeddin Hümayi Bey, 2. Mecmua, İstanbul, 1927, s. 11

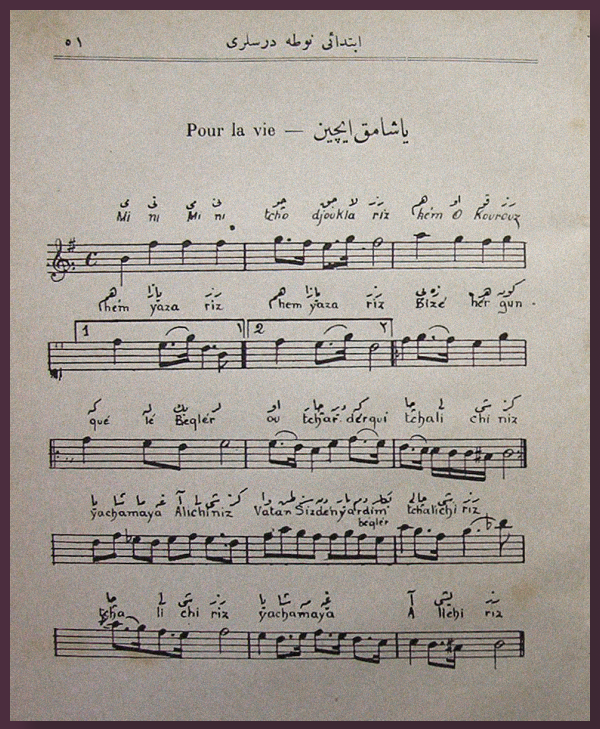

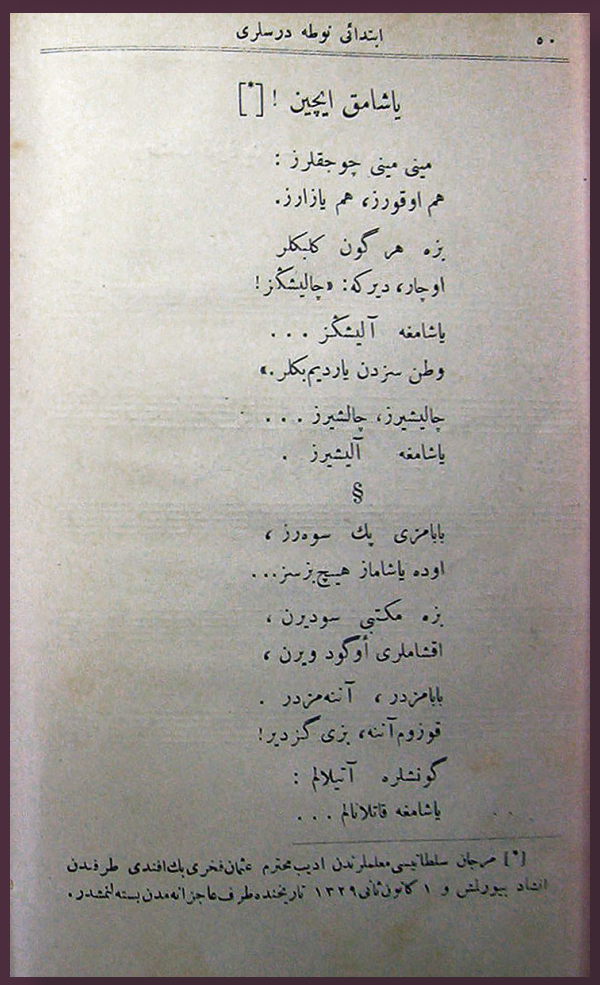

14- Yaşamak İçin, *Mini mini çocuklarız*, Kâzım Bey

Kâzım, *İbtidai Nota Dersleri*, Dersaadet, 1332, s. 50-51 (nota ve şiir) (Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 22543)

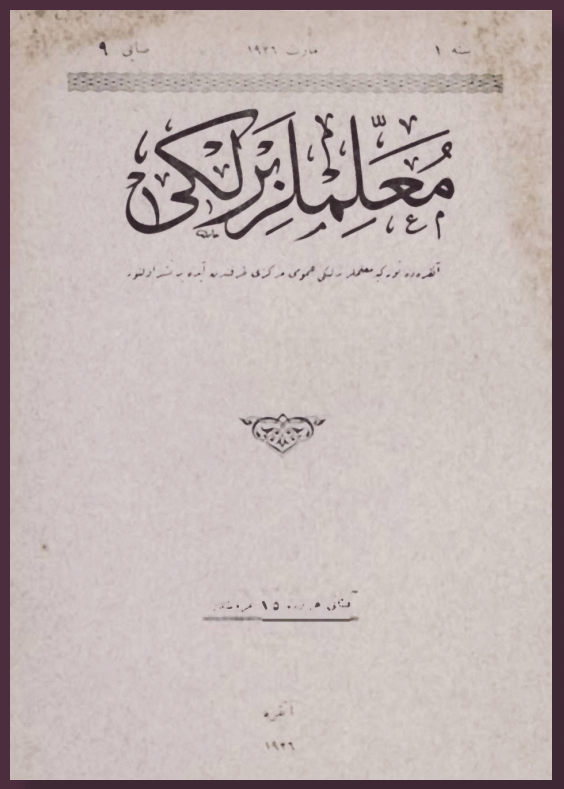

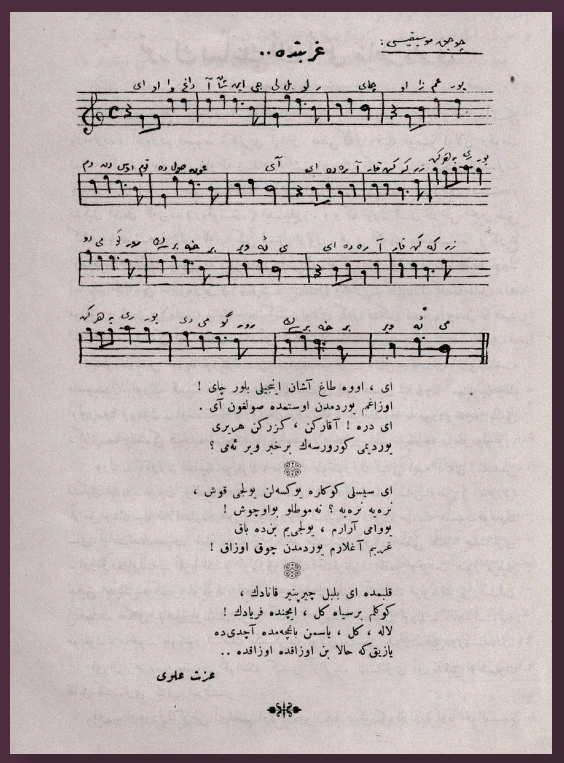

15- Gurbette, *Ey ova dağ aşan incili billur çay*, İzzet Ulvi Bey

Muallimler Birliği Mecmuası, 9. Sayı Mart, 1. Sene, Ankara, 1926, s. 407 (kapak ve nota) (İBB Atatürk Kitaplığı, NSS058672)

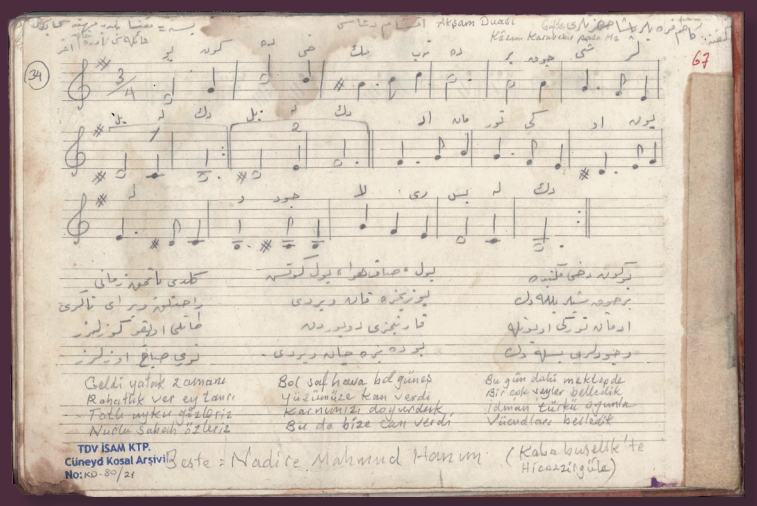

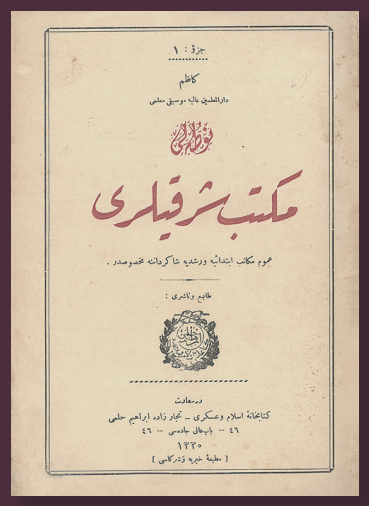

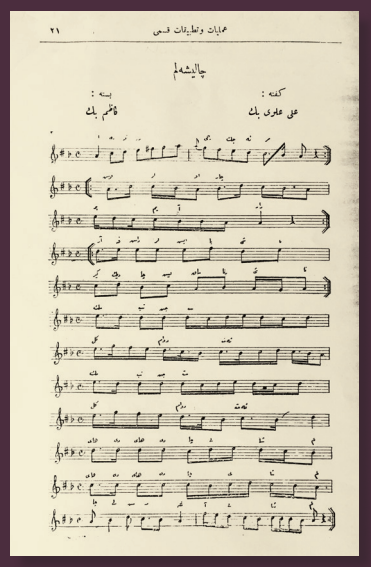

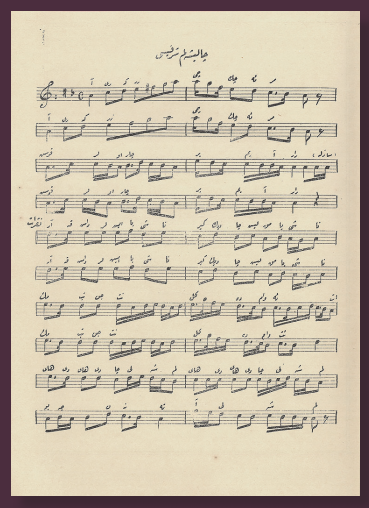

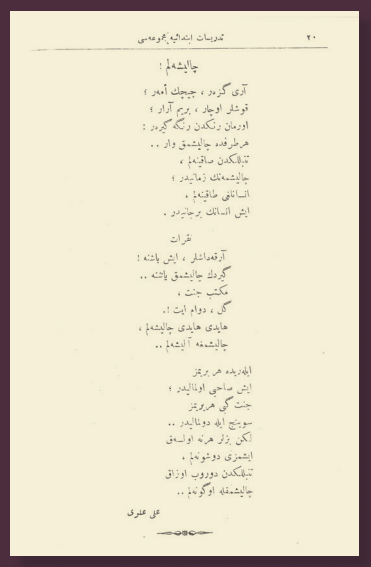

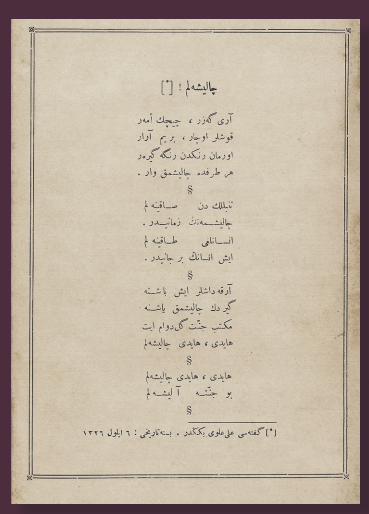

16- Akşam Duası, *Bugün dahi mektepte*, Nadire Hanım

El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, KD-80/21

17- Çalışalım, *Arı gezer çiçek emer*, Kâzım Bey

1. Kâzım, *Notalı Mektep Şarkıları*, Cüz: 1, Dersaadet, 1330, s. 11-12 (kapak, nota ve şiir)
2. *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, Ameliyat ve Tatbikat Kısmı, No: 7, İstanbul, 1325, s. 20-21 (nota ve şiir) (İSAM Kütüphanesi, D00539)

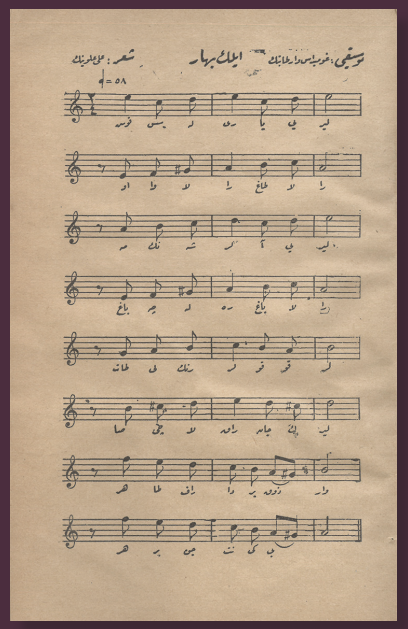
موسیقی : غوریلیس وارطانیك
ایلك بهار
شعر : علی علوی

ایلك بهار

قوش سسلری یایيلير
اووالره، طاغلره .
منكشه‌لر آييلير ؛
باغچه‌لره ، باغلره ؛
طاتلی رنكلر ، قوقولر
صاچيلارق جان كلير .
هرطرفده بر ذوق‌وار ؛
هريرجنت گيدر ...

سوسلو ، خوش كله‌بكلر
چيچكلره قونارلر ؛
قويون ، كچی ، اينكلر
تازه چمن ، اوت آرار .
چيفتچی شيمدی چيفت سوره‌ر ،
ٹوكنده اوكوزلری ؛
كويلو قيز چوراب ٹوره‌ر .
ايشه دالمش كوزلری .

٣

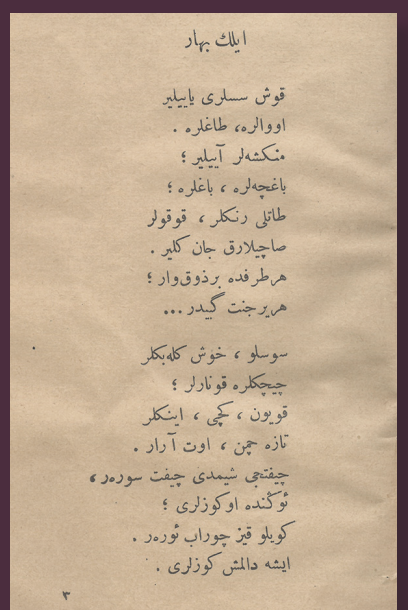
— ٣٤ —

هر يوواده ياورو وار :
ايشته كلدی ايلك بهار !
هر يرده يشيل : داغ ، باير ،
اووا ، اورمان ، قير ، چاير !

علی علوی

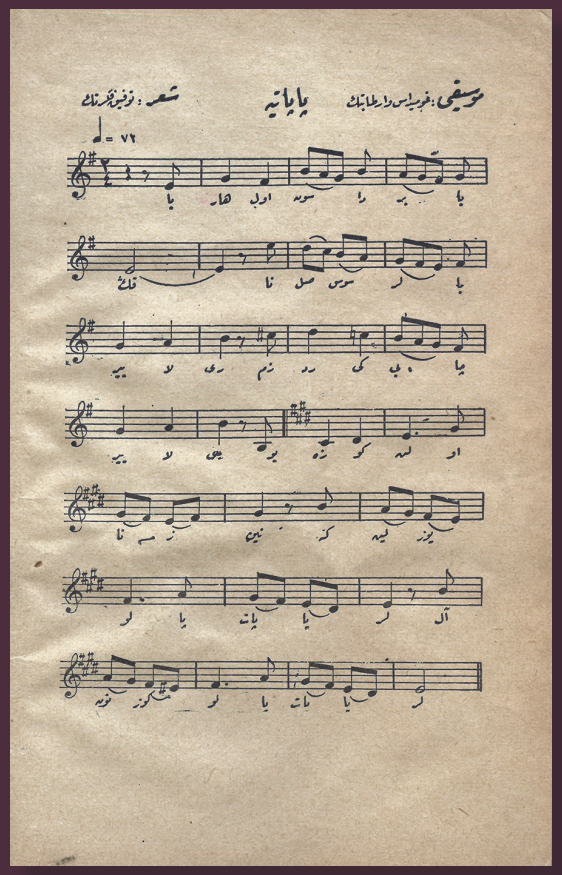
موسیقی : غوریلیس وارطانیك
پاپاتیه
شعر : توفیق فكرت

پاپاتیه

بهار اولسون‌ده سير ايديك
ناصل سوسلەر بايرلری ،
زمرد گبی چايرلری
يوزه گولن او نازنين
گلين يوزلو پاپاتيه‌لر ،
آلتين گوزلو پاپاتيه‌لر .

تارلالرده خوشه گيدن
صاری ، تورونجی ، پنبه ، مور ،
برچوق دلبر چيچك اولور ؛
بنجه دلبردر هپسندن
گولر يوزلو پاپاتيه‌لر ،
آلتين گوزلو پاپاتيه‌لر .

پارقلری قيوير قبوير ؛
اوده آيری بر گوزه‌للك .
بوی بوس ، بويون ايپ اينجه‌جك ؛

— ٤٧ —

هم گوزه‌ل ، هم‌ده نازليدر
گلين يوزلو پاپاتيه‌لر ،
آلتين گوزلو پاپاتيه‌لر .

روزگار أسر : گاه اويانه ،
گاه بويانه ، هب برابر ،
دالغه دالغه ايگيليرلر ؛
فرح ويرير‌لر انسانه
گولر يوزلو پاپاتيه‌لر ،
آلتين گوزلو پاپاتيه‌لر .

توفيق فكرت

18- İlkbahar, *Kuş sesleri yayılır*, Gomidas Vartabet

Celal Sahir, Mehmed Asım, *Müntehab Çocuk Şiirleri*, İstanbul, 1334, s. 43-45 (nota ve şiir)

19- Papatya, *Bahar olsun da seyredin*, Gomidas Vartabet

Celal Sahir, Mehmed Asım, *Müntehab Çocuk Şiirleri*, İstanbul, 1334, s. 46-48 (nota ve şiir)

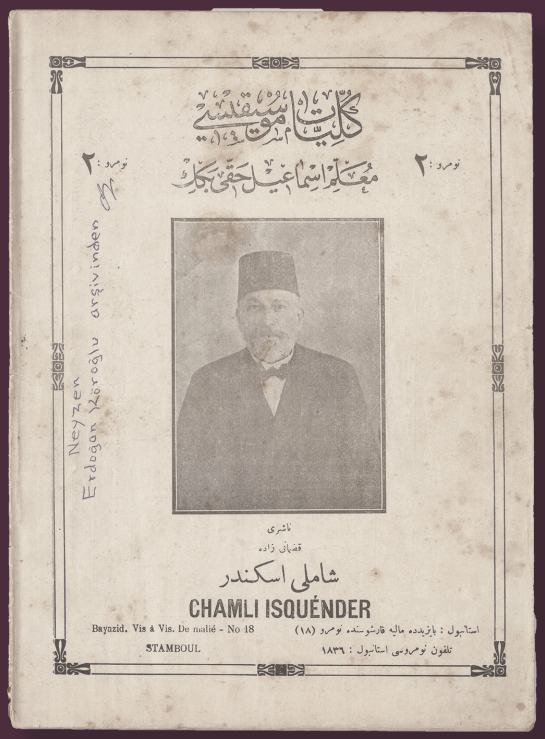

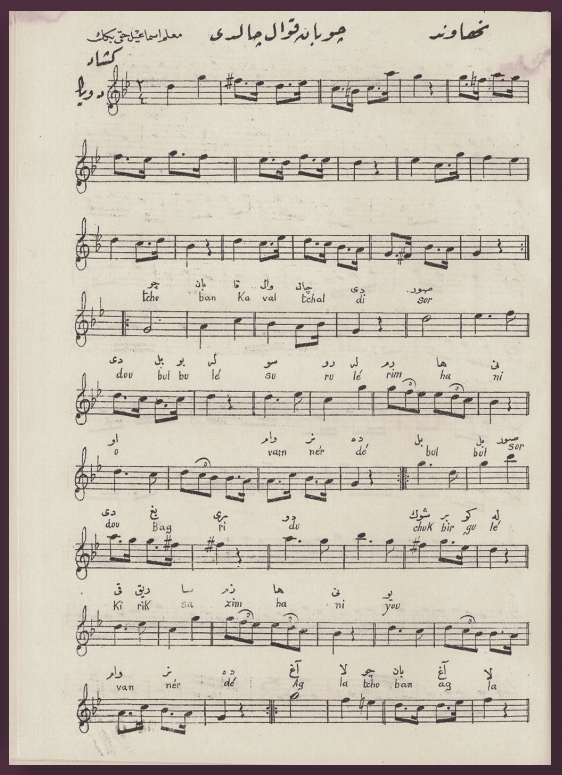

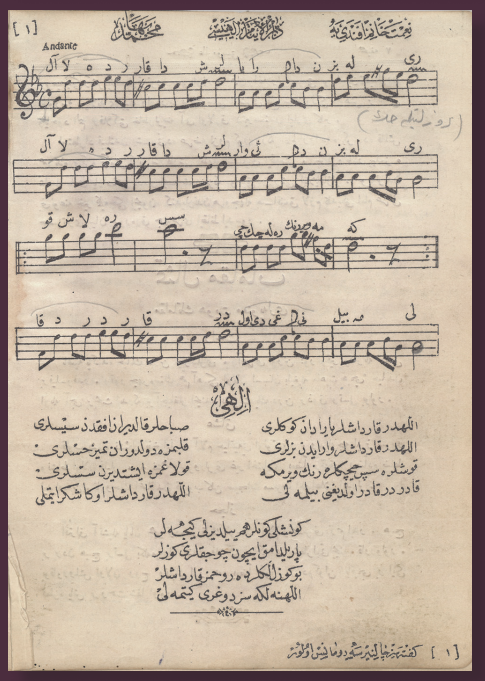

20- Çoban, *Çoban kaval çaldı sordu bülbüle*, Muallim İsmail Hakkı Bey

Şamlı İskender, *Muallim İsmail Hakkı Bey'in Külliyat-ı Musikisi*, Numara: 2, İstanbul (ty, 1928 öncesi) s. 52-53 (kapak ve nota)

21- Darüleytam İlahisi, *Allah'tır kardeşler yaratan bizleri*, Mehmed Baha Bey

Mehmed Baha Bey, *Âlem-i Musiki*, 1. Sayı, Bursa, 1 Teşrinievvel 1335, s. 8 (kapak ve nota)

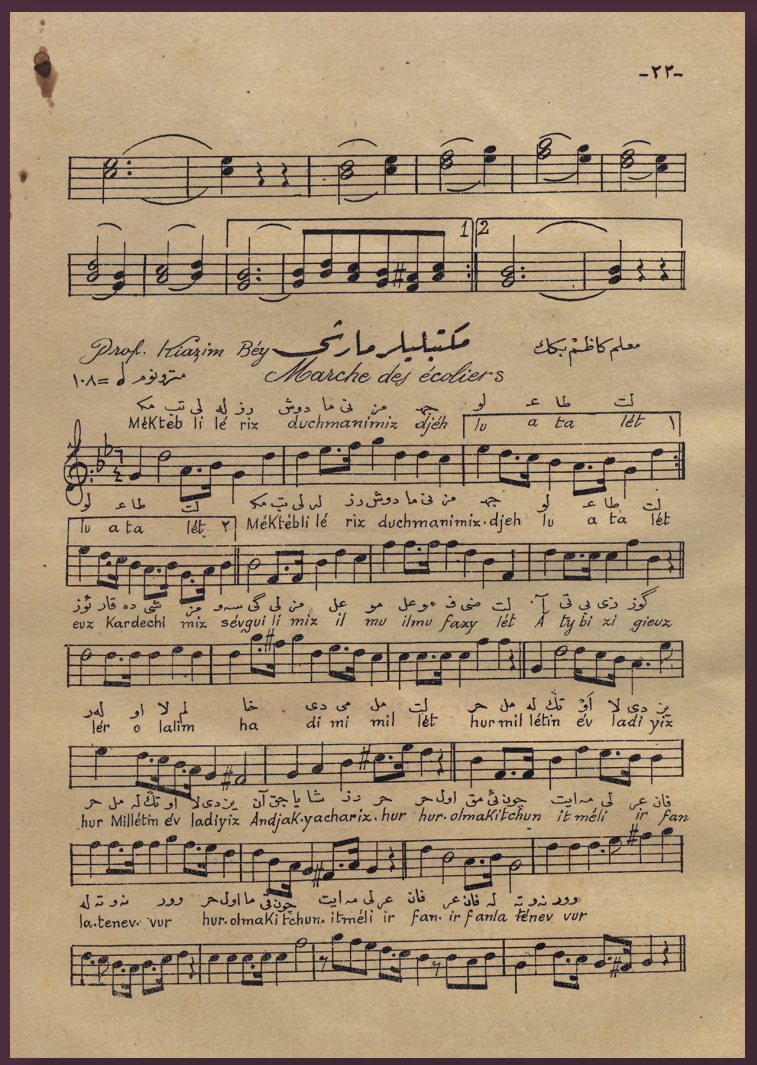

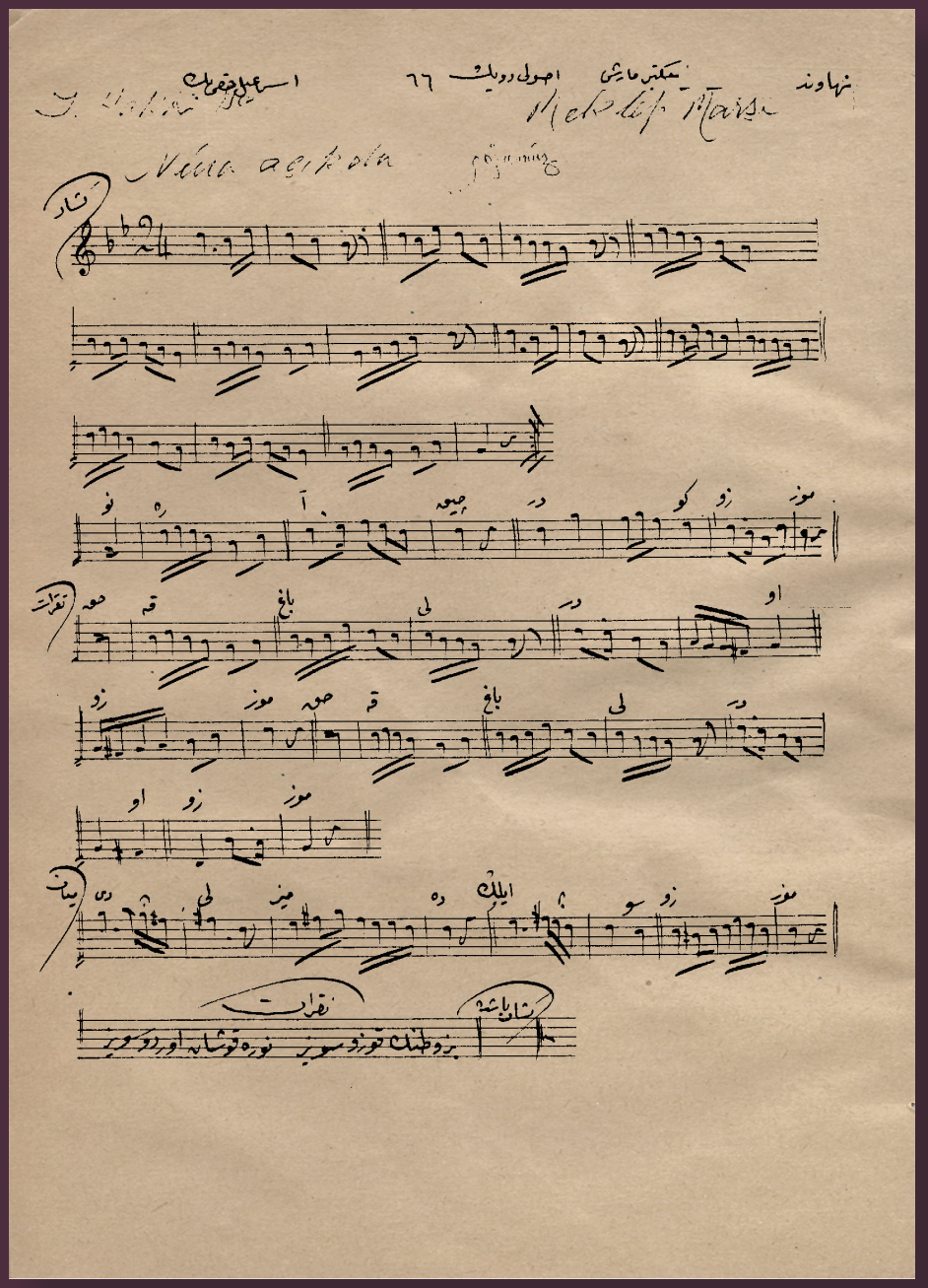

22- Mektepliler Marşı, *Mekteblileriz düşmanımız cehl ü atalet*, Kâzım Bey

Şamlı İskender Yayınları, *Müntehabât* 666, İstanbul (ty, 1928 öncesi) (kapak ve nota)

23- Mektepli Marşı, *Nura açıktır gözümüz*, Muallim İsmail Hakkı Bey

Muallim İsmail Hakkı Bey'in el yazısı nota defterinden (http://www.sanatmuziginotalari.com/nota_inderme.asp?notaid=53335&mode=1&sessionid=1027485046)

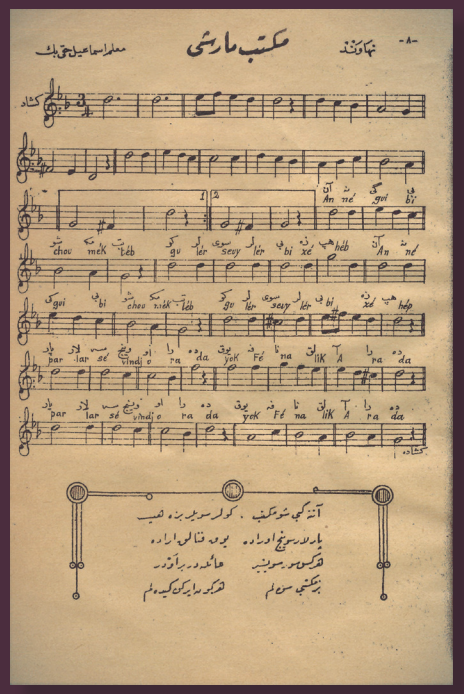

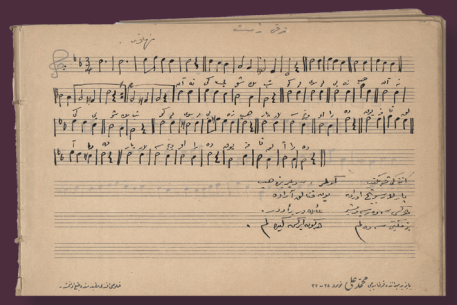

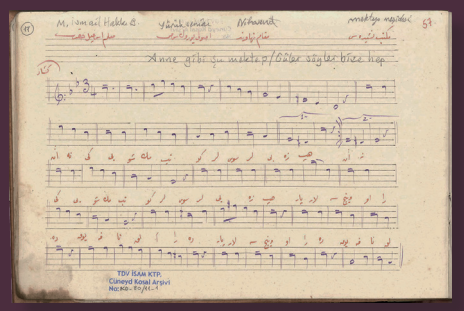

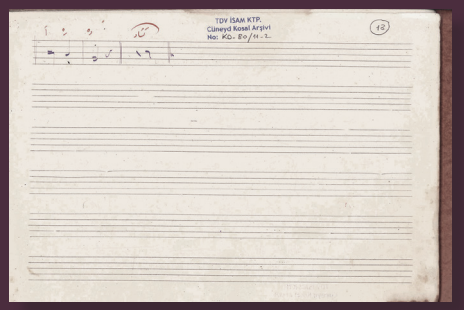

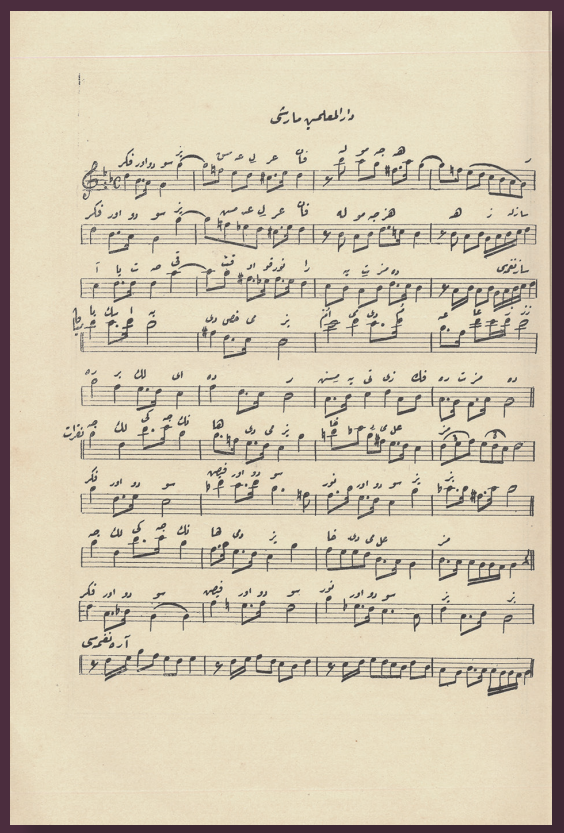

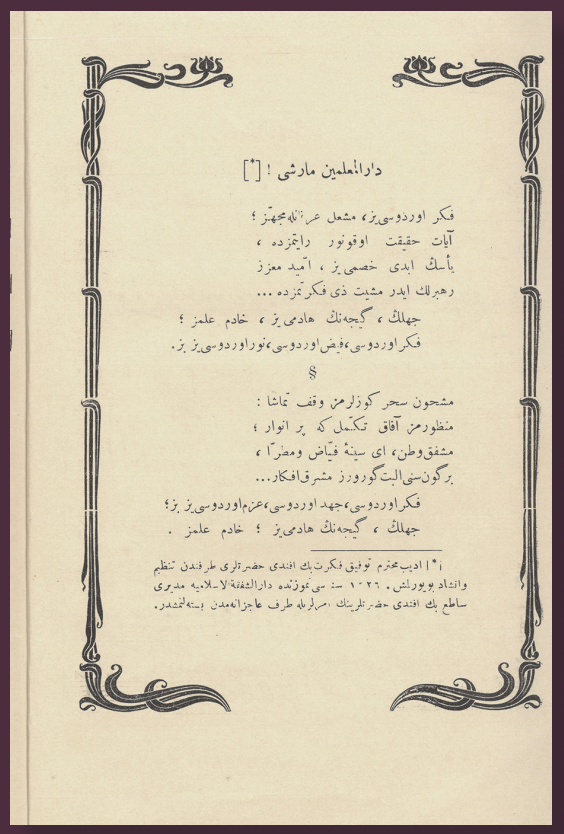

24- Mektep Neşidesi, *Anne gibi şu mektep*, Muallim İsmail Hakkı Bey

1. Şamlı Selim Yayınları, *Milli Marş*, Mürettibi: Muallim İsmail Hakkı Bey, İstanbul, 1338/1341, s. 8 (Erzurum Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Koleksiyonu)
2. Yazarı belirsiz bir yazma nota defterinden
3. El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, D-80/11-1,2

25- Darülmuallimin Marşı, *Fikr ordusuyuz meşal-i irfanla mücehhez,* Kâzım Bey

Kâzım, *Notalı Mektep Şarkıları*, Cüz: 1, Dersaadet, 1330, s. 7-8

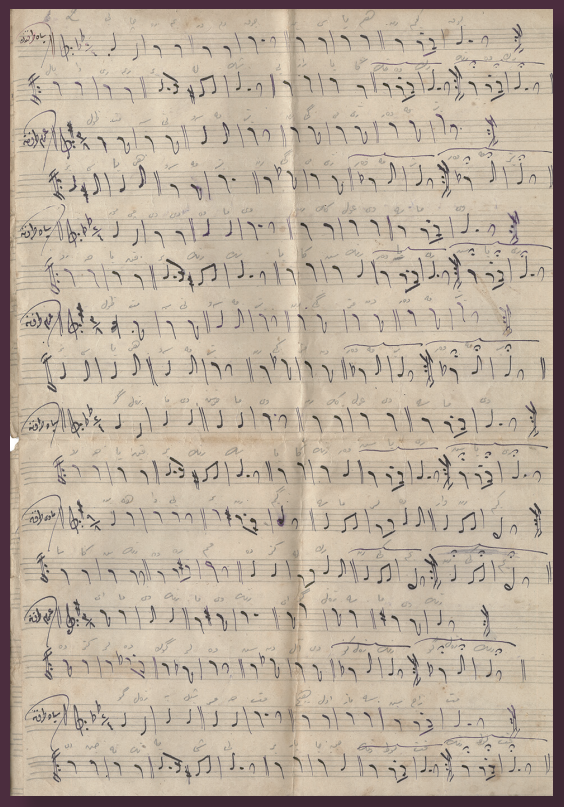

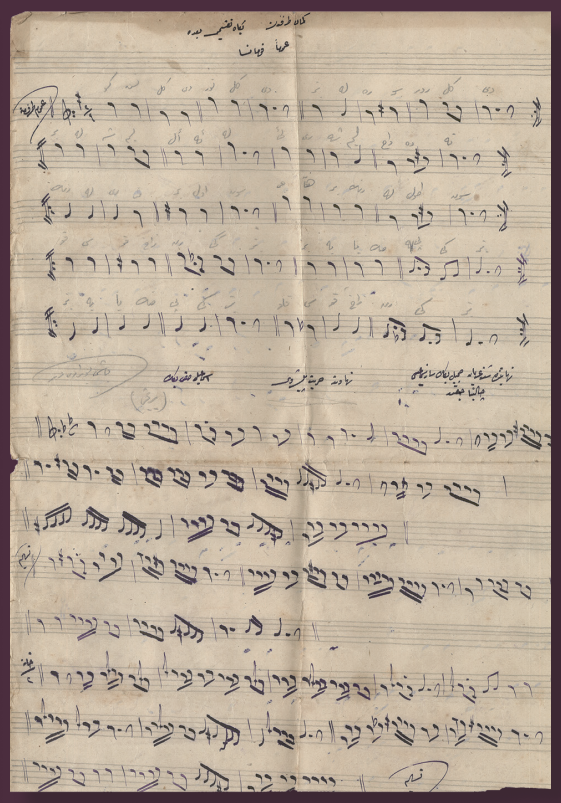

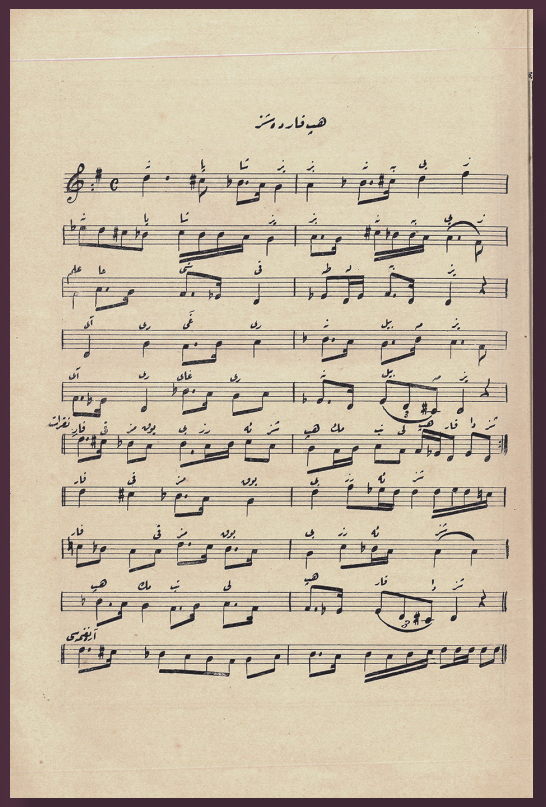

هپ قارداشلر

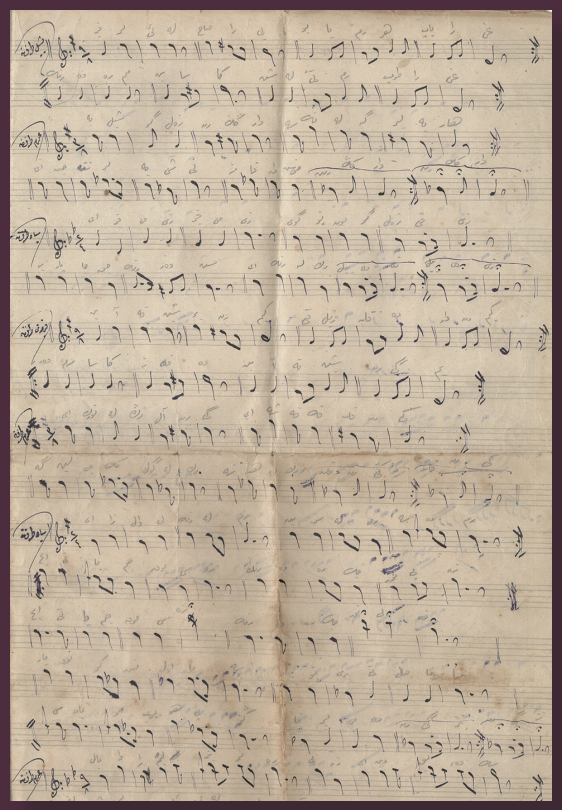

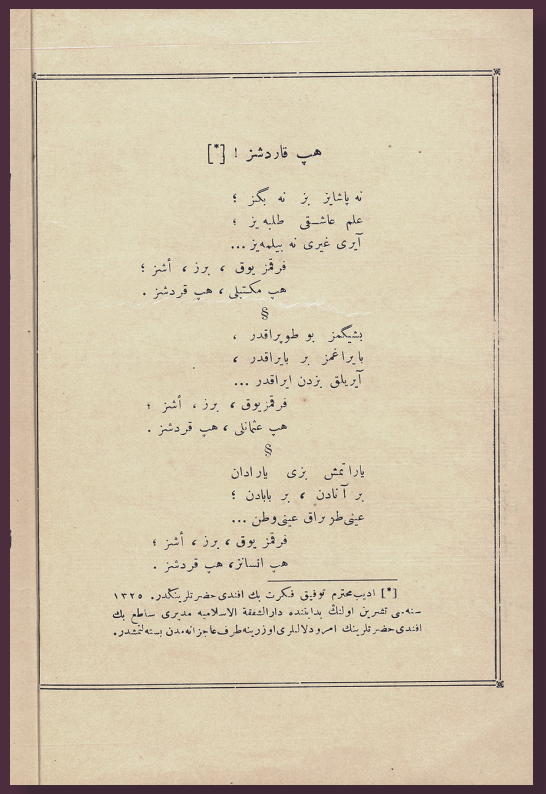

هپ قارداشلر ! [*]

نه پاشایز بز نه بگز ؛
علم عاشقی طلبه یز ؛
آیری غیری نه بیلمه یز ...
فرقز یوق ، برز ، أشز ؛
هپ مکتبلی ، هپ قردشلر .

§

بشیگمز بو طوپراقدر ،
بایراغمز بر بایراقدر ،
آیریلق یزدن ایراقدر ...
فرقز یوق ، برز ، أشز ؛
هپ عثمانلی ، هپ قردشلر .

§

یارا تمش بزی یادادان
بر آنادن ، بر بابادن ؛
عینی طوراق عینی وطن ...
فرقز یوق ، برز ، أشز ؛
هپ انسانز ، هپ قردشلر .

[*] ادیب محترم توفیق فکرت بك افندی حضرتلرینگدر. ۱۳۲۵ سنه‌سی تشرین اولنك بدایتنده دارالشفقة الاسلامیه مدیری سالم بك افندی حضرتلرینك امر و دلالتلری اوزرینه طرف عاجزانه‌مدن بسته لشمشدر.

26- Renkler, *Biçareyim derdim çok,* Muallim İsmail Hakkı Bey (?)

El yazısı yaprak nota

27- Hep Kardeşiz, *Ne paşayız biz ne beyiz*, Kâzım Bey

Kâzım, *Notalı Mektep Şarkıları*, Cüz: 1, Dersaadet, 1330, s. 3-4

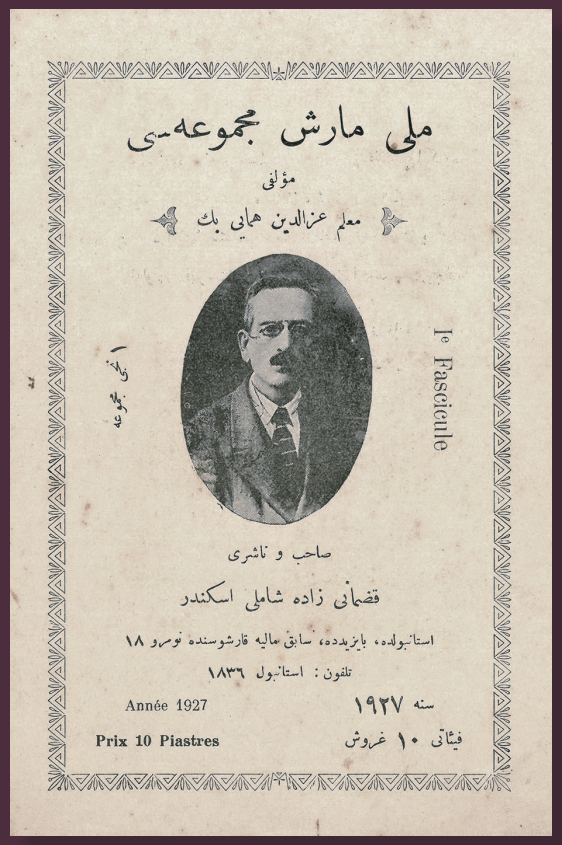

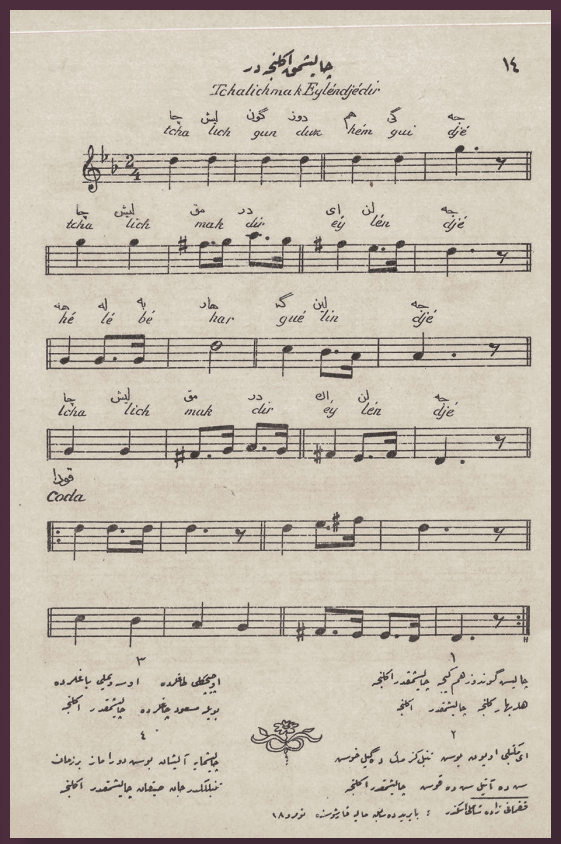

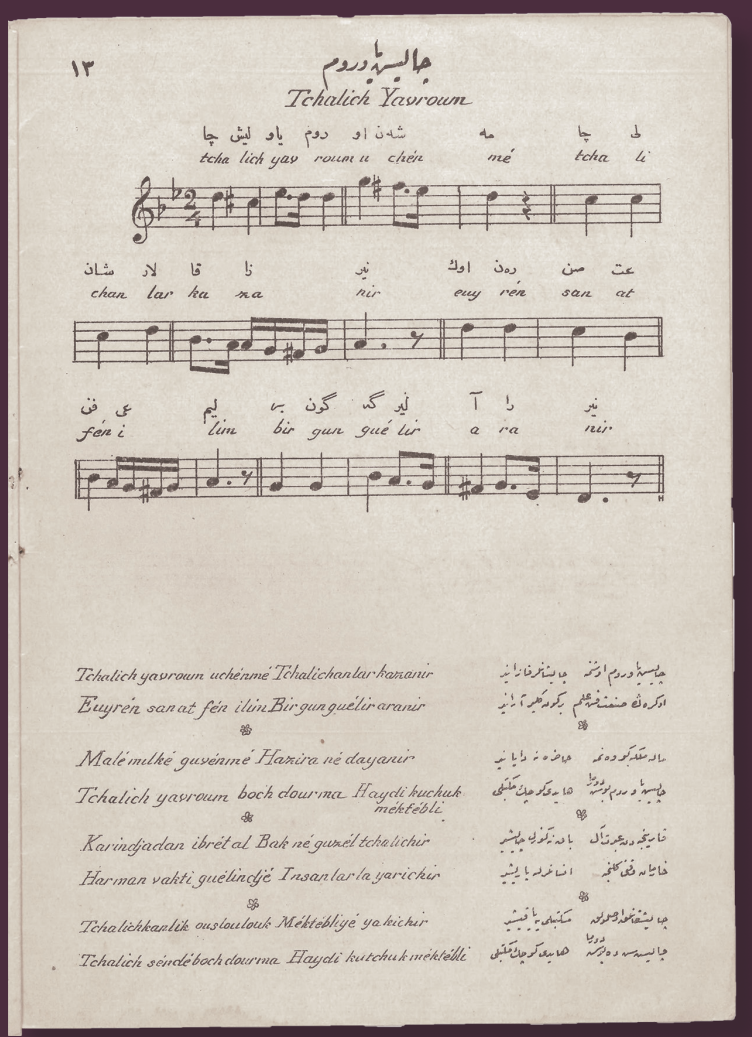

28- Çalışmak Eğlencedir, *Çalış gündüz hem gece*, İzzeddin Hümayi Bey

Şamlı İskender Yayınları, *Milli Marş Mecmuası*, Müellifi: Muallim İzzeddin Hümayi Bey, 1. Mecmua, İstanbul, 1927, s. 14 (kapak ve nota)

29- Çalış Yavrum, *Çalış yavrum üşenme*, İzzeddin Hümayi Bey

Şamlı İskender Yayınları, *Milli Marş Mecmuası*, Müellifi: Muallim İzzeddin Hümayi Bey, 2. Mecmua, İstanbul, 1927, s. 13

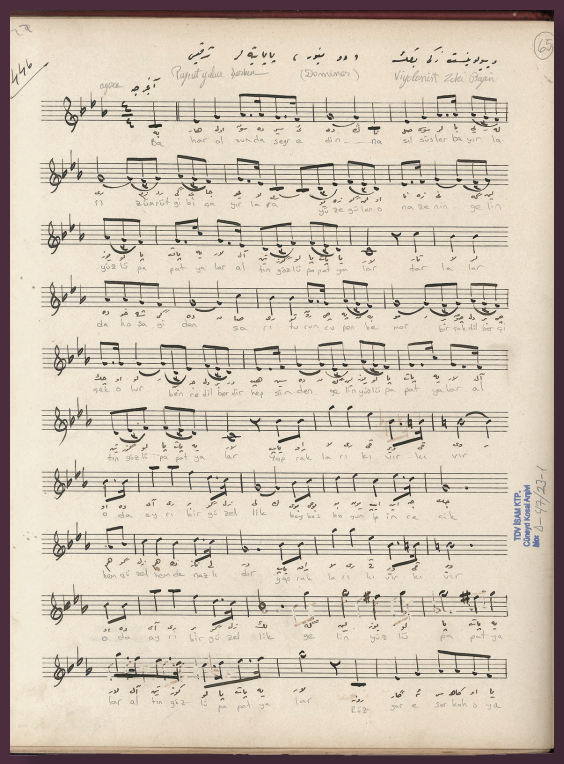

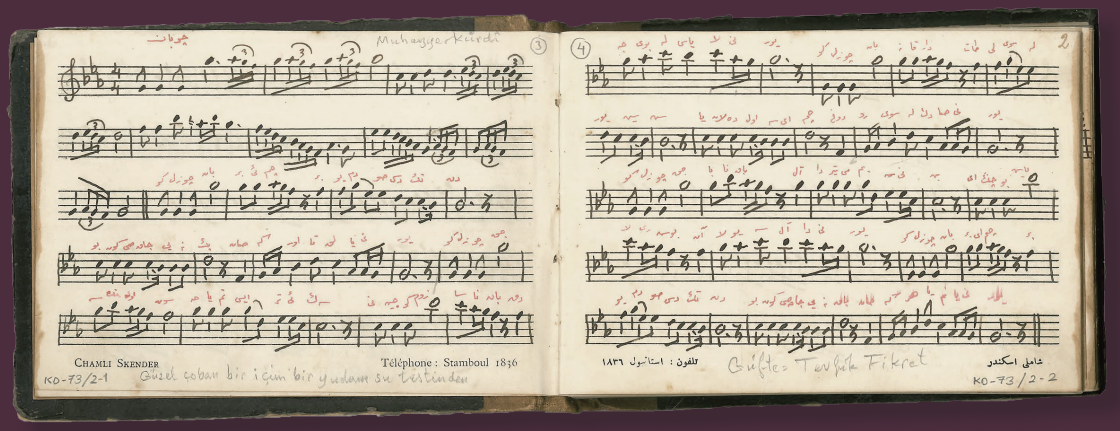

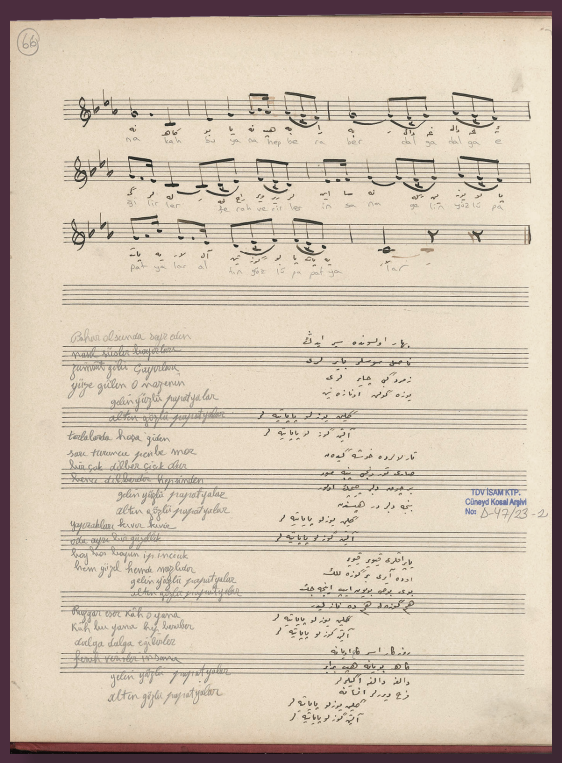

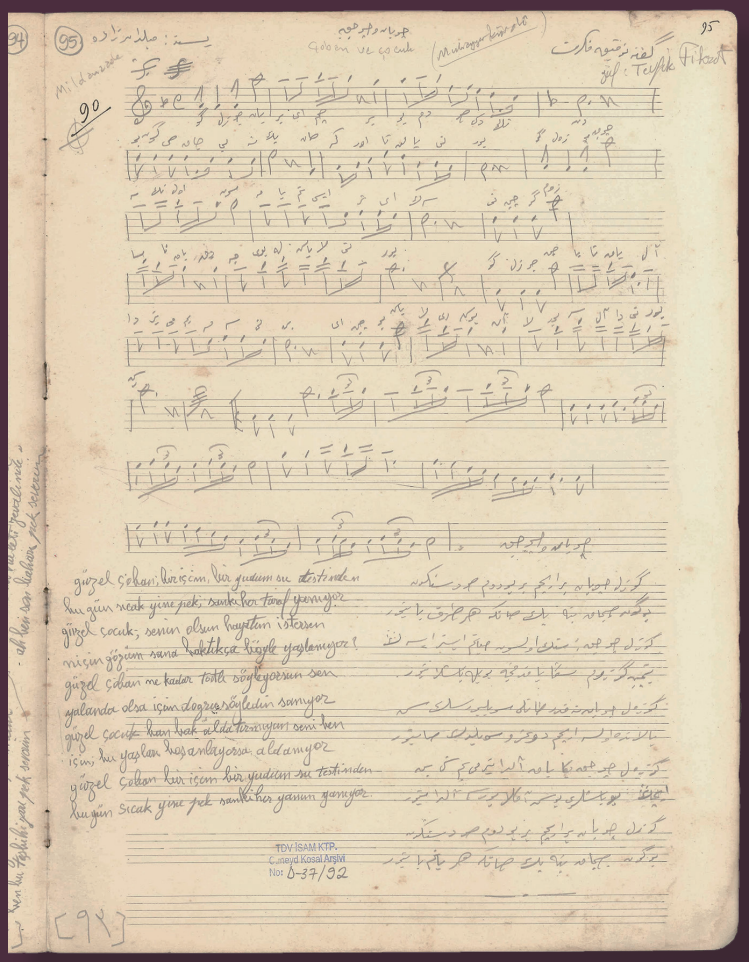

30- Papatyalar Şarkısı, *Bahar olsun da seyredin*, Viyolonist Zeki Bey

El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, D-47/23-1,2

31- Çoban ve Çocuk, *Güzel çoban bir içim bir yudum su destinden*, Mildanzade

1. El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, KD-73-2-1,2
2. El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, D-37/92

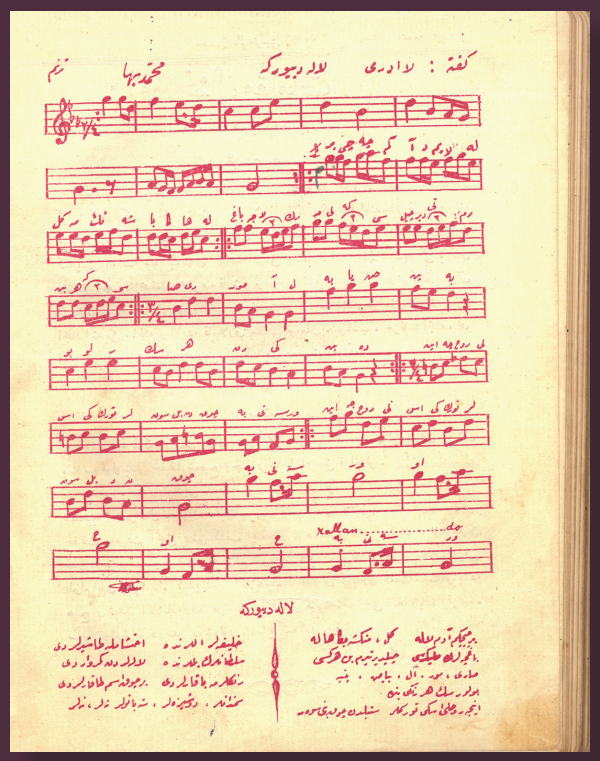

32- Lale diyor ki, *Bir çiçeğim adım lale*, Mehmed Baha Bey

Mehmed Baha Bey, *Âlem-i Musiki*, 13. Sayı, Bursa, 1 Nisan 1336, s. 104 (kapak ve nota)

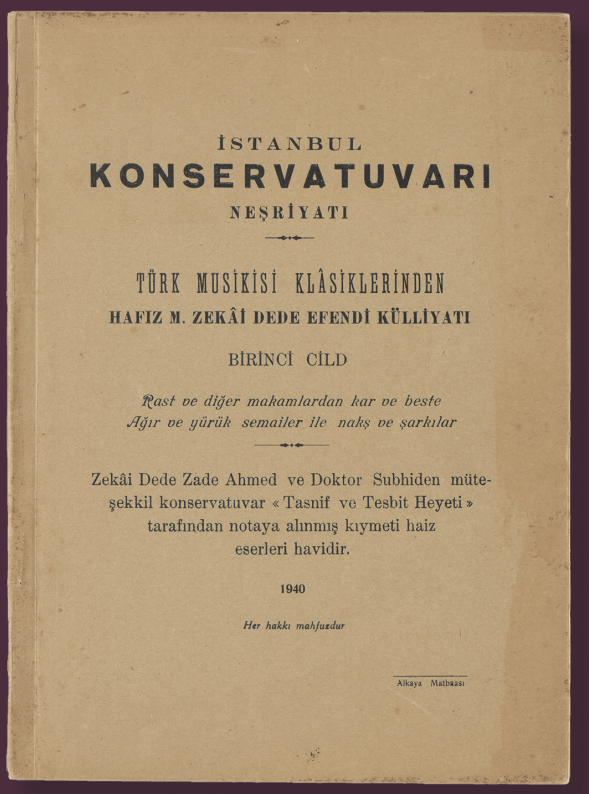

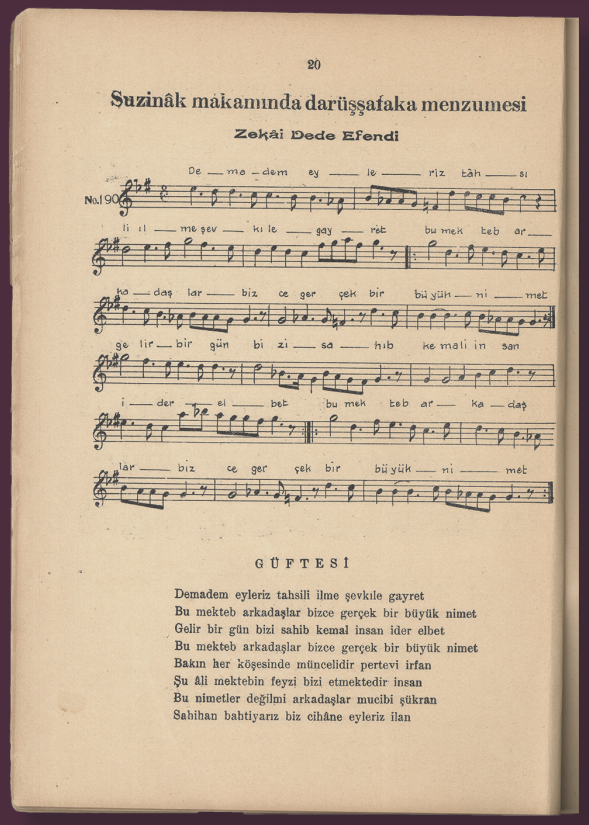

33- Darüşşafaka Marşı, *Demadem eyleriz tahsil-i ilme şevk ile gayret*, Zekâi Dede

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, *Hafız Zekâ Dede Efendi Külliyatı*, Birinci Cild, 1940, s. 20 (kapak ve nota)

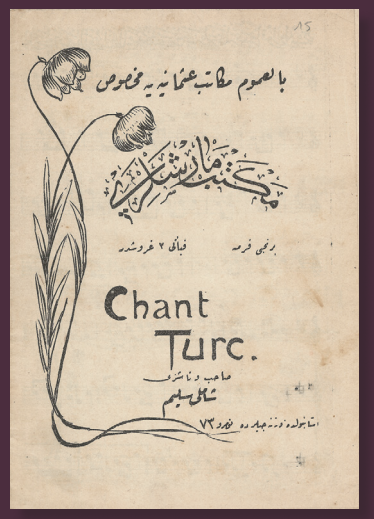

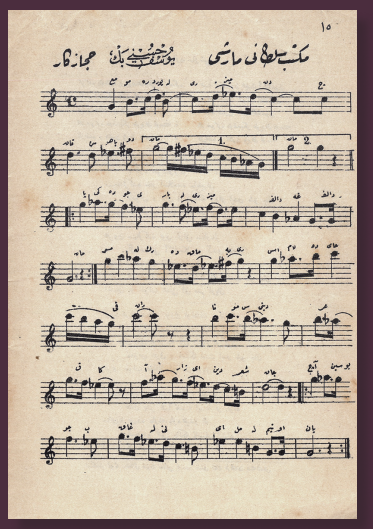

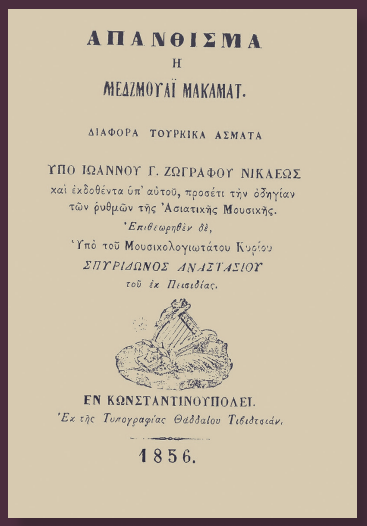

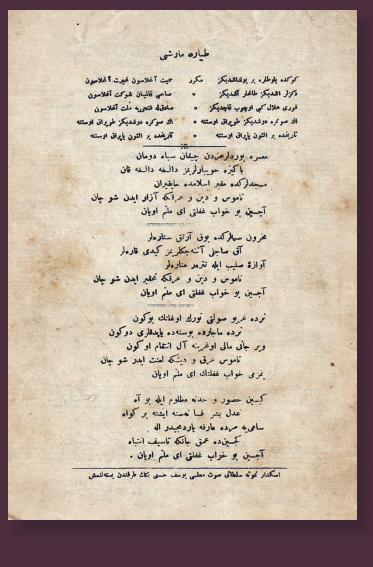

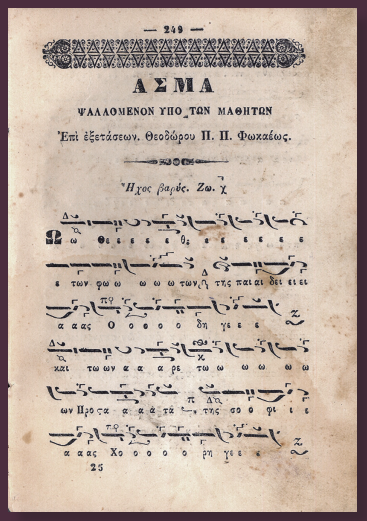

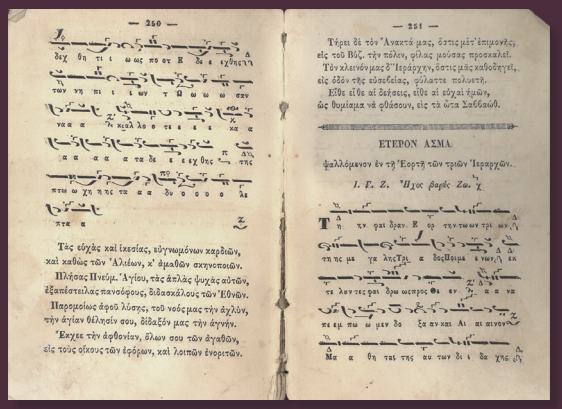

34- Mekteb-i Sultani Marşı, *Mamure yurtlarımızdan çıkan siyah duman*, Yusuf Hüsnü Bey

Şamlı Selim Yayınları, *Chant Turc Mekteb Marşları*, 1. Forma, İstanbul (ty. 1928 öncesi) s. 15-16 (kapak, nota ve güfte)

35- Öğrenciler Tarafından Sınavlarda Okunan Ezgi (Rumca), *O Thee ton Foton tis pedias odiğe*, Teodoros Papa-Parashu Fokaefs (Foçalı)

İoannis Zoğrafos (Geyveli), *Apantisma veya Mecmua-i Makamat*, İstanbul 1856, s. 249-250 (kapak, nota ve güfte)

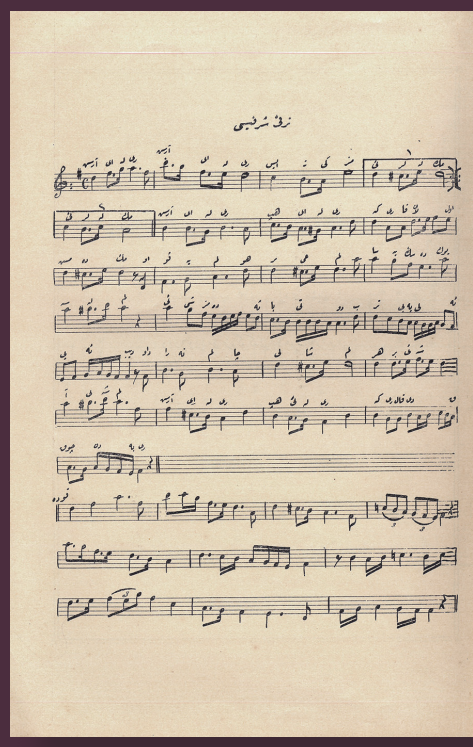

ترقی شرقیسی

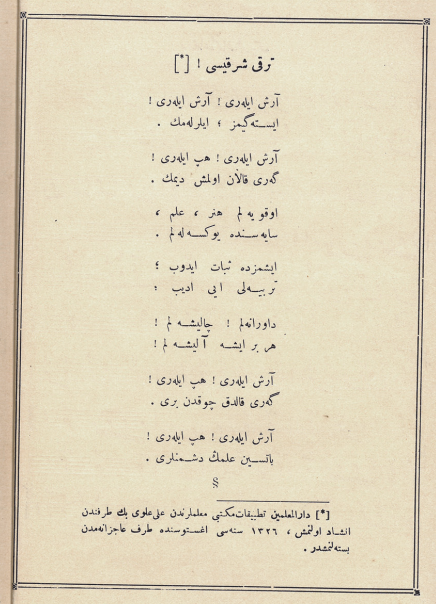

ترقی شرقیسی ! [*]

آرش ایلەری ! آرش ایلەری !
ایسته‌گیمز ، ایلرلەمك .

آرش ایلەری ! هپ ایلەری !
گەری قالان اولمش دیمك .

اوقویه‌لم هنر ، علم ،
سایه‌سنده یوکسه‌لەلم .

ایشمزده ثبات ایدوب ؛
تربیه‌لی ایی ادیب ؛

داورانەلم ! چالیشه‌لم !
هر بر ایشه آلیشه‌لم !

آرش ایلەری ! هپ ایلەری !
گەری قالدق چوقدن بری .

آرش ایلەری ! هپ ایلەری !
یاتسین علمك دشمنلری .

§

[*] دارالمعلمین تطبیقات‌مکتبی معلملرندن علی‌علوی بك طرفندن انشاد اولنمش ، ۱۳۲۶ سنه‌سی اغستوسنده طرف عاجزانەمدن بسته‌لنمدر .

36- Terakki Şarkısı, *Arş ileri arş ileri,* Kâzım Bey

Kâzım, *Notalı Mektep Şarkıları*, Cüz: 1, Dersaadet, 1330, s. 16-17

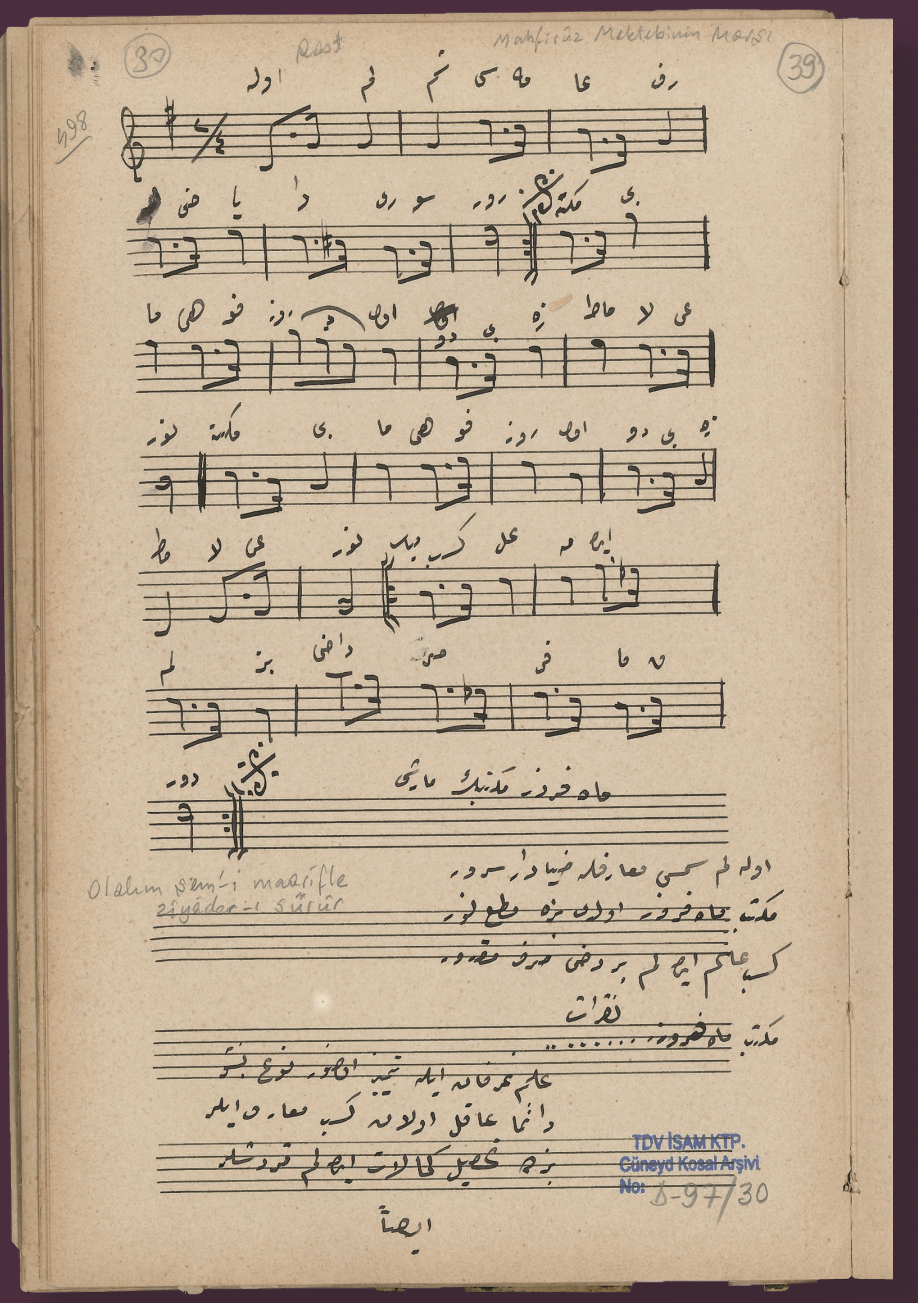

37- Mahfiruz Mektebi Marşı, *Olalım şems-i maarifle ziyadar-ı sürur*

El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, D-97/30

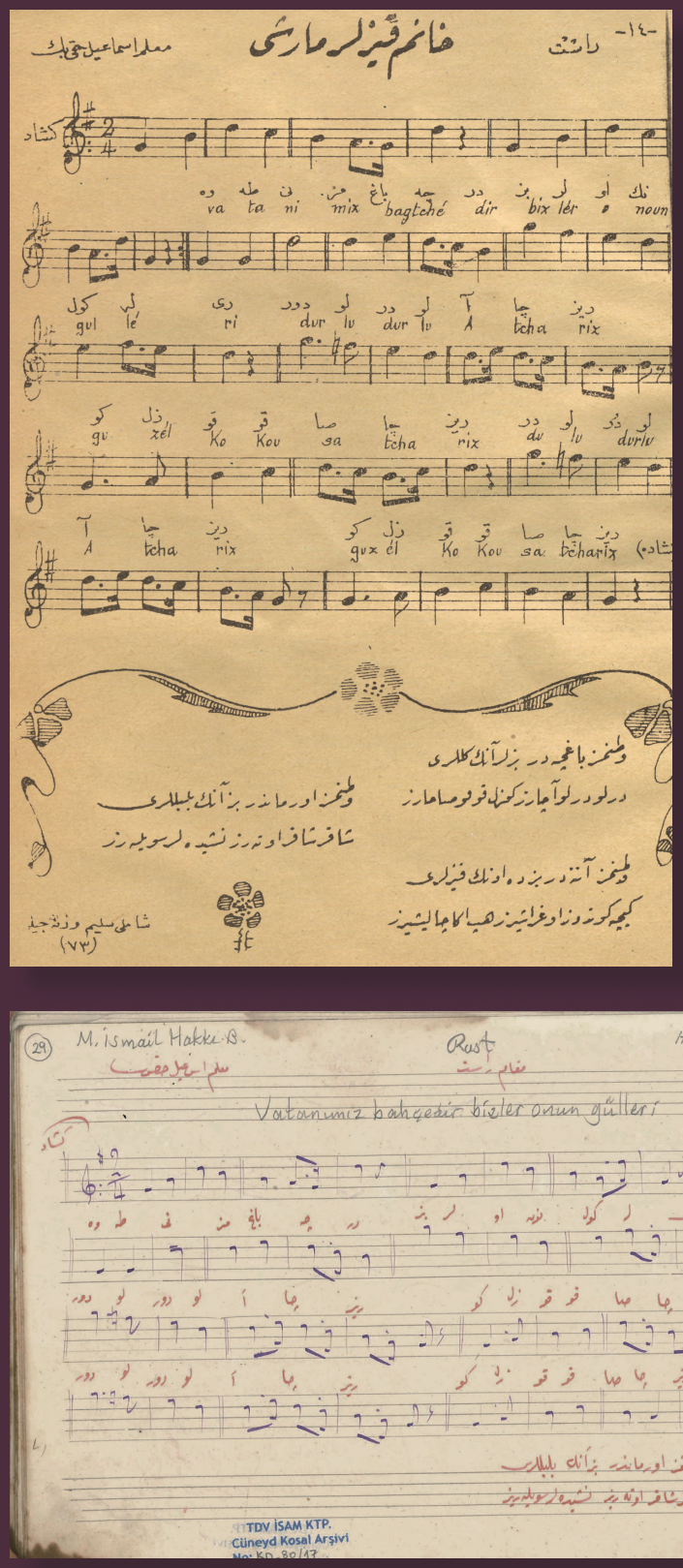

38- Hanım Kızlar Marşı, *Vatanımız bahçedir bizler onun gülleri*, Muallim İsmail Hakkı Bey

1. Şamlı Selim Yayınları, *Milli Marş*, Mürettibi: Muallim İsmail Hakkı Bey, İstanbul, 1338/1341, s. 14 (Erzurum Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Koleksiyonu)
2. El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, D-80/17

39- Sözlü aktarım yoluyla gelen Adile Sultan Mektebi Marşı'nın günümüze ulaşan yazılı bir nüshasına rastlanmamıştır.

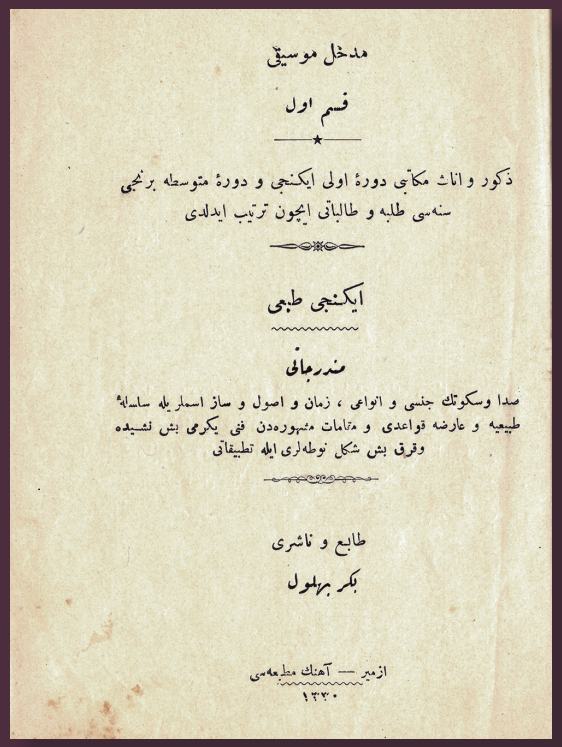
مدخل موسیقی

قسم اول

ذکور و اناث مکاتب دورهٔ اولی ایکنجی و دورهٔ متوسطه برنجی سنه‌سی طلبه و طالباتی ایچون ترتیب ایدلدی

ایکنجی طبعی

مندرجاتی

صدا وسکوتك جنسی و انواعی ، زمان و اصول و ساز اسملریله سلسلهٔ طبیعیه و عارضه قواعدی و مقامات مشهوره‌دن فنی یکرمی بش نشیده وفرق بش شکل نوطه‌لری ایله تطبیقاتی

طابع و ناشری

بکر برادرلر

ازمیر — آهنك مطبعه‌سی

۱۳۳۰

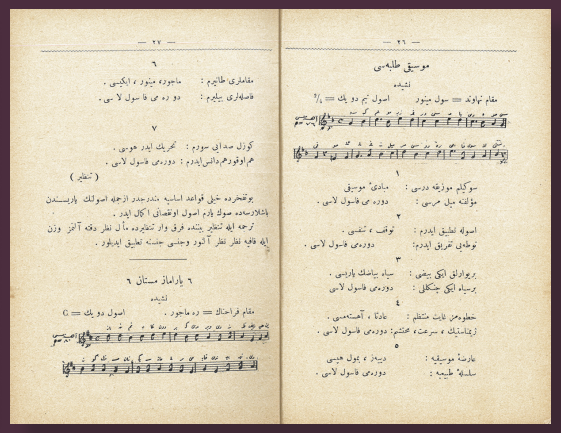
— ۲۶ —

موسیقی طلبه‌سی

نشیده

مقام نهاوند = سول مینور اصول یم دو یك = 9/8

۱

سوکیلم موزیقه درسی : مبادیٔ موسیقی
مؤلفه میل مرسی : دوره‌ی فا سول لا سی .

۲

اصوله تطبیق ایدرم : توقف ، تنفسی .
نوطه‌ی تعریف ایدرم : دوره‌سی فا سول لا سی .

۳

بر یوارلق ایکی بیضی : سیاه یاصمك یاریسی .
بر سیاه ایکی چنگلی : دوره‌سی فا سول لا سی

۴

خطوه‌مز ثابت منتظم : عادتا ، آهسته‌سی .
زیاده‌لیك ، سرعت ، بحثنم : دوره‌سی فا سول لا سی .

۵

عارضهٔ موسیقیه : دیز ، بمول هپسی
سلسلهٔ طبیعیه : دوره‌سی فا سول لا سی .

— ۲۷ —

۶

مقامات طانیم : ماجور ، مینور ، ایکیسی .
فاصله‌لری بیلیرم : دو ره می فا سول لا سی .

۷

کوزل صدالی سودم : تحریك ایدر هپسی .
هم اوقودقم‌ی دانیشدیرم : دوره‌سی فا سول لا سی .

(تنظیر)

یوقاجه‌دن خیلی قواعد اساسیه مندرجدر ازجمله اصولك پارچه‌لندن باشلایوب ده صوك یارم اصول اوقدمای اکمال ایدر .
ترجمه ایله تعلیم بیتدم فرق وار تعلیم‌ده مأل نظر وقفه آلمز وزن ایله قافیه نظر نظر آلدور وجلسه جلسه تعلیق ایدیلور .

۶ پارامباز مستان ۶

نشیده

مقام قراجه‌اشك = ره ماجور . اصول دو یك = C

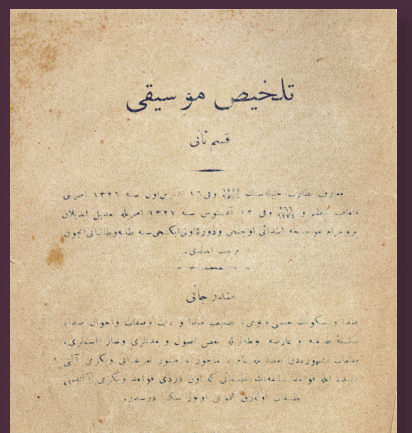
تلخیص موسیقی

قسم ثانی

معارف نظارت جلیله‌سنك ۱۳۱۱ ق ۱۶ تشرین‌اول سنه ۱۳۲۶ امرنامه‌سیله ۱۳۲۷ ق ۱۳ کانون‌اول سنه ۱۳۲۷ امرنامه‌سیله تعدیل اولنان برنامه‌سنه توفیقاً اعدادی اولجه‌سی ودورهٔ اولی ایکنجی سنه‌سی طلبه‌وطالباتی ایچون ترتیب اولنمشدر .

محمد صادق

متدرجاتی

صدا و سکوتك جنسی و نوعی . صدانك و ذات و صفات و احوالی صداء سلسلهٔ طبیعیه و عارضه و مقاماتك بعض اصول و مدارکی و ساز اسملری ، مقامات مشهوره‌دن معمولاتدن مأخوذ و مشهور نغمه‌لرك و کوزل آهنك اولوب اطفال مکتبلرینك بیلمه‌سی لازم اولان درجه‌ده سلسلهٔ طبیعیه و عارضه‌سی و فرق نوطه‌لری و بونلرك تطبیقاتی و بوقدر سکاه قصلنه‌ه‌در .

قدرتلی محمد بیک

استانبول

ارمن آصادوریان و شرکه‌سی مطبعه‌سی

۱۳۳۲

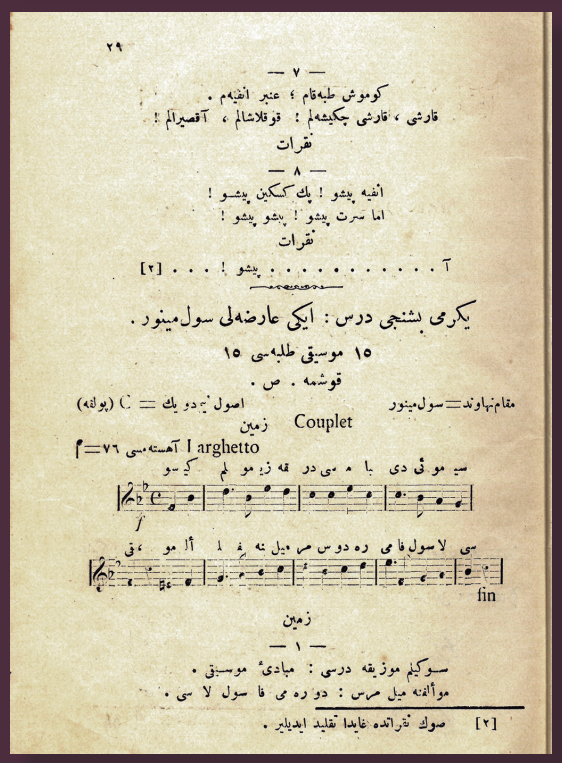
۲۹

— ۷ —

کومونش طبه‌قام ؛ عنبر انفیه‌م .
قارشی ، قارشی چکیشه‌لم ! قوقلاشالم ، آقصیرالم !

نقرات

— ۸ —

انفیه پشو ! پك کسکین پشو !
اما سرت پشو ! پشو پشو !

نقرات

آ . . . . . پشو ! . . . [۲]

یکرمی بشنجی درس : ایکی عارضه‌لی سول مینور .

۱۵ موسیقی طلبه‌سی ۱۵

قوشمه . ص .

مقام نهاوند = سول مینور اصول یه دو یك = C (پوله)

زمین Couplet

Larghetto آهسته‌سی ۷۶ = f

سی مو فی دی با مه‌سی در قه زی مو لم کی سو

لا سول فا می ره دو س می میل نه غ ا أل مو ، فی

fin

زمین

— ۱ —

سوکیلم موزیقه درسی : مبادیٔ موسیقی .
موألفه میل مرسی : دوره‌سی فا سول لا سی .

صوك تقراتده غایدا تقلید ایدیلیر . [۲]

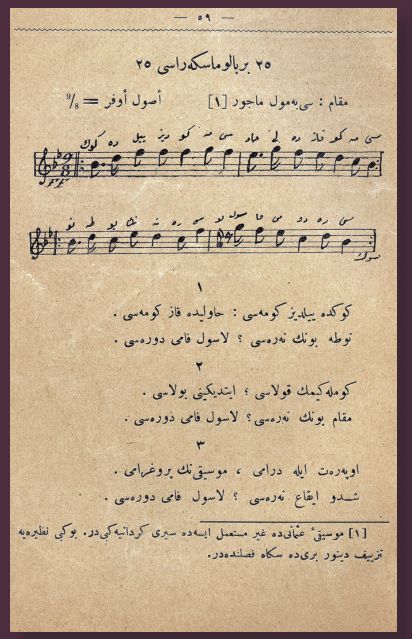
— ۵۹ —

۲۵ بربالوماسکه‌راسی ۲۵

مقام : سی‌به‌مول ماجور [۱] أصول أوفر = 9/8

۱

کوکده بیلدیز کومه‌سی : حاولیده قاز کومه‌سی .
نوطه یونك نه‌ره‌سی ؟ لاسول فامی دوره‌سی .

۲

کومله‌کیمك قولاسی ؛ ایتدیکینی بولاسی .
مقام یونك نه‌ره‌سی ؟ لاسول فامی دوره‌سی .

۳

اویه‌رده ایله درامی ، موسیقینك بروغرامی .
شدو ایقاع نه‌ره‌سی ؟ لاسول فامی دوره‌سی .

[۱] موسیقیٔ عثمانی‌ده غیر مستعمل ایسه‌ده سیری کردانیه‌کی‌در . یوکی نظیریه‌یه تریف دیئور بری‌ده سکاه فصلنه‌ه‌در .

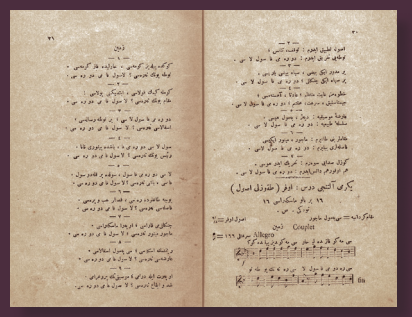

40- Musiki Talebesi, *Sevgilim muzıka dersi Mebadi-i Musiki*, M. Sahip

1. M. Sahip, *Medhal-i Musiki*, Kısm-ı Evvel, İzmir, 1330, s. 29-30 (kapak ve nota)
2. M. Sahip, *Telhis-i Musiki*, Kısm-ı Sani, İstanbul, 1332, s. 26-27 (nota ve güfte)

41- Bir Balo Maskarası, *Gökte yıldız kümesi avluda kaz kümesi*, M. Sahip

1. M. Sahip, *Telhis-i Musiki*, Kısm-ı Sani, İstanbul, 1332, s. 59-60 (kapak, nota ve güfte)
2. M. Sahip, *Medhal-i Musiki*, Kısm-ı Evvel, İzmir, 1330, s. 30-32 (nota ve güfte)

Marşlar, Vatan-Kahramanlık Konulu Şarkılar

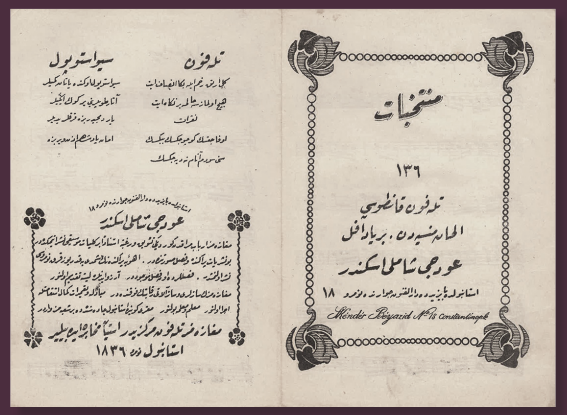

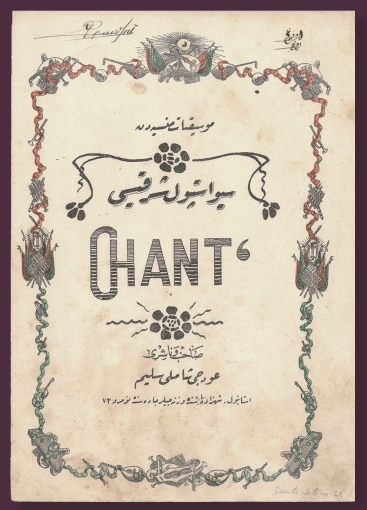

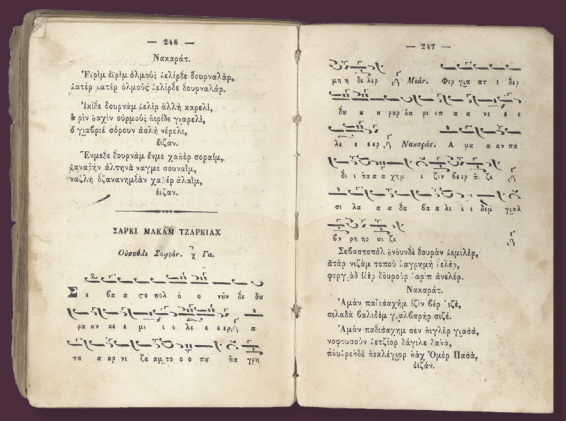

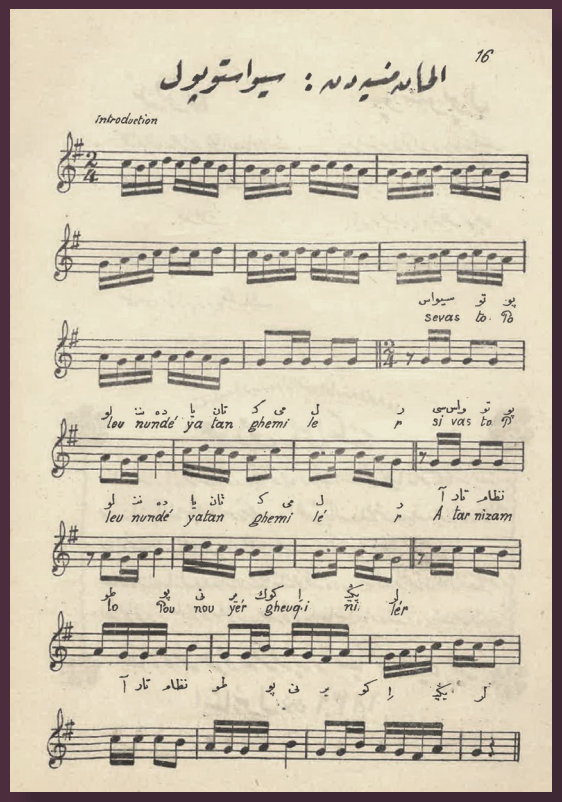

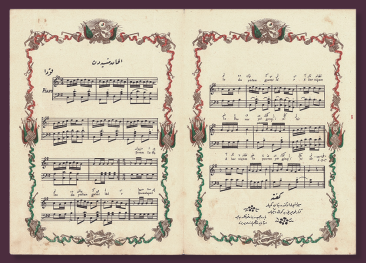

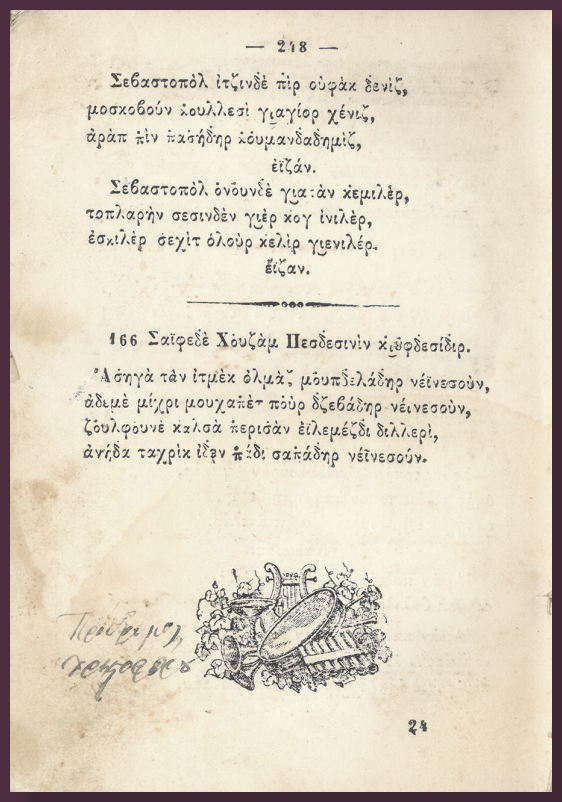

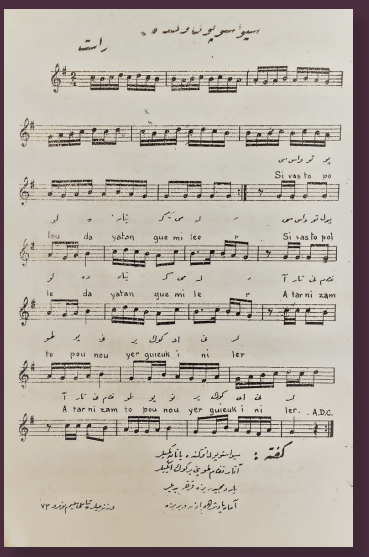

42- Sivastopol Marşı, *Sivastopol önünde duran gemiler*, Rifat Bey

1. Şamlı İskender Yayınları, *Müntehabâ*t 136, İstanbul (ty, 1928 öncesi) (kapak ve nota)
2. Şamlı Selim Yayınları, *Sivastopol Şarkısı Yaprak Nota*, İstanbul (ty. 1928 öncesi) (kapak ve nota)
3. İoannis Zoğrafos (Geyveli), *Apantisma veya Mecmua-i Makamat*, İstanbul, 1856, s. 246-248 (nota ve güfte)
4. Şamlı Selim Yayınları, *Risale-i Musiki*, İstanbul (ty. 1928 öncesi) 16. Sayı (kapak ve nota)
   (Erzurum Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Koleksiyonu, S94944)

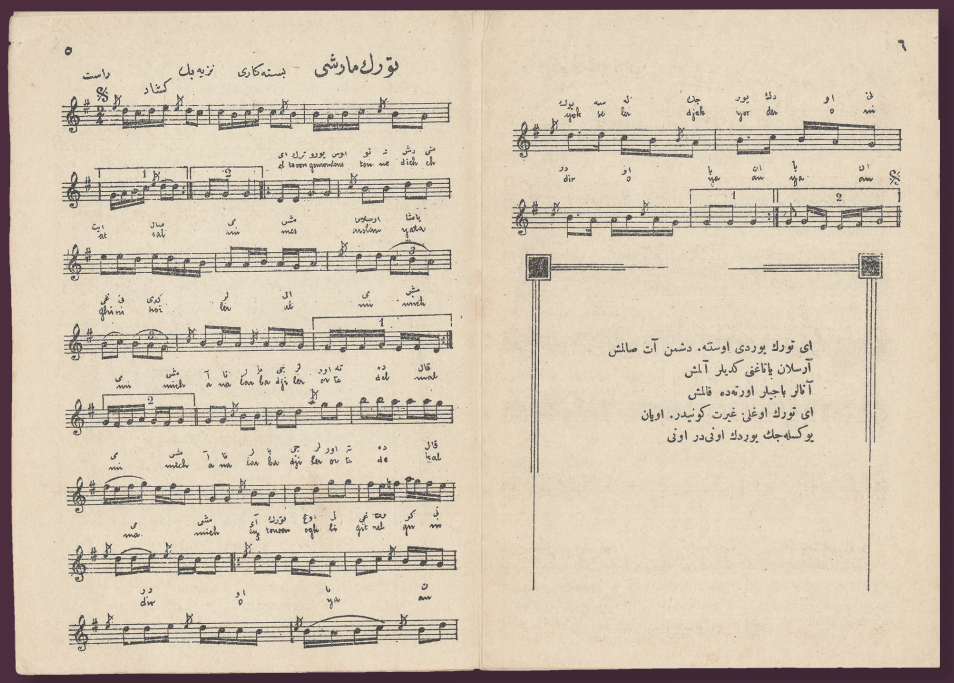

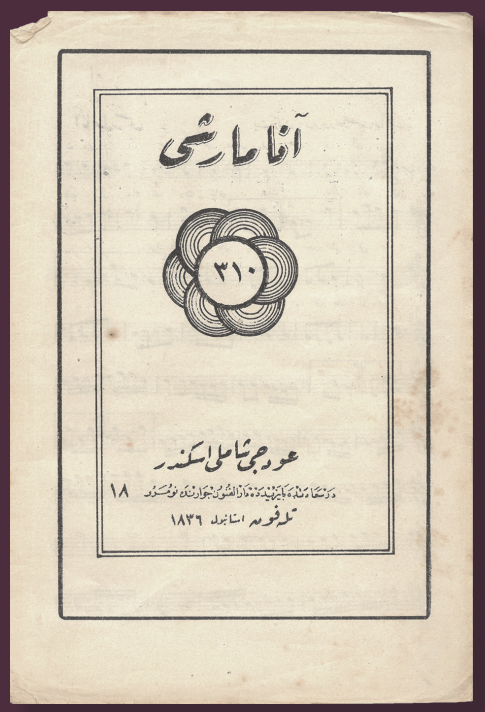

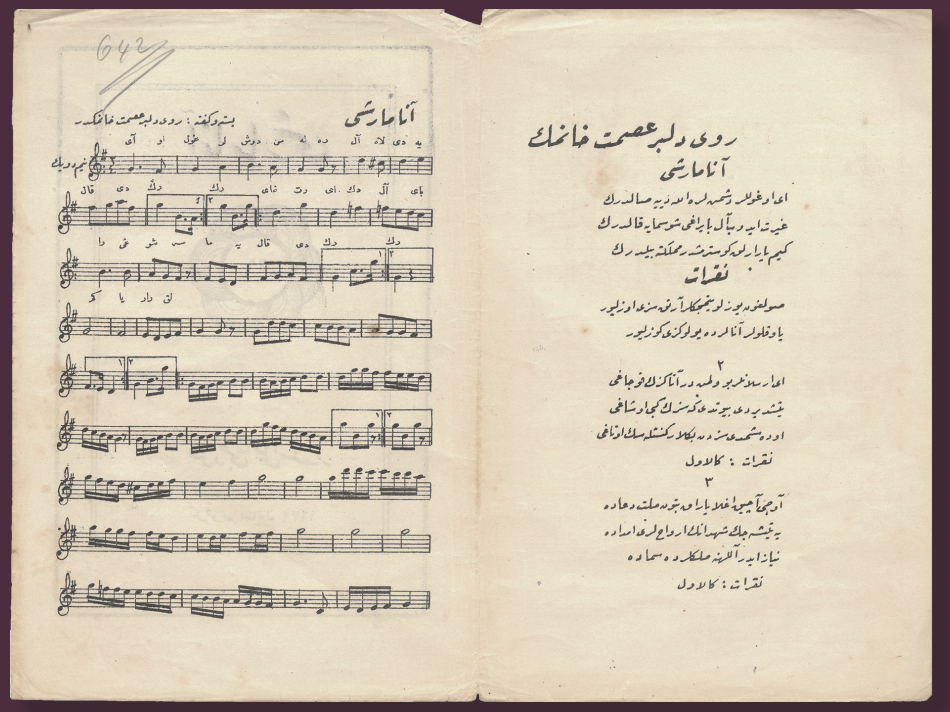

43- Türk Marşı, *Ey Türk yurdu üstüne düşman at salmış*, Nezih Bey

Şamlı Selim Yayınları, *Chant Turc Mekteb Marşları*, 2. Forma, İstanbul (ty. 1928 öncesi) s. 5-6

44- Ana Marşı, *Ey oğullar düşmanlara Allah diye saldırın*, Ruyidilber İsmet Hanım

Şamlı İskender Yayınları, *Müntehabât* 310, İstanbul (ty, 1928 öncesi) (kapak ve nota)

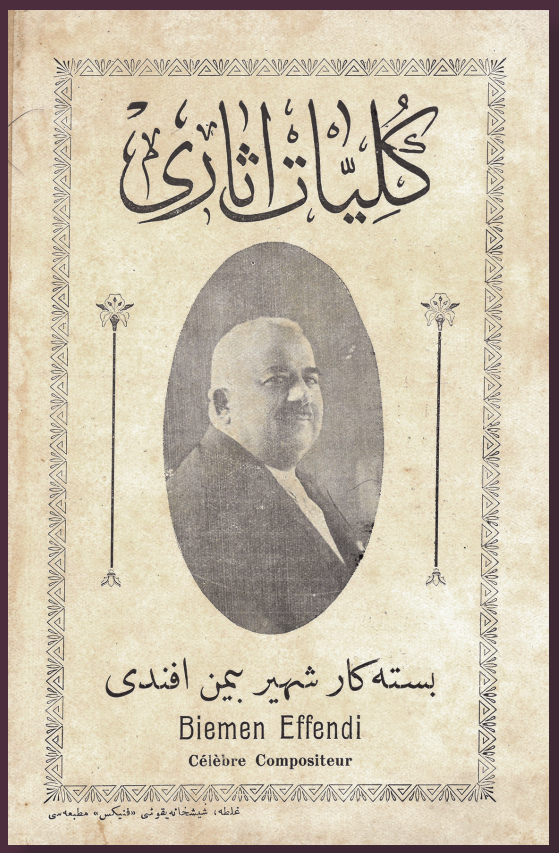

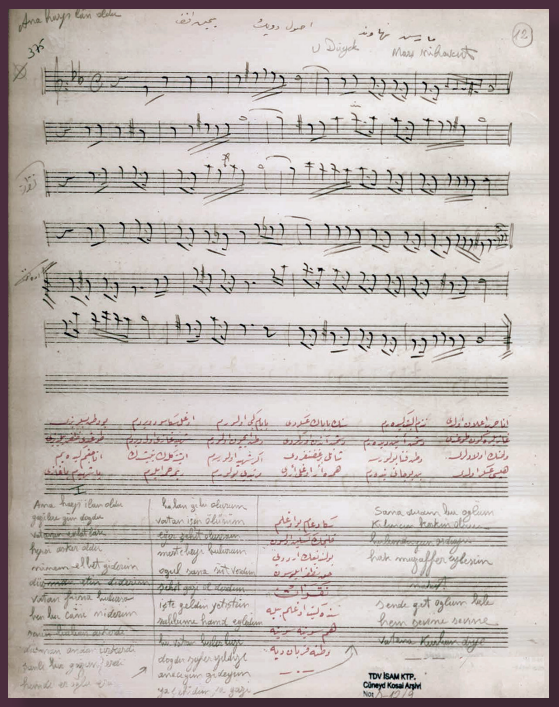

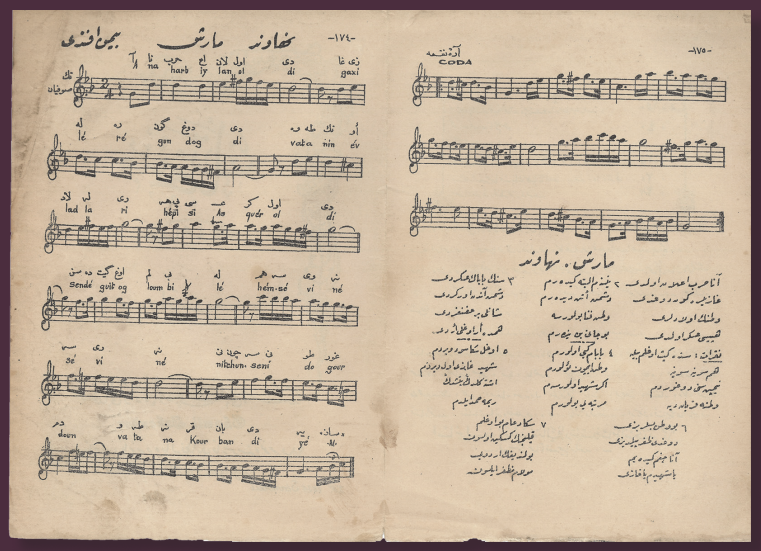

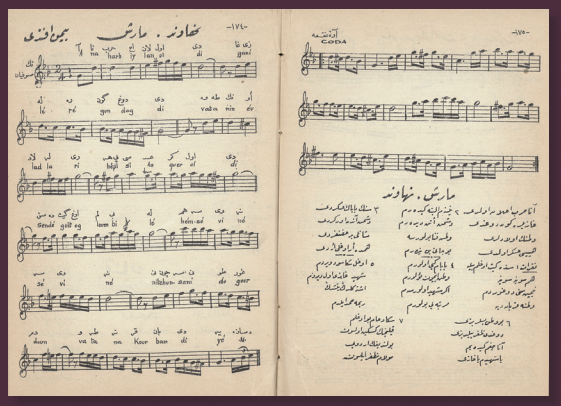

45- Nihavent Marş, *Ana harb ilan oldu*, Bimen Efendi

1. Şamlı İskender Yayınları, *Müntehabât* 451, İstanbul (ty, 1928 öncesi) (kapak ve nota)
2. Şamlı İskender Yayınları, *Bestekâr-ı Şehir Bimen Efendi Külliyat-ı Asarı*, İstanbul (ty, 1928 öncesi) s. 174-175 (kapak ve nota)
3. El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, D-12/9

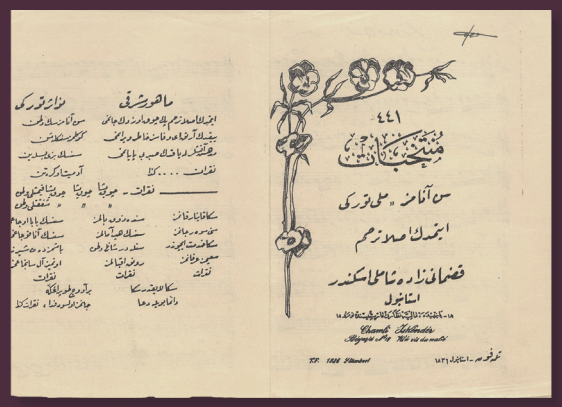

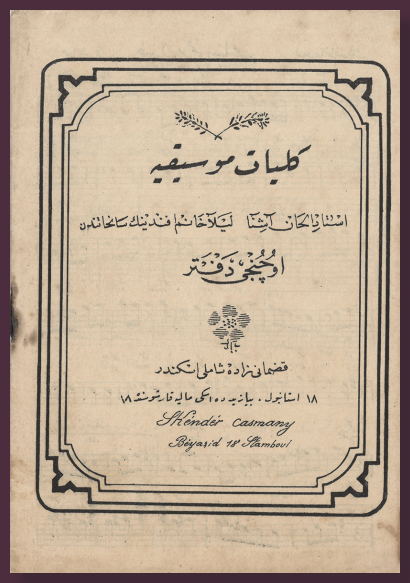

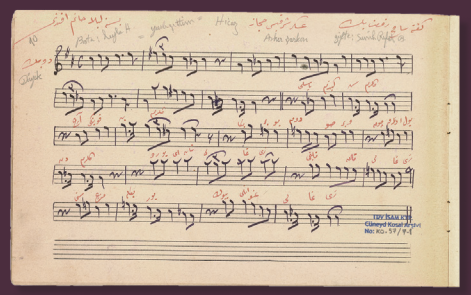

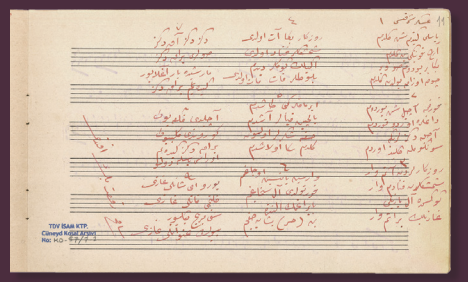

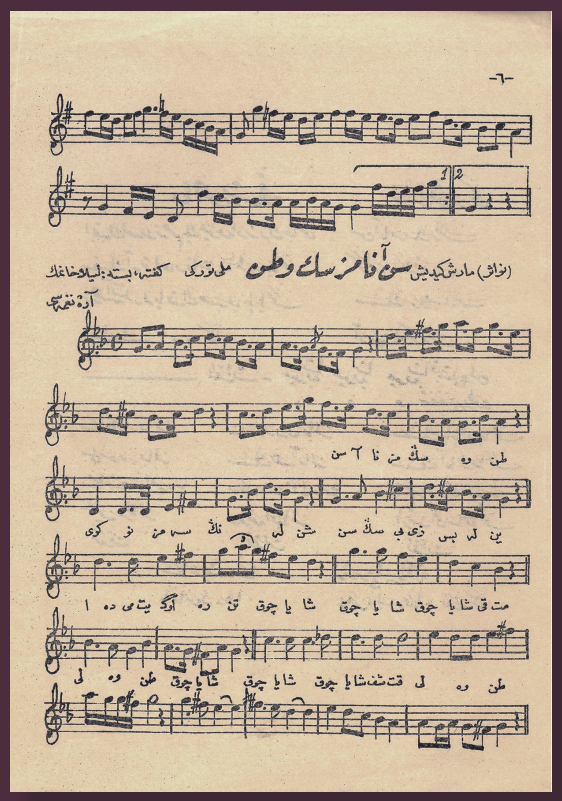

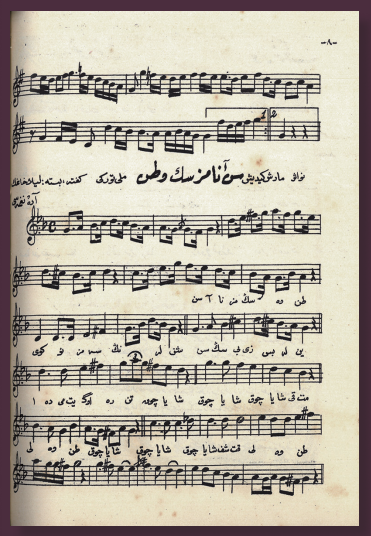

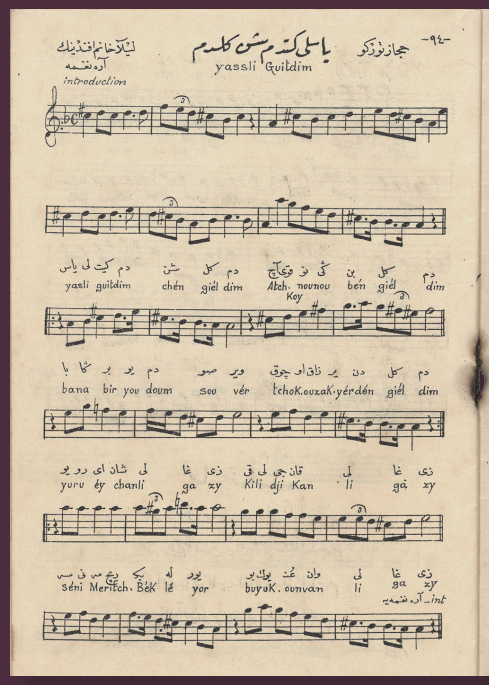

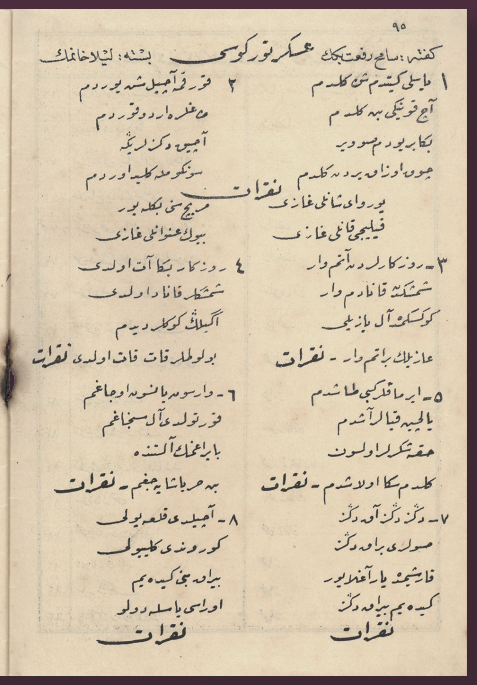

46- Milli Türkü, *Sen anamızsın vatan*, Leyla Hanım

1. Şamlı İskender Yayınları, *Müntehabât* 441, İstanbul (ty, 1928 öncesi) (kapak ve nota)
2. Onnik Zaduryan Yayınları, *Nevhat* 274, Dersaadet, 1338 (kapak ve nota)

47- Asker Türküsü, *Yaslı gittim şen geldim*, Leyla Hanım

1. Şamlı İskender Yayınları, *Külliyat-ı Musiki*, Üçüncü Defter, İstanbul, 1338, s. 94-95 (kapak ve nota)
2. El yazısı nota, İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, KD-57/7-1

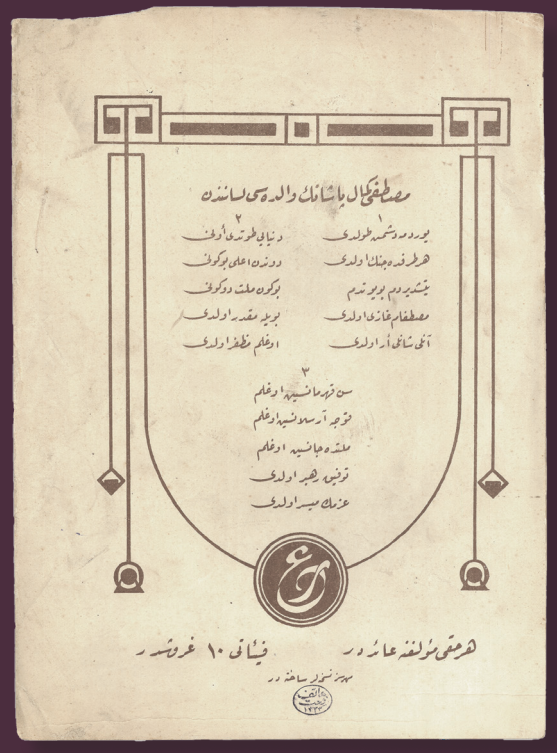

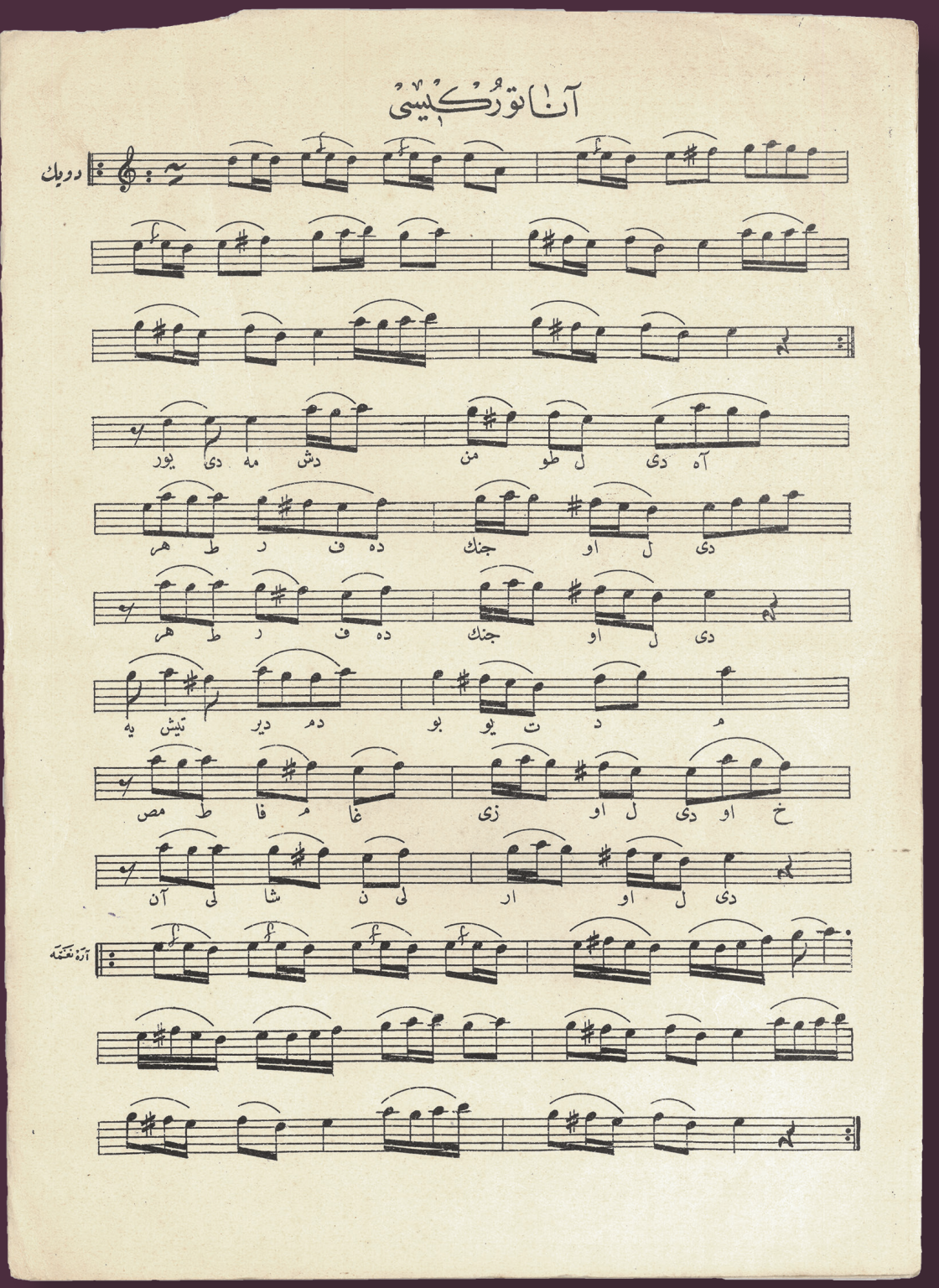

48- Ana Türküsü, *Yurduma düşman doldu*, Ali Rifat Bey

Ali Rifat Bey, *Ana Türküsü*, Hilal Matbaası, İstanbul (ty. 1928 öncesi) (kapak, nota ve güfte)

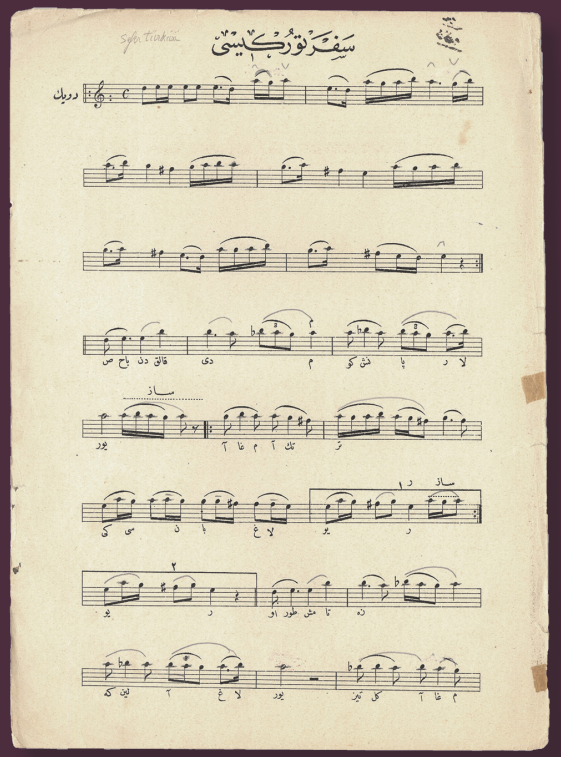

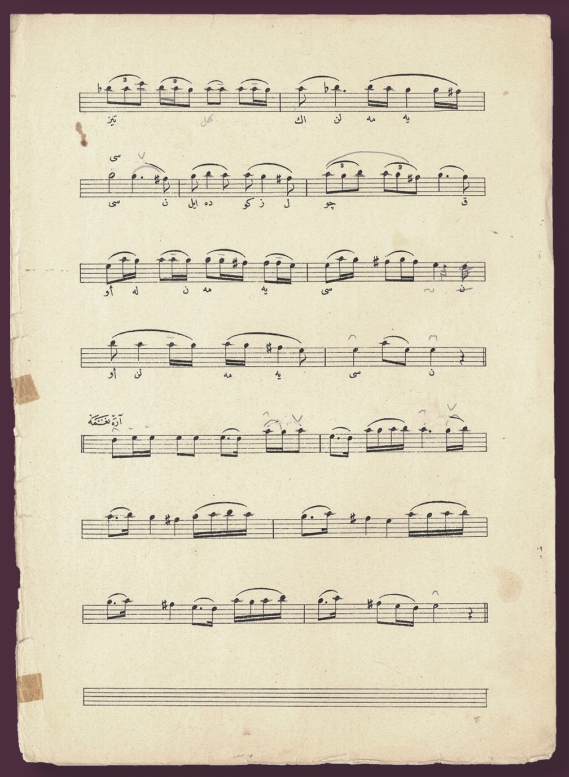

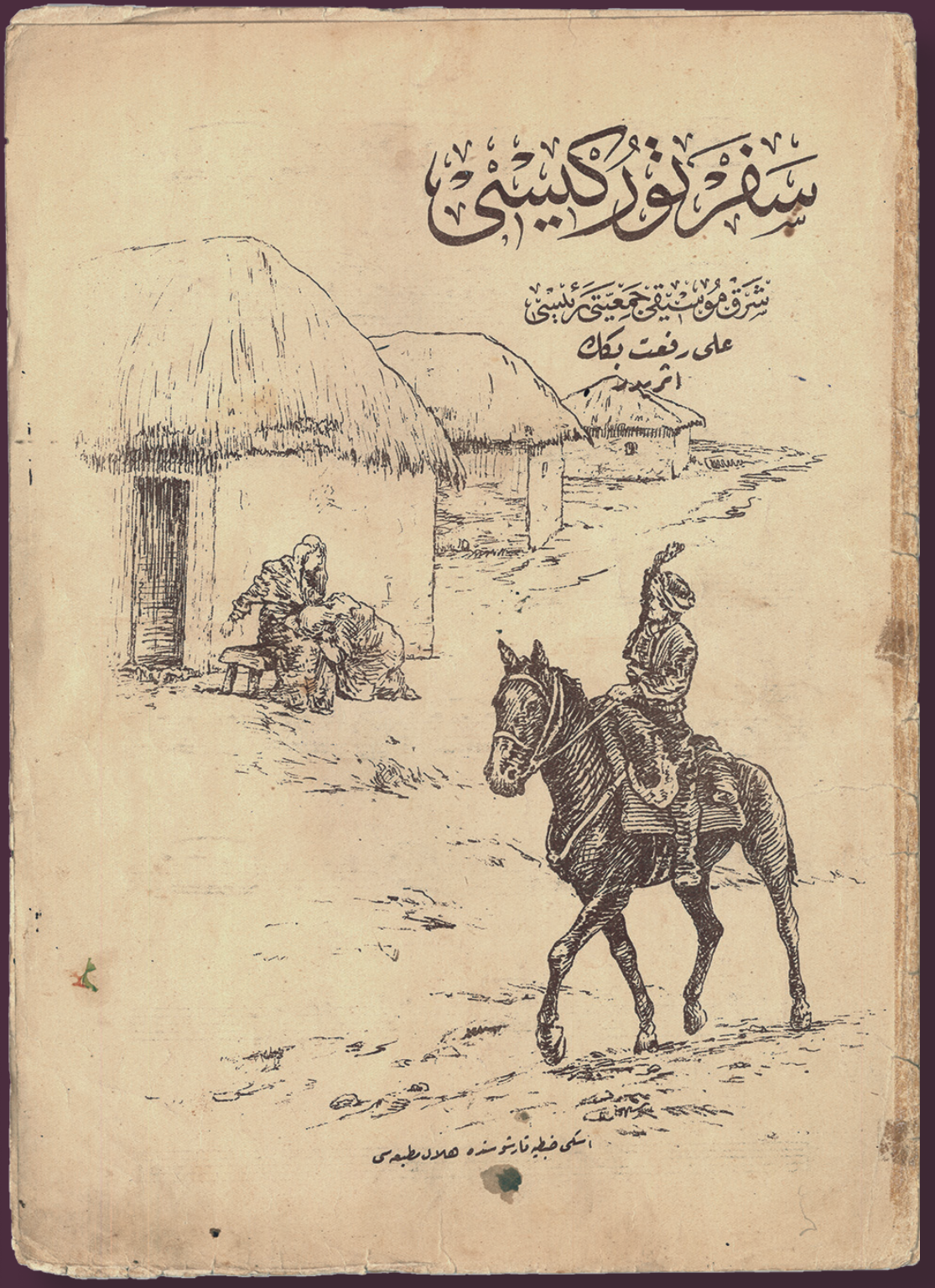

49- Sefer Türküsü, *Sabahtan kalktım güneş parlıyor,* Ali Rifat Bey

Ali Rifat Bey, *Sefer Türküsü*, Hilal Matbaası, İstanbul (ty. 1928 öncesi) (kapak ve nota)

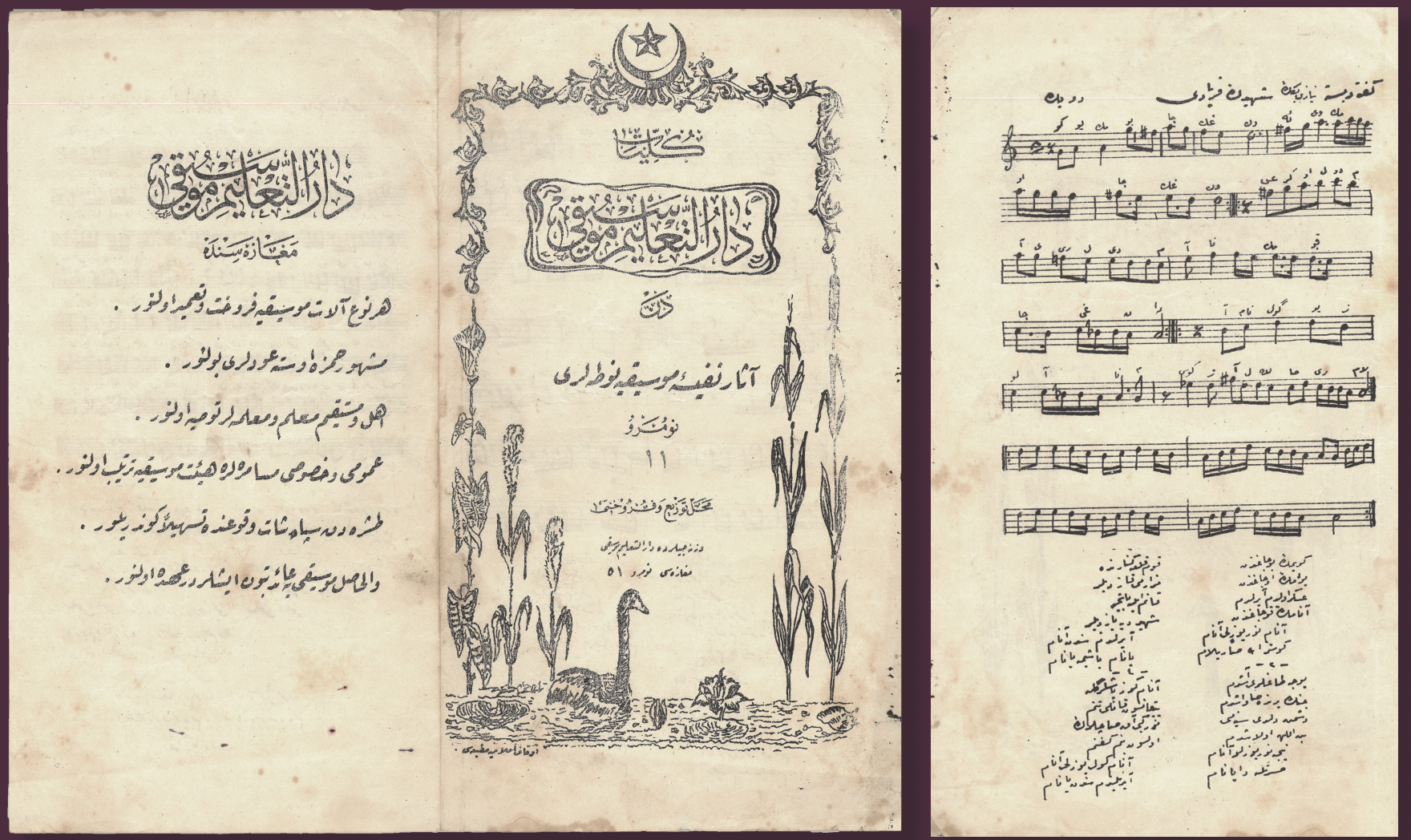

50- Şehidin Feryadı, *Köyümün bucağından*, Niyazi Bey

Külliyat-ı Darüttalim-i Musiki, Üçüncü Defter, No: 11, İstanbul (ty. 1928 öncesi) (kapak ve nota)

15

بالعموم مکاتب عثمانیه مخصوص

مکتب مارشلری

۲ نجی فورمه فیاقی ۲ غروشدر.

CHANT TURC

صاحب وناشری

سلیم ملی

استانبولده وزنه جبلرده نومرو ۷۳

هلال مطبعه سی

رومِ ایلی مارشی

مکتب تفیضه موسیقی معلمی حافظ مصطفی افندی

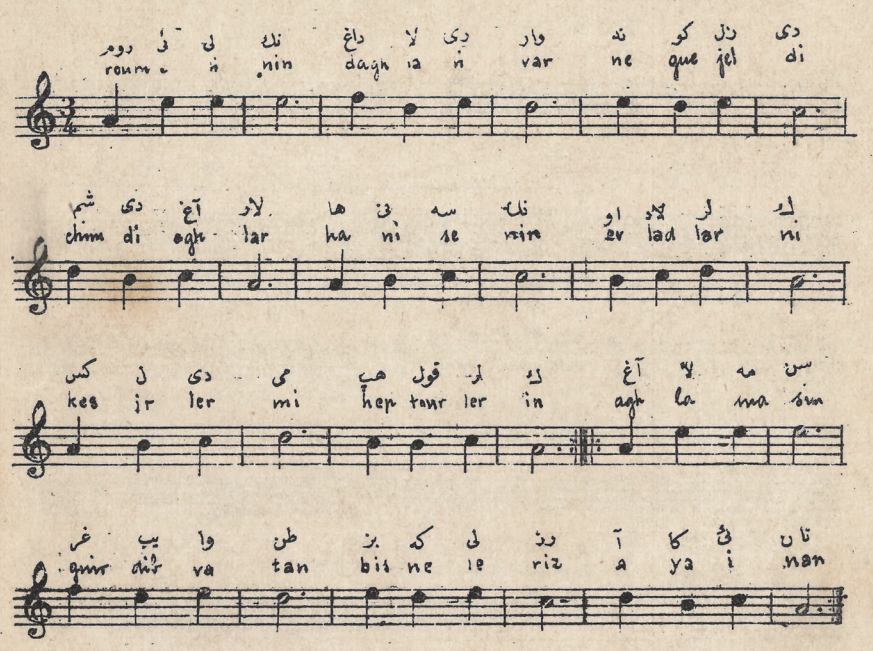

روم ایلینك طاغلری وار
نه کوزلدر شمدی آغلار
جاغلایانلر بیله صرصمش
حزن ایله ایکلدین آه وار
آغلامه سن غریب وطن
بز کلیرز سکا ایتان

داغلارنده بایقوشلر وار
اوجاغنده ماتم چاغلار
هانی بزم کوزل بایراق
یره دوشمش هجرانلر وار
ایضا
هانی سنك اولادلرك
کسلدی می قنادلرك

قاتل دشمن باق نه یاپدی
کوزل سینه کده هپ قان وار
ایضاً
اولادلرم سز وارسکز
امیدلرم سزلرسکز
ایشته سینه م قان اچنده
جاوحاحق یتشکز
ایضاً
سن اولدك اولادك وار
یتیشیور سکا قربان
ایتان بزم قانمز وار
قورتارمغه عهدمز وار
ایضاً

51- Rumeli Marşı, *Rumeli'nin dağları var,* Hafız Mustafa Efendi

Şamlı Selim Yayınları, *Chant Turc Mekteb Marşları*, 2. Forma, İstanbul (ty. 1928 öncesi) s. 12

ملي مارش — احسان خانم افندي

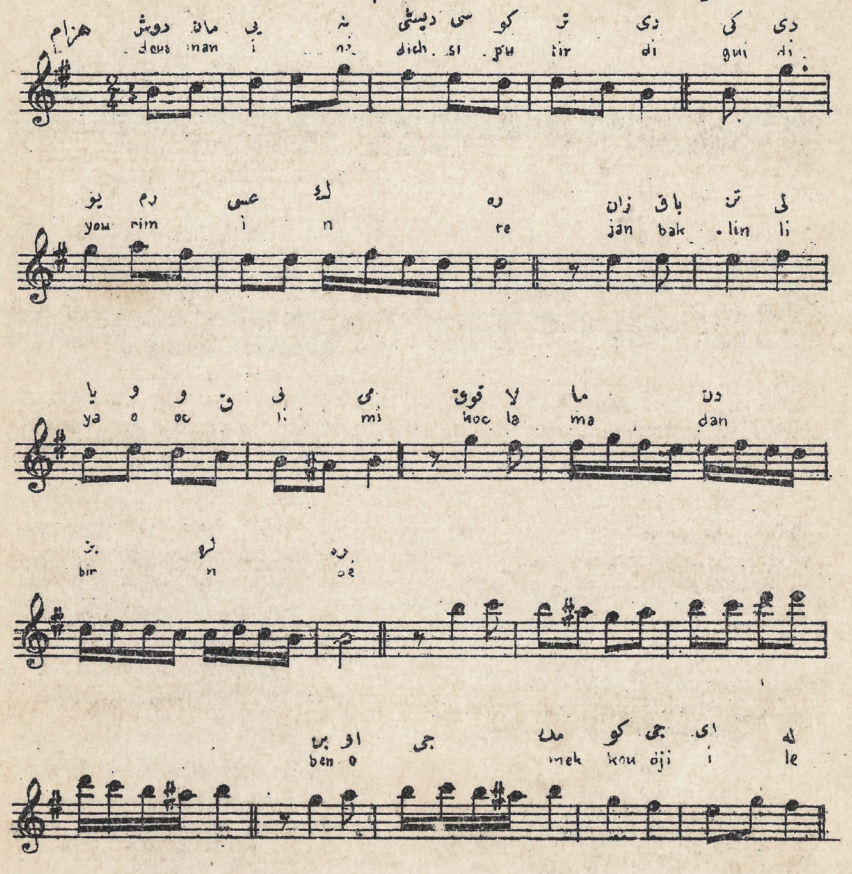

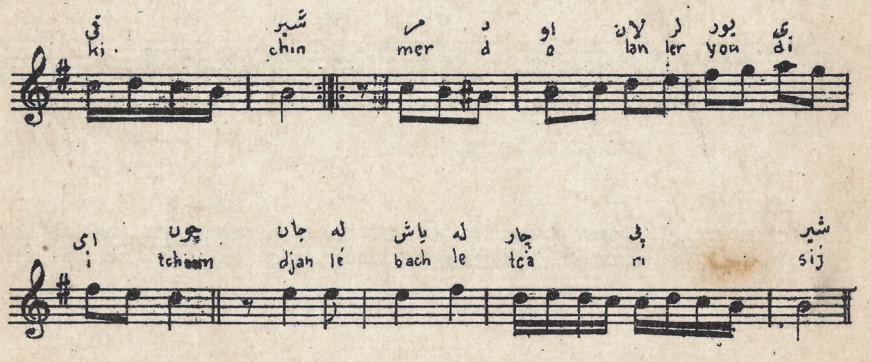

دشمن يڭه ديش كوسترددي كيديبورم عسكره
زانباق تنلي ياووقلبمي قوقلامادن بركره
بن اوچمك كوجي ايله كيديبورم سفره

نقرات

قال سلامت اناجغم اره سلاح ياقيشير
مرد اولانلو يوردي ايچون جانله باشله چاريشير

—

آيلر بيللر كلدي كچدي كين كچمدي كوكلدن
بن بر مرد تورك اولادي‌يم قاچاري‌م ئولومدن
بوچ كوزمده توتر ايكن ئولوم قورقسون اوكومدن

نقرات

قال سلامت آناجغم دعاك بكا يتيشير
بن جهانكير اولادي‌يم جنكده ئولوم ياقيشير

—

كيده چكم يارالانمش وطنمك هريانى
تونمز اولمش اوجاقلريمك تازين چيقان دومانى
شو آجيقلى داوول سسمى وطنمك فغانى

نقرات

قال سلامت آناجغم سفر يولى اوزوندر
سينه‌م اوزم وطنمك سوكيسيله طولغوندر

—

كل اوپه‌يم آناجغم او آق صاچلى باشكى
آغلاما كل يوزلى ياريم سيل كوزينك ياشنى
چيكنه‌ته‌مم اجداديمك طوبراغنى طاشنى

نقرات

قال سلامت آناجغم قارلى طاغلر يولدر
دشمنلردن اوج آله‌جق قيليجمله قولدر

—

كيديبورم آهو كوزلوم نه‌دن صوغوق الدك
نه‌دن صولدى يشاغكده پنبه آچان كلدك
بن قيرلانغيچ قوشى‌يم بن شمدى غربت ، ايللرم

نقرات

قال سلامت نازلى يارم عشقك بكا قوتدر .
بلكه شهيد اولمق ، بلكه غازى دونمك قسمتدر

52- Milli Marş, *Düşman yine diş gösterdi gidiyorum askere*, İhsan Hanımefendi

Şamlı Selim Yayınları, *Chant Turc Mekteb Marşları*, 2. Forma, İstanbul (ty. 1928 öncesi) s. 10-11

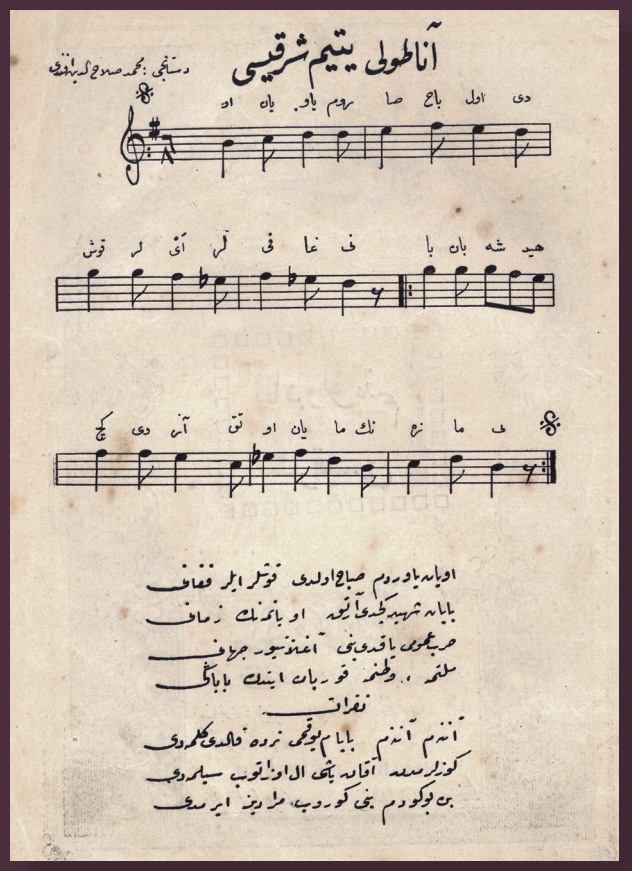

انادولی یتیم شرقیسی

اویان یاورم صباح اولدی شفق یی آتیور
او قهرمان باباجنك قان ایچنده یاتیور
بتون دنیا خنجر اولدی جکرمه باتیور
نقرات

آننه جکم بن بابامی کوردم کیجه رؤیامده
او قهرمان باباجغم شهید اولمش قاوغاده
بوندن صکره راحتلق یوق بزه ارتق دنیاده
نقرات

قرده شمله بکلیورز هر آقشام پنجره ده
بنم آرسلان باباجغم عجب شمدی نره ده
اومبارك کیمسکلری هانکی طاغده دره ده
نقرات

غازی پاشا عسکرلرله یونانلی یی أزمشدر
نه قهرمان نومایندر اوروپانی کزمشدر
یونانلیلر شمدنصکره اردونمزدن بزمشدر
نقرات

ای اللهم غازی پاشا یه سکا امانت
یتملری قورتاره حق ایچون صاحب عدالت
بو دنیاده ملتمز بولمالیدر سعادت
نقرات

سیاحنده غازی پاشا چوق یرلری کزه جك
یونانلینك قفاسنی ایچق اودر أزه جك
استحکامده عسکرلری بتون تفتیش ایده جك
نقرات

آننه م بکا یاورم دیدی بابالك اولدیسه شهید
نه دن بویله اوزولورسك ارتق اولدك بریکیت
هایدی سن ده بابالك کبی کیت دشمنی ربادایت
نقرات

بابامزی قربان ویردك بو ملتك یولنه
ارسلان کبی صالدیرمشدی صاغنه هم صولنه
کیم آجیاز ای قرده شم بویله شهید اوغلنه
نقرات

حر یاشایان ملتمه زنجیر کمند اوردورمام
وطنمده او یابانجی آیاقلری طوردیرمام
وطنمك استقامی اوز قلبمده اونوتمام
نقرات

بزه شهرت قازاندیردی بوعسکرلك اوجاغی
بولك ایچون سوه رم یك بو آل یشیل سنجاغی
بوندن صکره هیچ یاقبشماز بزه آما قوجاغی
نقرات

53- Anadolu Yetim Şarkısı, *Uyan yavrum sabah oldu kuşlar eyler figanı,* Destancı Mehmed Selahaddin Efendi
Şamlı İskender Yayınları, *Müntehabât* 599, İstanbul (ty, 1928 öncesi) (kapak, nota ve güfte)

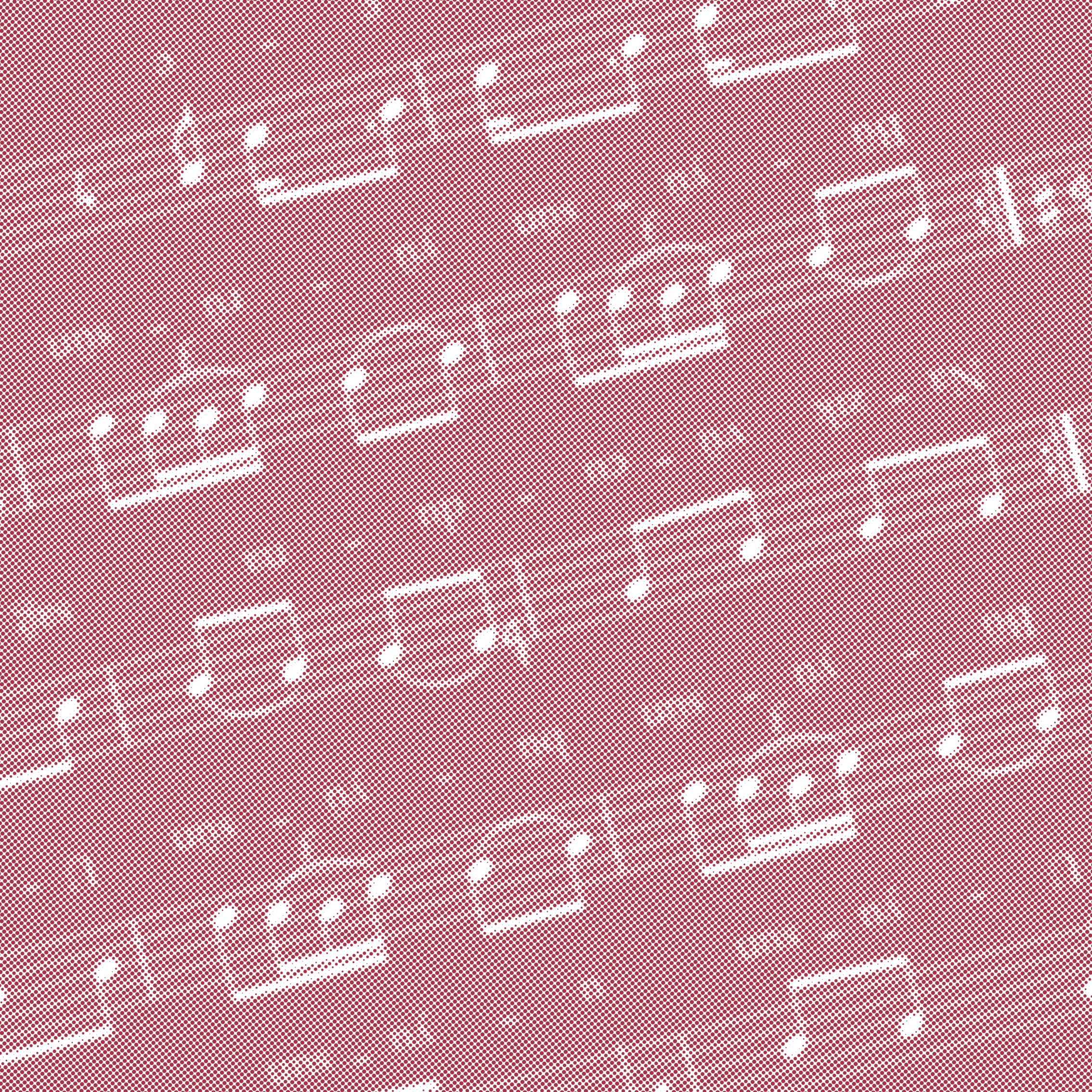

Notalar ve Ses Kayıtları

Ninni

"Dağda tavşanlar uyur ninni"

Beste: Tanburi Cemil Bey

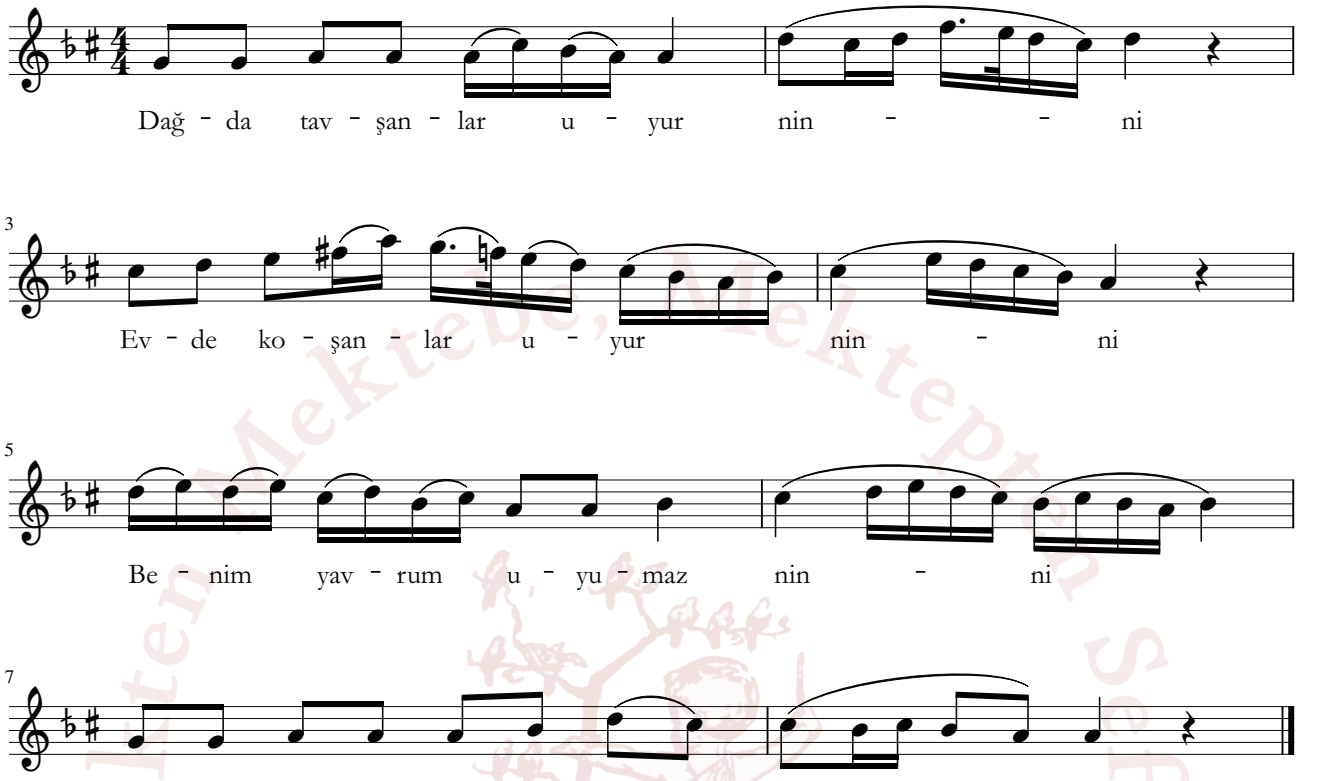

Dağda tavşanlar uyur ninni
Evde koşanlar uyur ninni
Benim yavrum uyumaz ninni
Uyusun da büyüsün ninni

Kaynak: Şamlı Tevfik ve İskender Yayınları, No: 70

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Geç Dönem Osmanlı Çocuk Şarkıları

Umur'un Ninnisi

"Uyusun, uyusun, Umur'a ninni"

Beste: Mehmet Baha

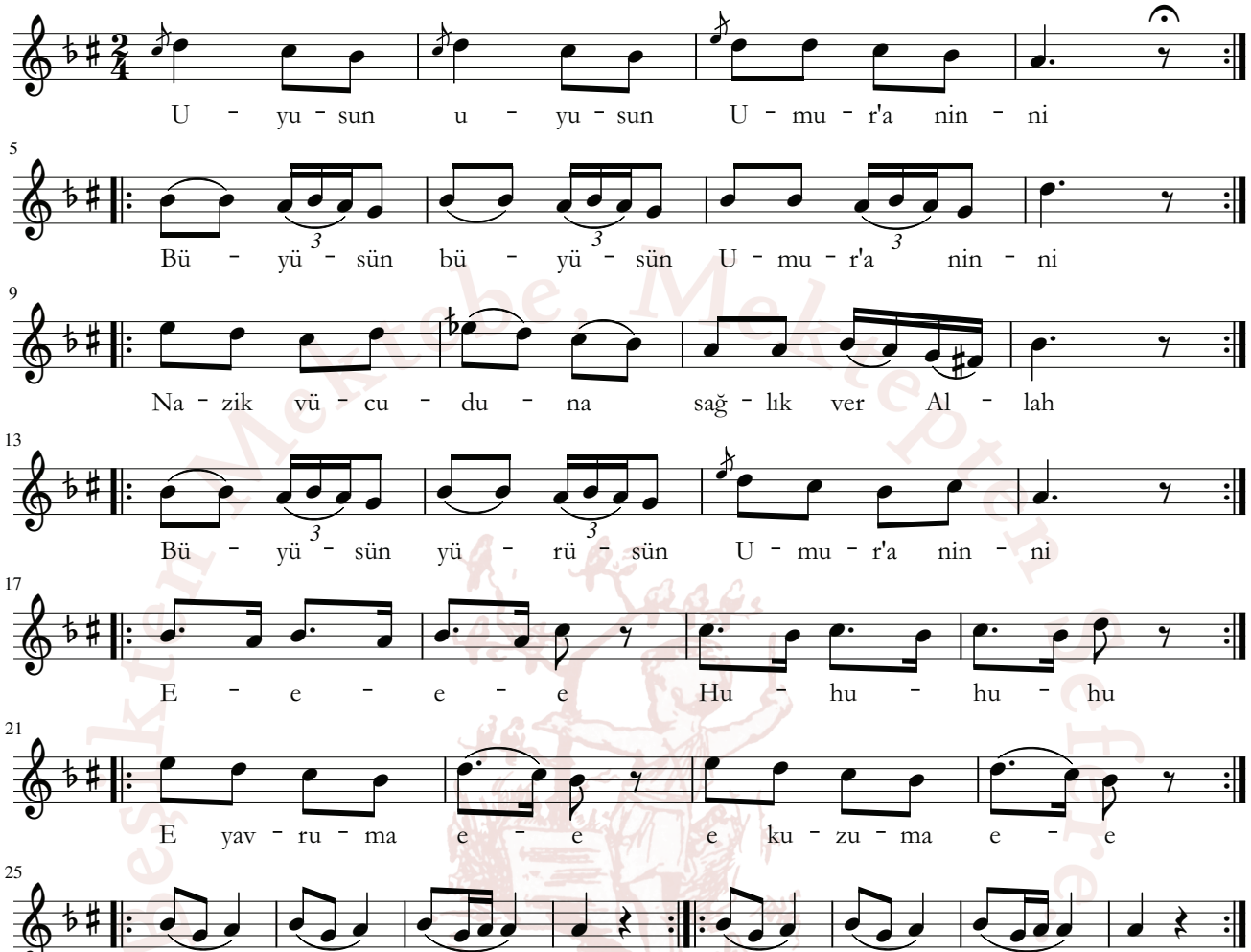

Uyusun uyusun Umur'a ninni
Büyüsün büyüsün Umur'a ninni
Nazik vücuduna sağlık ver Allah
Büyüsün yürüsün Umur'a ninni

E e e e, hu hu hu hu
E yavruma e e, e kuzuma e e
Hu hu hu hu hu hu hu hu
Hu hu hu hu hu hu hu hu

Kaynak: Âlem-i Musiki, s. 80

Geleneksel Çocuk Oyunları Merkezi. Mektepli Osmanlı Çocuk Şarkıları

Türk'ün Ninnisi

"Uyu yavrum görme zalim düşmanların yüzünü"

Beste: Muallim İsmail Hakkı Bey
Güfte: Nezihe Muhiddin Hanım

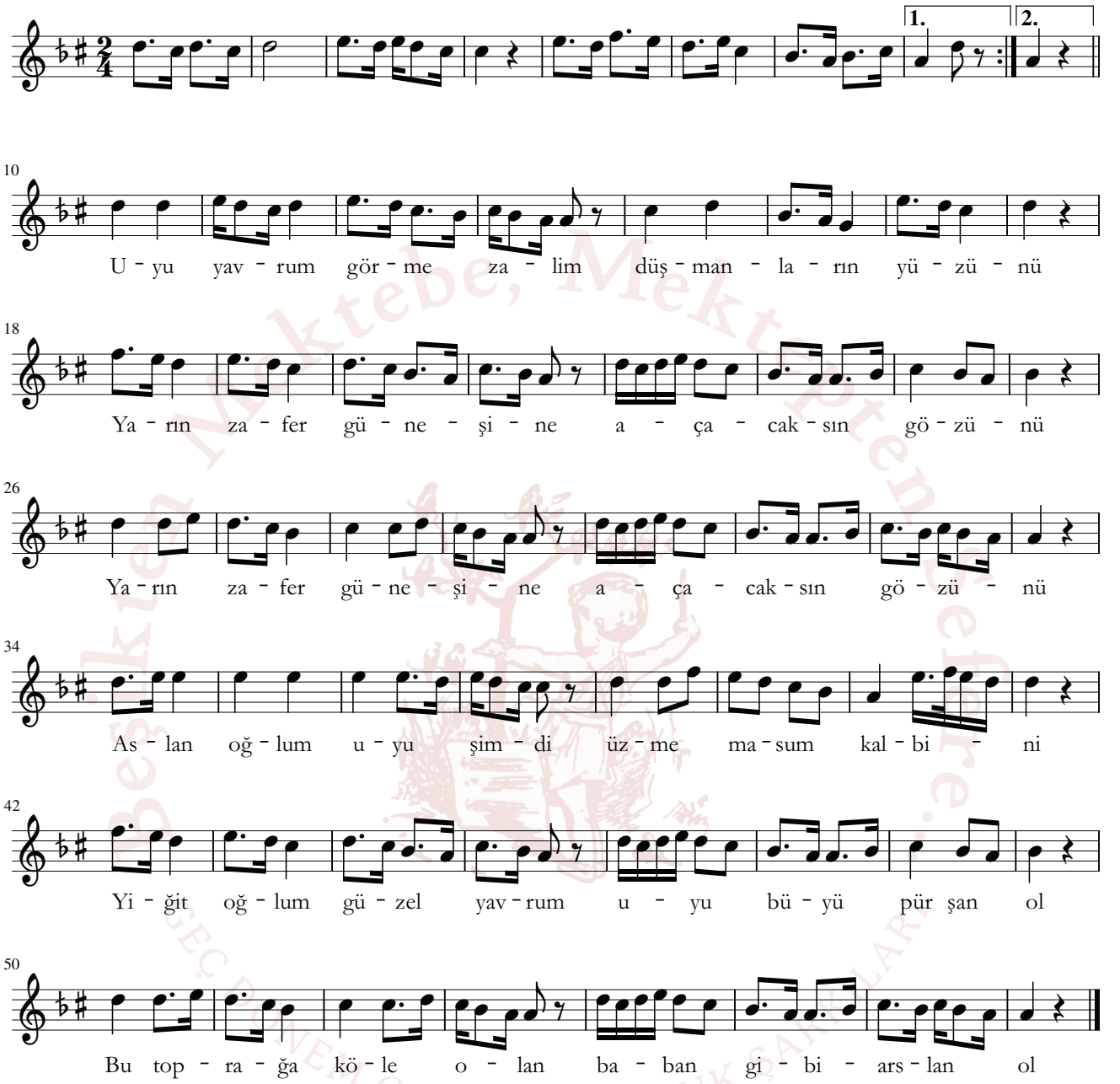

Uyu yavrum görme zalim düşmanların yüzünü
Yarın zafer güneşine açacaksın gözünü
Arslan oğlum uyu şimdi üzme masum kalbini
Yiğit oğlum güzel yavrum uyu büyü pür şan ol
Bu toprağa köle olan baban gibi arslan ol

Ne ağlarsın tosun yavru hilali mi özledin
Akşam oldu gün karardı orduyu mu gözledin
Gül yüzünle nur gözünle mahzun gönlü süsledin
Uyu yavrum büyü oğlum intikam al pür şan ol
Kavga varsa durma koş git deden gibi kurban ol

Kaynak: Milli Marş, Mürettibi: Muallim İsmail Hakkı Bey, s. 15

Anneciğim

"Yatağımda uyur iken"

Beste: Gomidas Vartapet
Güfte: Ahmet Cevat Bey

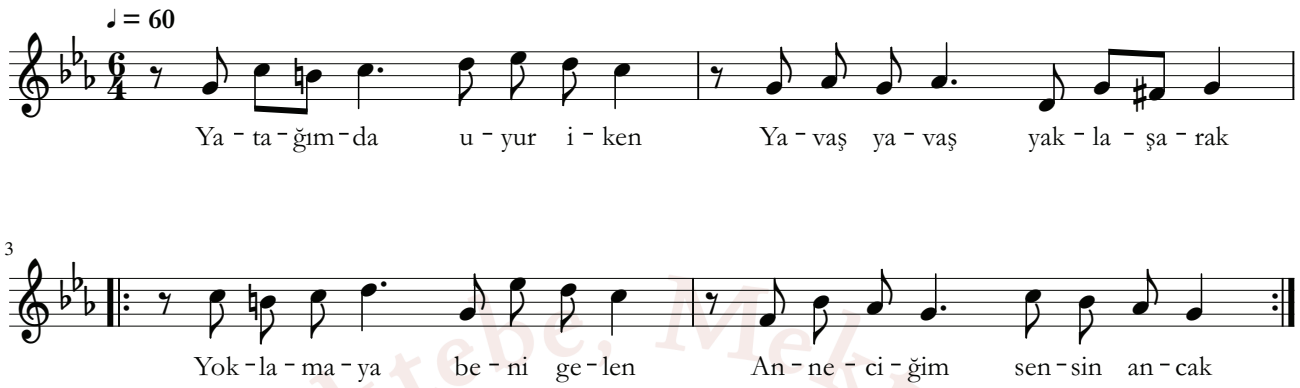

1.
Yatağımda uyur iken
Yavaş yavaş yaklaşarak
Yoklamaya beni gelen
Anneciğim sensin ancak

2.
Bir kabahat işler iken
Şefkat ile paylayarak
Kimdir bana söz söyleyen
Anneciğim sensin ancak

3.
Gökteki ay parlar iken
Yıldızlara baktırarak
Rabbimizi tarif eden
Anneciğim sensin ancak

4.
İhtiyarlık günlerinde
Şefkat ile hürmet ile
Kimdir seni okşayacak
Anneciğim benim ancak

Kaynak: Celal Sahir, Mehmed Asım, Müntehab Çocuk Şiirleri, İstanbul, 1334, s. 9

Beşiktaş Mektebe Mektepten Sefere... GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Kukuriku

"Güneş battı akşam oldu"

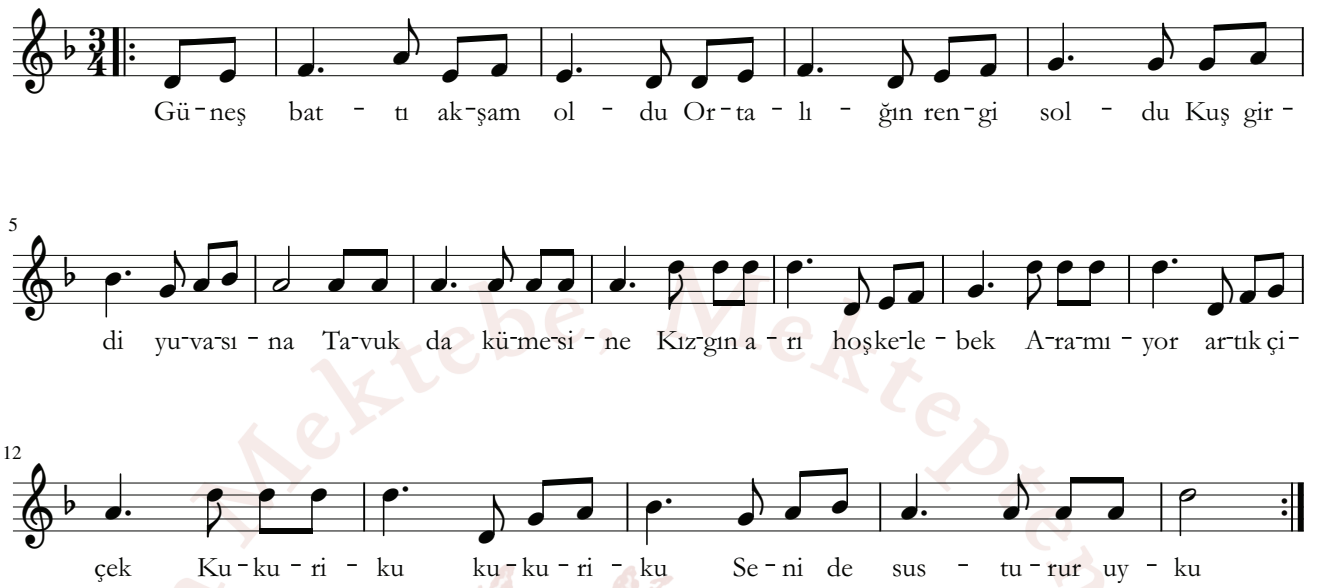

Güneş battı akşam oldu
Ortalığın rengi soldu
Kuş girdi yuvasına
Tavuk da kümesine
Kızgın arı, hoş kelebek
Aramıyor artık çiçek
Kukuriku kukuriku
Seni de susturur uyku

Küçük oda hazırlandı
Lambacığı bile yandı
Yorgun olan vücutlar
Şimdi artık uyuklar
Gözlerimizi yumalım
Allah'tan sıhhat umalım
Kukuriku kukuriku
Her tarafı kaplar uyku

Kaynak: Şamlı Selim Yayınları, Chant Turc Mekteb Marşları, 2. Forma, s. 14

Beşiktaş Mektebe Mektepten Sefere
GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Kuşlar ve Kış

"Küçük kuşlar, küçük kuşlar"

Beste: İzzettin Hümayi Bey

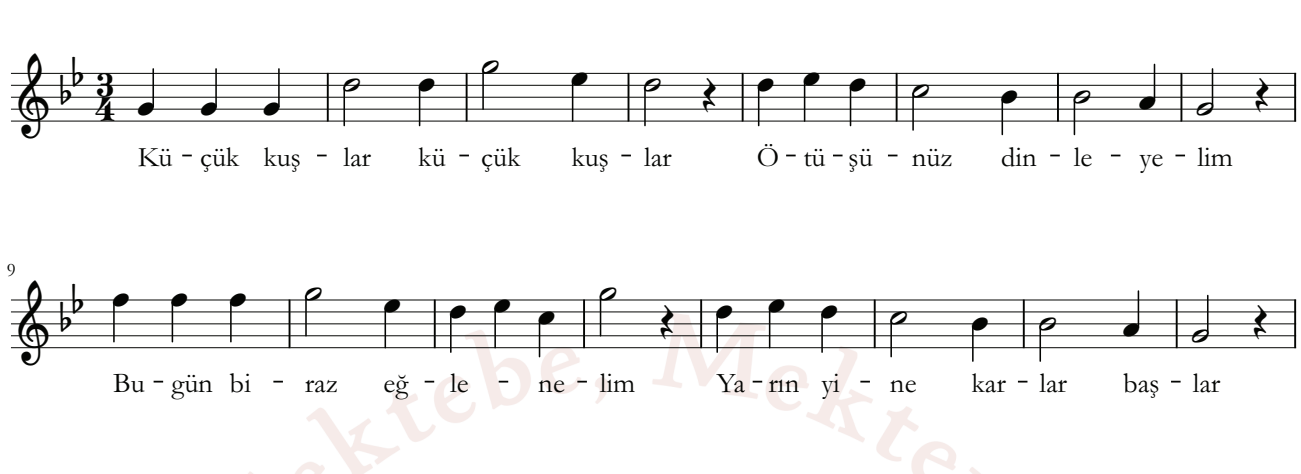

Küçük kuşlar küçük kuşlar
Ötüşünüz dinleyelim
Bugün biraz eğlenelim
Yarın yine karlar başlar

Sesleriniz hep kesilir
Yuvalarınız boş kalır
Her tarafta ağır ağır
Kışın hırçın sesi gelir

Küçük kuşlar minik kuşlar
Cıvıldaşın ötün bugün
Yarın yine karlar başlar
Susarsınız ötün ötün

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Milli Marş Mecmuası, 2. Mecmua, s. 15

Beşiğinden Mektebe, Mektepten Sefere... GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Ankara Ninnisi

"Uyan yavrum uyanacak zamandır"

Usul: Düyek

Beste: İsak Varon Efendi

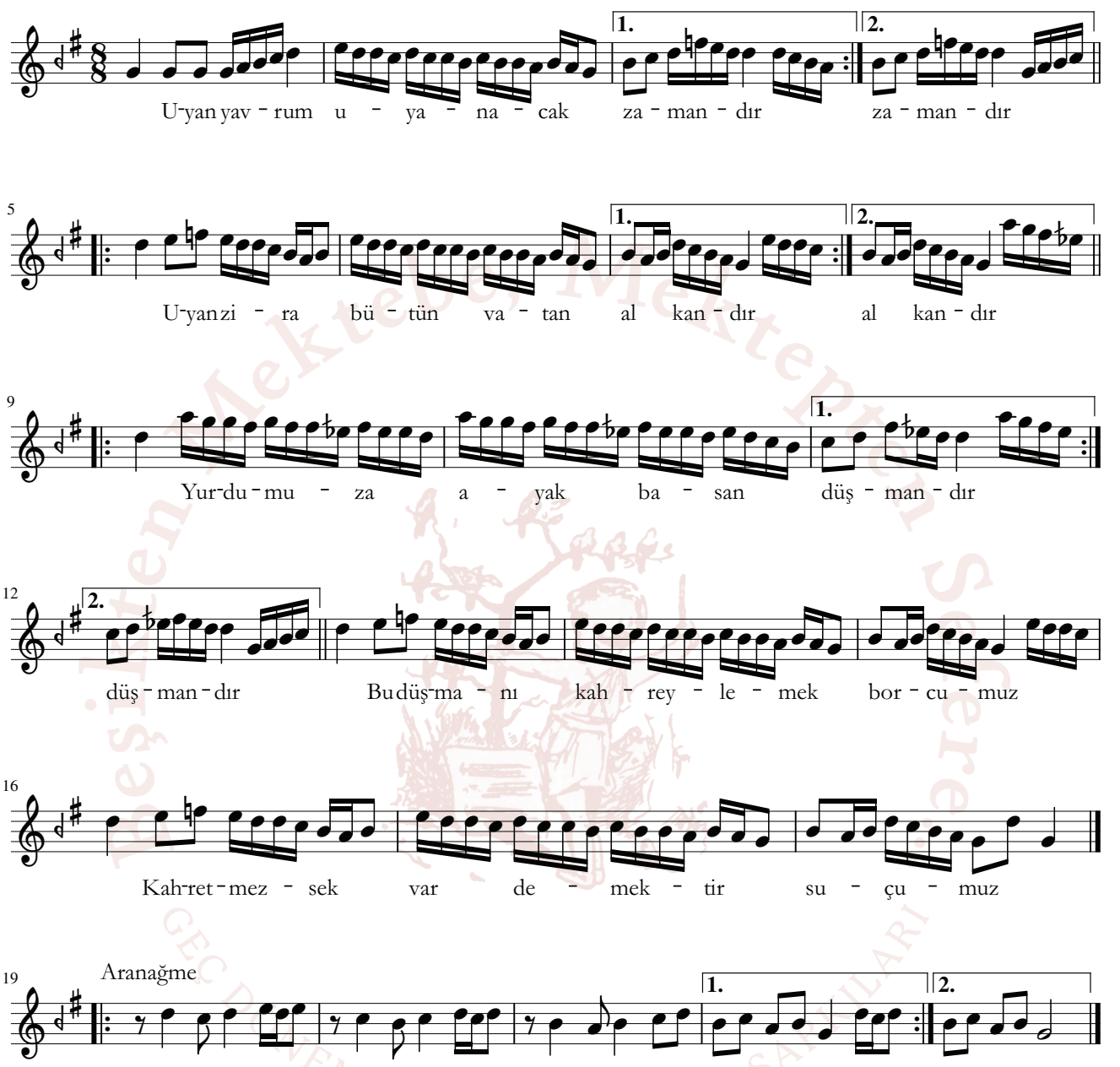

Uyan yavrum uyanacak zamandır
Uyan zira bütün vatan al kandır
Yurdumuza ayak basan düşmandır
Bu düşmanı kahreylemek borcumuz
Kahretmezsek var demektir suçumuz

Uyan yavrum şehid baban kardeşin
Nahak yere öldürülen yoldaşın
Harp ederken yaralanmış dindaşın
Bak ne diyor: Öcümüzü unutma
Hasmı sakın gizli yerde uyutma

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Müntehabat, 338

Sabah

"Şafak söktü çil horozun kalk diyor"

Beste: Gomidas Vartapet
Güfte: Mehmet Emin

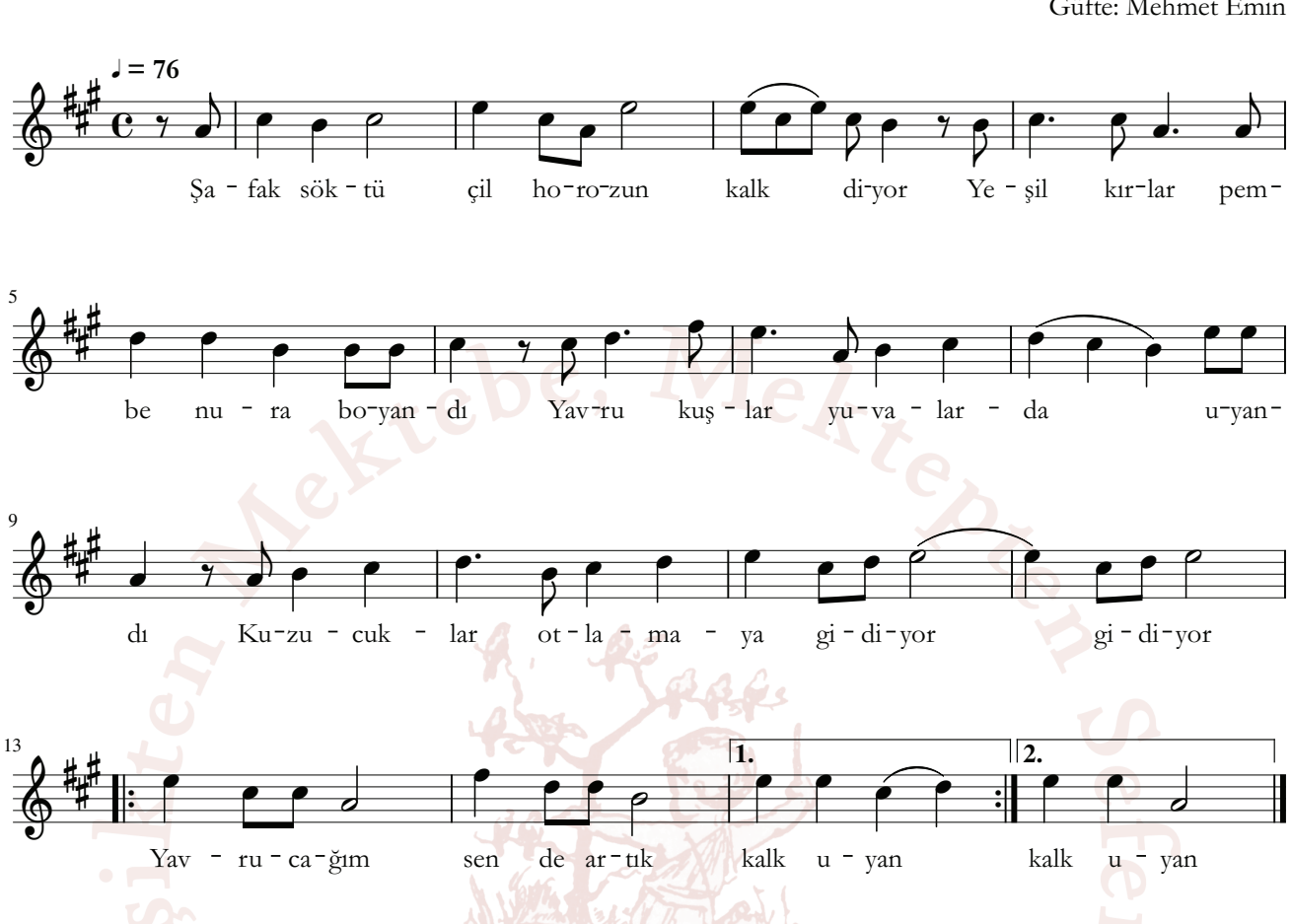

Şafak söktü çil horozun kalk diyor
Yeşil kırlar pembe nura boyandı
Yavru kuşlar yuvalarda uyandı
Kuzucuklar otlamaya gidiyor
Yavrucuğum sen de artık kalk uyan

Bu saatte bak her yerde gayret var
Kimi insan sabanını sürükler
Kimi insan ocağını körükler
Herkes işe kendisini hazırlar
Yavrucağım sen de derse hazırlan

Kaynak: Celal Sahir, Mehmed Asım, Müntehab Çocuk Şiirleri, İstanbul, 1334, s. 45

Siirten Mektebe: Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Çocuk Şarkıları

Ninni

"Uyu cicim işte gece"

Beste: Musiki Muallimi Cemil Bey

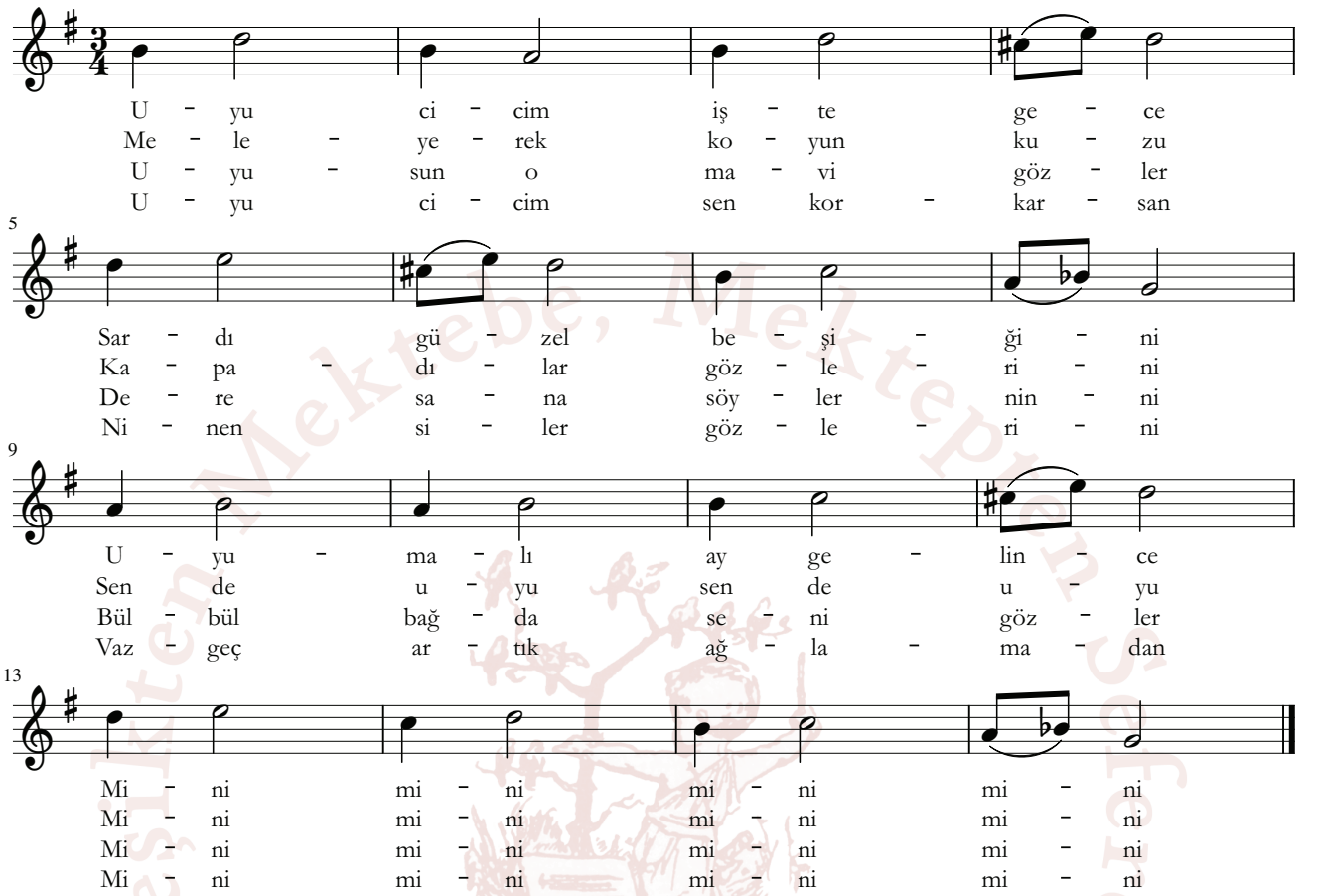

1.
Uyu cicim işte gece
Sardı güzel beşiğini
Uyumalı ay gelince
Mini mini mini mini

2.
Meleyerek koyun kuzu
Kapadılar gözlerini
Sen de uyu sen de uyu
Mini mini mini mini

3.
Uyusun o mavi gözler
Dere sana söyler ninni
Bülbül bağda seni gözler
Mini mini mini mini

4.
Uyu cicim sen korkarsan
Ninen siler gözlerini
Vazgeç artık ağlamadan
Mini mini mini mini

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Müntehabat, 488

Beşiktaş Mektebe, Mektepten Sokağa... GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Mektep İlahisi

"Ya ilahi başlayalım ism-i Bismillah ile"

Usul: Sofyan

Beste: Zekâi Dede Efendi

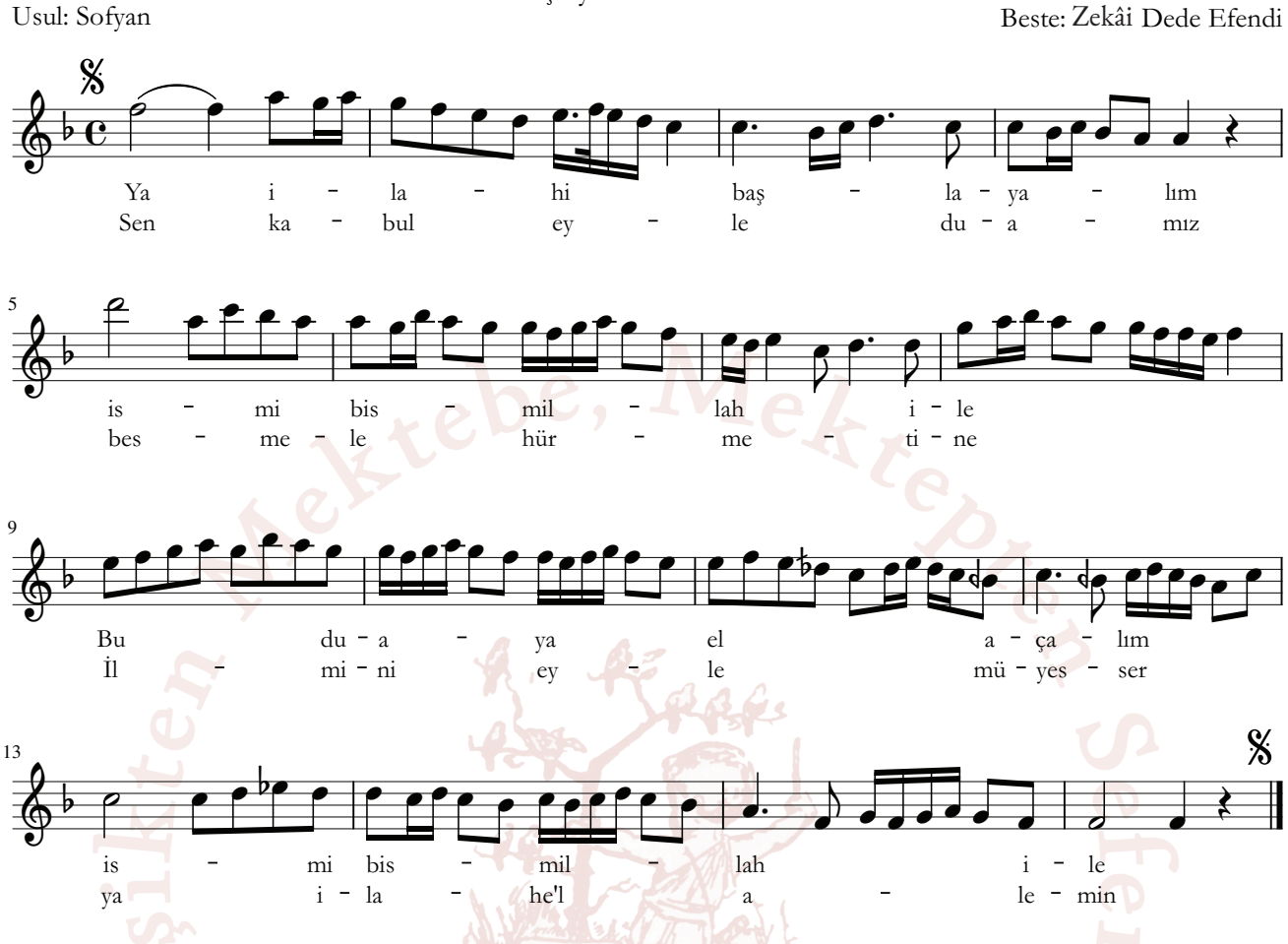

Ya ilahi başlayalım ism-i bismillah ile
Bu duaya el açalım ism-i bismillah ile
Sen kabul eyle duamız besmele hürmetine
İlmini eyle müyesser ya ilahe'l-alemin

GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Sabah Sesleri

"Namaz vakti sabah erken"

Beste: Muallim Kâzım Bey
Güfte: İhsan İlhami

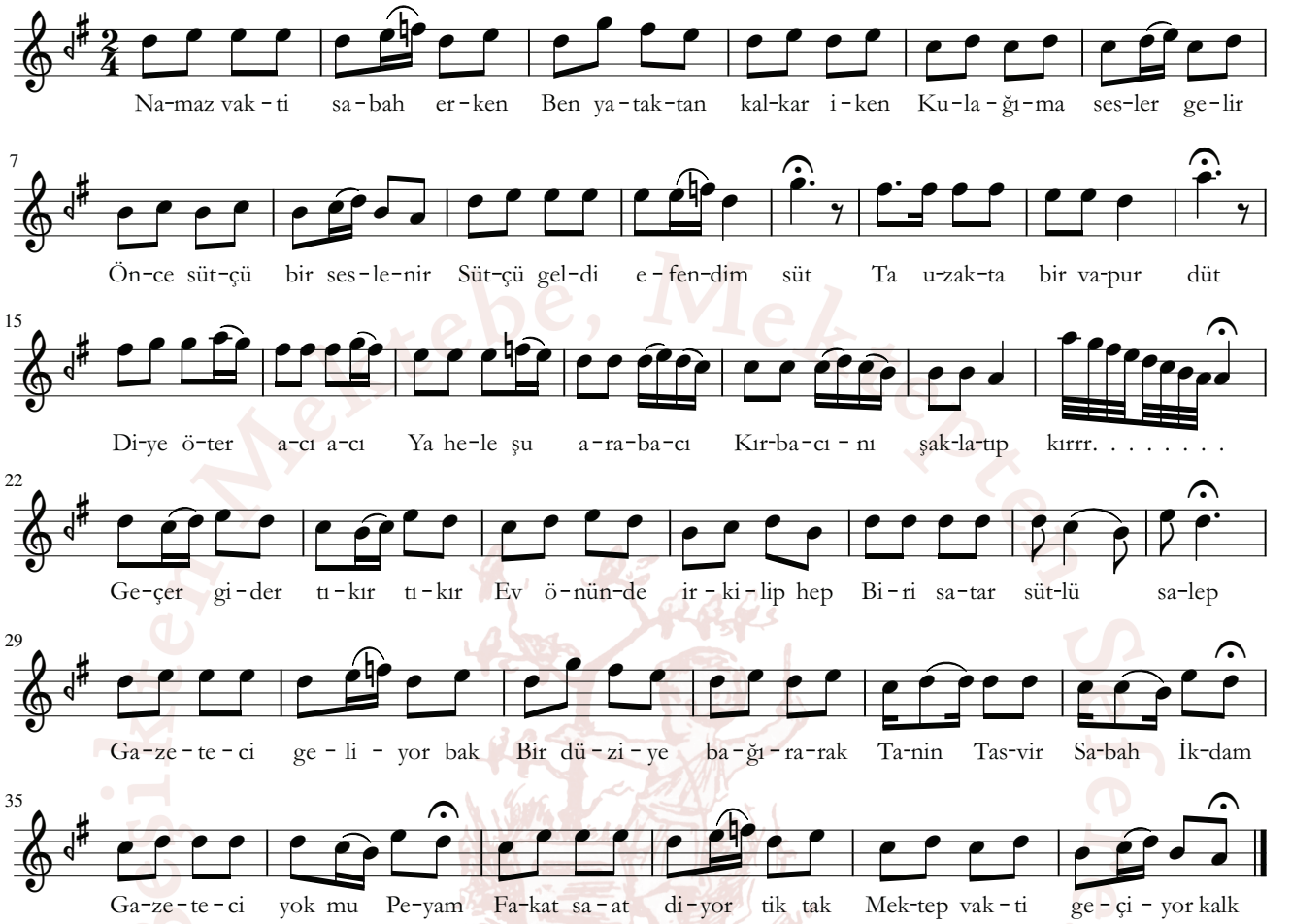

Namaz vakti sabah erken
Ben yataktan kalkar iken
Kulağıma sesler gelir
Önce sütçü bir seslenir:
“Sütçü geldi efendim süt!”
Ta uzakta bir vapur düt…
Diye öter acı acı
Ya hele şu arabacı
Kırbacını şaklatıp kır…
Geçer gider tıkır tıkır
Ev önünde irkilip hep
Biri satar sütlü salep
Gazeteci geliyor bak
Bir düziye bağırarak:
“Tanin, Tasvir, Sabah, İkdam!”
“Gazeteci yok mu Peyam?”
Fakat saat diyor: Tik tak
Mektep vakti geçiyor kalk!

Kaynak: Kâzım, İbtidai Nota Dersleri, s. 24

BİLİM, MEKTEBE, MEKTEP SONEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Buğday

"Bana başak oldu beşik"

Beste: İzzettin Hümayi Bey
Güfte: Ali Ulvi Bey

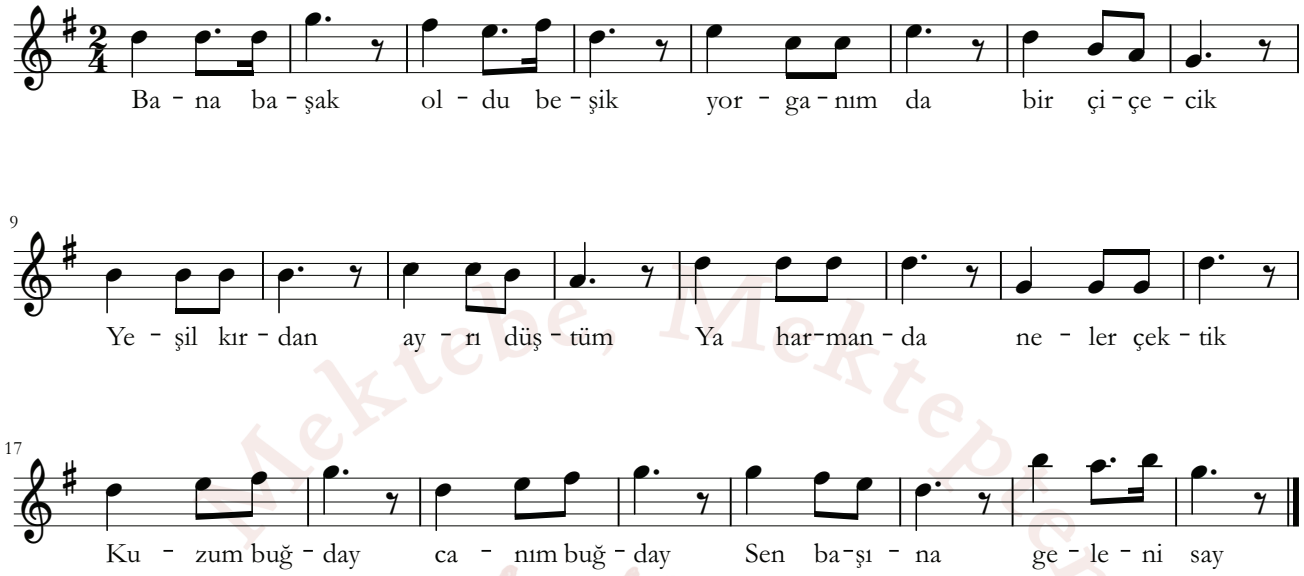

Bana başak oldu beşik
Yorganım da bir çiçecik
Yeşil kırdan ayrı düştüm
Ya harmanda neler çektik
Kuzum buğday canım buğday
Sen başına geleni say

Daha neler neler bakın
Değirmenin yolu yakın
Orada un yapmak için
Öğütürler beni yarın
Kuzum buğday canım buğday
Anlat bana hâlini say

Bir tekneye atacaklar
Una bir su katacaklar
O hamuru pişirerek
Ekmek yapıp satacaklar
Kuzum buğday canım buğday
Anlat anlat derdini say

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Milli Marş Mecmuası, 2. Mecmua, s. 14

Gazi Eğitim Fakültesi Mektebi
GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Bahar Sabahı

"Neşelenin sevinin ilkbahar yine geldi"

Beste: İzzettin Hümayi Bey
Güfte: Ali Rıdvan

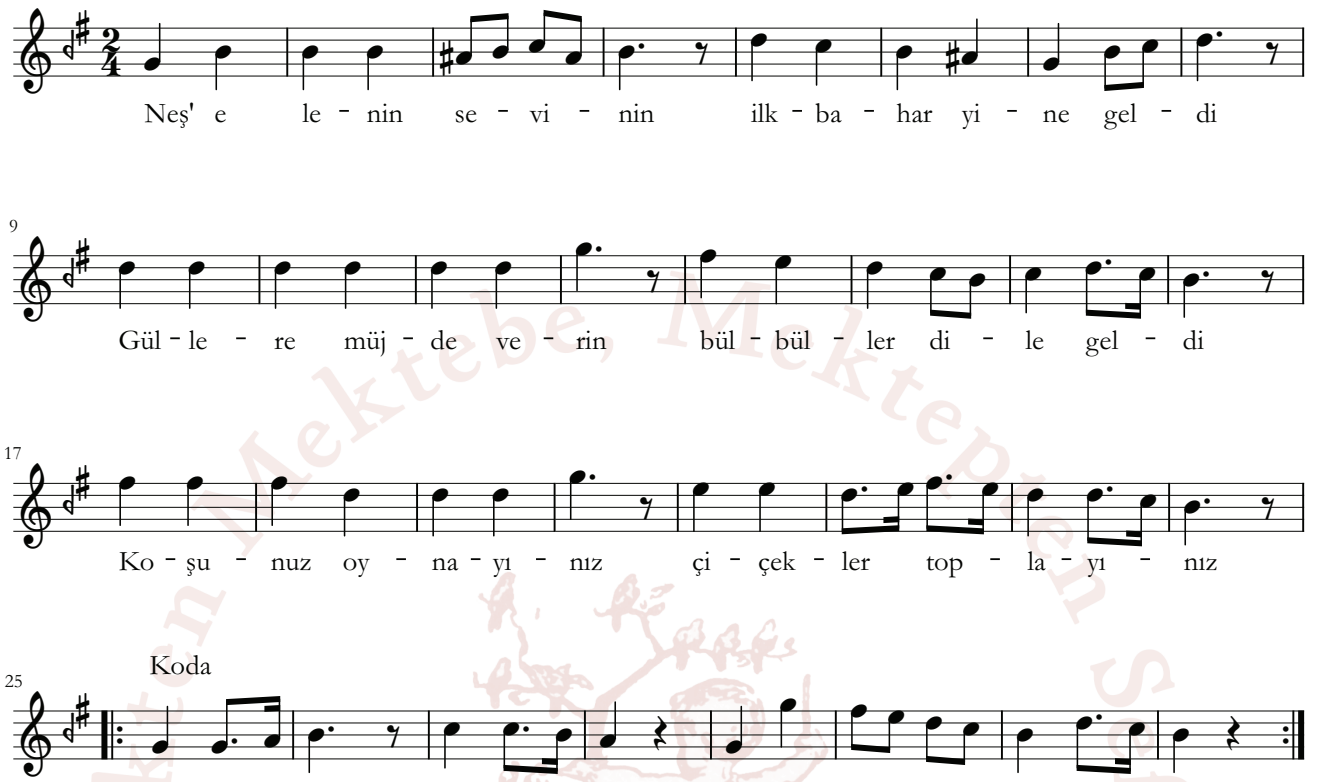

Neşelenin sevinin ilkbahar yine geldi
Güllere müjde verin bülbüller dile geldi
Koşunuz oynayınız çiçekler toplayınız

Melek yüzlü kuzular yayıldı çayırlara
Doldu güzel kokular ormanlara kırlara
Koşunuz oynayınız çiçekler toplayınız

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Milli Marş Mecmuası, 2. Mecmua, s. 11

Başlıca Mekteb, Mektepten Sefe... GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Yaşamak İçin

"Mini mini çocuklarız"

Beste: Muallim Kâzım Bey
Güfte: Osman Fahri Bey

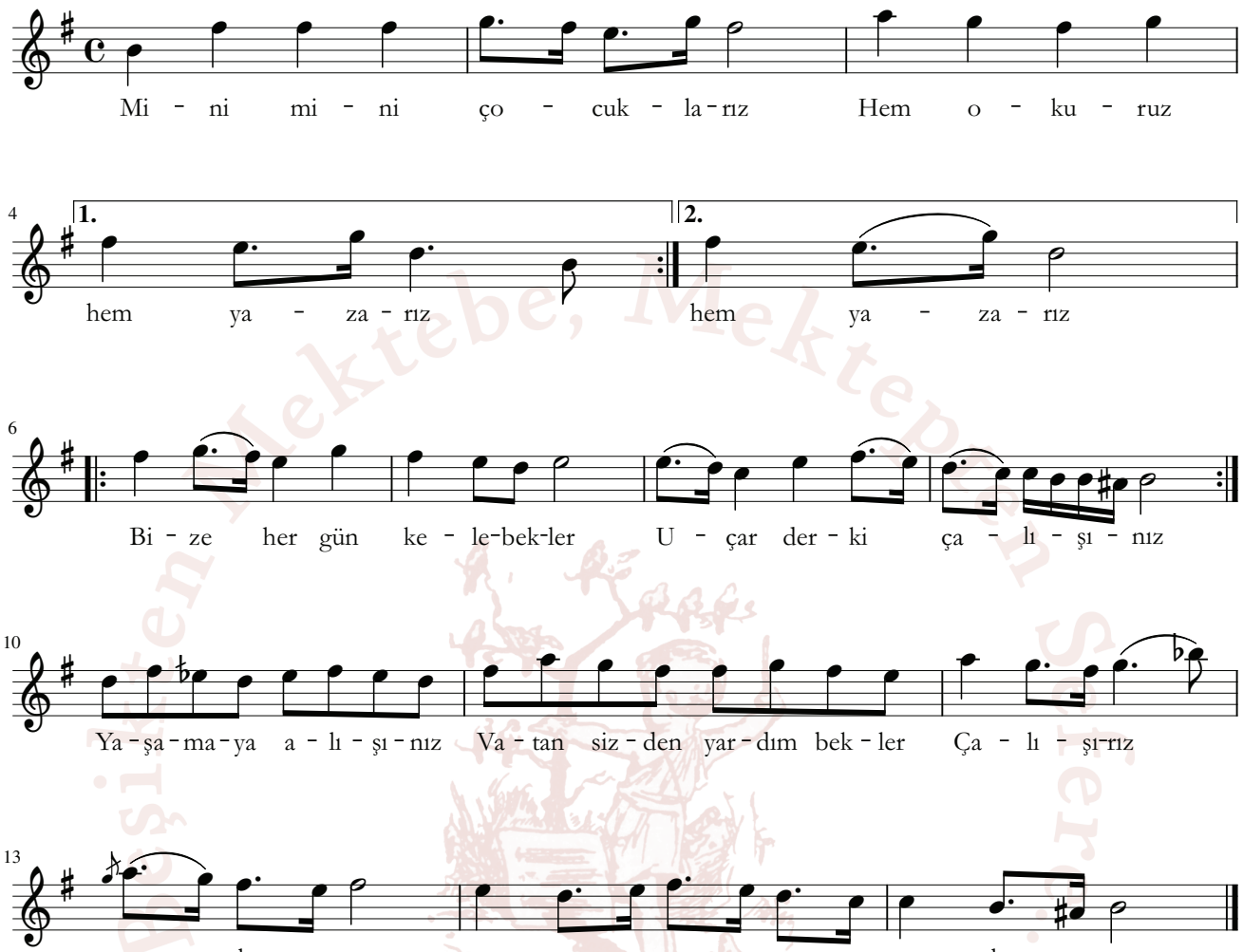

Mini mini çocuklarız
Hem okuruz hem yazarız
Bize her gün kelebekler
Uçar der ki çalışınız
Yaşamaya alışınız
Vatan sizden yardım bekler
Çalışırız, çalışırız
Yaşamaya alışırız

Babamızı pek severiz
Evde yaşamaz hiç bizsiz
Bize mektebi sevdiren
Akşamları öğüt veren
Yaşamaya alışınız
Vatan sizden yardım bekler
Çalışırız, çalışırız
Yaşamaya alışırız

Babamızdır, annemizdir
Kuzum annem bizi gezdir
Güneşlere atılalım
Yaşamaya katılalım
Yaşamaya alışınız
Vatan sizden yardım bekler
Çalışırız, çalışırız
Yaşamaya alışırız

Kaynak: Kâzım, İbtidai Nota Dersleri, s. 51

Gurbette

"Ey ova dağ aşan incili billur çay"

Güfte: İzzet Ulvi

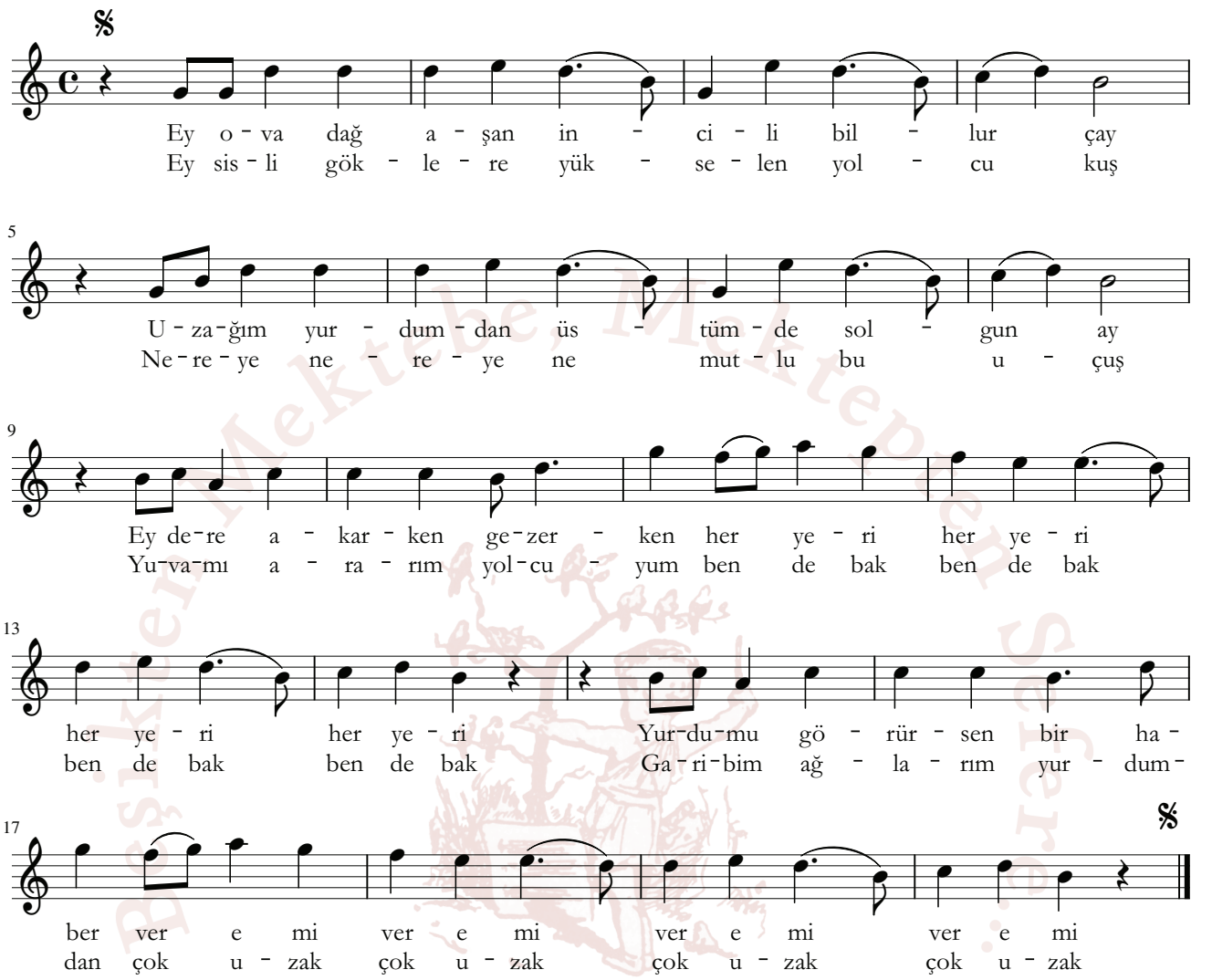

Ey ova dağ aşan incili, billur çay
Uzağım yurdumdan, üstümde solgun ay
Ey dere akarken gezerken her yeri
Yurdumu görürsen bir haber ver e mi

Ey sisli göklere yükselen yolcu kuş
Nereye nereye ne mutlu bu uçuş
Yuvamı ararım yolcuyum ben de bak
Garibim ağlarım yurdumdan çok uzak

Kalbimde ey bülbül çırpınır kanadın
Gönlüm bir siyah gül, içinde feryadın
Lale, gül, yasemin bahçemde açtı da
Yazık ki hâlâ ben uzakta uzakta

Kaynak: Muallimler Birliği Mecmuası, 9. Sayı Mart, 1. Sene, Ankara, 1926, s. 407

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI GELENEKSEL OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI Mektebe Mektepten Şarkılar

Akşam Duası

"Bugün dahi mektepte birçok şeyler belledik"

Beste: Nadire Hanım
Güfte: Kâzım Karabekir Paşa

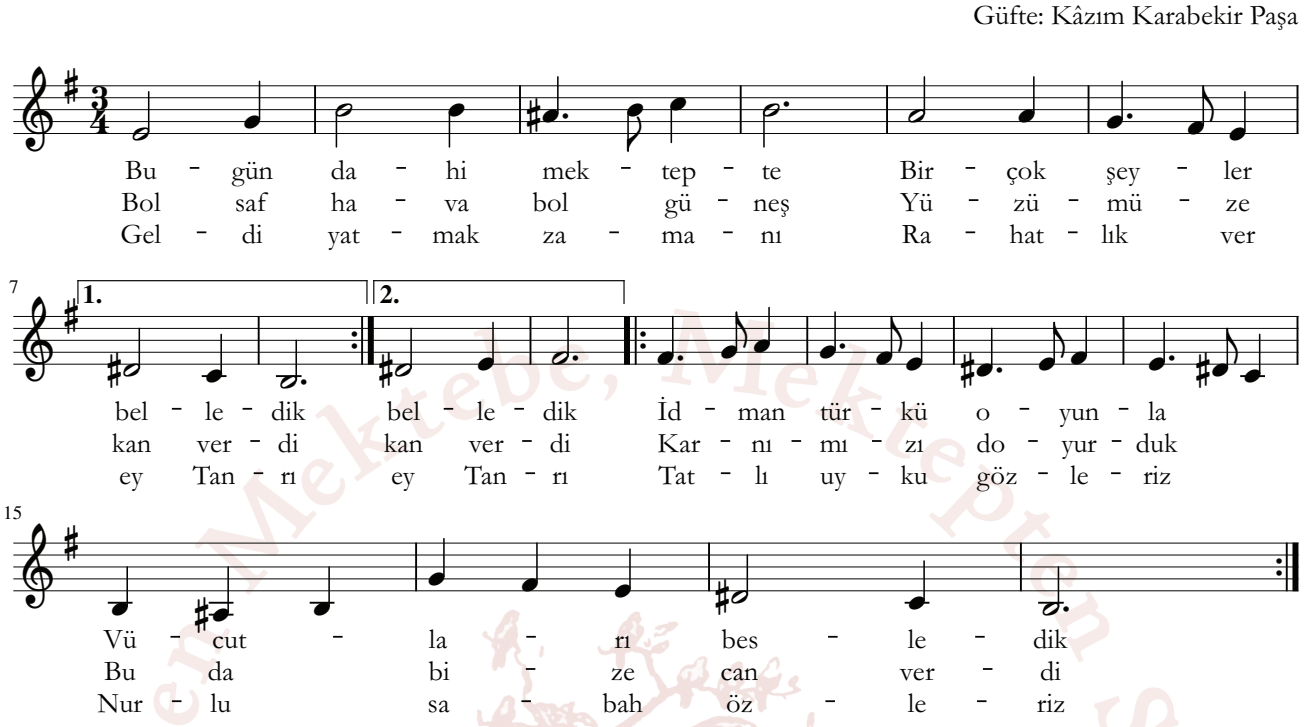

Bugün dahi mektepte
Birçok şeyler belledik
İdman türkü oyunla
Vücutları besledik

Bol saf hava bol güneş
Yüzümüze kan verdi
Karnımızı doyurduk
Bu da bize can verdi

Geldi yatmak zamanı
Rahatlık ver ey tanrı
Tatlı uyku gözleriz
Nurlu sabah özleriz

Kaynak: İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, KD-80/21

Geç Dönem Osmanlı Çocuk Şarkıları

Çalışalım Şarkısı

"Arı gezer, çiçek emer"

Beste: Muallim Kâzım Bey
Güfte: Ali Ulvi Bey

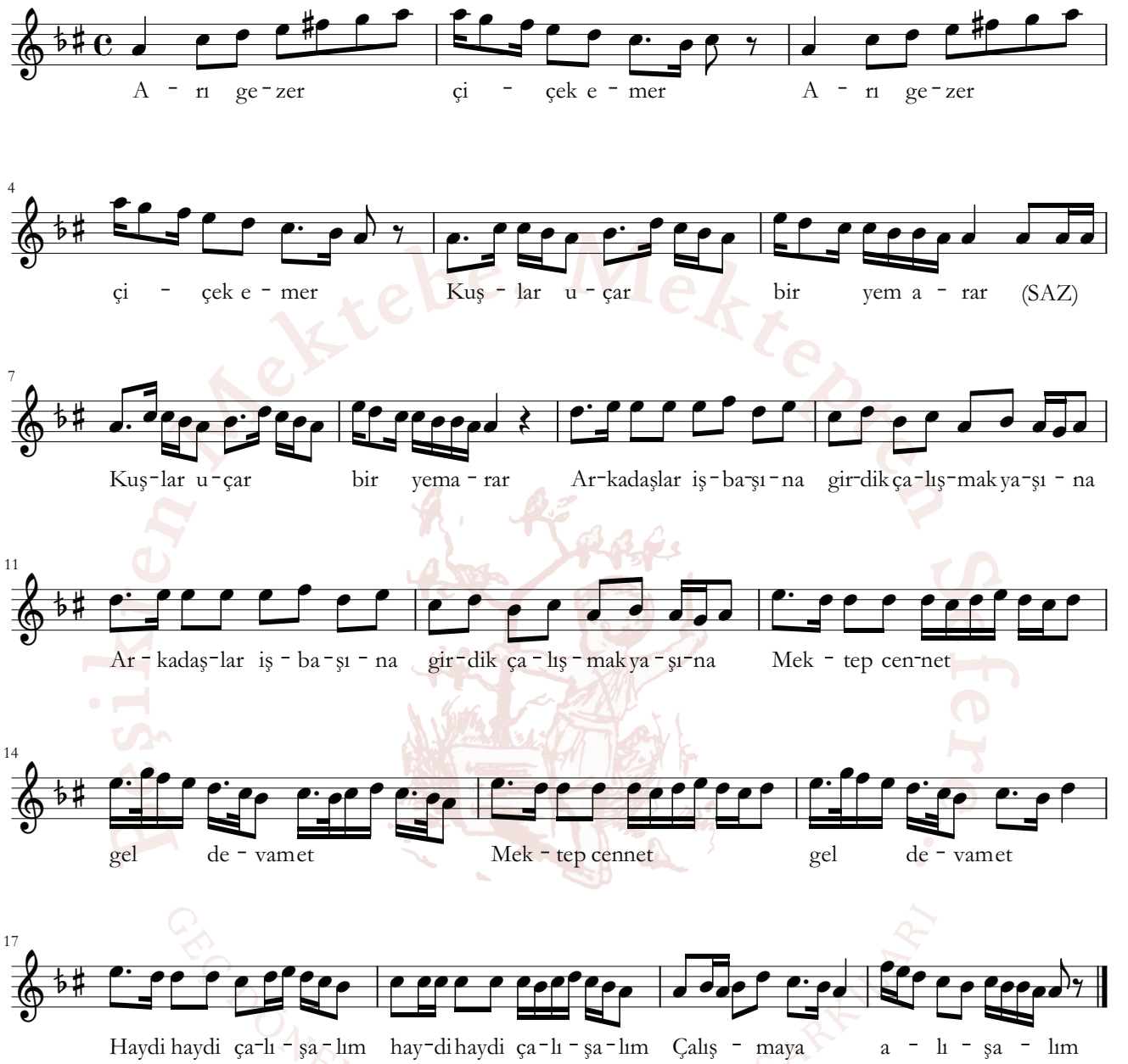

Arı gezer, çiçek emer
Kuşlar uçar bir yem arar
Orman renkten renge girer
Her tarafta çalışmak var

Nakarat
Arkadaşlar iş başına
Girdik çalışmak yaşına
Mektep cennet
Gel devam et
Haydi haydi çalışalım
Çalışmaya alışalım

Tembellikten sakınalım
Çalışmanın zamanıdır
İnsanlığı takınalım
İş insanın bir canıdır

Kaynak: Kâzım, Notalı Mektep Şarkıları, Cüz: 1, s. 12

İlkem Mektebe Mektepten Sefer GEÇİCİ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

İlkbahar

"Kuş sesleri yayılır"

Beste: Gomidas Vartapet
Güfte: Ali Ulvi Bey

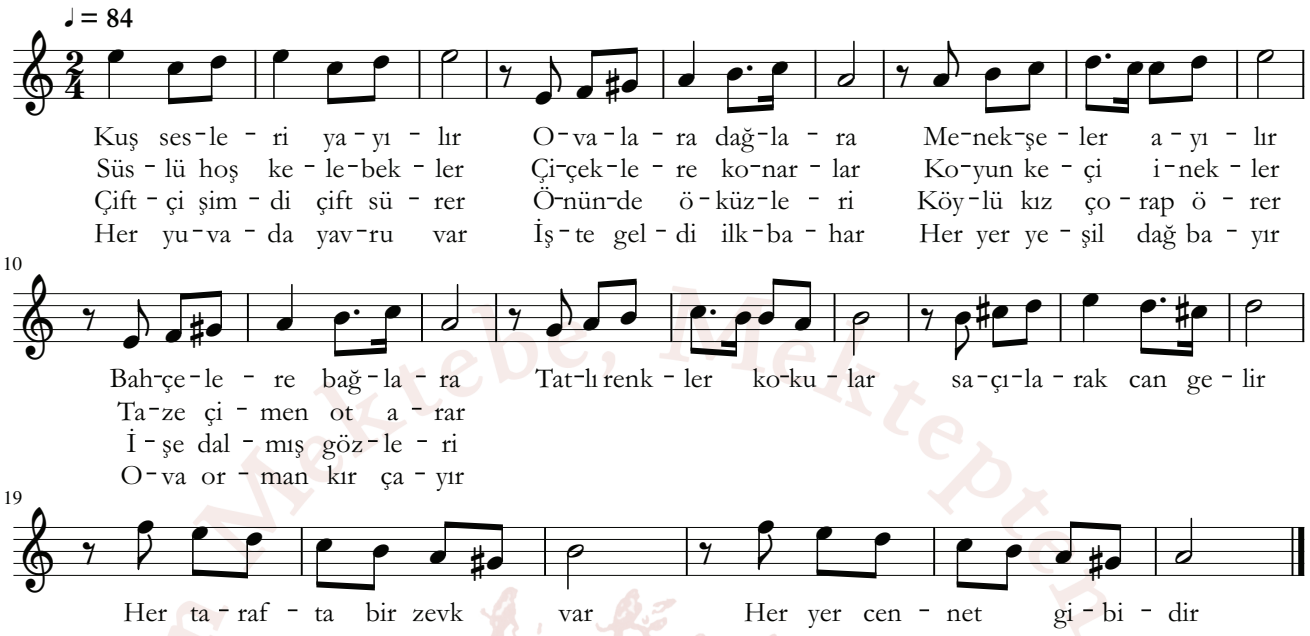

Kuş sesleri yayılır
Ovalara dağlara
Menekşeler ayılır
Bahçelere, bağlara

Süslü, hoş kelebekler
Çiçeklere konarlar
Koyun, keçi, inekler
Taze çimen ot arar

Çiftçi şimdi çift sürer
Önünde öküzleri
Köylü kız çorap örer
İşe dalmış gözleri

Her yuvada yavru var
İşte geldi ilkbahar
Her yer yeşil dağ bayır
Ova, orman, kır, çayır

Nakarat
Tatlı renkler, kokular
Saçılarak can gelir
Her tarafta bir zevk var
Her yer cennet gibidir

Kaynak: Celal Sahir, Mehmed Asım, Müntehab Çocuk Şiirleri, s. 45

Besim Darkot Merkezi Metin ve Ses Arşivi
GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Papatya

"Bahar olsun da seyredin"

Beste: Gomidas Vartapet
Güfte: Tevfik Fikret

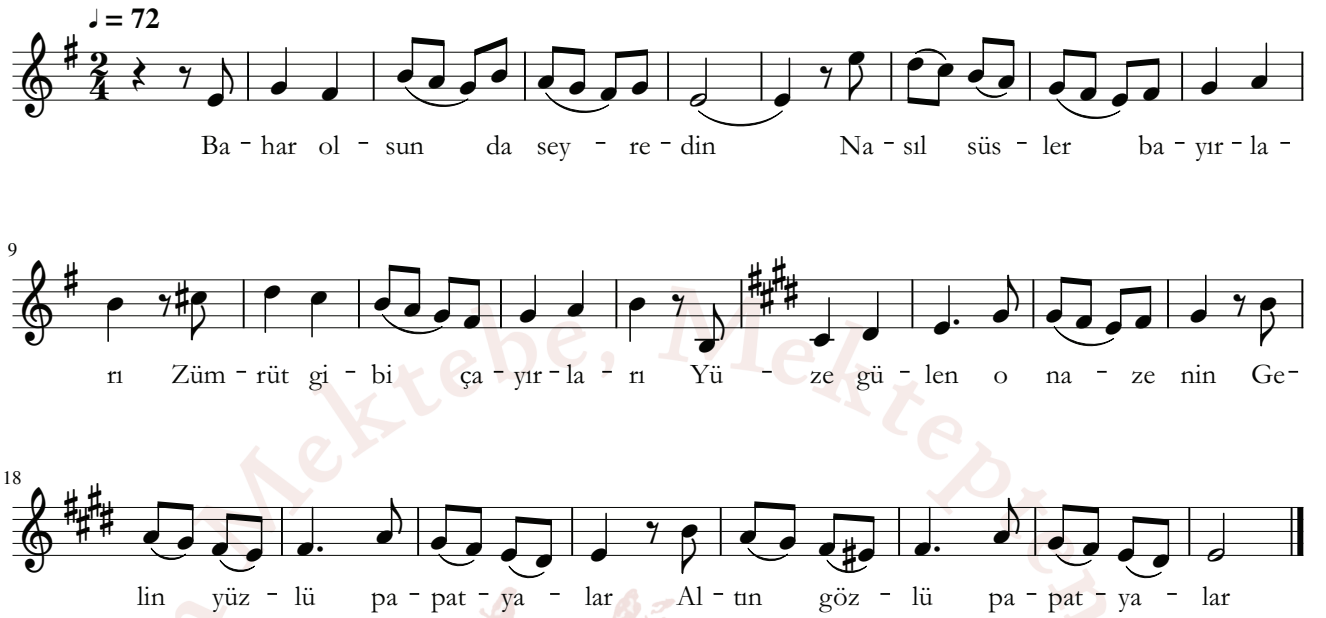

1.
Bahar olsun da seyredin
Nasıl süsler bayırları
Zümrüt gibi çayırları
Yüze gülen o nazenin
Gelin yüzlü papatyalar
Altın gözlü papatyalar

2.
Tarlalarda hoşa giden
Sarı turuncu pembe mor
Birçok dilber çiçek olur
Bence dilberdir hepsinden
Güler yüzlü papatyalar
Altın gözlü papatyalar

3.
Yaprakları kıvır kıvır
O da ayrı bir güzellik
Boy bos boyun ipincecik
Hem güzel hem de nazlıdır
Gelin yüzlü papatyalar
Altın gözlü papatyalar

4.
Rüzgâr eser kâh o yana
Kâh bu yana hep beraber
Dalga dalga eğilirler
Ferah verirler insana
Güler yüzlü papatyalar
Altın gözlü papatyalar

Kaynak: Celal Sahir, Mehmed Asım, Müntehab Çocuk Şiirleri, s. 48

Besiktem Mektebe Mektepten Sefere... OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Çoban Kaval Çaldı

"Çoban kaval çaldı sordu bülbüle"

Usul: Düyek

Beste: Muallim İsmail Hakkı Bey
Güfte: Ziya Gökalp

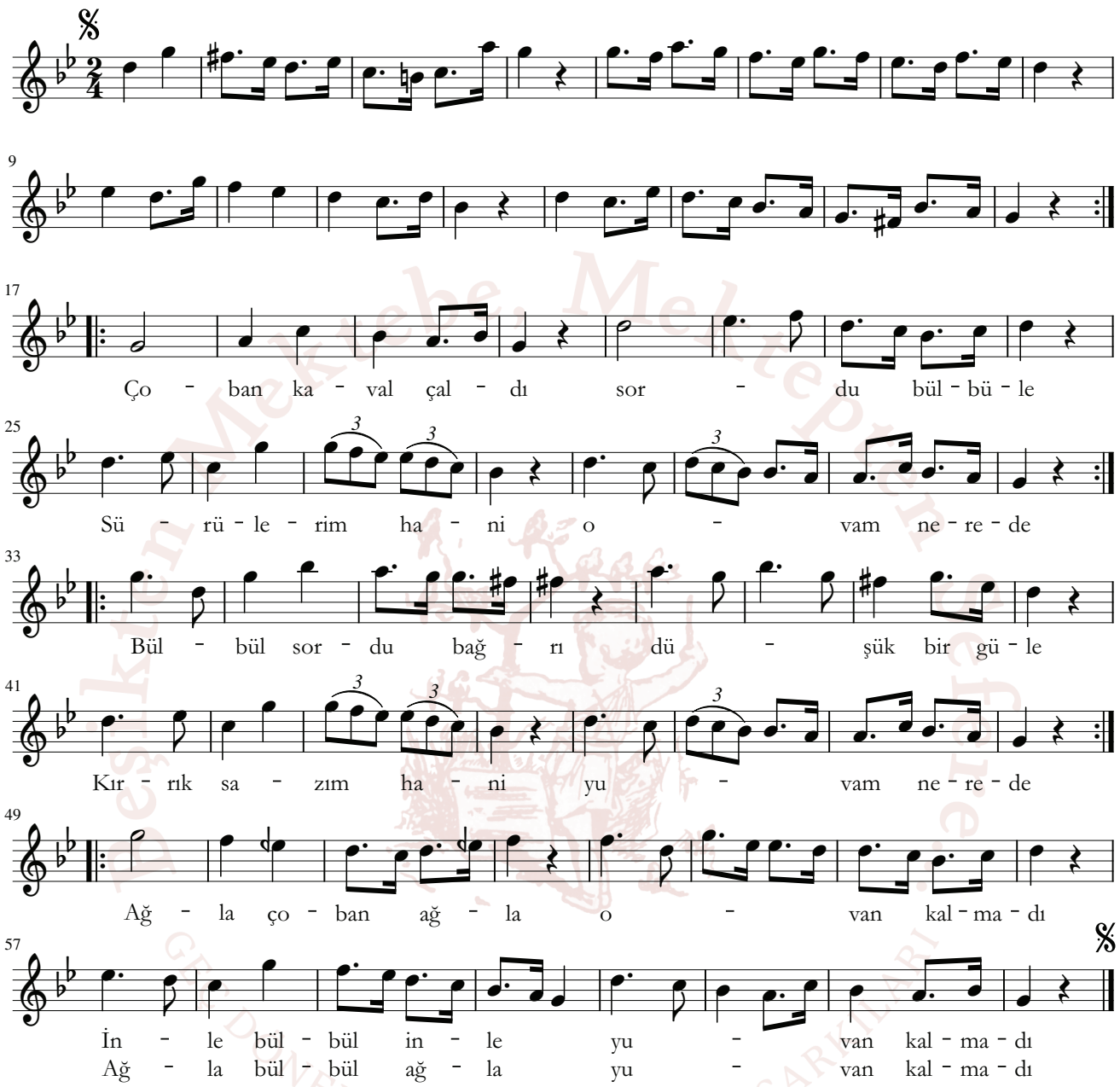

Çoban kaval çaldı sordu bülbüle
Sürülerim hani ovam nerede
Bülbül sordu bağrı düşük bir güle
Kırık sazım hani yuvam nerede
Ağla çoban ağla ovan kalmadı
Dövün bülbül dövün yuvan kalmadı
İnle bülbül inle yuvan kalmadı / Ağla bülbül ağla yuvan kalmadı

Kaynak: Şamlı İskender, Muallim İsmail Hakkı Bey'in Külliyat-ı Musikisi, Numara: 2, s. 52-53

Klasik Mektebi Melteplerinden
GELENEKSEL OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Darüleytam İlahisi

"Allah'tır kardaşlar yaratan gökleri"

Beste: Mehmet Baha Bey

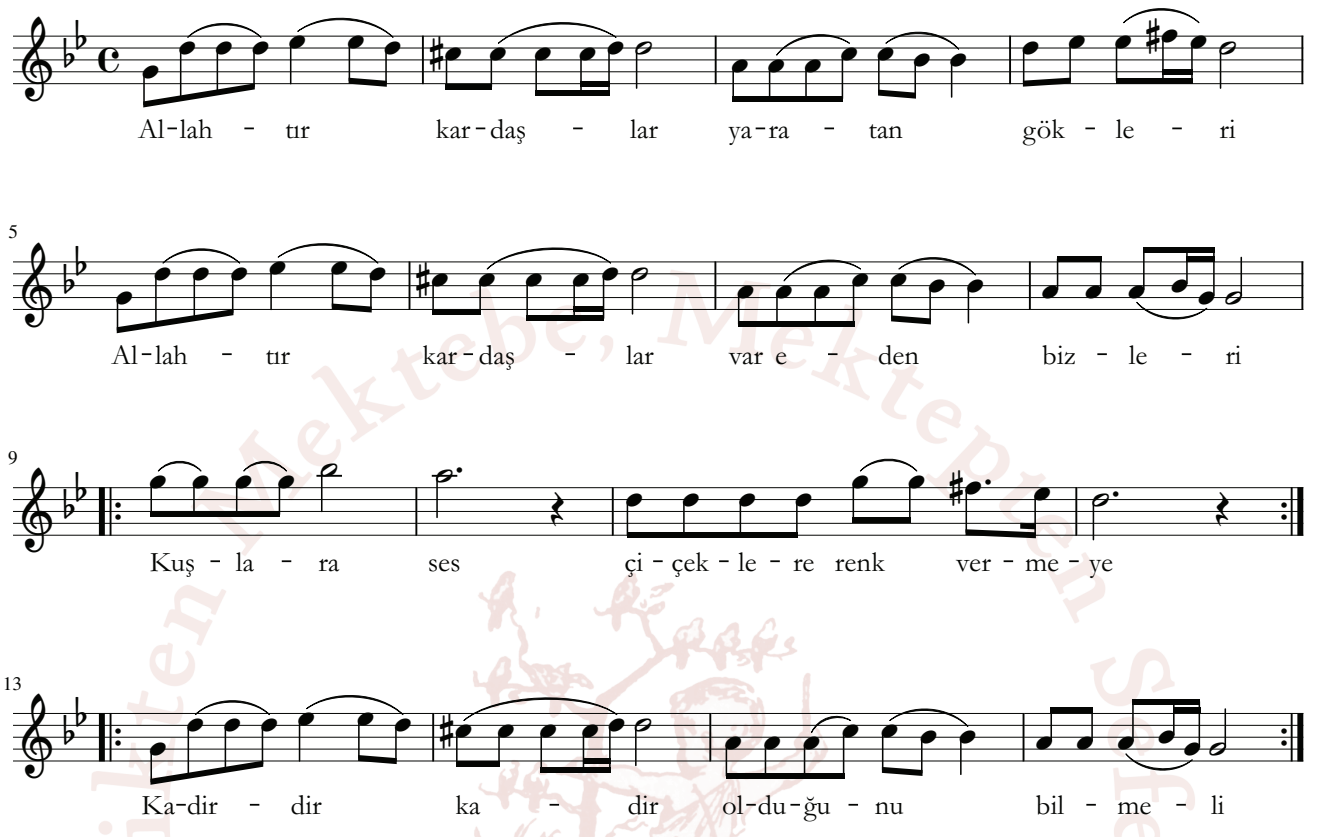

Allah'tır kardaşlar yaratan gökleri
Allah'tır kardaşlar var eden bizleri
Kuşlara ses çiçeklere renk vermeye
Kadirdir kadir olduğunu bilmeli

Sabahlar kaldıran ufuktan sisleri
Kalbimize dolduran temiz hisleri
Kulağımıza işittiren sesleri
Allah'tır kardaşlar ona şükretmeli

Güneşli günler hem yıldızlı geceler
Parıldamak için çocukları gözler
Bu güzelliklerde ruhumuz kardaşlar
Allah'ına lekesiz doğru gitmeli

Kaynak: Mehmed Baha Bey, Âlem-i Musiki, 1. Sayı, s. 8

GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Mektepliler Marşı

"Mekteplileriz düşmanımız cehl ü atalet"

Beste: Muallim Kâzım Bey

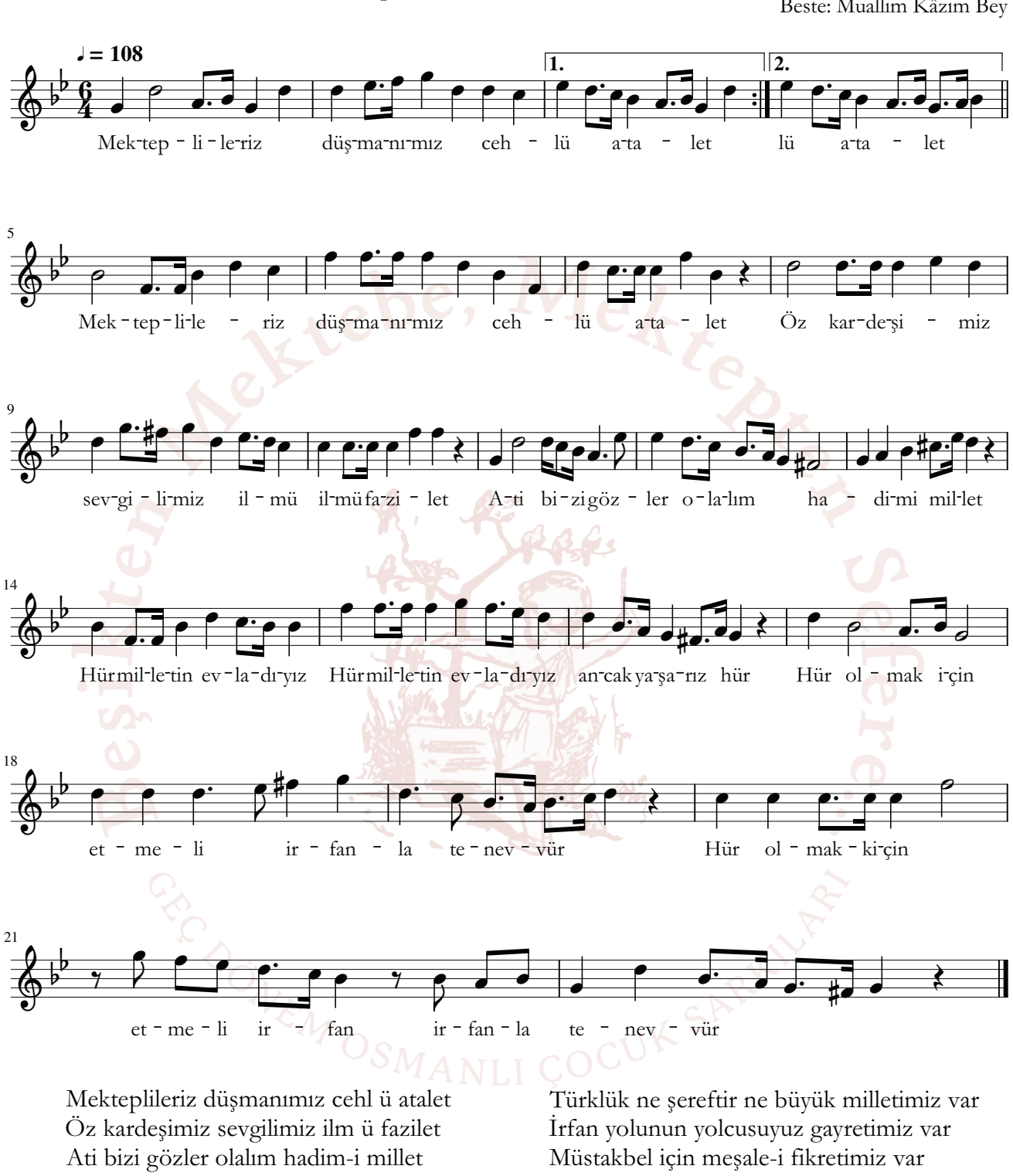

Mekteplileriz düşmanımız cehl ü atalet
Öz kardeşimiz sevgilimiz ilm ü fazilet
Ati bizi gözler olalım hadim-i millet
Hür milletin evladıyız ancak yaşarız hür
Hür olmak için etmeli irfanla tenevvür

Türklük ne şereftir ne büyük milletimiz var
İrfan yolunun yolcusuyuz gayretimiz var
Müstakbel için meşale-i fikretimiz var
Hür milletin evladıyız ancak yaşarız hür
Hür olmak için etmeli irfanla tenevvür

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Müntehabat, 666

GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK SARKILARI

Mektep Marşı

"Nura açıktır gözümüz"

Usul: Düyek

Beste: İsmail Hakkı Bey

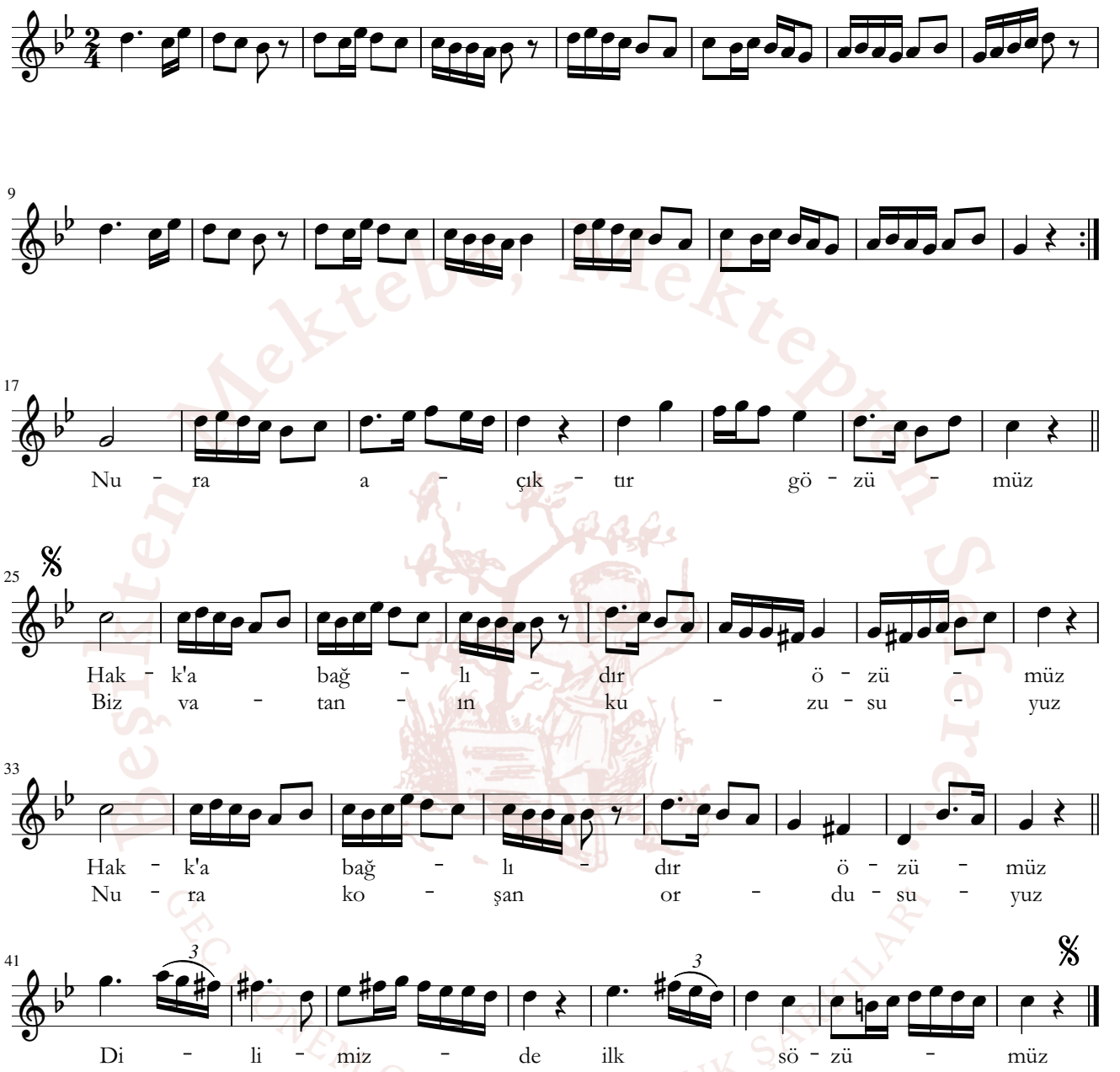

Nura açıktır gözümüz
Hakk'a bağlıdır özümüz
Dilimizde ilk sözümüz
Biz vatanın kuzusuyuz
Nura koşan ordusuyuz

Kaynak: Muallim İsmail Hakkı Bey'in el yazısı nota defterinden

Geçmişten Mektebe, Mektepten Sahaya
GEÇMİŞTEN OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Mektep Neşidesi

"Anne gibi şu mektep"

Beste: Muallim İsmail Hakkı Bey
Güfte: Sabri Cemil Bey

Usul: Yürük semai

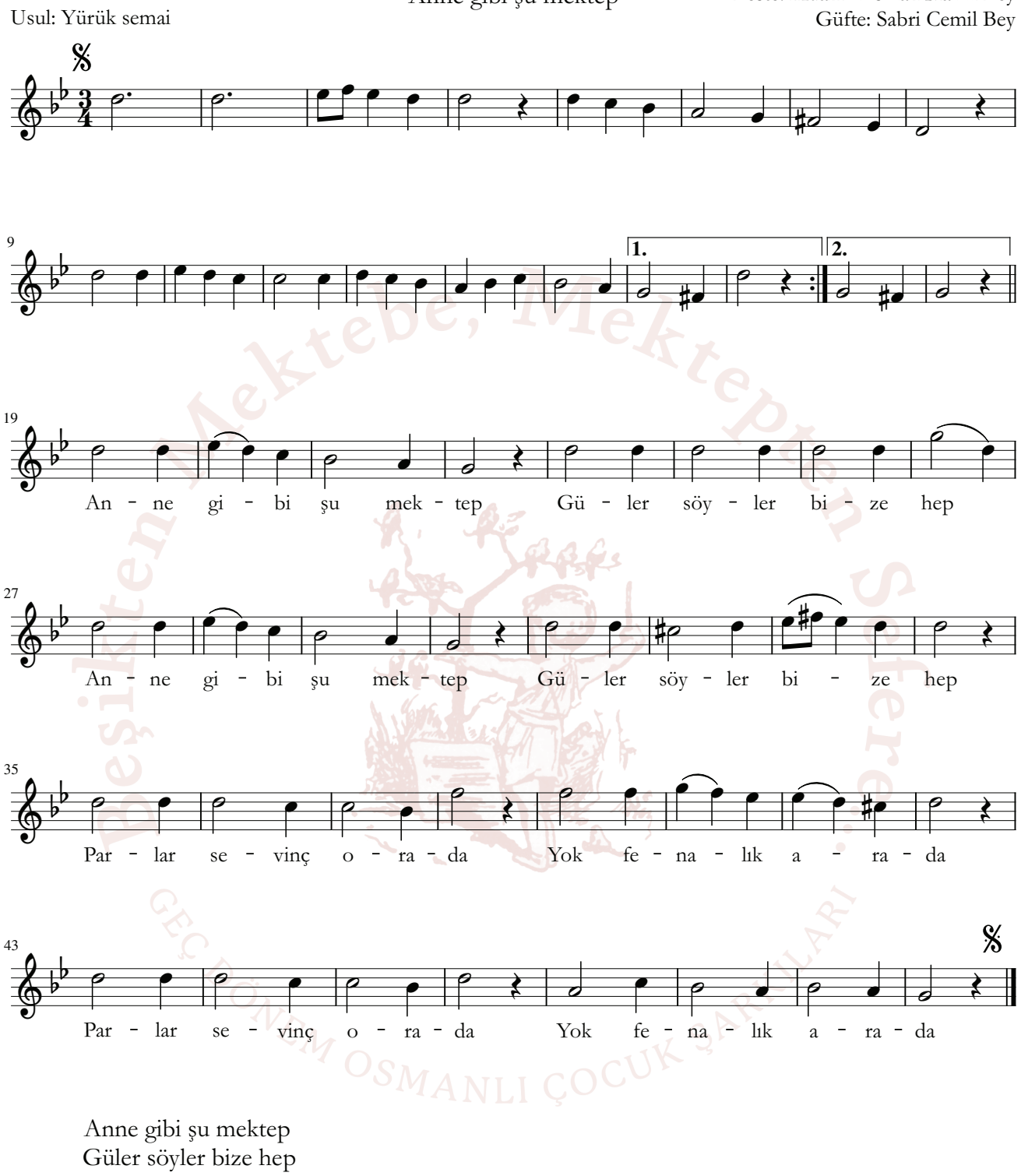

Anne gibi şu mektep
Güler söyler bize hep
Parlar sevinç orada
Yok fenalık arada

Kaynak: Şamlı Selim Yayınları, Milli Marş, s. 8

Geçmişten Mektebe, Mektepten Sahaya
GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Darülmuallimin Marşı

"Fikr ordusuyuz meşal-i irfanla mücehhez"

Beste: Muallim Kâzım Bey
Güfte: Tevfik Fikret

Fikr or - du-su - yuz meşa - li ir - fan - la mü-ceh - hez (Saz . . . .)

5

Fikr or - du-su - yuz me-şa - li ir - fan - la mü-ceh - hez (Saz . . . . .)

9

A - ya - tı ha - ki - kat o - ku-nur ra - ye - ti - miz - de (Saz. . . . .)

13

Ye' - sin e-be - dî has - mı-yız üm - mi - di mu - az - zez

17

Reh - ber - lik e - der meş - ye - ti zi - fik - re - ti - miz - de

21

Ceh - lin ge - ce-nin hâ - di mi-yiz hâ - di - mi il - miz

25

Fikr or - du-su feyz or - du-su nur or - du-su - yu biz

29

Ceh - lin ge - ce-nin hâ - di mi-yiz hâ - di - mi il - miz

Gelenek Mektebi, Mektepten Sofa. GELENEKSEL OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

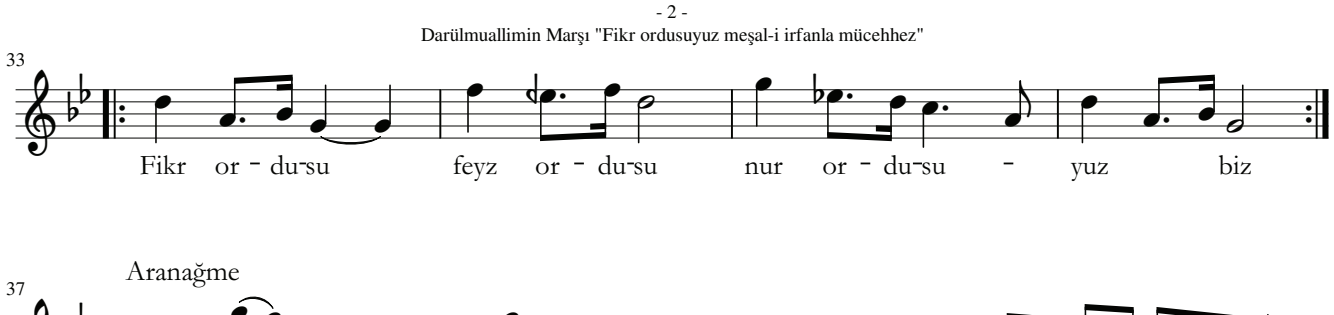

Fikr ordusuyuz meşal-i irfanla mücehhez;
Ayat-ı hakikat okunur rayetimizde.
Ye'sin ebedî hasmıyız, ümmid-i muazzez
Rehberlik eder meşyet-i zi-fikretimizde…

Cehlin, gecenin hâdimiyiz, hâdim-i ilmiz;
Fikr ordusu, feyz ordusu, nur ordusuyuz biz!

Meşhun-ı seher gözlerimiz vakf-ı temaşa:
Manzurumuz afak-ı tekemmül ki pür envar;
Müşfik vatan, ey sine-i feyyaz u mutarrâ,
Bir gün seni elbet görürüz maşrık-ı efkâr…

Fikr ordusu, cehd ordusu, azm ordusuyuz biz;
Cehlin, gecenin hâdimiyiz, hâdim-i ilmiz

Kaynak: Kâzım, Notalı Mektep Şarkıları, 1. Cüz, s. 7-8

Bir Mektebe, Mekteptен Sefere... GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Renkler

"Biçareyim derdim çok"

Usul: Nim sofyan,
Yürük semai, Aksak

Beste: Muallim İsmail Hakkı Bey (?)

Siyah

Bi - ça - re - yim der - dim çok Ben si - ya - hım ren - gim yok

Yal - va - rı - rım bir - le - şin Bi - raz ba - na renk ve - rin

Umum

Zul - met se - ni sev - me-yiz Ren - gi - mi - zi ver - me-yiz

Biz si - ya - hı sev - me-yiz Ren - gi - mi - zi ver - me-yiz

Siyah

Mor çi - vi - di ve ma - vi Ren - gin ul - vi se - ma - vi

Ru - ha ya - kın bir renk - sin Ba - na sen renk ver ba - ri

Umum

Zul - met se - ni sev - me-yiz Ren - gi - mi - zi ver - me-yiz

Biz si - ya - hı sev - me-yiz Ren - gi - mi - zi ver - me-yiz

Bilgen Mektebi, Mektepten Sefa

49 **Siyah**

Gü - zel ma - vi hoş ma - vi Ren - gin ul - vi se - ma - i

57

Ru - ha ya - kın bir renk - sin Ba - na sen renk ver ba - ri

65 **Mavi**

Ben ha - va - i bir ren - gim Se - ma - lar - da var ren - gim

69

Sa - na ben renk ve - re - mem De - niz - le - rin ren - gi - yim

73 **Umum**

Ey ma - vi renk ma - vi renk Ey gü - zel se - ma - vi renk

77

De - niz - ler - de gök - ler - de Sen - den al - dı gü - zel renk

81 **Siyah**

Gü - zel bir - şey mer - ha - met Hiç ol - maz - sa sen rah - met

89

Ey cen - ne - tin ye - şi - li Bir par - ça - cık renk lüt - fet

97 **Yeşil**

Kır - lar i - le sah - ra - yı Bo - ya - rım her yap - ra - ğı

Geç Dönem Mektebi Çocuk Şarkıları

101
Renk ve - re - mem ben sa - na Şen - le - ti - rim top - ra - ğı

105 **Umum**
Ye - şil gü - zel ren - gin var Se - nin - le ge - lir ba - har

109
Ey cen - net - ler ye - şi - li Ne ka - dar hoş ren - gin var

113 **Siyah**
Ey kır - mı - zı kır - mı - zı Göy - nü - mün gü - zel kı - zı

121
Bir par - ça - cık renk ver - sen Ey renk - le - rin yıl - dı - zı

129 **Kırmızı**
Ben a - te - şîn bir ren - gim Kı - zıl - kan - da var den - gim

133
Ver - sem sa - na ne fay - da Ben a - te - şin ren - gi - yim

137 **Umum**
Ey Türk - le - rin al ren - gi Ey şa - fa - ğın kan ren - gi

141
Ge - lin - ci - ğin gül - le - rin Şe - hit - le - rin kan ren - gi

145 **Siyah**

Ey za - val - lı renk - le - rim Ben siz - le - ri se - ve - rim

153

İh - ti - ya - cım yok si - ze Renk ve - re - cek nur bi - ze

161

İh - ti - ya - cım yok si - ze Renk ve - re - cek nur bi - ze

169

Par - lak gü - neş ol - ma - sa O nu - ru - nu sal - ma - sa

177

Si - yah o - lup he - pi - niz Ka - lır - mıy - dı ren - gi - niz

185 **Umum**

Yal - va - ra - lım biz - nu - ra Bi - ze ay - dın - lık - ver - sin

189 **Taksim**

190

Gü - neş gel - di nur gel - di Biz - le - re sü - rur gel - di

198

Bir - le - şe - lim e - le - le E - ri - şe - lim vah - de - te

206

Renk - le - ri - miz bir ol - sun Ci - han bir renk - le dol - sun

Bakırköy Mektebi Mektepleri
GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

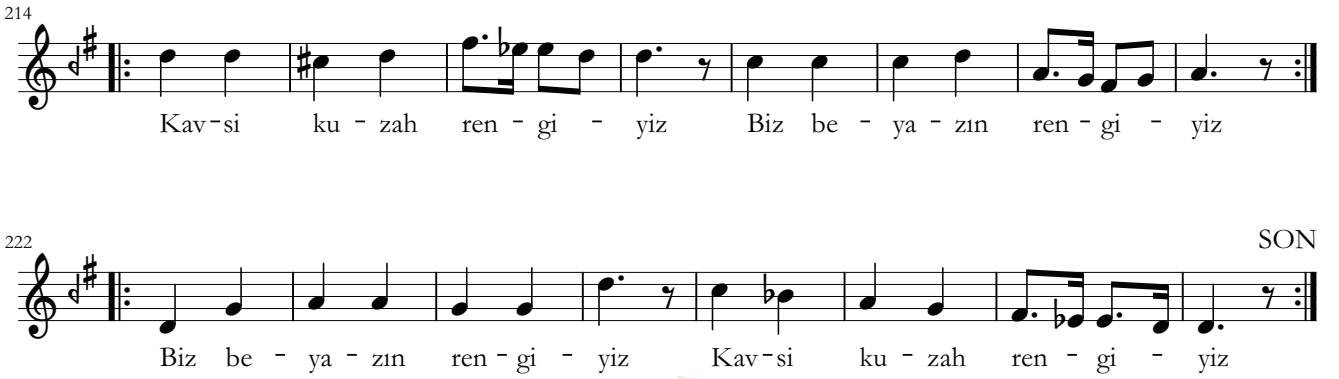

1. Siyah tarafından
Biçareyim derdim çok
Ben siyahım rengim yok
Yalvarırım birleşin
Biraz bana renk verin

2. Umum tarafından
Zulmet seni sevmeyiz
Rengimizi vermeyiz
Biz siyahı sevmeyiz
Rengimizi vermeyiz

3. Siyah tarafından
Mor, çividî ve mavi
Rengin ulvî semavî
Ruha yakın bir renksin
Bana sen renk ver bari

4. Umum tarafından
Zulmet seni sevmeyiz
Rengimizden vermeyiz
Biz siyahı sevmeyiz
Rengimizden vermeyiz

5. Siyah tarafından
Güzel mavi hoş mavi
Rengin ulvi semavi
Ruha yakın bir renksin
Bana renk ver sen bari

6. Mavi tarafından
Ben havaî bir rengim
Semalarda var rengim
Sana ben renk veremem
Denizlerin rengiyim

7. Umum tarafından
Ey mavi renk mavi renk
Ey güzel semavi renk
Denizler de gökler de
Senden aldı güzel renk

8. Siyah tarafından
Güzel bir şey merhamet
Hiç olmazsa sen rahmet
Ey cennetin yeşili
Bir parçacık renk lütfet

9. Yeşil tarafından
Kırlar ile sahrayı
Boyarım her yaprağı
Renk verememben sana
Şenletirim toprağı

10. Umum tarafından
Yeşil güzel rengin var
Seninle gelir bahar
Ey cennetler yeşili
Ne kadar hoş rengin var

11. Siyah tarafından
Ey kırmızı kırmızı
Göynümün güzel kızı
Bir parçacık renk versen
Ey renklerin yıldızı

12. Kırmızı tarafından
Ben ateşîn bir rengim
Kızıl kanda var dengim
Versem sana ne fayda
Ben ateşin rengiyim

13. Umum tarafından
Ey Türklerin al rengi
Ey şafağın kan rengi
Gelinciğin güllerin
Şehitlerin kan rengi

14. Siyah tarafından
Ey zavallı renklerim
Ben sizleri severim
İhtiyacım yok size
Renk verecek nur bize

Parlak güneş olmasa
O nurunu salmasa
Siyah olup hepiniz
Kalır mıydı renginiz

15. Umum tarafından
Yalvaralım biz nura
Bize aydınlık versin

Birleşelim el ele
Bize aydınlık versin

Güneş geldi nur geldi
Bizlere sürur geldi

Birleşelim el ele
Erişelim vahdete

Renklerimiz bir olsun
Cihan bir renkle dolsun

Kavs-i kuzah rengiyiz
Biz beyazın peykiyiz

Biz beyazın peykiyiz
Biz beyazın peykiyiz
Kavs-i kuzah rengiyiz

Kaynak: El yazısı yaprak nota

Yektebe, Mektepte... DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Hep Kardeşiz

"Ne paşayız biz ne beyiz"

Beste: Muallim Kâzım Bey
Güfte: Tevfik Fikret

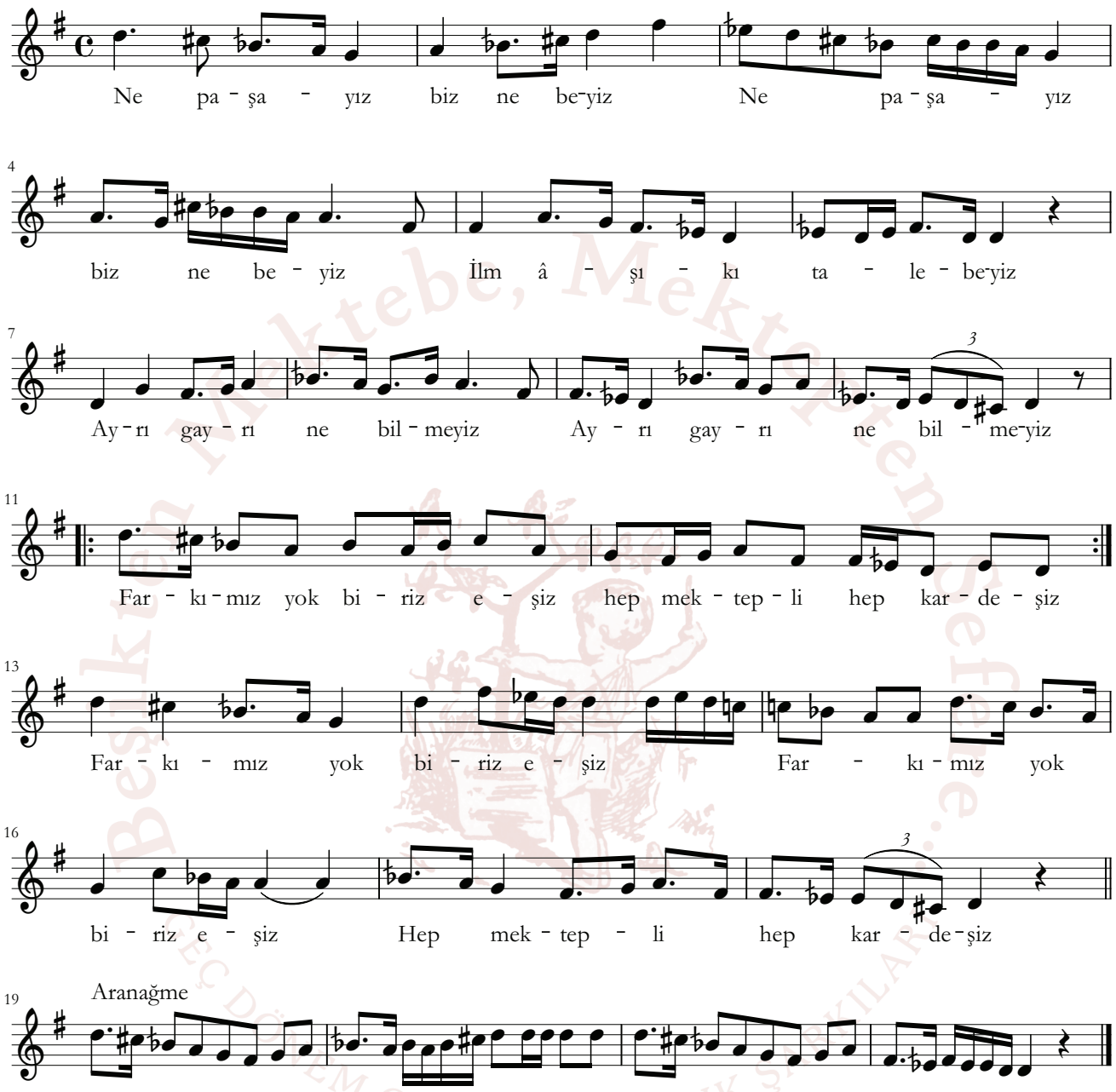

Ne paşayız biz ne beyiz
İlm âşıkı talebeyiz
Ayrı gayrı ne bilmeyiz
Farkımız yok biriz eşiz
Hep mektepli hep kardeşiz

Beşiğimiz bu topraktır
Bayrağımız bir bayraktır
Ayrılık bizden ıraktır
Farkımız yok biriz eşiz
Hep Osmanlı hep kardeşiz

Yaratmış bizi yaradan
Bir anadan bir babadan
Aynı toprak aynı vatan
Farkımız yok biriz eşiz
Hep insanız hep kardeşiz

Kaynak: Notalı Mektep Şarkıları, Cüz: 1, Kâzım, 1330, s. 3-4

Çalışmak Eğlencedir

"Çalış gündüz hem gece çalışmaktır eğlence"

Beste: İzzettin Hümayi Bey

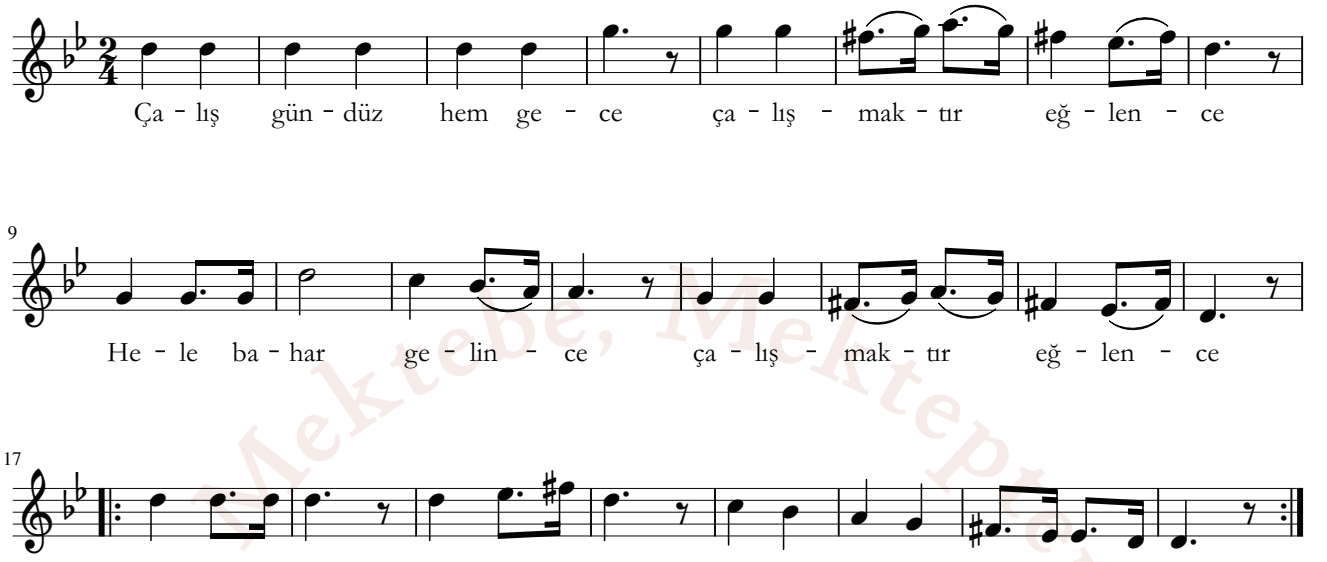

Çalış gündüz hem gece
Çalışmaktır eğlence
Hele bahar gelince
Çalışmaktır eğlence

Ey mektepli oyun boş
Tembel gezmek değil hoş
Sen de atıl sen de koş
Çalışmaktır eğlence

O çiçekli dağlarda
O sevimli bağlarda
Böyle mesut çağlarda
Çalışmaktır eğlence

Çalışmaya alışan
Boş duramaz bir zaman
Tembelliktir can sıkan
Çalışmaktır eğlence

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Milli Marş Mecmuası, 1. Mecmua, s. 14

Basılışın Mektebe, Mektepten Sefere... GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Çalış Yavrum

"Çalış yavrum üşenme"

Beste: İzzettin Hümayi Bey

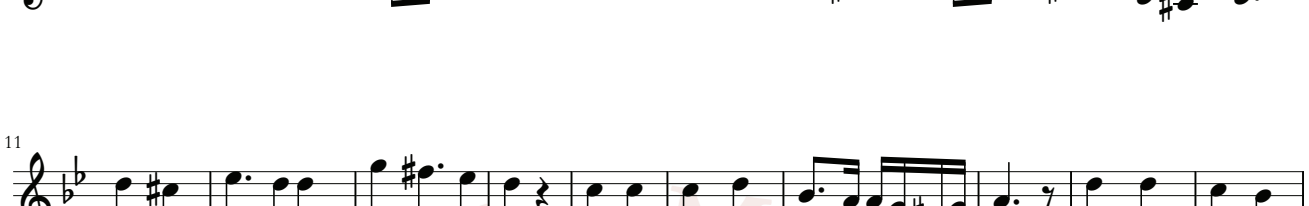

1.
Çalış yavrum, üşenme
Çalışanlar kazanır
Öğren sanat, fen, ilim
Bir gün gelir, aranır

2.
Karıncadan ibret al
Bak ne güzel çalışır
Harman vakti gelince
İnsanlarla yarışır

3.
Mala mülke güvenme
Hazıra ne dayanır
Çalış yavrum, boş durma
Haydi küçük mektepli

4.
Çalışkanlık, usluluk
Mektepliye yakışır
Çalış sen de, boş durma
Haydi küçük mektepli

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Milli Marş Mecmuası, Müellifi: Muallim İzzeddin Hümayi Bey, 2. Mecmua, s. 13

Beşiktaş Mektepten Sefere... GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Papatyalar Şarkısı

"Bahar olsun da seyredin"

Beste: Viyolonist Zeki Bey
Güfte: Tevfik Fikret

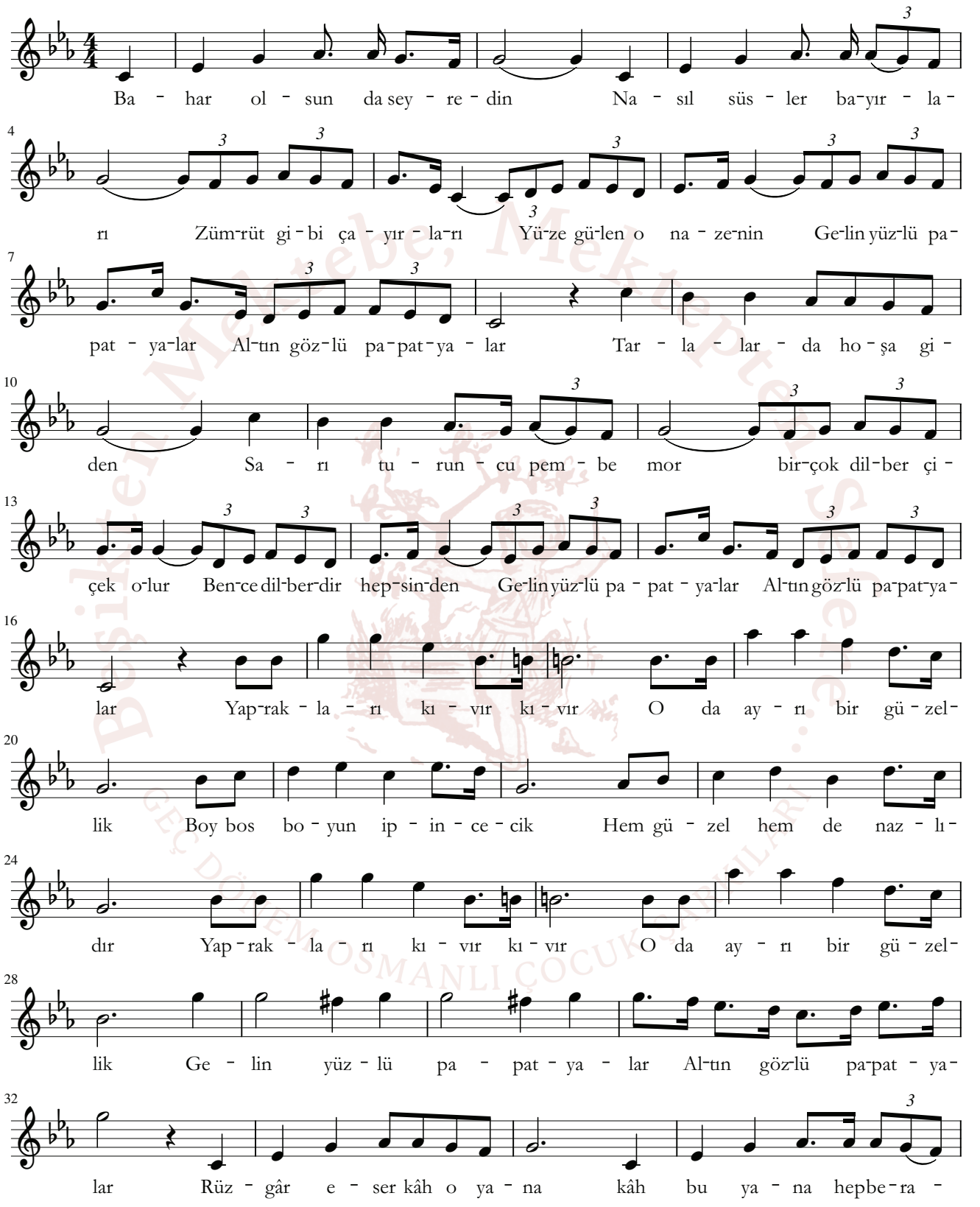

Papatyalar Şarkısı "Bahar olsun da seyredin"

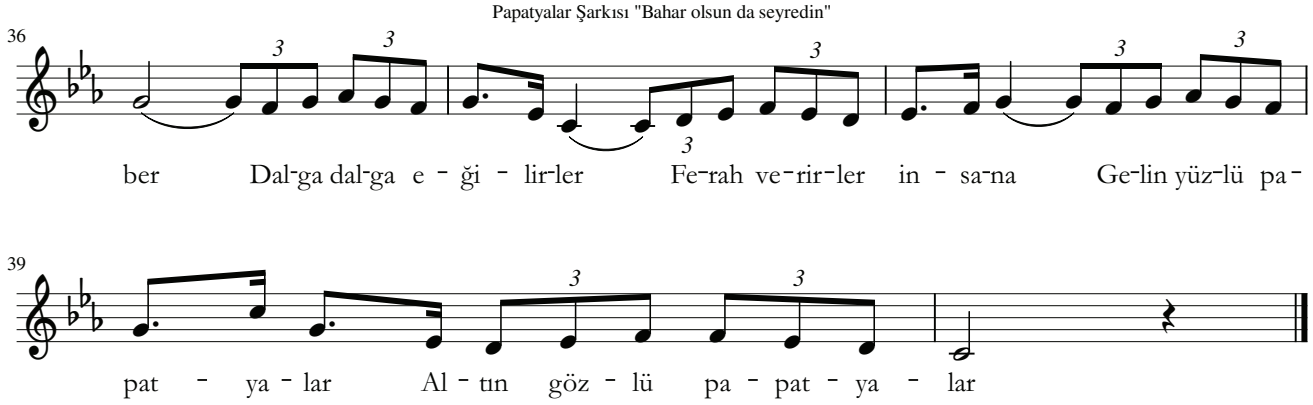

Bahar olsun da seyredin
Nasıl süsler bayırları
Zümrüt gibi çayırları
Yüze gülen o nazenin

Tarlalarda hoşa giden
Sarı turuncu pembe mor
Birçok dilber çiçek olur
Bence dilberdir hepsinden

Yaprakları kıvır kıvır
O da ayrı bir güzellik
Boy bos boyun ipincecik
Hem güzel hem de nazlıdır

Rüzgâr eser kâh o yana
Kâh bu yana hep beraber
Dalga dalga eğilirler
Ferah verirler insana

Nakarat
Gelin yüzlü papatyalar
Altın gözlü papatyalar

Kaynak: İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, D-47/23-1, 2

Beşiktaş Mektebe, Mekteben Sefere...
GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Çoban ve Çocuk

"Güzel çoban bir içim bir yudum su destinden"

Beste: Mildanzade
Güfte: Tevfik Fikret

Güz-zel ço-ban bi - ri-çim bir yu-dum su des - tin - den

5 Bu-gün sı - cak yi - ne pek san - ki or - ta - lık ya - nı - yor

9 Gü-zel ço-cuk se - nin ol - sun ha - ya - tım - is - ter i - sen

13 Ni - çin gö-züm sa - na bak - tık - ça böy - le yaş - la - nı - yor

17 Gü-zel ço-ban ne ka-dar tat - lı söy - lü - yor - sun sen

21 Ya-lan da ol - sa i - çim doğ - ru söy - le - din sa - nı yor

25 Gü-zel ço-cuk ba - na bak al - da - tır mı-yım se - ni ben

29 İ - çin bu yaş - la - rı boş an - lı - yor - sa al - da - nı - yor

33 Gü-zel ço-ban bi - ri-çim bir yu-dum su des - tin - den

37 Bu-gün sı - cak yi - ne bak san - ki her ya-nım ya - nı - yor

Gülçiçeği Melodileri
GÜLÇİÇEĞİ OSMANLI ÇOCUK SARKILARI

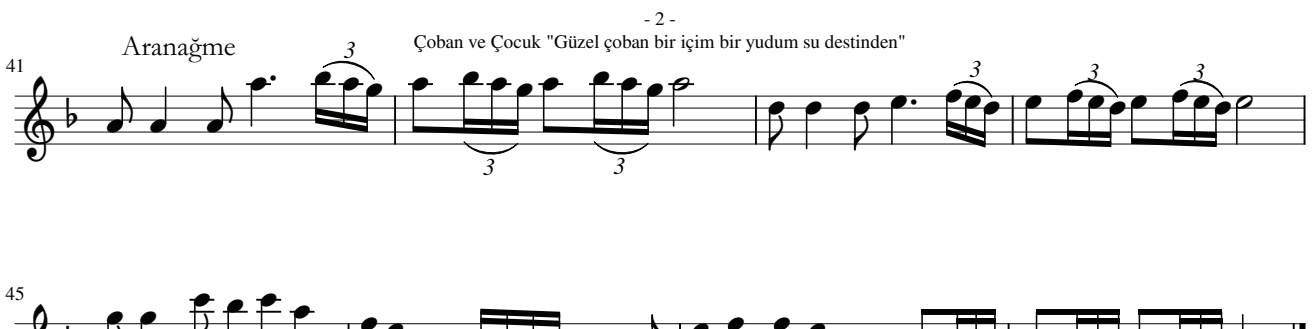

Güzel çoban bir içim bir yudum su destinden
Bugün sıcak yine pek sanki her taraf/ortalık yanıyor
Güzel çocuk senin olsun hayatım ister isen
Niçin gözüm sana baktıkça böyle yaşlanıyor
Güzel çoban ne kadar tatlı söylüyorsun sen
Yalan da olsa içim doğru söyledin sanıyor
Güzel çocuk bana bak aldatır mıyım seni ben
İçin bu yaşları boş anlıyorsa aldanıyor
Güzel çoban bir içim bir yudum su destinden
Bugün sıcak yine pek sanki her taraf/her yanım yanıyor

Kaynak: İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, D-37/92

Beşikten Mektebe, Mektepten Sefere... GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Lale Diyor Ki

"Bir çiçeğim adım lale"

Beste: Mehmed Baha

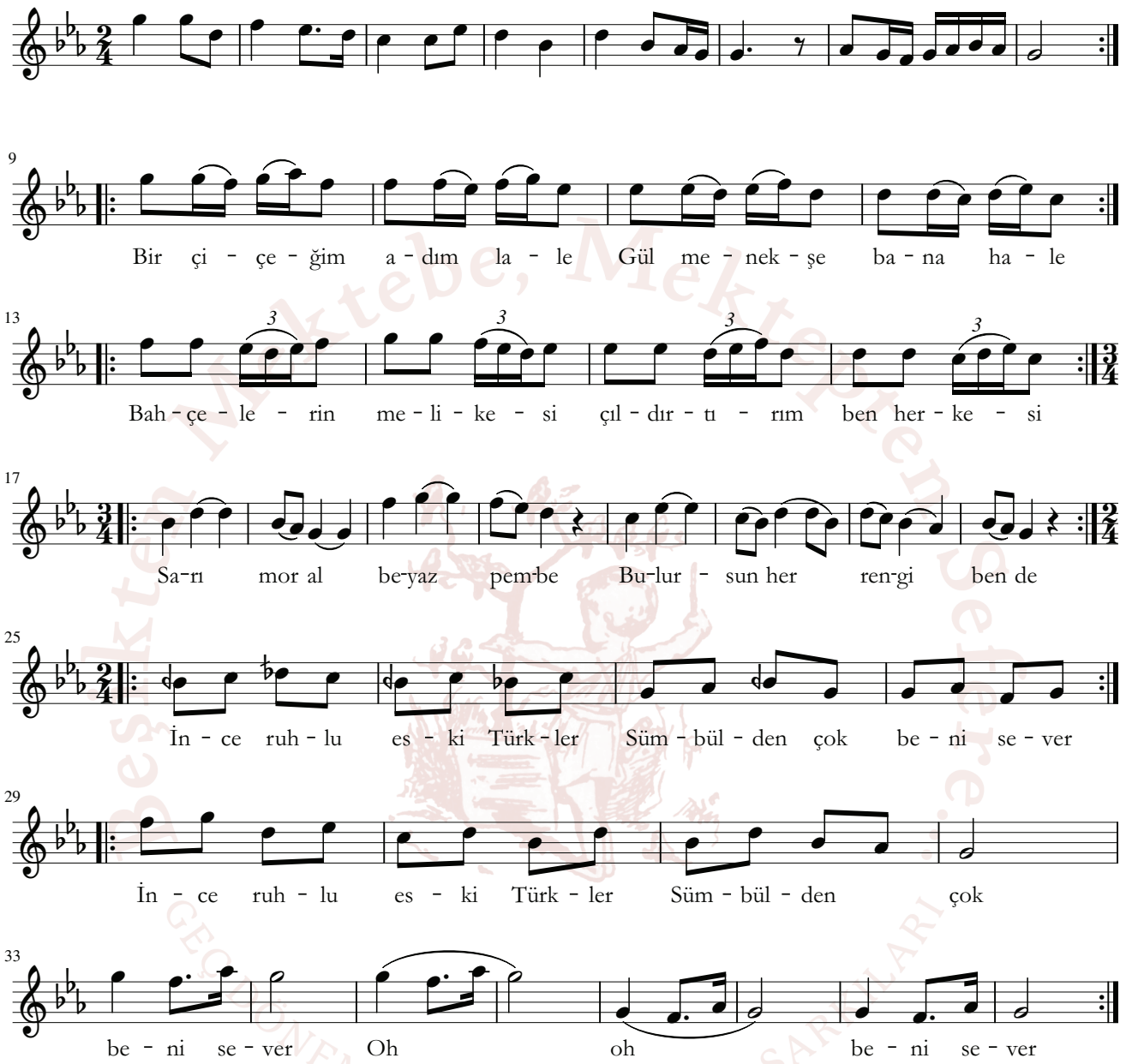

Bir çiçeğim adım lale
Gül, menekşe bana hale
Bahçelerin melikesi
Çıldırtırım ben herkesi
Sarı, mor, al, beyaz, pembe
Bulursun her rengi bende
İnce ruhlu eski Türkler
Sümbülden çok beni sever

Halifeler ellerinde
İhtişamla taşırlardı
Sultanların bellerinde
Lalelerden kemer vardı
Renklerime bakarlardı
Birçok isim takarlardı
Semendanlar, duşizeler
Şehbanular neler neler

Kaynak: Mehmed Baha Bey, Âlem-i Musiki, 13. Sayı, s. 104

Sıkıntı Mektebi, Mektepten Sıkıntı
GEÇMİŞİNİZİ OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Darüşşafaka Marşı

"Demadem eyleriz tahsil-i ilme şevk ile gayret"

Beste: Zekâi Dede Efendi

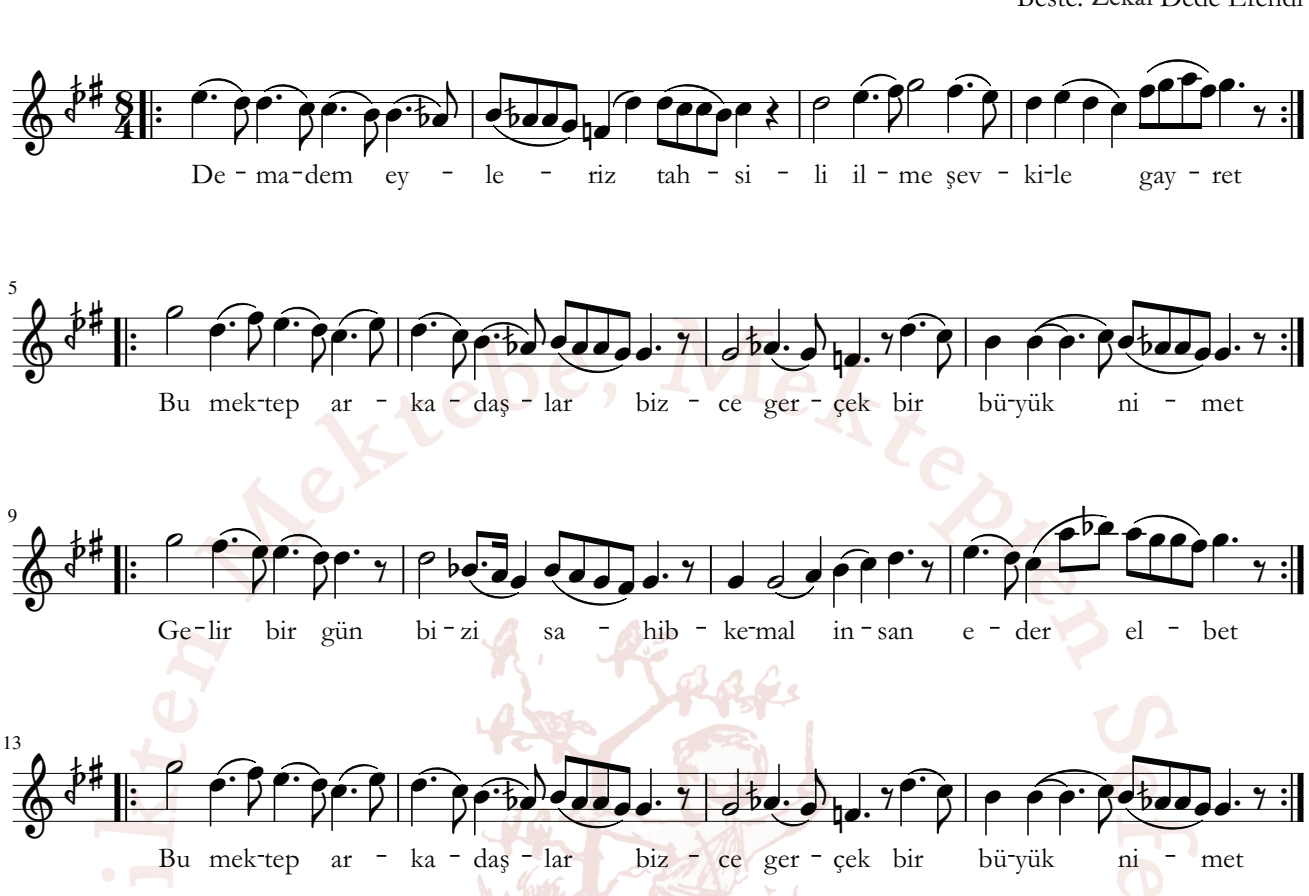

Demadem eyleriz tahsil-i ilme şevk ile gayret
Bu mektep arkadaşlar bizce gerçek bir büyük nimet
Gelir bir gün bizi sahib-kemal insan eder elbet
Bu mektep arkadaşlar bize gerçek bir büyük nimet

Bakın her köşesinde müncelidir pertev-i irfan
Şu âli mektebin feyzi bizi etmektedir insan
Bu nimetler değil mi arkadaşlar mucib-i şükran
Sahihan bahtiyarız biz cihana eyleriz ilan

Kaynak: İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, Hafız ZekâiDede Efendi Külliyatı, 1. Cilt, s. 20

Beşir Mektebi, Mektepten Sefere... GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Mekteb-i Sultani Marşı

"Mamure yurtlarımızdan çıkan siyah duman"

Beste: Yusuf Hüsnü Bey

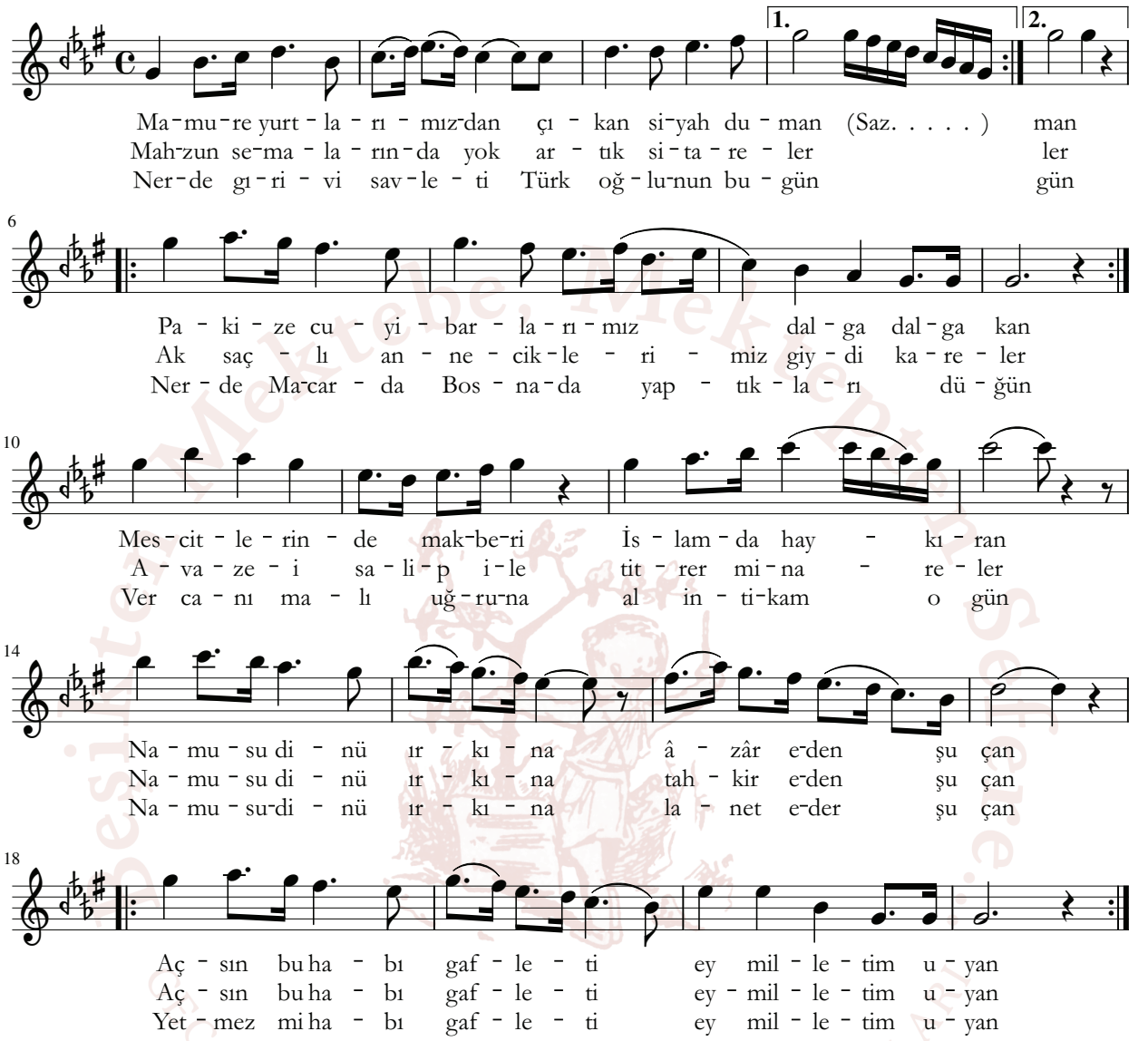

1.
Mamure yurtlarımızdan çıkan siyah duman
Pakize cuyibarlarımız dalga dalga kan
Mescitlerinde makber-i İslam'da haykıran
Namus u din ü ırkına âzâr eden şu çan
Açsın bu hab-ı gafleti ey milletim uyan

2.
Mahzun semalarında yok artık sitareler
Ak saçlı anneciklerimiz giydi kareler
Avaze-i salip ile titrer minareler
Namus u din ü ırkına tahkir eden şu çan
Açsın bu hab-ı gafleti ey milletim uyan

3.
Nerde gıriv-i savleti Türk oğlunun bugün
Nerde Macar'da Bosna'da yaptıkları düğün
Ver canı malı uğruna al intikam o gün
Namus u ırk u dinine lanet eder şu çan
Yetmez mi hab-ı gafletin ey milletim uyan

4.
Kessin huzur u hiddete mazlum ile bu ah
Adl-i beşer fesanesine işte bir güvah
Saiye merde arife yardımcıdır İlah
Geçsin de umk-ı canına ta seyf-i intibah
Açsın bu hab-ı gafleti ey milletim uyan

Kaynak: Şamlı Selim Yayınları, Chant Turc Mekteb Marşları, 1. Forma, s. 15

Rumca Okul Şarkısı

"O Thee ton foton tis Pediyas odiğe"

Beste: Teodoros Papa-Parashu Fokaefs (Foçalı)

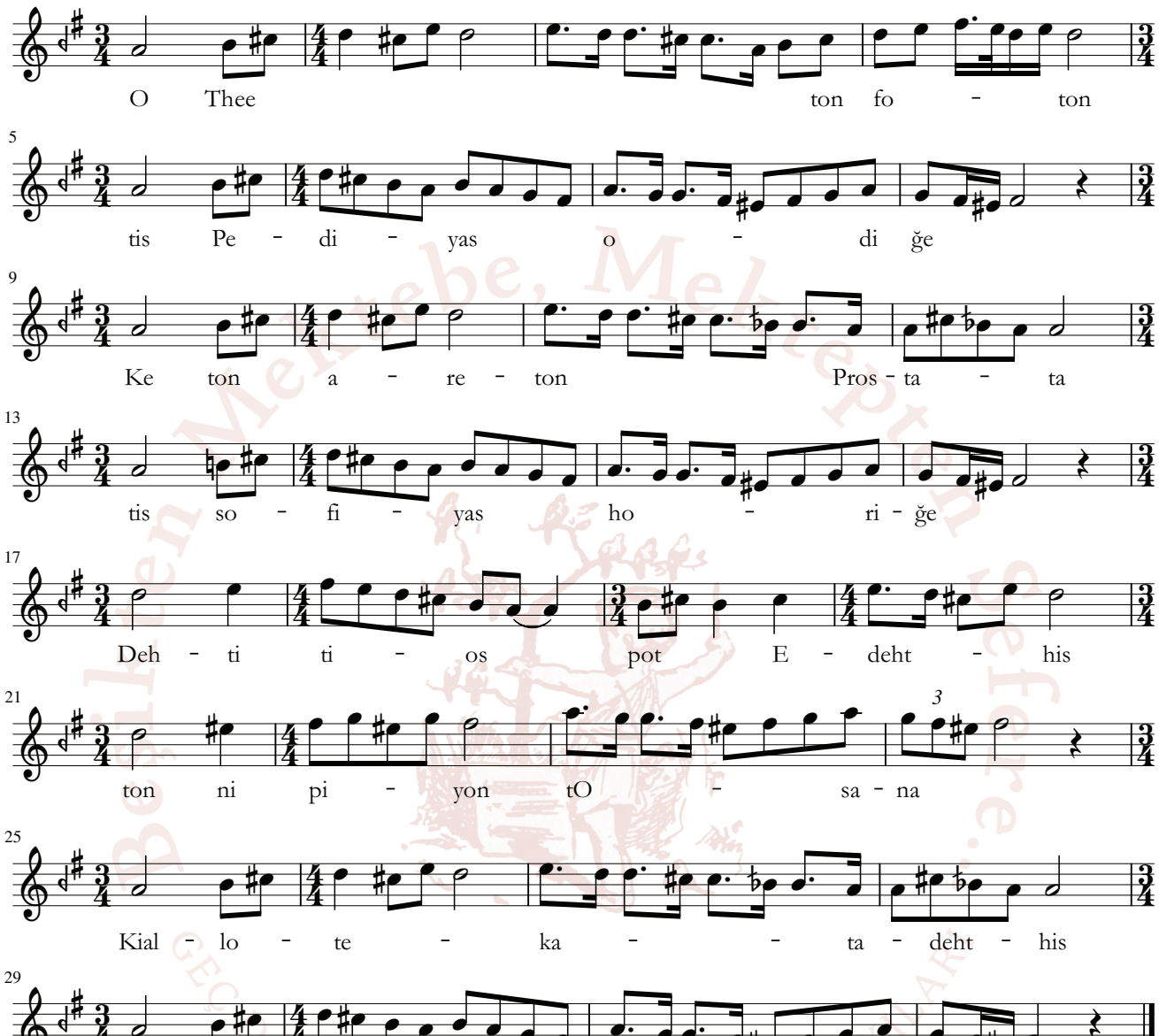

Ὦ Θεὲ τῶν φώτων τῆς παιδείας Ὁδηγέ	O Thee ton foton tis Pediyas odiğe
καὶ τῶν ἀρετῶν Προστάτα τῆς σοφίας Χορηγέ	Ke ton arton Prostata tis sofiyas horiğe
δέχθητι ὡς ποτ' Ἐδέχθης τῶν νηπίων τ'Ὡσαννά	Dehtiti os pot Edehthis ton nipiyon t Osana
κι' ἄλλοτε καταδέχθης τῆς πτωχῆς τὰ δυὸ λεπτά	Ki allote katadehthis tis ptohis ta dyo lepta

[Nurun ve eğitimin rehberi olan Allah
Erdemin koruyucusu ve bilgeliğin sağlayıcısı
Bebeklerin "Osanna" demesini kabul ettiğin gibi
Fakirlerin iki kuruşunu kabul ettiğin gibi
Minnettar olan yüreklerin dileklerini ve yalvarışlarını da kabul et]

Kaynak: İoannis Zoğrafos (Geyveli), Apantisma veya Mecmua-i Makamat, s. 249

Terakki Şarkısı

"Arş ileri arş ileri isteğimiz ilerlemek"

Beste: Muallim Kâzım Bey
Güfte: Ali Ulvi Bey

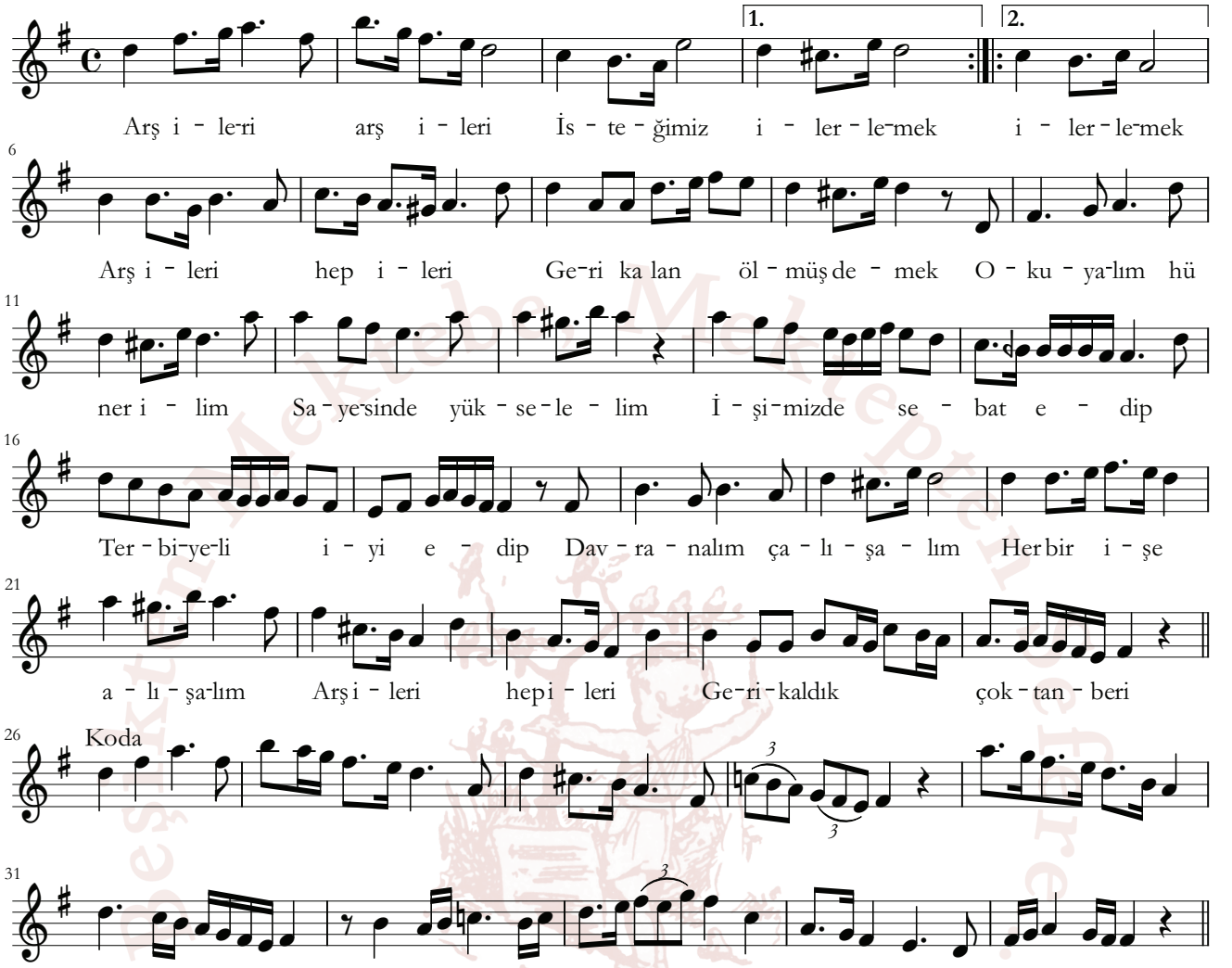

Arş ileri, arş ileri
İsteğimiz ilerlemek
Arş ileri, hep ileri
Geri kalan ölmüş demek
Okuyalım hüner ilim
Sayesinde yükselelim
İşimizde sebat edip
Terbiyeli, iyi, edip
Davranalım, çalışalım
Her bir işe alışalım
Arş ileri, hep ileri
Geri kaldık çoktan beri
Arş ileri, hep ileri
Batsın ilmin düşmenleri

Kaynak: Kâzım, Notalı Mekteb Şarkıları, Cüz: 1, s. 16-17

GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Mahfiruz Mektebi Marşı

"Olalım şems-i maarifle ziyadar-ı sürur"

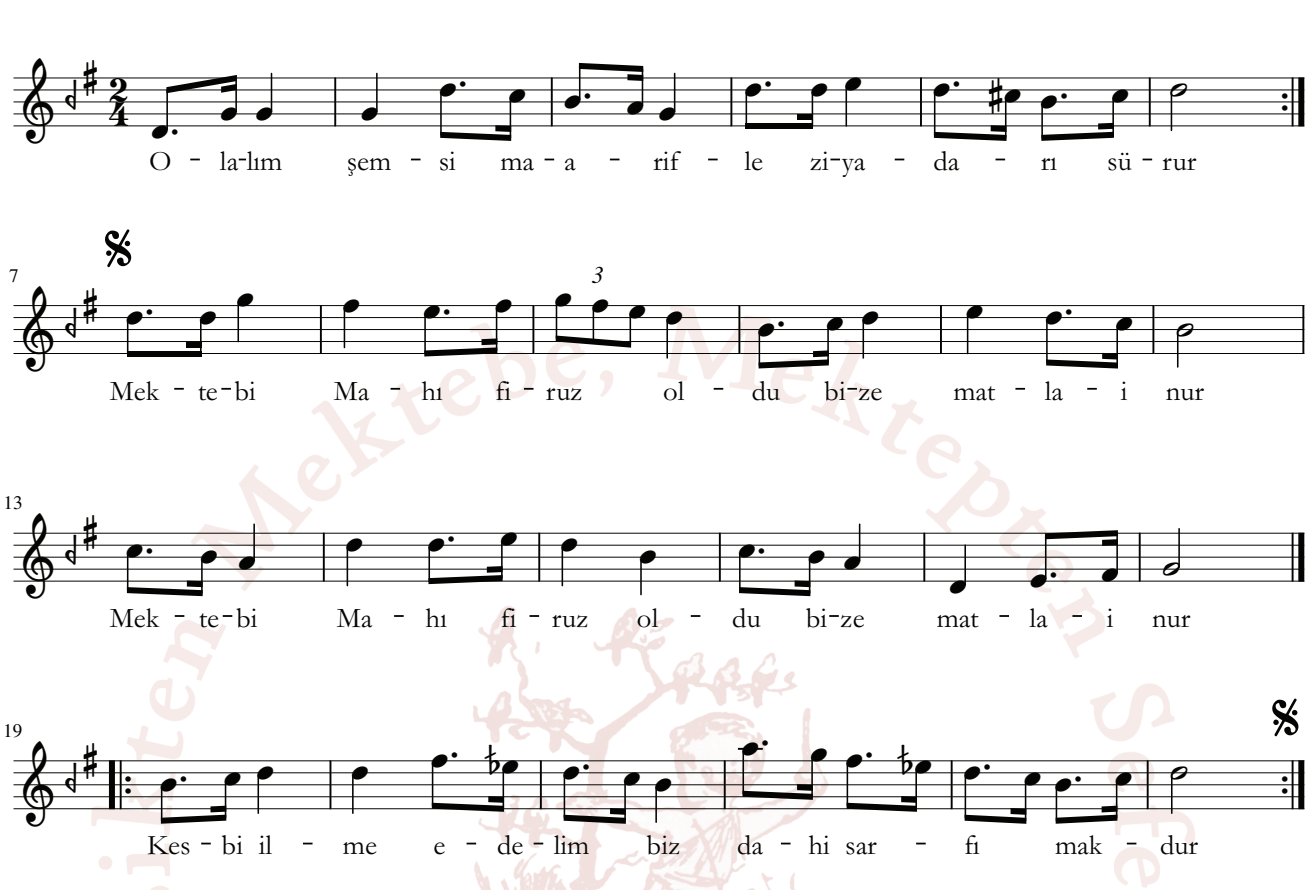

Olalım şems-i maarifle ziyadar-ı sürur
Mekteb-i Mahfiruz oldu bize matla-i nur
Kesb-i ilme edelim biz dahi sarf-ı makdur
Mekteb-i Mahfiruz oldu bize matla-i nur

İlm ü irfan ile temyiz olunur nev-i beşer
Daima âkil olan kesb-i maarif eyler
Biz de tahsil-i kemalat edelim kardeşler
Mekteb-i Mahfiruz oldu bize matla-i nur

Kaynak: İSAM Cüneyd Kosal Arşivi, D-97/30

Resimli Mektep, Mektepli Şarkılar
İLK DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Hanım Kızlar Marşı

"Vatanımız bahçedir bizler onun gülleri"

Beste: Muallim İsmail Hakkı Bey

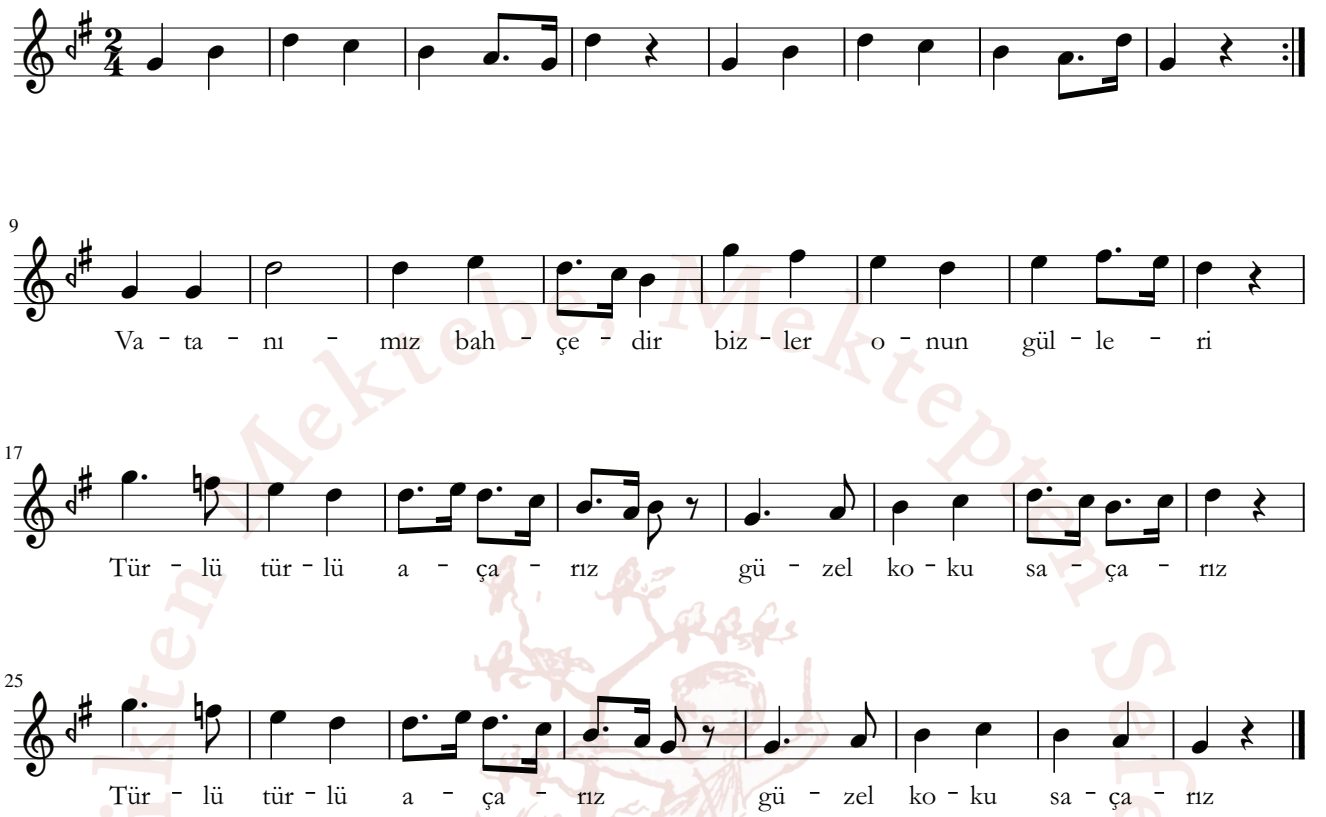

Vatanımız bahçedir bizler onun gülleri
Türlü türlü açarız güzel koku saçarız

Vatanımız annedir biz de onun kızları
Gece gündüz uğraşırız hep ona çalışırız

Vatanımız ormandır biz onun bülbülleri
Şakır şakır öteriz neşideler söyleriz

Kaynak: Şamlı Selim Yayınları, Milli Marş, Mürettibi: Muallim İsmail Hakkı Bey, s. 14

Beşiktaş Belediyesi Mektepleri Şarkıları ... Dijital Osmanlı Çocuk Şarkıları

Adile Sultan Mektebi Marşı

"Mai boğazın safha-yı siminine nurdan"

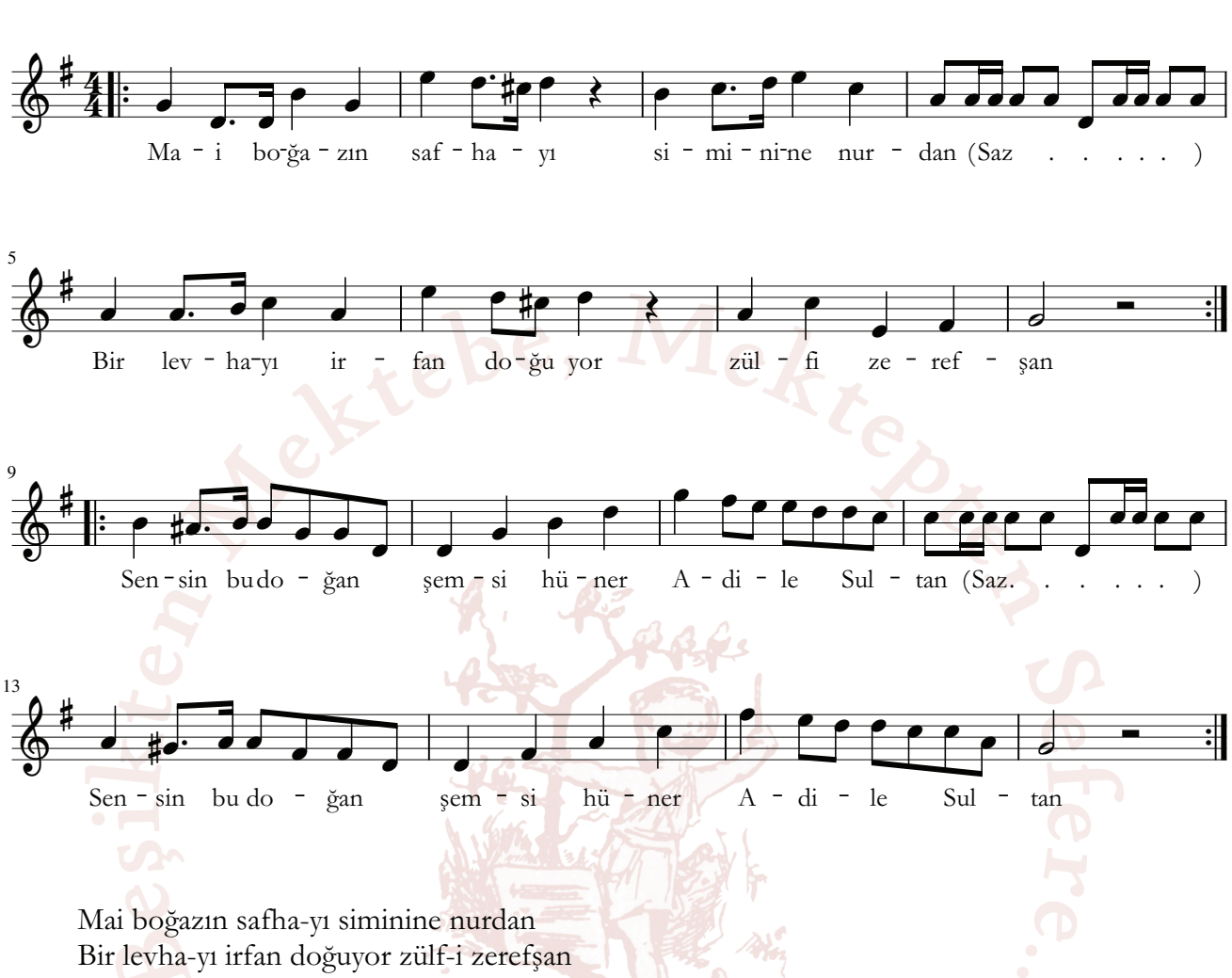

Mai boğazın safha-yı siminine nurdan
Bir levha-yı irfan doğuyor zülf-i zerefşan
Sensin bu doğan şems-i hüner Adile Sultan

Kaynak: Sözlü aktarım

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI
GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Musiki Talebesi

"Sevgilim muzıka dersi Mebadi-i Musiki"

Usul: Nim düyek

Beste: M. Sahip

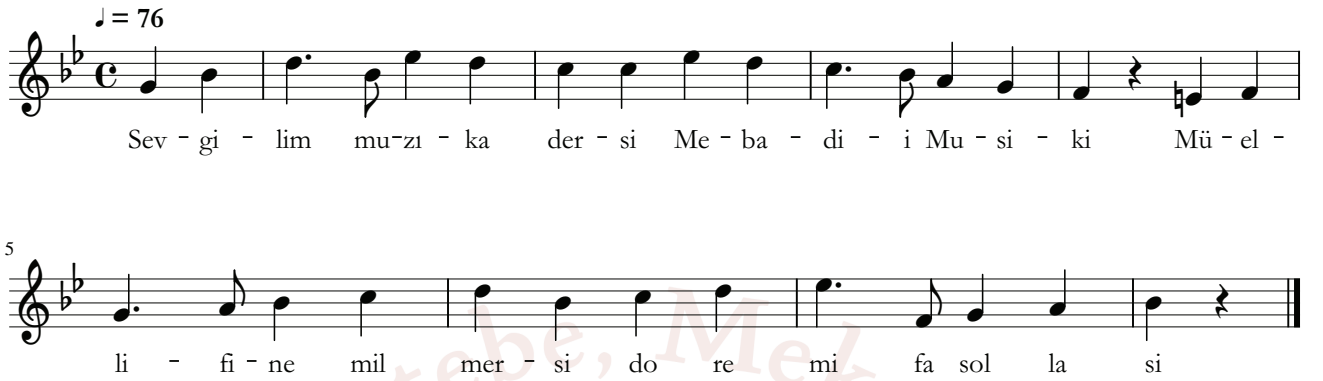

Sevgilim muzıka dersi Mebadi-i Musiki
Müellifine mil mersi do re mi fa sol la si

Usule tatbik ederim tevakkuf, teneffüs
Notayı tefrik ederim do re mi fa sol la si

Bir yuvarlak iki beyzi siyah beyaz yarısı
Bir siyah iki çengelli do re mi fa sol la si

Hatvemiz gayet muntazam âdeta ahestemsi
Jimnastik, sürat, muhteşem do re mi fa sol la si

Arıza-i musikiye diyez, bemol hepisi
Silsile-i tabiiye do re mi fa sol la si

Makamları tanırım majör, minör, ikisi
Fasılaları bilirim do re mi fa sol la si

Güzel sadayı severim tahrik eder hevesi
Hem okur hem dans ederim do re mi fa sol la si

Kaynak: M. Sahip, Medhal-i Musiki, Kısm-ı Evvel, s. 29

Yeni Mektebe, Mektepten Sefere... Dünem Osmanlı Çocuk Şarkıları

Bir Balo Maskarası

"Gökte yıldız kümesi avluda kaz kümesi"

Usul: Evfer

Beste: M. Sahip

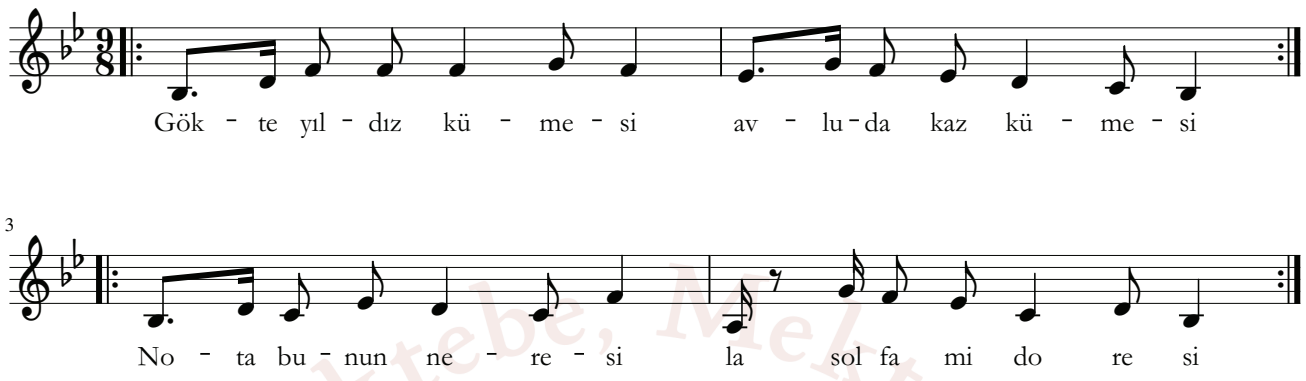

1.
Gökte yıldız kümesi avluda kaz kümesi
Nota bunun neresi la sol fa mi do re si

2.
Gömleğimin kolası ettiğini bulası
Makam bunun neresi la sol fa mi do re si

3.
Operet ile dramı musikinin programı
Şedd ü ika neresi la sol fa mi do re si

4.
Yüce dağlar deresi fasıllar hep veresi
Fasılası neresi? La sol fa mi do re si

5.
Rıhtımın iskelesi si bemol ıskalası
Arızası neresi la sol fa mi do re si

6.
Çengelli mi karası opera maskarası
Majör minör neresi la sol fa mi do re si

7.
Kaval koyun havası evfer oyun havası
Valsi dansı neresi la sol fa mi do re si

Kaynak: M. Sahip, Medhal-i Musiki, Kısm-ı Evvel, s. 30-31

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Müdürlüğü Yeni Mektebe, Mektepten Sesler
GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Sivastopol Marşı

"Sivastopol önünde yatan gemiler"

Beste: Rifat Bey

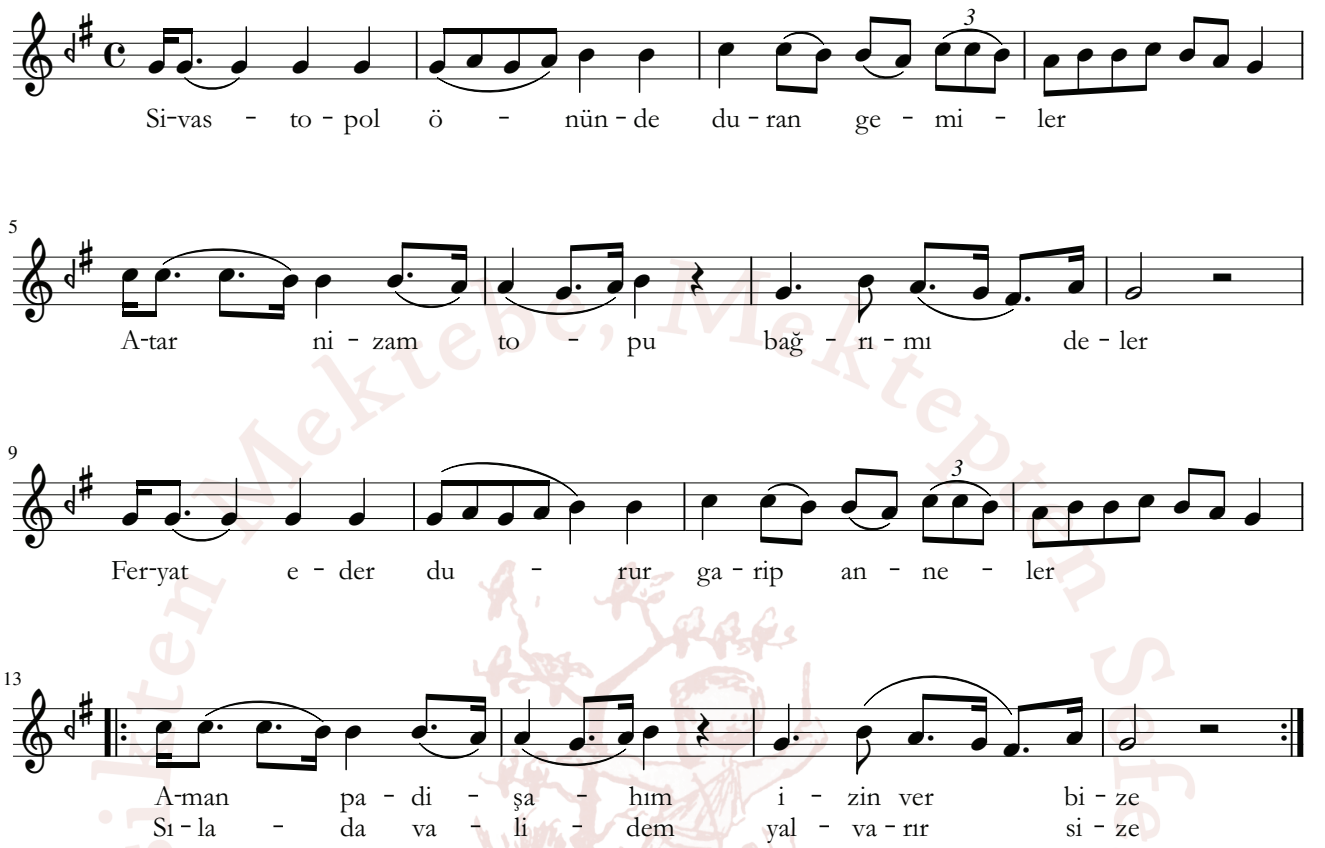

1.
Sivastopol önünde duran gemiler
Atar nizam topu bağrımı deler
Feryat eder durur garip anneler
Aman padişahım izin ver bize
Sılada validem yalvarır size

2.
Aman padişahım sen binler yaşa
Nüfuzun geçiyor dağ ile taşa
Bükreş'te bekliyor Şah Ömer Paşa
Aman padişahım izin ver bize
Sılada validem yalvarır size

3.
Sivastopol içinde bir ufak deniz
Moskof'un güllesi yağıyor henüz
Arap binbaşıdır kumandanımız
Aman padişahım izin ver bize
Sılada validem yalvarır size

4.
Sivastopol önünde yatan gemiler
Topların sesinden yer gök iniler
Eskiler şehit olur gelir yeniler
Aman padişahım izin ver bize
Sılada validem yalvarır size

Kaynak: İoannis Zoğrafos (Geyveli), Apantisma veya Mecmua-i Makamat, s. 246-247

Türk Marşı

"Ey Türk yurdu üstüne düşman at salmış"

Beste: Nezih Bey

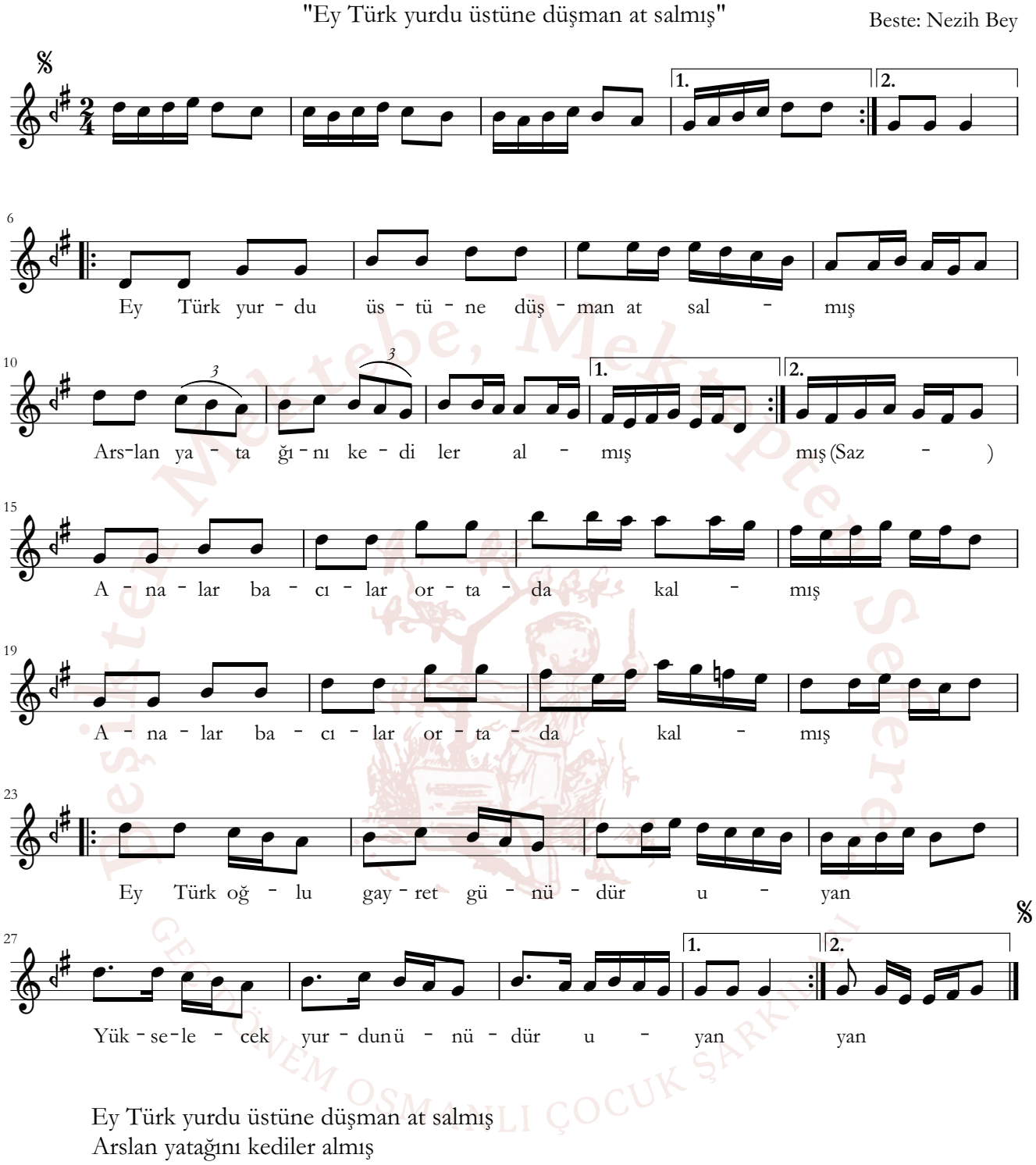

Ey Türk yurdu üstüne düşman at salmış
Arslan yatağını kediler almış
Analar bacılar ortada kalmış
Ey Türk oğlu gayret günüdür uyan
Yükselecek yurdun ünüdür uyan

Kaynak: Şamlı Selim Yayınları, Chant Turc Mekteb Marşları, 2. Forma, s. 5-6

Ana Marşı

"Ey oğullar düşmanlara Allah diye saldırın"

Usul: Nim düyek

Beste ve Güfte:
Ruyidilber İsmet Hanım

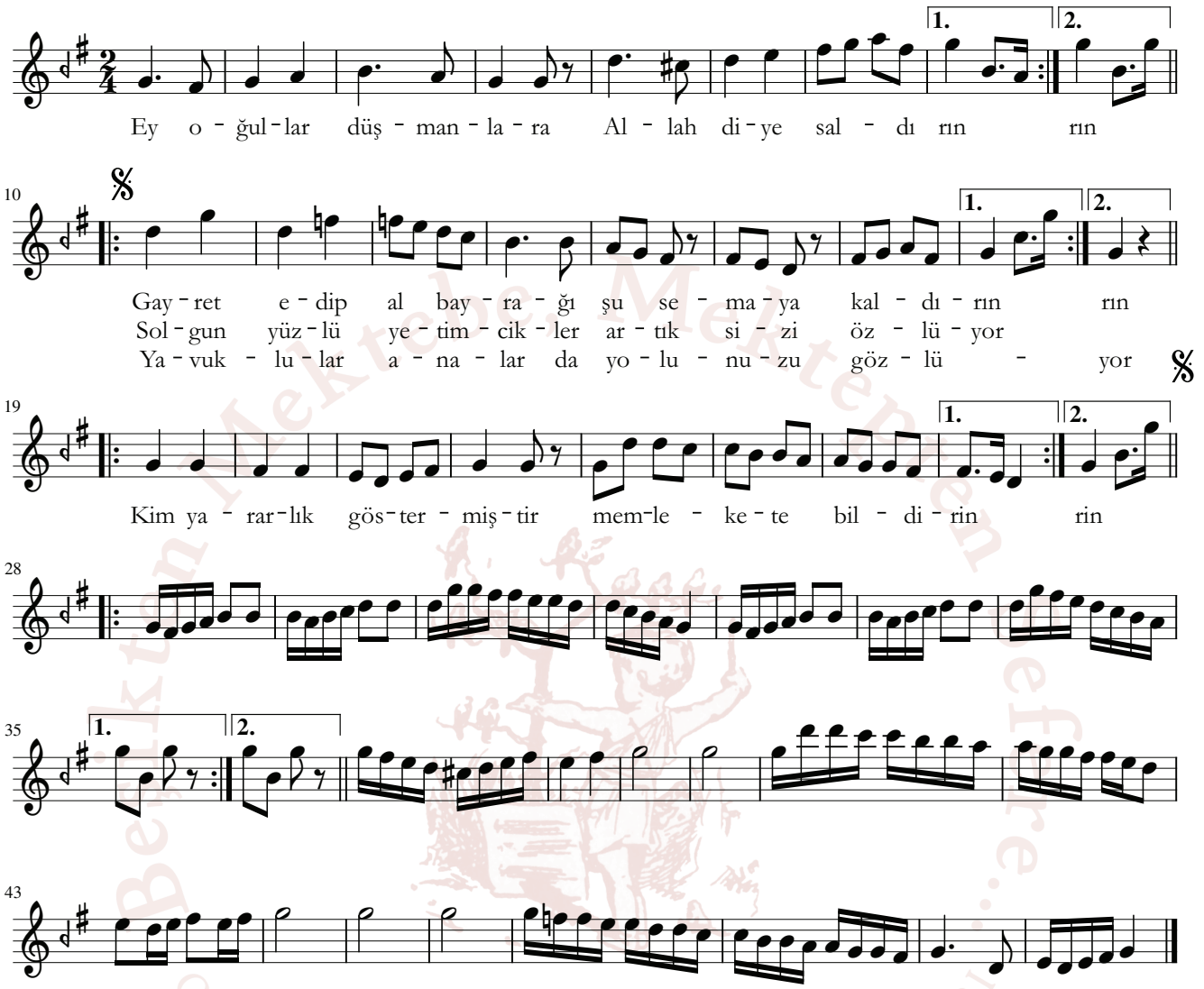

1.
Ey oğullar düşmanlara Allah diye saldırın
Gayret edip al bayrağı şu semaya kaldırın
Kim yararlık göstermiştir memlekete bildirin
Solgun yüzlü yetimcikler artık sizi özlüyor
Yavuklular analar da yolunuzu gözlüyor

2.
Ey arslanlar bu vatandır ananızın kucağı
Yetiştirdi büyüttü ki sizin gibi uşağı
O da şimdi sizden bekler kenetlesin otağı
Solgun yüzlü yetimcikler artık sizi özlüyor
Yavuklular analar da yolunuzu gözlüyor

3.
Avcu açık ağlayarak bütün millet duada
Yetişecek şühedanın ervahları imdada
Niyaz eder Allah'ına melekler de semada
Solgun yüzlü yetimcikler artık sizi özlüyor
Yavuklular analar da yolunuzu gözlüyor

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Müntehabat 310

Nihavent Marş

"Ana harp ilan oldu"

Usul: Düyek

Beste: Bimen Efendi

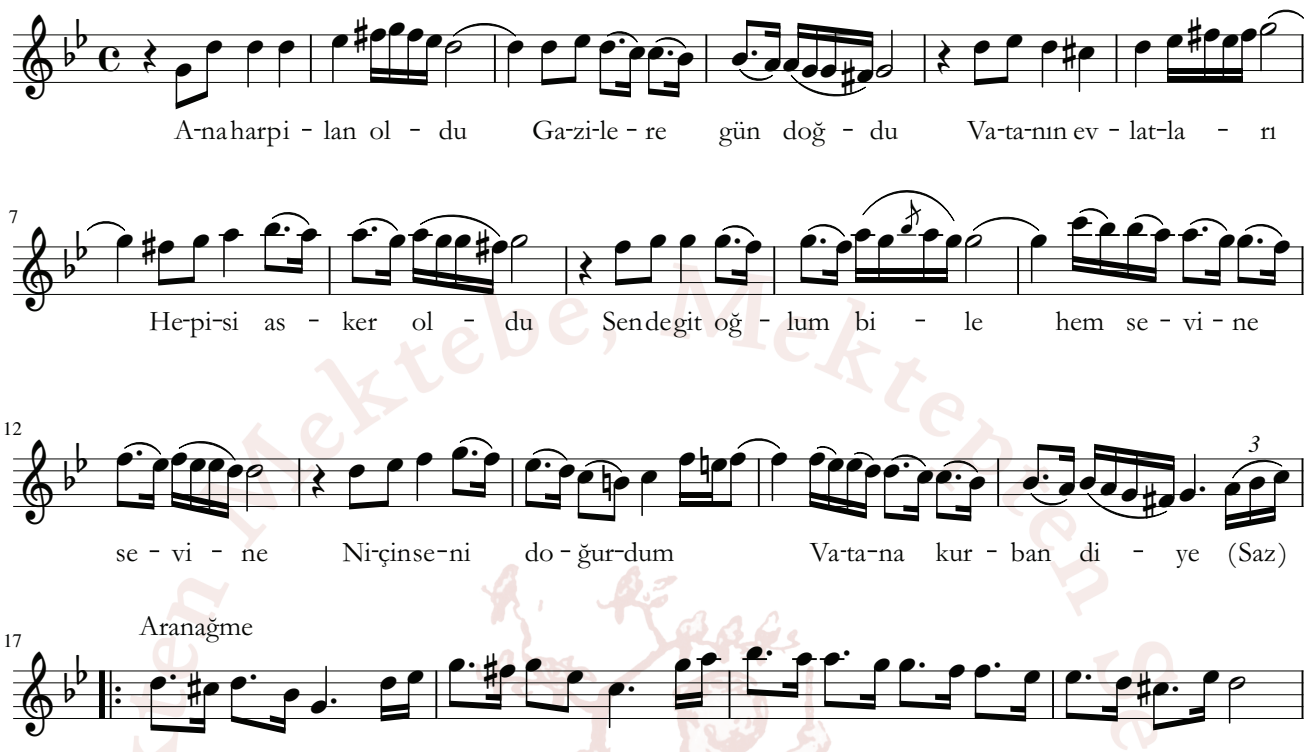

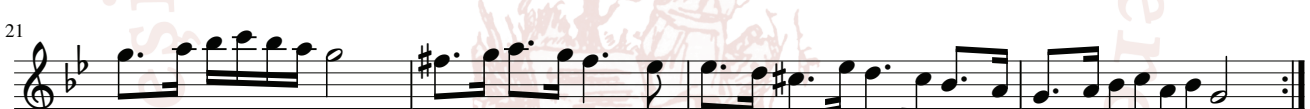

1.
Ana harp ilan oldu
Gazilere gün doğdu
Vatanın evlatları
Hepisi asker oldu

2.
Ninem elbet giderim
Düşman etin diderim
Vatan fena bulursa
Bu canı ben n'iderim

3.
Senin baban askerdi
Düşman ondan ürkerdi
Şanlı bir gazanferdi
Hem de er oğlu erdi

4.
Babam gibi olurum
Vatan için ölürüm
Eğer şehit olursam
Mertebeyi bulurum

5.
Oğul sana söz verdim
Şehit gazi ol derdim
İşte geldin yetiştin
Rabbime hamd eyledim

6.
Bu vatan besler bizi
Doğdu zafer yıldızı
Anacığım gideyim
Ya şehidim ya gazi

7.
Sana duam bu oğlum
Kılıncın keskin olsun
Bulunduğun orduyu
Hak muzaffer eylesin

Nakarat
Sen de git oğlum bile
Hem sevine sevine
Niçin seni doğurdum
Vatana kurban diye

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Bestekâr-ı Şehir Bimen Efendi Külliyat-ı Asarı, s. 174-175

Milli Türkü

"Sen anamızsın vatan"

Beste ve Güfte: Leyla Hanım

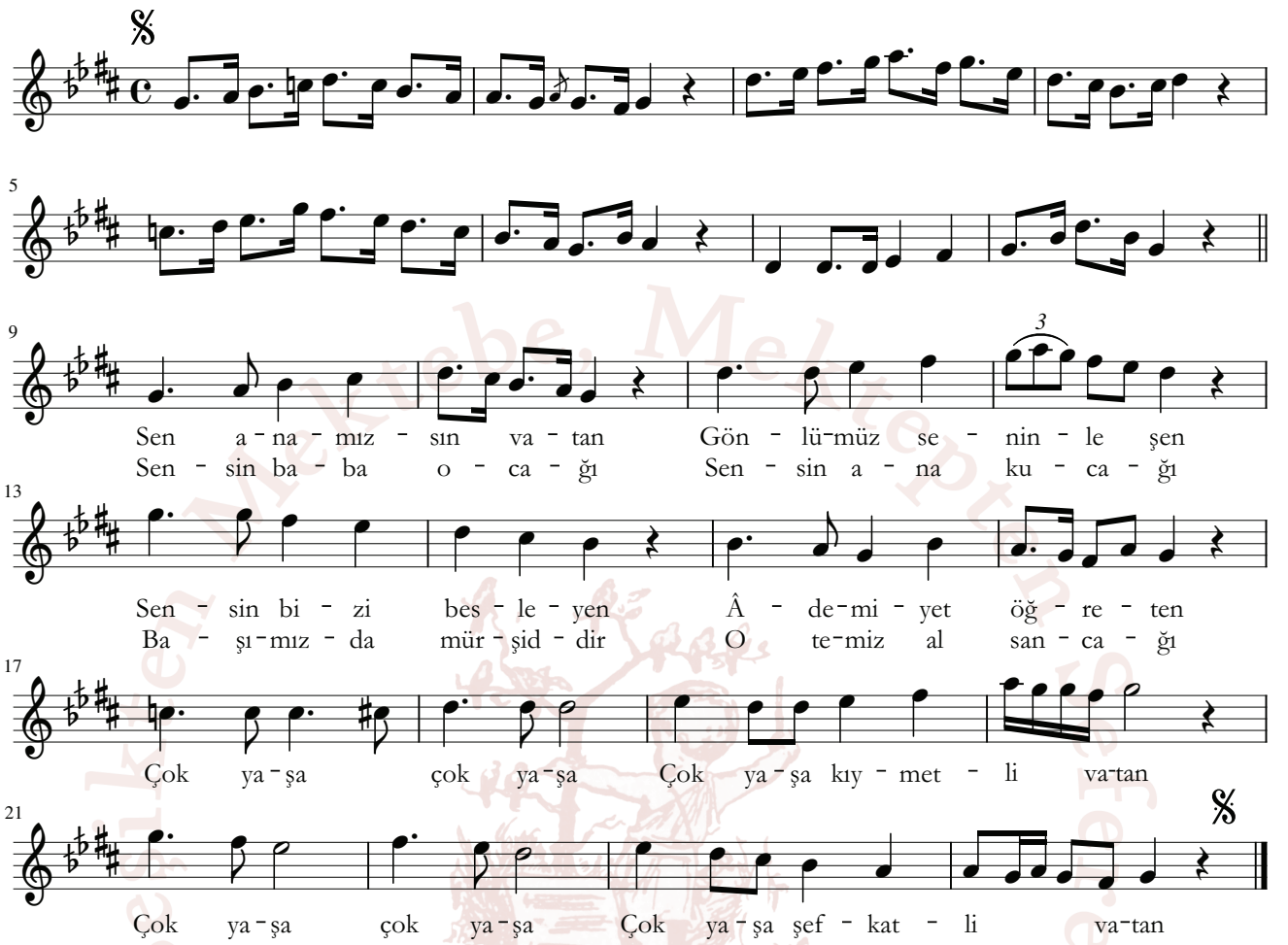

1.
Sen anamızsın vatan
Gönlümüz seninle şen
Sensin bizi besleyen
Âdemiyet öğreten

2.
Sana kaynar kanımız
Seni sever canımız
Sana hizmet içindir
Sayimiz irfanımız

3.
Sende zevk-i bâlimiz
Sensin hep amalimiz
Senledir şanlı vatan
Revnak-ı ikbalimiz

4.
Sensin baba ocağı
Sensin ana kucağı
Başımızda taşırız
O temiz al sancağı

5.
Sana layıktır sana
Daima böyle dua
Bir avuç toprağına
Canımız olsun feda

Nakarat
Çok yaşa çok yaşa
Çok yaşa kıymetli vatan
Çok yaşa çok yaşa
Çok yaşa şefkatli vatan

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Müntehabat 441

Asker Türküsü

"Yaslı gittim şen geldim"

Beste: Leyla Hanım
Güfte: Samih Rıfat Bey

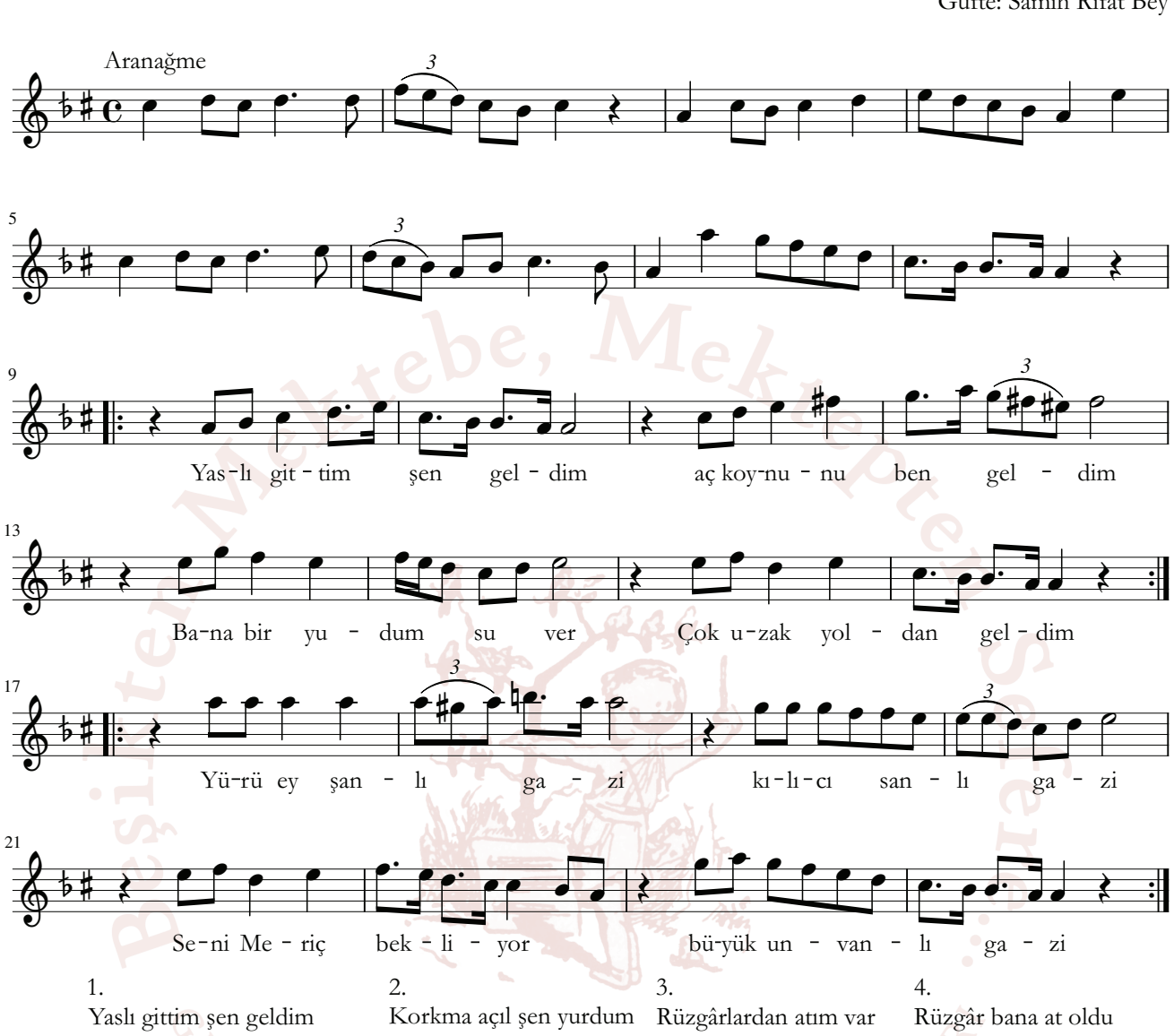

1.
Yaslı gittim şen geldim
Aç koynunu ben geldim
Bana bir yudum su ver
Çok uzak yerden geldim

2.
Korkma açıl şen yurdum
Dağlara ordu kurdum
Açık denizlerine
Süngümle kilit vurdum

3.
Rüzgârlardan atım var
Şimşekten kanadım var
Göğsümde al yazılı
Gazilik beratım var

4.
Rüzgâr bana at oldu
Şimşekler kanat oldu
Eğilin gökler dedim
Bulutlar kat kat oldu

5.
Irmaklar gibi taştım
Yalçın kayalar aştım
Hakk'a şükürler olsun
Geldim sana ulaştım

6.
Varsın yansın ocağım
Kurtuldu al sancağım
Bayrağımın altında
Ben hür yaşayacağım

7.
Deniz deniz Akdeniz
Suları berrak deniz
Karşımda yâr ağlıyor
Gideyim bırak deniz

8.
Açıldı kale yolu
Göründü Gelibolu
Bırak beni gideyim
Orası yasla dolu

Nakarat
Yürü ey şanlı gazi
Kılıcı kanlı gazi
Seni Meriç bekliyor
Büyük unvanlı gazi

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Külliyat-ı Musiki, Üçüncü Defter, İstanbul, 1338, s. 94-95

Ana Türküsü

"Yurduma düşman doldu"

Usul: Düyek

Beste: Ali Rifat Bey

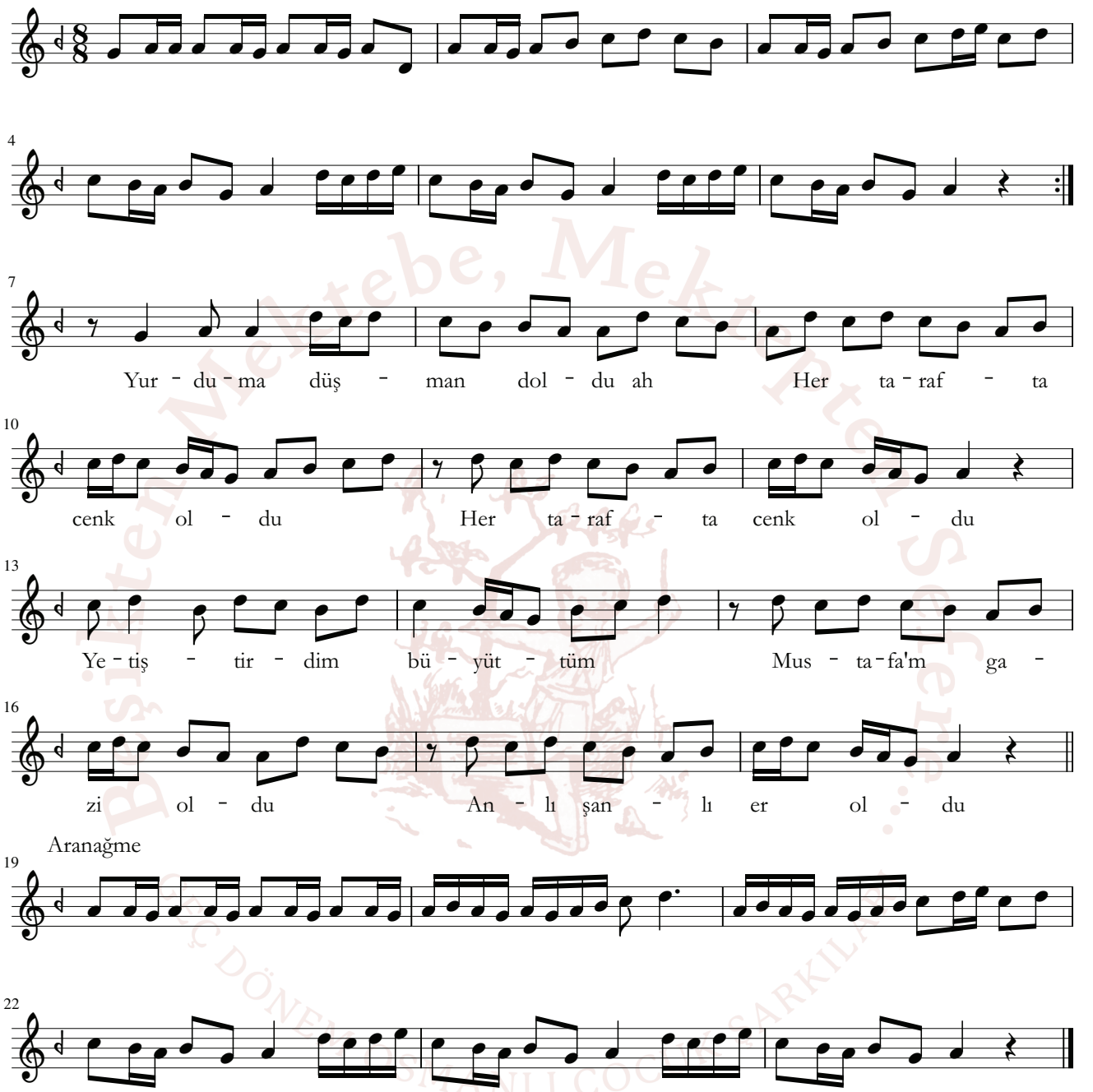

Yurduma düşman doldu
Her tarafta cenk oldu
Yetiştirdim büyüttüm
Mustafa'm gazi oldu
Anlı şanlı er oldu

Dünyayı tuttu ünü
Dünden âli bugünü
Bugün millet düğünü
Böyle mukadder oldu

Sen kahramansın oğlum
Koca arslansın oğlum
Millette cansın oğlum
Tevfik rehber oldu
Azmin müyesser oldu

Kaynak: Ali Rifat Bey, Ana Türküsü, Hilal Matbaası

Sefer Türküsü

"Sabahtan kalktım güneş parlıyor"

Usul: Düyek

Beste: Ali Rifat Bey

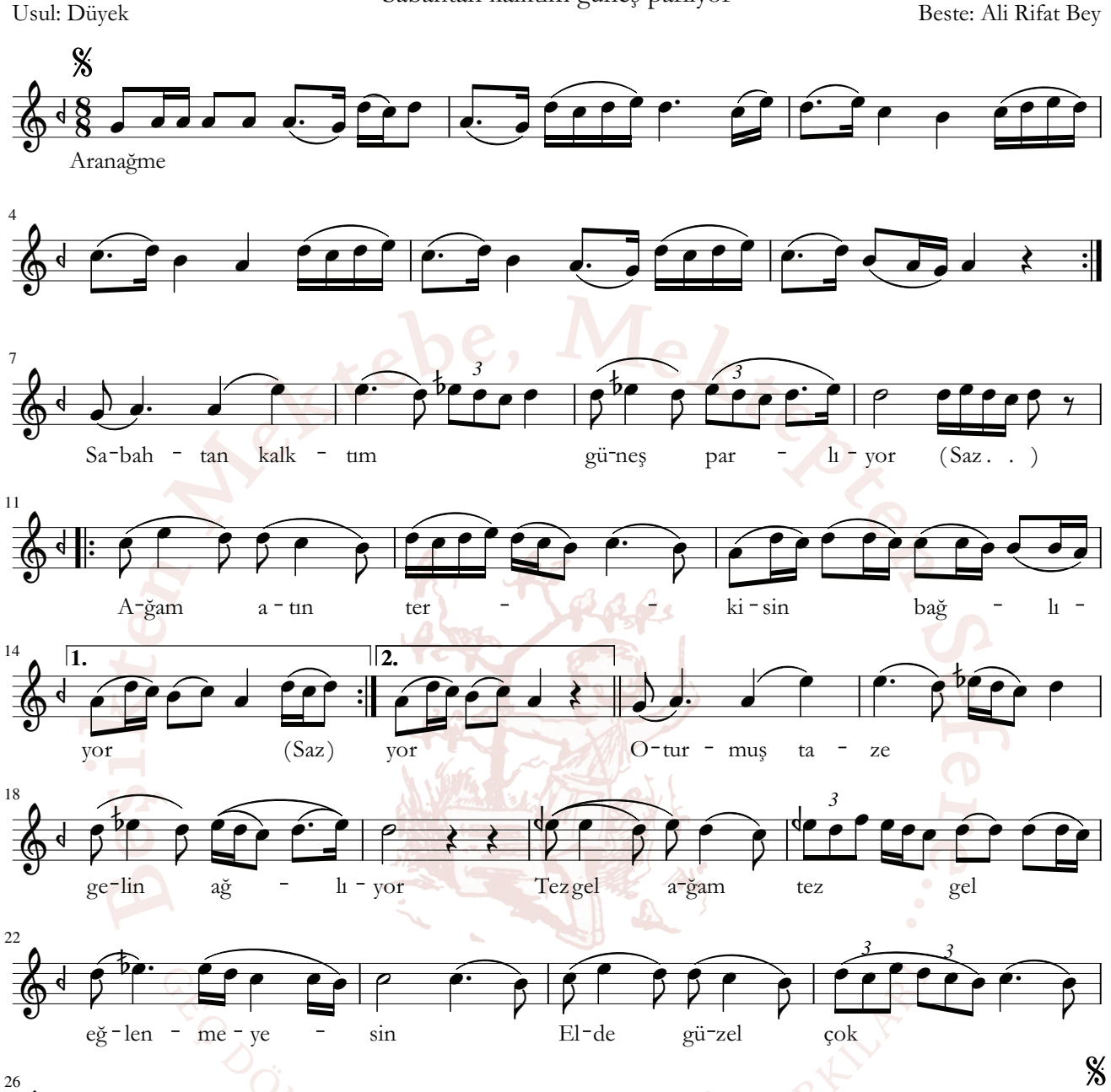

Sabahtan kalktım güneş parlıyor
Ağam atın terkisin bağlıyor
Oturmuş taze gelin ağlıyor
Tez gel ağam tez gel eğlenmeyesin
Elde güzel çok evlenmeyesin

Kaynak: Ali Rifat Bey, Sefer Türküsü, Hilal Matbaası

Şehidin Feryadı

Usul: Düyek

"Köyümün bucağından evimin ocağından"

Beste ve Güfte:
Niyazi Bey

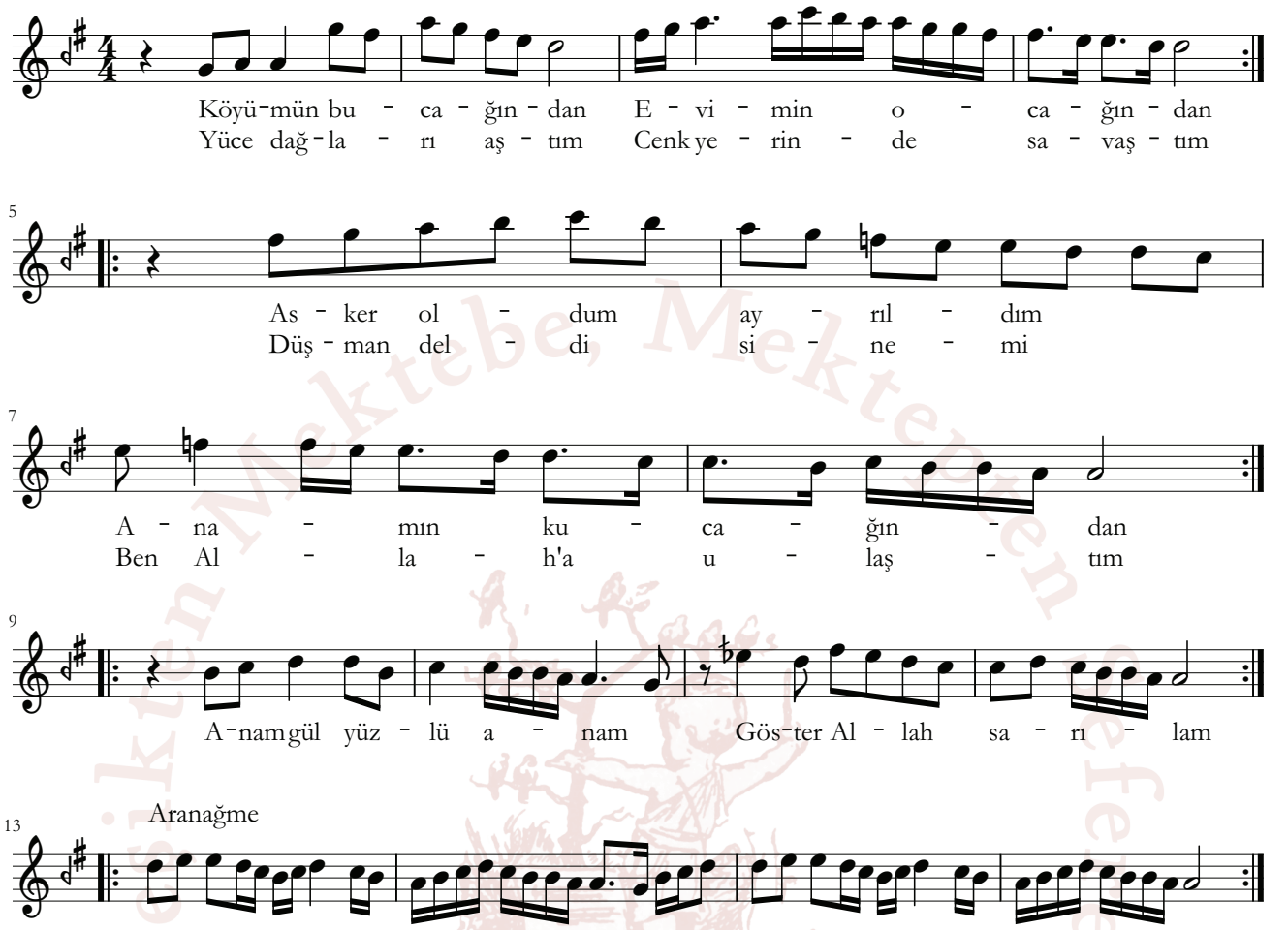

1.
Köyümün bucağından
Evimin/Yuvamın ocağından
Asker oldum ayrıldım
Anamın kucağından
Anam gül yüzlü anam
Göster Allah sarılam

2.
Yüce dağları aştım
Cenk yerinde savaştım
Düşman deldi sinemi
Ben Allah'a ulaştım
Nice nur yüzlü anam
Hasretine dayanam

3.
Kumkale kenarında
Mezarımı kazdılar
Kanım ile başıma
Şehit diye yazdılar
Ayrıldım senden anam
Yanam başıma yanam

4.
Anam gözyaşlarınla
Yıkansın kanlı tenim
Nur gibi ak saçların
Olsun benim kefenim
Anam gül yüzlü anam
Ayrıldım senden yanam

Kaynak: Külliyat-ı Darüttalim-i Musiki, No: 11

Bakırköy Mektebe Mekteplen Gel Kütüphanesi
GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Rumeli Marşı

"Rumeli'nin dağları var"

Beste: Hafız Mustafa Efendi

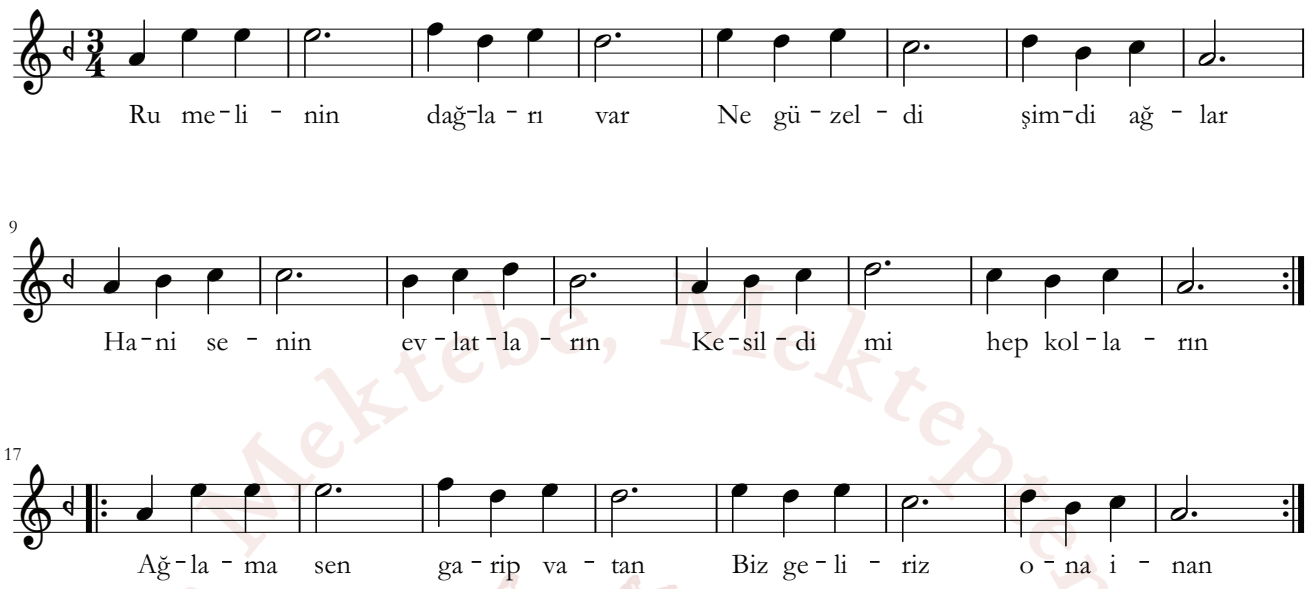

1.
Rumeli'nin dağları var
Ne güzeldi şimdi ağlar
Hani senin evlatların
Kesildi mi hep kolların
Ağlama sen garip vatan
Biz geliriz ona inan

2.
Rumeli'nin dağları var
Ne güzeldi şimdi ağlar
Çağlayanlar bile susmuş
Hüzn ile inleyen ah var
Ağlama sen garip vatan
Biz geliriz ona inan

3.
Dağlarında baykuşlar var
Ocağında matem çağlar
Hani bizim güzel bayrak
Yere düşmüş hicranlar var
Ağlama sen garip vatan
Biz geliriz ona inan

4.
Hani senin evlatların
Kesildi mi kanatların
Katil düşman bak ne yaptı
Güzel sinende hep kan var
Ağlama sen garip vatan
Biz geliriz ona inan

5.
Evlatlarım siz varsınız
Ümitlerim sizlersiniz
İşte sinem kan içinde
Çabucacık yetişiniz
Ağlama sen garip vatan
Biz geliriz ona inan

6.
Sen ölmeden evladın var
Yetişiyor sana kurban
İnan bizim kanımız var
Kurtarmaya ahdimiz var
Ağlama sen garip vatan
Biz geliriz ona inan

Kaynak: Şamlı Selim Yayınları, Chant Turc Mekteb Marşları, 2. Defter, s. 12

Yeni Mektebe, Mektepten Sonra... 100 YIL ÖNCE DÖNEM OSMANLI ÇOCUK ŞARKILARI

Milli Marş

"Düşman yine diş gösterdi gidiyorum askere"

Beste: İhsan Hanımefendi

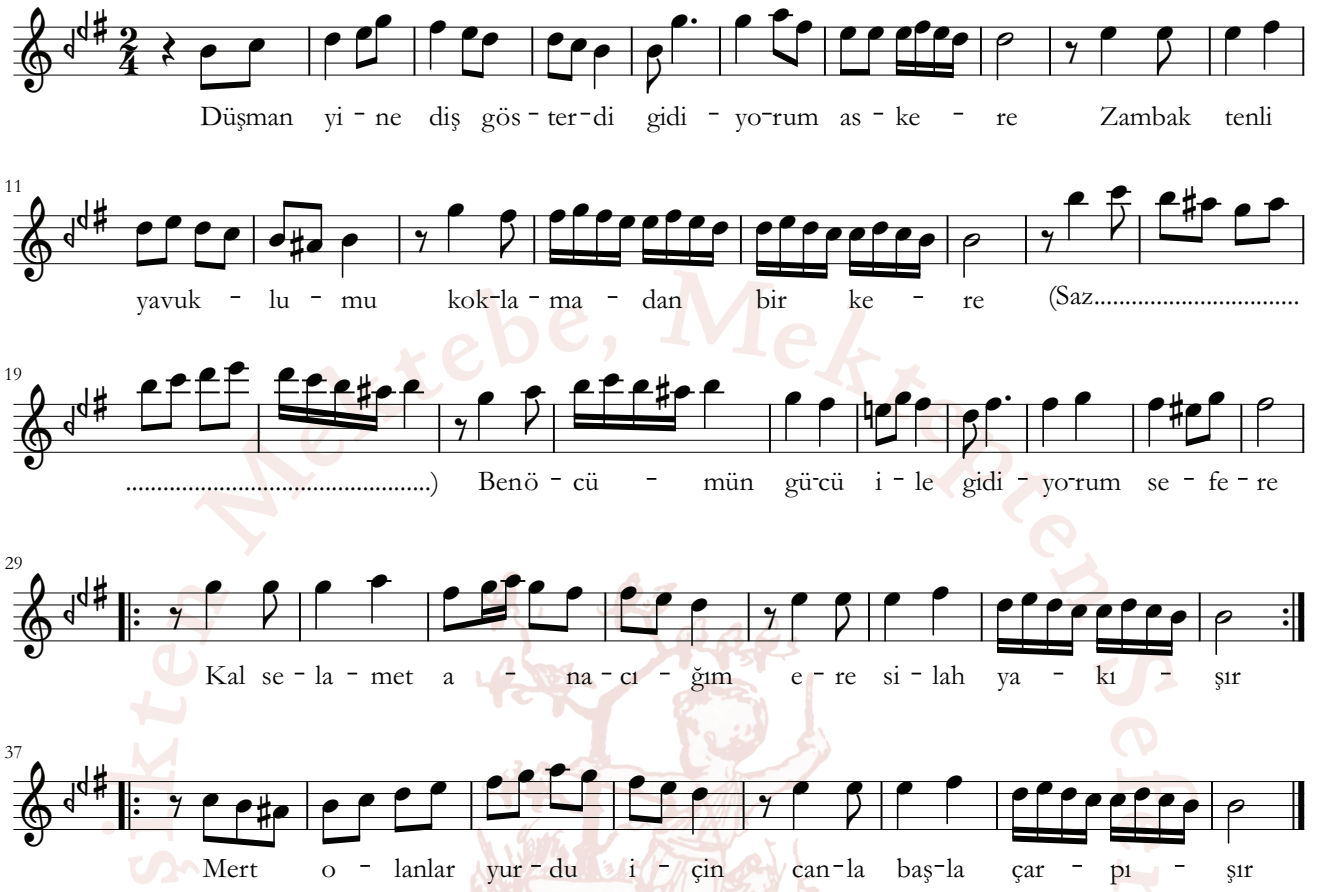

1.
Düşman yine diş gösterdi gidiyorum askere
Zambak tenli yavuklumu koklamadan bir kere
Ben öcümün gücü ile gidiyorum sefere
Kal selamet anacığım ere silah yakışır
Mert olanlar yurdu için canla başla çarpışır

2.
Aylar yıllar geldi geçti kin geçmedi gönlümden
Ben bir mert Türk evladıyım kaçar mıyım ölümden
Öç gözümde tüter iken ölüm korksun ünümden
Kal selamet anacığım duan bana yetişir
Ben cihangir evladıyım cenkte ölüm yakışır

3.
Gideceğim yaralanmış vatanımın her yanı
Tütmez olmuş ocakların narin çıkan dumanı
Şu acıklı davul sisi vatanımın figanı
Kal selamet anacığım sefer yolu uzundur
Sinem özüm vatanımın sevgisiyle dolgundur

4.
Gel öpeyim anacığım o ak saçlı başını
Ağlama gül yüzlü yârim sil gözünün yaşını
Çiğnetemem ecdadımın toprağını taşını
Kal selamet anacığım karlı dağlar yolumdur
Düşmanlardan öç alacak kılıcımla kolumdur

5.
Gidiyorum ahu gözlüm neden soğuk ellerin
Neden soldu yanağında pembe açan güllerin
Ben kırlangıç kuşuyum ben şimdi gurbet ellerim
Kal selamet nazlı yârim aşkın bana kuvvettir
Belki şehit olmak belki gazi dönmek kısmettir

Kaynak: Şamlı Selim Yayınları, Chant Turc Mekteb Marşları, 2. Defter, s. 10

Anadolu Yetim Şarkısı

"Uyan yavrum sabah oldu"

Beste:
Destancı Mehmet Selahattin Efendi

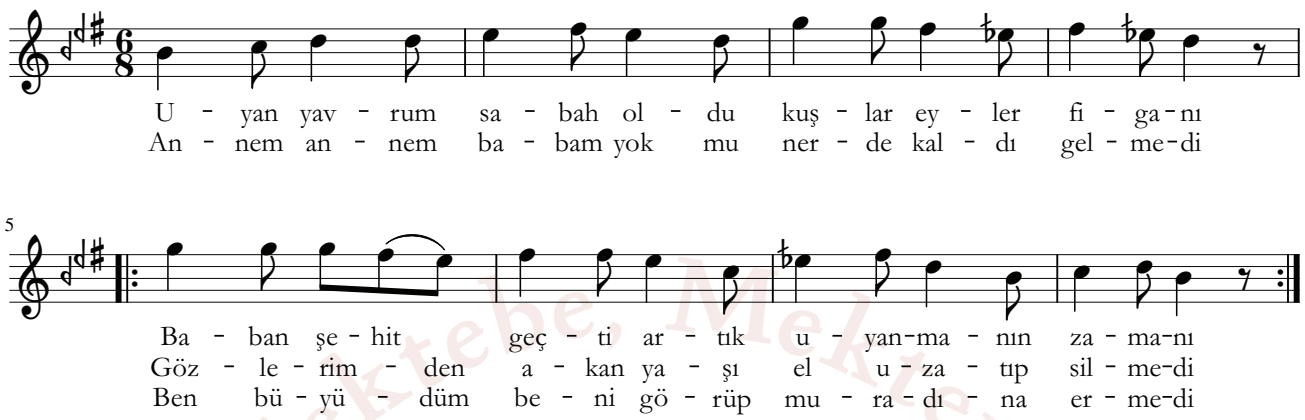

1.
Uyan yavrum sabah oldu kuşlar eyler figanı
Baban şehit geçti artık uyanmanın zamanı
Harb-ı umumi yaktı beni ağlatıyor cihanı
Milletime vatanıma kurban ettin babanı

2.
Uyan yavrum sabah oldu şafak yeni atıyor
O kahraman babacığın kan içinde yatıyor
Bütün dünya hançer oldu ciğerime batıyor

3.
Anneciğim ben babamı gördüm gece rüyamda
O kahraman babacığım şehit olmuş kavgada
Bundan sonra rahatlık yok bize artık dünyada

4.
Kardeşimle bekliyoruz her akşam pencerede
Benim arslan babacığım acep şimdi nerede
O mübarek kemikleri hangi dağda derede

5.
Gazi Paşa askerlerle Yunanlıyı ezmiştir
Ne kahraman kumandandır Avrupa'yı gezmiştir
Yunanlılar şimdensonra ordumuzdan bezmiştir

6.
Ey Allah'ım Gazi Paşa yine sana emanet
Yetimleri kurtaracak yine sahib-adalet
Bu dünyada milletimiz bulmalıdır saadet

7.
Seyahatte Gazi Paşa çok yerleri gezecek
Yunanlının kafasını ancak ordu ezecek
İstihkâmda askerleri bütün teftiş edecek

8.
Annem bana yavrum dedi baban olduysa şehit
Neden böyle üzülürsün artık oldun bir yiğit
Haydi sen de baban gibi git düşmanı berbat et

9.
Babamızı kurban verdik bu milletin yoluna
Arslan gibi saldırmıştı sağına hem soluna
Kim acımaz ey kardeşim böyle şehit oğluna

10.
Hür yaşayan milletime zincir kement vurdular
Vatanımda o yabancı alçakları durdular
Vatanımın intikamı öz kalbimde unutmam

11.
Bize şöhret kazandırdı bu askerlik ocağı
Bunun için severim pek bu al yeşil sancağı
Bundan sonra hiç yakışmaz bize ana kucağı

Nakarat
Annem annem babam yok mu nerde kaldı gelmedi
Gözlerimden akan yaşı el uzatıp silmedi
Ben büyüdüm beni görüp muradına ermedi

Kaynak: Şamlı İskender Yayınları, Müntehabat 599

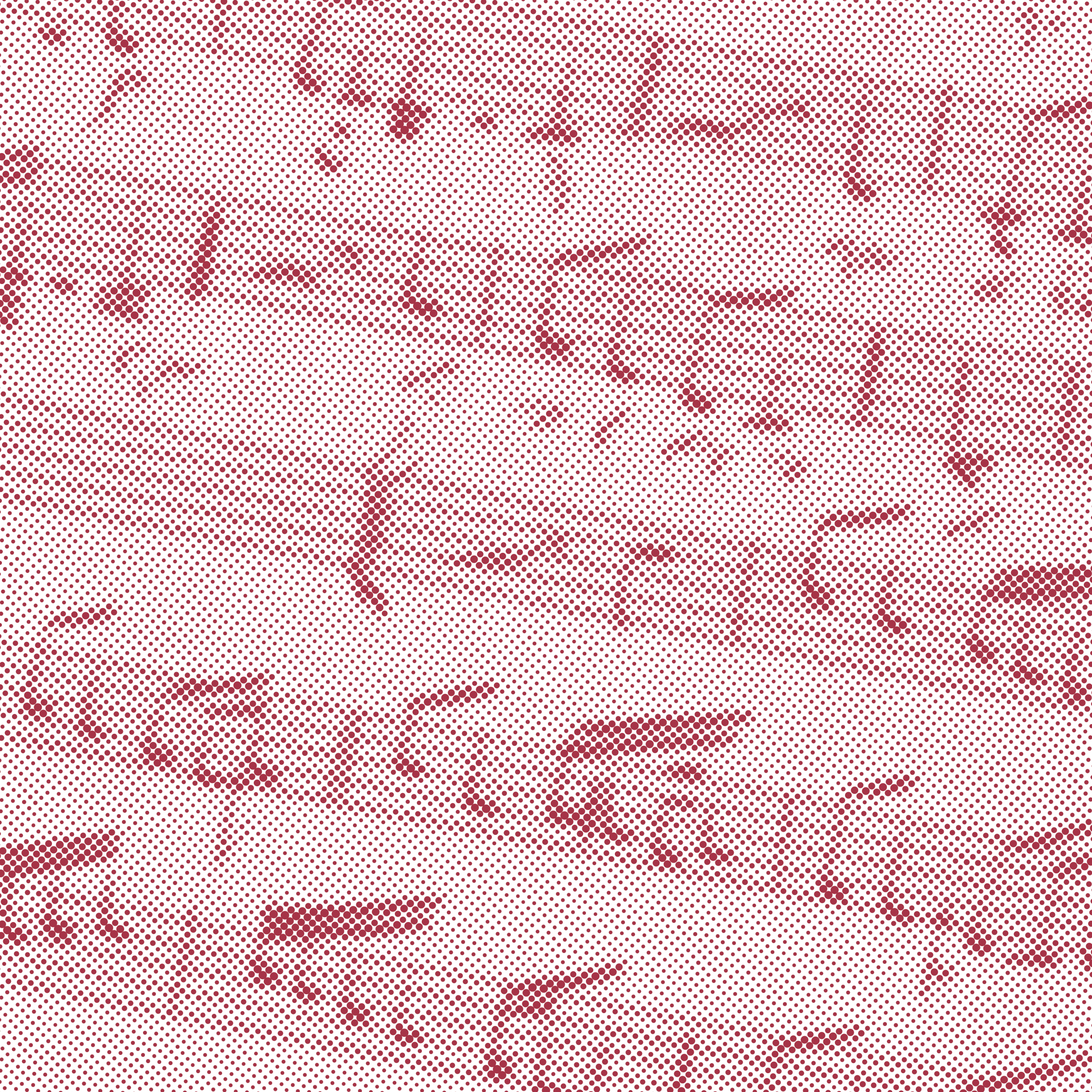

Eserlerin Listesi

Ninniler, ilk çocukluk dönemi şarkıları

1 Hicaz Ninni “Dağda tavşanlar uyur” - Tanburî Cemil Bey
2 Umur’un Ninnisi “Uyusun uyusun Umur’a ninni” - Mehmed Baha Bey
3 Türk’ün Ninnisi “Uyu yavrum görme zalim düşmanların yüzünü” - Muallim İsmail Hakkı Bey
4 Anneciğim “Yatağımda uyur iken” - Gomidas Vartabet
5 Çocuk Şarkısı (Kukuriku) “Güneş battı akşam oldu”
6 Kuşlar ve Kış “Küçük kuşlar, küçük kuşlar” - İzzeddin Hümayî Bey
7 Ankara Ninnisi “Uyan yavrum uyanacak zamandır” - İsak Varon
8 Sabah “Şafak söktü çil horozun kalk diyor” - Gomidas Vartabet
9 Ninni “Uyu cicim işte gece” - Musiki Muallimi Cemil Bey

Okul çağı şarkıları, okul marşları

10 Mektep İlahisi “Ya İlahi başlayalım ism-i bismillah ile” - Zekâi Dede
11 Sabah Sesleri “Namaz vakti sabah erken” - Muallim Kâzım Bey
12 Buğday “Bana başak oldu beşik” - İzzeddin Hümayî Bey
13 Bahar Sabahı “Neş’elenin sevinin” - İzzeddin Hümayî Bey
14 Yaşamak İçin “Mini mini çocuklarız” - Muallim Kâzım Bey
15 Gurbette “Ey ova dağ aşan incili billur çay”
16 Akşam Duası “Bugün dahi mektepte” - Nadire Hanım
17 Çalışalım “Arı gezer çiçek emer” - Muallim Kâzım Bey
18 İlkbahar “Kuş sesleri yayılır” - Gomidas Vartabet
19 Papatya “Bahar olsun da seyredin” - Gomidas Vartabet
20 Çoban “Çoban kaval çaldı” - Muallim İsmail Hakkı Bey
21 Darüleytam İlahisi “Allah’tır kardeşler yaratan gökleri” - Mehmed Baha Bey
22 Mektepliler Marşı “Mekteplileriz düşmanımız cehl ü atalet” - Muallim Kâzım Bey
23 Mektep Marşı “Nura açıktır gözümüz” - Muallim İsmail Hakkı Bey
24 Mektep Neşidesi “Anne gibi şu mektep” - Muallim İsmail Hakkı Bey
25 Darülmuallimin Marşı “Fikr ordusuyuz meş’al-i irfanla mücehhez” - Muallim Kâzım Bey
26 Renkler “Biçareyim derdim çok” - Muallim İsmail Hakkı Bey (?)[1]

1 El yazısı notada eserin başında İsmail Hakkı Bey’in Nihavend Hürriyet Peşrevi, sonunda da Tanburi Cemil Bey’in Şedaraban Saz Semaisi çalınacağı notu düşüldüğü için kayda bu eserler de eklenmiştir.

27 Hep Kardeşiz “Ne paşayız biz ne beyiz” - Muallim Kâzım Bey
28 Çalışmak Eğlencedir “Çalış gündüz hem gece” - İzzeddin Hümayî Bey
29 Çalış Yavrum “Çalış yavrum üşenme” - İzzeddin Hümayî Bey
30 Papatyalar Şarkısı “Bahar olsun da seyredin” - Viyolonist Zeki Bey
31 Çoban ve Çocuk “Güzel çoban bir içim bir yudum su destinden” - Mildanzade
32 Lale Diyor ki “Bir çiçeğim adım lale” - Mehmed Baha Bey
33 Darüşşafaka Marşı “Demadem eyleriz tahsil-i ilme şevk ile gayret” - Zekâi Dede
34 Mekteb-i Sultani Marşı “Mamure yurtlarımızdan çıkan siyah duman” - Yusuf Hüsnü Bey
35 Okul Şarkısı (Rumca) “O Thee ton foton tis Pedias odiğe” - Teodoros papa - Parashu (Foçalı)
36 Terakki Şarkısı “Arş ileri arş ileri” - Muallim Kâzım Bey
37 Mahfiruz Mektebi Marşı “Olalım şems-i maarifle ziyadar-ı sürur”
38 Hanım Kızlar Marşı “Vatanımız bahçedir bizler onun gülleri” - Muallim İsmail Hakkı Bey
39 Adile Sultan Mektebi Marşı “Mai boğazın safha-yı siminine nurdan”
40 Musiki Talebesi “Sevgilim muzıka dersi” - M. Sahip
41 Bir Balo Maskarası “Gökte yıldız kümesi” - M. Sahip

Marşlar, vatan-kahramanlık konulu şarkılar

42 Sivastopol Marşı “Sivastopol önünde yatan gemiler” - Rif’at Bey
43 Türk Marşı “Ey Türk yurdu üstüne düşman at salmış” - Nezih Bey
44 Ana Marşı “Ey oğullar düşmanlara Allah diye saldırın” - Ruyidilber İsmet Hanım
45 Nihavend Marş “Ana harp ilan oldu” - Bimen Efendi
46 Millî Türkü “Sen anamızsın vatan” - Leyla Hanım
47 Asker Türküsü “Yaslı gittim şen geldim” - Leyla Hanım
48 Ana Türküsü “Yurduma düşman doldu” - Ali Rifat Bey
49 Sefer Türküsü “Sabahtan kalktım güneş parlıyor” - Ali Rifat Bey
50 Şehidin Feryadı “Köyümün bucağından” - Niyazi Bey
51 Rumeli Marşı “Rumeli’nin dağları var” - Hafız Mustafa Efendi
52 Millî Marş “Düşman yine diş gösterdi gidiyorum askere” - İhsan Hanımefendi
53 Anadolu Yetim Şarkısı “Uyan yavrum sabah oldu” - Destancı Mehmed Selahaddin Efendi

1, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 26, 27, 29, 33, 46, 47, 50, 51 numaralı eserlerdeki icracılar

Bilen Işıktaş (ud)
Burak Malçok (ney)
Caner Can (kanun)
Enis Tombul (ses)
Fatih Ovalı (tanbur)
Hüseyin Işık Ersin (ses)
Lebriz Güner Gunca (ses)
Merve Utandı Kalkan (ses)
Nağme Yarkın (klasik kemençe)
Nilay Kulaksız (ses)
Oray Yay (ritim)
Oya İşboğa Kılıç (ses)
Rıdvan Aydınlı (ses)

2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 52, 53 numaralı eserlerdeki icracılar

Alper Akaryıldız (ses)
Alper Asutay (sinekeman)
Burak Malçok (ney)
Caner Can (kanun)
Enis Tombul (ses)
Hasan Kiriş (ses)
Hüseyin Işık Ersin (ses)
Lebriz Güner Gunca (ses)
Mine Yener Can (tanbur)
Nilay Kulaksız (ses)
Onur Çiçek (ritim)
Oya İşboğa Kılıç (ses)

35. numaralı eserdeki icracı
Miltiadis Pappas (ses)

İÜ OMAR
Türk Müziği İcra Heyeti

Şef **GÖNÜL PAÇACI TUNÇAY**

Ses **ALPER AKARYILDIZ**
Sinekeman **ALPER ASUTAY**
Ney **BURAK MALÇOK**
Kanun **CANER CAN**
Ses **ENİS TOMBUL**
Ses **HASAN KİRİŞ**
Ses **HÜSEYİN IŞIK ERSİN**
Ses **LEBRİZ GÜNER GUNCA**
Tanbur **MİNE YENER CAN**
Ses **NİLAY KULAKSIZ**
Ritim **ONUR ÇİÇEK**
Ses **OYA İŞBOĞA KILIÇ**
Ney **ÖMER ŞAHİN EREN**